

శ్రీ మద్రామా యణ
కల్పవృక్షము

అయోధ్యాకాండము

విశ్వనాథసత్యనారాయణ

సర్వ స్వామ్యములు
గ్రంథకర్తవి

ప్రథమ ముద్రణము : ప్రతులు ౧౦౦౦
వెల రు ౫-౦-౦

K. 7 A.
రసతరంగిణీ ముద్రాక్షరశాల,
బెజవాడ

అ యో ధ్యా కౌం డ ము

అ భి షే క ఐం డ ము

శ్రీపరిణతత్రిచక్రుర్నో

కీపుణ్యాకార ! బహుమఖస్వాకారా !

గ్లావాండుజ్ఞాభారా !

బౌపనిష్ఠదసంవిదనితరాత్మాకారా !

గీ. అంత ముక్తినేల యవనిపాలుడు చంద్ర

మాచి పృథివినిన లీలగాను

విశ్వసాధ ! నీకు వినిపించెద నయోధ్య

విశ్వనాథవంశవిధుడ నేను

గీ. గోళక్రాంతిచ్చటల్ పెరిగోళములకు

బయనముంజేయ నబ్దముల్ పట్టునట్లు

రాచదేవిడిలందు వార్తలును జేర

బ్రభువు ప్రభువును మధ్య నబ్దములు పట్టు

ఉ. రామున కాత్మలో నొక విరాగము కల్గినమాట యా విరా

గామితతీవ్రతల్ చెడి తనంతన శాంతివహించు పిమ్మట

దా ముదితేనికి దశరథక్షితిజాని కెటుంగనయ్యెబో

బ్రామిన భీతియు ధర్మతరై మనుజేసుడు దందడించుచు

గీ. ధైర్యచారి సుతుండు విరాగియైన

జనకుడూహించు సుతుగృహస్థుని బొనర్ప

దా గృహస్థుండె సుతుడు విరాగియైన

దండ్ర వ్యవహార మతనిని చాల్ప జేయు

క అని లోకతంత్ర మెంచుచు

ననఘమతిని యశావరాజ్యమందున నభిషి

క్తునిఁజేయ రామచంద్రుని

మనమున స్ఫురియించినంత మానవపతియున్

గీ. తాదృశోత్సవములకు సుతద్వయంబు

భరతశత్రుఘ్నులను బిల్వబంప లేదు

నొకరితోఁ జెప్ప లే యెంత చకితుడయ్యె

నంత తొందరపడుచు ధరాధినేత

వ ఆ సమయంబున నన్యంబైన రాజకార్యగతులయిన గోసల నీవృత

సర్వనగరస్థ రాజకార్యదక్షులునుసా కేతంబున నునికిఁబ్రధానసామంత

వృపులును వారును మంత్రిపురోహితులును గూడిన మహాపరి

షత్తునఁ దత్పరిషత్కార్యనిర్వహణానంతరంబున

గీ. యైవిభుఁడు సింహాక్షిరపైఁ గదలకున్న

సభ యవిజ్ఞాతహేతువై సంభ్రమించె

నుదుటిపై రెండు మూఁదైన ముదుక చెమట

ములైములు తోచ నిట్లనె భూమినేత

మ. తనకుఁ గుండలహేమనూతనహరిద్రాకాంతి కర్ణాంత కె

శనిషీతోగ్రవమజ్జరాసితవిశేషాకాంతి డీల్పోయెడున్

తనకుఁ షష్టిసహస్రవర్షధరణీతాత్పర్యచింతాచిరం

తనరేఖన్ బతయాళుతాలుచలితత్వకృత్యయం బేఁచెడున్

గీ. భూమిభారంబు రాముని బుజములందుఁ

జేర్చి విశ్రాంతిఁ బొంద వాంఛింతు నేను

రాముఁడు సుబాహుతాటకాప్రాణహర్త

రామఁడు నశిషపదసమారాధకుండు.

మ. అనయంబున్ బిశేతాశి యింద్రియనశుండై రాజు బంగారు నే

ఁను నాగేళ్ల ద్వచంబు గాక గునపాలన్ గీకనంబంటఁగ్గు

మును నాఘాత్ముఁడై తేంద్రియగోరు రాముం డీ ధరాభాగ మా

తని బాహాయుగమధ్యసీమ నభినీతంబైన మన్నింపదే?

ఆ భి జే క

గీ. ధాతిజనవర్యధిష్ఠితధర్మనావః

గడప . రామచంద్రుండు చుక్కానిబిగువు

ఆ మహాధర్మనౌక్యాగమందు మూడు

జగముల్లైనను చుక్కాని బిగువు చెడదు

చ. అతనికి యశావరాజ్యపద మానిచి యొడ్డిగిలంగ నెంతు స
మృత్యుగునొక్కొ మికును సమంజసమై కనిపించు నాకు నా
మతిహితముల్ తలంపకుండు మధ్యులు మీరలు క్లిశ్యమానప
ద్ధత్యుగు నర్థమందుఁ జితవ్యము మధ్యులవాక్య మెంతయున్

మ. అనినంతన్ సభలోపలన్ గదలికై యంతంత వాచాలతా
ఘనమై దుందుభిమేఘనిస్వనములై త్రొభృత్సభాసాధమై
క్కునిమేషంబున లేచిపోవునటులన్ గన్పించి క్షీరాబ్ది పొం
గిన చాయగి దగె సర్వపారిషదదృక్కేళీప్రమోదాస్సృతన్

గీ సభను గల పెద్ద లందఱు సప్రవృత్తించి

వృద్ధబ్రాహ్మణక్షత్రియవీరు లొక్క

కొంతమంది ధరావతి చెంతఁజేరి

సుప్రసన్నాననములతో శోభతేరి

శా నీ మానాశినసన్వసుల్ తరంగలై నీరేబంధ్వంశుమా

లామోర్లంబులు ఎల్కరించినవి మాలాబద్ధనానందబా

ష్పామందచ్చురి గండళించినవి సర్వాశ్చద్దృశాశ్రేణులున్

రాముం డింతకు సున్నె కావలయు మా రాజన్న భావంబునన్

క. వేలాదియెండ్లు లో భూ

పాలా / పాలించి మివలబడలితి వేలా?

హేలామాధవు రాఘవు

బాలార్కపతిముఁ జేయు బాలన్యపాలున్

ప్ర. అనిన దశరథుండు నిభృతనదనుండై సూచ్యగంబులైన చూపులతో

క నె నన్నానని యందురొ

కానీ ధాముండు మీకుఁ గడుఁ గూర్చునా? వాఁ

డైన నృపభావయోగ్య

స్నానం బగునంచు మీరు చర్చించితిలో ?

వ. అనిన బ్రాహ్మణు లిట్లనిరి

గీ. లవముకాదయ్య కాదు మాలాశతాంగ !
 లనమునుండు దృష్టిహేలాకురంగ !
 నూ యనిన యెల్లమాటలు మా యెక్క
 లాచికోన్నని యరితమునాపతంగ !

గీ. ఇతర దుష్టారివృత్తులపై నెత్తిపోయి
 యనుజుగుచు దా నయోధ్యకు నరుగుదెంచి
 రామచంద్రుండు ప్రేమతో డేచుమరయు
 బేరుపేరున మఱి పిల్ల పిల్ల నరుస

శా. నానావేదశిఖారహస్యమయనిష్ణాతుండు శ్రీరాముండొ
 నానాస్వాదుసుధావచస్యమయనిష్ణాతుండు శ్రీరాముండొ
 తానై రాముడ జాంబవీరఘుమాంధ్రాతాదిరాజన్యతే
 తోనిరీ తనృపాలభావమతిసంశుద్ధుం డవిద్యాత్ముడు

న. అనిన క్షత్రియు లిట్లనిరి

మ. చదురేదక దితిజాప్తి నొడ్డగెడవై చన్నక సురశ్రీ, పదం
 బొడ్డుగదానొక్కడే సపాటముగఁజేయుక రామచంద్రుండు పా
 యదు శ్రీరామునినేత్రయుగ్మమున ధైర్యశ్రీమహోరేఖపా
 యదు శ్రీరాముని బాహుయుగ్మమున శౌర్యశ్రీమహోరేఖయు

ఉ చివ్వకునెత్తి జోదెవఁడు చేడ్వడఁ డీసునఁ గాలుదువ్వి తా
 నెవ్వడొకాని గాధికోడు కిచ్చిన యంపటవెల్లిముగ్గఁ డా
 మవ్వపుఁజేతిలాచరికుమారుండు రాముండు నీతిబుద్ధికి
 నివ్వఁముల్లు తా నమలినీకృతిఁ దార్చెడు యావరాజ్యము

వ. అంతఁ గోశాగారనిర్వాహకు లయిన వైశ్వోత్తము లిట్లనిరి

గీ. నేలనీటిమార్గంబుల నేలునట్టి
 బహుళ వాణిజ్యబహుసభాపతులు సఖులు
 రామచంద్రున కతఁడు వార్తానయార్థ
 శాస్త్రధిషణాపయోరాశిచంద్రరేఖ

ఉ. చిట్టిరఘూద్వహుండు దయచేసిన చిక్కని యొక్కమాట తా
 కట్టుగ నీచుహోజలజగద్వనిజుల్ తమహేచురత్నముల్
 బుట్టలదట్టలకొ గొలిచిపోయుదురే వెనుదీయకుండఁగా
 గుట్టలుగాఁగ రాఘవుఁడు కూరిమి తేడగునంచు బట్టదే?

న అనిన రాజమహోద్యోగులై నయఃపాండిత్యవృద్ధులైన యుత్తమ
 శూద్రు లిట్లనిరి

గీ అలుగఁ డలుగునేమొ యతఁడె యాత్మనెఱుంగు
 నుఱుముఁ గుఱుమునేమొ యెఱుంగు నతఁడె
 యతనిమాట మోము నమితప్రసన్నముల్
 రాజు రాముఁడైన రాజు గాజు

మ. పదిరెండేండ్లగునాటి బాణ మసుర్జిప్రాంబు ఘోరాంబుగాఁ
 జదియకొదూ సెనఁటే మహానటమహాచాపం బరూపంబుగాఁ
 జదురుల్చూపెనఁటే త్రిలోకపదవీస్సామ్రాజ్య మర్పించున
 ట్టిదికా శ్రీయొక కోసలంబులకు తేడే యింతయూహించుటో!

న అనినంతఁ బట్టరాని యాహాద్ధాహోజయరావంబులనడుమ సుయ.
 జుండు లేచి

మ. కడకక రాజయి తాను గోసలపుఁ జెక్కె, చాచినజాలదే
 గుడుసై గుప్పిలి పెచ్చువిల్చుడుము డక్కుంగాక ముల్లోక మా
 వడికాఁ డేమియొనర్చు నాతని ప్రభావం బెందు సాకేతముకొ
 విడి యూరీకృతదోషరాకమరసావిర్భూతి యేపారునో!

మ. జన్నంబుల్ పొనరించునో గుణమణిస్థానంబు కానోపునో
 మిన్నుల్ ముట్టిన బ్రహ్మవేత్తయగునో మేలెంచి పాలించునో
 యన్నక సర్వము సిద్ధ మాతని దెనక బ్రారంభముల్ దోఁప్రభా
 న్నన్నకీప్రము లన్యదుర్లభములకొ సాధింపనే కావలెక

వ. అనిన నెల్లరు సెబా సని రంత

ఉ. భూపతి కంటికోసలను బాల్చినచిన్నరి మోదబాష్పబిం
 దూపరిదృశ్యమానకలితోజ్జ్వలరత్నమణిప్రదీపికా

శ్రీ, పరిదీ ప్తమై వెలువరించెను భూపతిగుండెలోని ర
తాపణవద్గద్గితమైన సుహాత్సవ కాంతి యెల్లయుకా

గీ. పారిషదహృత్పయోరాశి పరమశయ్య
సుఖశయానునకును మధుసూదనునకు
ద్రుతకృతాంజలిరోశమాత్రుండు రాజు
నుడిగిపోయెఁ బ్రత్యర్చననోక్తి లేక

గీ. జయనినాదఘోష చనుచున్న సభతోడ
దూరవీధియందుఁ దోచుదాక
వ్రాలి మఱల మాట రాలేదు పులకిత
ప్రమదవివశుడైన రాజు నోట

వ. అంత శ్రీచశిష్టులు తత్తదధికార్యవలోకనంబుగా నిట్లునిరి రేపాడి
గామయ్యకు యశావరాజ్యంపుఁబున్నెంపు నీరాడియుత్సవంబుగావున
సువర్ణరత్నబల్యోషధులు శుక్లసూల్యలాజమధుసర్పిస్సులు, పట్టు
నీరలు, రథసర్వాయుధచతుగంగబలంబులు కట్టాయితరేభిసేయుడు,
వల్లనిగుర్తులుగల యేనుఁగు, తెల్లని చమరితోకయు, వెల్లని పడ
గయుఁ జల్లని గొఱగును నెఱ్ఱగా మెఱుంగుతెచ్చిన వంద బంగారు
కుండలును బైడికోమ్ముల యెద్దును సనఖదంష్ట్రవాల్కరైన పులి
తోలును నగ్నిగృహంబున రేపాడి సమకూర్పజను

గీ. కపురఁపు మ్రుగ్గు మంచిగండఁపుఁగలాపి
ప్రసవమాలా త్తతోరణప్రచయములును
వాసనావధు లగురుధూపములు నింట
నింట ముంగిట ముంగిట నెసఁగవలయు

శా. సర్వబ్రాహ్మణాయాయజ్ఞాక పరిషత్సంతర్పణప్రక్రియా
సర్వాన్నాదికపాకయత్నఫణితుల్ శాసింప నంతఃపురం
బుర్హిశుండు సుమంత్రుతోఁ జని సుమంత్రోహాత్త దృక్పక్షిరౌం
తార్వాచీనకశానుమానకలితస్వాకూతి నీ రీతిగన్

చ. పొలుపునఁ బల్కెఁ దమ్మిపువ్వుచుట్టపువంగసపింటిదివ్వియన్
బిలుచుచునుంటి నంచుఁ జని వెంబడిఁ దెమ్ము ప్రజాప్రియంబు నేఁ

దెలిపెద నీవ కొంచు నరుదెమ్ము సుఖాసుఖసర్వవైఖరికొ
జలజహితాన్వయంబునకు సాక్షివి నీచకదా యుగాదిగకొ

క ఒక తెలియని కనుబామకద
లికతోడోసుమంత్రుండుకొ ?లించెను బిత్రా
జ్ఞకు వచ్చె రాముడును నూ
ర్యకరాహూతికిని వారుకాభ్రమువోలెకొ

సీ. మరకత వైదూర్య మాణిక్య నీలచ్ఛ
ఱాప్తిచే బర్హిబర్హాభచూడు
సహజ నిశ్చల మనస్సంచారధీర తా
ప్రతిభచే శ్రీగజరాజగమను
స్వాంతర్లీనబ్రహ్మజ్ఞానకీర్తిచే
నిశ్చలసాధామనీదృశాకు
మందవీచీపరిస్పందానిలాధ్వరం
జన బలాకాగరుత్సదృశచేలు
వర్షలక్ష్మీసమాసన్నవ క్షుణ్ణైస
ప్రౌఢపర్జన్యదేవుడభ్రంబు వదలి
నడచి వచ్చెడు చందాన నయనసర్వ
మోదమును గాంచె బతి మేడమీఁది నుండి

గీ. శ్రీఘ్రమ రథావతరణంబు చేసి సాంజ
ల్లియు సుమంత్రుండు నొత్తిగిలి మునురాఁగ
మేడనెక్కి రాముండు ప్రణమిల్లుదాఁక
పుత్రుఁగాంచిన తొలిసొక్కు పోదు పతికి

సీ. చిటికనవ్రేలితో శివుని విల్విడిచిన
ఘోరబాహుని నెత్తిఞ్ఞోను నగునె
ఘ్ననుభూతదనుజమర్దనకాలవికటత్వ
మితని బుగ్గ ముద్దిడఁగ నగునె
కోసలరాజ్య సింహాసనాధ్యసన త
ర్కితుఁ దొడ నితని నెక్కింప నగునె

తన కాలిచెప్పు రాముని కాల సరిపోవు
వయసులో, గోళలింపంగఁ దగునె

రామచంద్రుని వయసు కారణముగాఁగ
నవనిపతి పొంగులగు ప్రేచు వ్యర్థమైన
నతఁడు పూనిన యంజలి నంజలించి
యతని యంజలిలో ముద్దులాడె నృపతి

వ. అంత నాసీనుడై తండ్రివంక సాకూతమ్ముగఁ గాంచు రామచంద్రునితో సుమంత్రుండు, 'ఆర్య' ప్రకృతిజనంబులు మిమ్ము యశావరాజ్యమం దభిలషించి'రని నచ్చింపఁగా దశరథుం డిట్లనియె

క. భయనహితుఁ డగును భూపతి
నయేతరప్రకటవ ర్తనమునఁ జటిలు మృ
ణ్మయపాత్ర కాల్పుతగ్గిన
నయశాస్త్రము గీసినట్లు నడుచఁగవలయు

గీ. గ్రామ్య పశువులఁ బాలిమేరఁ గాచి చంపు
పులుల మందిడి యాటవికులు వధించు
నట్టులు ప్రజాపకారపర్యాప్తుడైన
క్షీతిపతికి బిట్టసిలుఁగు తెచ్చెదరు ప్రజలు

గీ. క్షీతిపతియు మహావ్యసని పుచ్చి నుసి రాలు
దూల మట్టులు తొలుత మంత్రులును నిలువఁ
బెట్టినను బోటిగా నిల్చి తుట్టతుదకుఁ
గుప్పకూలంగఁ జను నింటికప్పువోలె

గీ. పాశముగఁ బాకమారిన పాత్రవోలె
గహనసంచారియైన వ్యాఘ్రంబువోలె
జేవ తఱుగని దూలంబు రేవ నీవు
ఖయపరాకమస్థైర్యం తొక్కిరిమవు

వ. పట్టమహిషి కౌసల్యాగర్భమవు నీవు యశావరాజ్యపదవీయోగ్యుడై
పైతి వన

ఉ. తా నిటువంటిమాట వసుధాపతితోట వినిర్గమించు వే
 తానిరత్నప్రతిష్ఠ యెద లాగిన రాముని మిత్రముల్ ప్రమో
 దానిలధూళు లైనటుల నంతనఁ గోసలరాజపుత్రికా
 శ్రీనిలయంబునం జని వచించి రచించి రనంత శోభలన్

శా. కౌసల్యాగృహసీమలంధున న్నలంకారంబు లానందరే
 ఖాసంపాదితహాస్యలాస్యరచనాకాంతాకృతిప్రస్ఫుర
 ద్దాసీదానజనంబులున్ బహుళగోదానాదికస్వీకృతి
 వ్యాస కృద్విజయత్రవర్ణనినదప్రారంభముల్ సెల్లెడిన్

క. రాముఁడు తండ్రిని వీడ్కొని
 శ్రీమంతములొ స్వగేహసీమలఁజేరన్
 రాముని పోయినత్రోవ జ
 నామోక్షాశీర్జయజయనాదము లేచెన్

ఆ. భూమిపతియు తేపు పుష్పయోగంబునఁ
 గొడుకుఁనిహఠీరిఁ గూరుచుండు
 నని విసిశ్చయించి యాత్మఁ దేలికపడె
 బరువుతీరినట్లు ప్రశస్యించి

వ. అంత ధ్వాజాంతర్గ్రహంబు సేరి పునఃపునారామదర్శనాకాంక్షీయై
 రాముని మఱలఁ గొనిరమ్మని పరిచారకుం బంచిన

శా. శంకించెన్ మది రాముఁడున్ గడియయున్ జన్దించి కాలేడు పో
 యింకన్ వెంటనె యేల రమ్మనియె భూమిశుండునా, లెంక, మీ
 నాంకాకారుని నిన్నుజూచుట కె దేవా! యన్న మీమాంసలన్
 సుంకుల్ తేరిన రాఘవుండు పదమంచున్ వెంటనే పోవఁగన్

ఉ. లేచి తనూభవున్ గవుఁగిలించి నృపాలకుఁ డిన్నినాళ్లుగా
 వేచిన రాజ్యలక్ష్మి యెదవెన్ నినుఁబొందుట తేపు పుష్పయో
 గోచితపుణ్యలగ్నమున నొందుము నేడుపవాస ముండి ని
 ష్ఠాచటులత్వ మేర్పడఁ గడంగు హృషీకములన్ నియంతనై

వ. నీవు యజ్ఞమవు నీవు బ్రహ్మమవు నీవు తపస్సు వనఁ దండ్రయొక్క

సంప్రతిక కర్మాభిముఖమైన మనస్సుగాంచి రామచంద్రుండు
కళవళంపడిన దశరథుండు

గీ. నీ వయసుకల్మి నేను నిందితుడోయి
నేను నిన్నెత్తికొంచు ముద్దాడలేక
నీవయసుకల్మి నేను నందితు నేను
నీవు కోసలరాజ్యమ్ము నిర్వహింప

శా. నేనుంజేసితి జన్నముల్ ధరణిఁ బండింపించితిన్ ధర్మముల్
నేనుంజేసితి సత్క్రియాతతి సురానీకంబు కార్యంబులున్
నేనుం దాల్చితి బిట్టుగా నతితిఁ దండ్రీ యొయికాకుత్సన్! కా
గా నే డీ తల తెల్లనైనది శరత్కాశప్రపతీకాశమై

ఉ. ఊరుపు తీసికో ననువు నొప్పని యీ ధరణీభరంబు నీ
సారభుజాస్థలంబునఁ బ్రసన్నతఁ దాల్చుము శ్రావణాంబుడ
శ్రీరుచిరాకృతిన్ సవదరింపుము చల్లనివాన శౌర్యరే
ఖారయనిర్జిత్తాసురనికాయ! ప్రశాంతధర్మి నేలవే!

చ. శులితశమాన్వితుండు భరతుండును దా నల మేనమామ లిం
ద్దులఁజనె తేవుదాఁటినఁ గడుశుభలగ్నము లే దరిష్టముల్
బలముగఁ జెప్పఁచుండిరిని వత్సరమంతయు రాజసంక్షయం
బులు మొదలిష్టే శీఘ్రముగఁ బూచుము రాజ్యము మాటు చెప్పకన్

ఆ. చిట్టితల్లితోడ సీతమ్మతోడ నీ
వాచరింపు తీవ్రమైన వ్రతము
ముగురుతల్లులకును మొక్కి యాశీర్వాది
ములను బొందు మయ్య ముద్దుతండ్రీ!

చ. కలితమహత్త్వమా బామిశికంబు శిరస్సున వెల్లవీవనల్
నలపల దాపలన్ నృపతిభావము మోహశమూర్తి తాల్చిన
ట్లు లలితుఁజూచి నిన్ గనులలో నమృతంబులు పోసికొందురా
తేలతేలవారిసన్ బుఱులదీవన లన్నియు సార్థకంబుగా

చ. పోయి నిష్ఠాపరుండవు కమ్మని పంచిన రాముండు కౌసల్యాగృహం
బులు సేరి

శా. తల్లిక బ్రక్కల నిల్చి లక్ష్మణసుమిత్రాజానకుల్ భక్తదీ
 స్వల్పలాకృతులై మనోజ్ఞపరిచర్యాతంద్రులై యొప్పగ
 దల్లిక రంగనివాసివాదజలజాతధ్యానసంలగ్నదృ
 గ్వల్లిక విఘ్నసమూహపాటనమతిక గండ్లారగాఁ గాంచుచుక

క అమ్మా! యనుటయు నాప్తాం
 గమ్ముగఁ బ్రణమిల్లుటయును గౌసల్య దృగ
 ధ్వమ్ముల రంగనివాసియుఁ
 గ్రమ్మిన కొడు కొక్కరొకరుగాఁ గననగుటక

గీ. యాగపద్యసమాచారమైన నామె
 నిష్ఠ నిలిచెనో చెదరెనో నేరదయ్యె
 రాముఁ డభినవజలధరశ్యాముఁ డెదుర
 స్వామి నిల్చినయట్లు సాక్షాత్కరించె

శా. అమ్మా! నాకును జేపు భూమిపతి తానై యావరాజ్యాభిషే
 కమ్మంచాడెను నెల్లయుక బ్రకృతివర్గంబుక దదంగీకృతిక
 సమ్మోదంబును జూపె జానకియు నిష్ఠాదీప్తి మానవ్రతా
 ద్యమ్ముక సద్వృతపాళి నెలవలె నీవై యామెఁ జేయింపుమా!

మ. అనినక గోసలరాజకన్య దరహాసాందోళితాకారయై
 చనఁగా మైధిలి యామెవంకఁ దిలకించక రాముఁ డానందల
 జ్జను బొందెక దను గాంచ నీత, మఱి లజ్జానందముక బొందె ద
 న్ననఁగా రాముఁడు నీత, తల్లులకుఁ జిర్నవృత్ పిసాళింపఁగక

ఆ. అత్తగారి చీరయంచును బూని ల
 జ్జానతాస్యయైన జనకదుహితఁ
 జేరఁదీసి రాణి చిన్నారికొడుకుతో
 నోయి రామ! యోయియోయి బిడ్డ!

చు ఇటువదినాలుగేండ్లుగ నిదెప్పు డిదెప్పు డటంచుఁ గన్నులం
 దెఱచి ప్రతీక్ష చేయుదుగదే జగదేకధనుష్కలావిధి!
 విఱచిన వెండికొండదొరవింటిని నింటినిగాని చూడలే
 నటుతనహింస ధృతిఁ గనులారగఁ జూతునురా కుమారుకా! ౭౫

చ. ఎడవగరాద యూర్విశకు నీతని నిన్నునునుండి వీడు నీ
కుడిబుజమైన లక్ష్మణునకుఁ దెలి నీతలపాగనీడకై
వీడుగవరానిదౌ గొడుగుబెత్తముగా ధర యేలికొండు ద
వృడికిన మేము నీదు గొడుగునిన చల్లదనానఁ దేరగఁ

క. అన రాముండు లక్ష్మణుఁ జే
కొని కౌగిలిగాఁగ నెదురుకొని 'లచ్చీ' రా
జని రాముడైన యెడ రా
జని లక్ష్మణుడేలకాడురా యని యొత్తె

వ. అమ్మటునాడు దశరథార్థితుడై వశిష్ఠముని లోపలిహజారమ్ము
దాక రథమ్ముపై వచ్చి రామునిచే స్వయమ్ముగా నవతరింపించికొని
యుపవాసాదివ్రతమ్ముపదేశించి చనినంత

ఉ. శ్రీరఘురామచంద్రు గృహసీమ సుయజ్ఞుడు నాది మిత్రబృం
దారభమాణహాస్యమధురాలపనంబులు నాగతోత్సవా
ర్థారభమాణనూత్నమృదుయత్నములుఁ గలనాదగీతికా
వారము వారవారము రువారపు నవ్వలతోఁ జెలంగఁగ

సీ. ఒక్కరొక్కరుగ రాజోద్యోగు లరుదెంచి
రమణీయనూత్నగౌరవము నెఱవ
నాస్త్రియులౌ సఖి లభిమతాభరణముల్
రామచంద్రున కిష్టరచనసేయఁ
దీయకుండఁగ నొక్కచేయైన వార్తలు
పితృమాతృగేహసంతతులు పంప
మరియాదలను నహమహమికాకృతములఁ
బరిచారికలు ప్రియంపడి మెలంగ

నానిశాత్యయంబు నాదినాశ్యయమును
మోదరేఖ కలవినాదరేఖ
యగురుభండచందనామోదరేఖయు
గృహములందు నేక రేఖ యయ్యె

సీ. ఎప్పుడు తెలవారునే యంచు నంతతో
 దరపడలేదు సుందరులు మున్ను
 అంత క్షణతేప్పమూయకపోవుటను గాన
 లేకపోవుట చూడలేదు మున్ను
 అంత తేజము జామై నిమేషము నిశే
 వమైన యొరయిక చనదు మున్ను
 అంత యుత్సవరేఖదగు రాత్రికాలర్పు
 రీదారణము పుట్టలేదు మున్ను
 ఆ మహానిశఁ గల నినాదాభిరామ
 మైన సాకేతపురమురాజ్యరమ కళి ని
 నాదమధురసంకేతవనాంతరమ్య
 వీధి వోలఁ బ్రతీక్షాభివేల యయ్యె

వ. అంత నుపవాస రాముండు ప్రాణాయామ మ్మానిన త్రియామశేష
 రాత్రంబున

క. కాలమయమైన ప్రాణం

బాలో బ్రహ్మమయమైన ప్రాణము తానై
 కాలము బ్రహ్మము దివిష
 జ్ఞాలోపరిదృష్టి రామచంద్రుని యెడలో

ఉ. దేవతలై రమామదవతీవ్రతతీమధుకృత్కుమారకా
 దైవతలోక కార్యచరిత్రవత ! నిత్యదశావతారధా
 రావిదితాఖలో త్తమపురాణకథాకమనీయమూర్తి! దే
 వావలికంట కాపనయనా! యని పిల్చినయట్లు తోచినన్

ఉ. ఆరని యచ్చమైన తెల్లినై చని, లోన వివర్తమానుడై
 శ్రీరఘరామమూర్తి తనచేతమునందునఁ దక్షిణిక్రమా
 కారునిగా రచించి సురకాండము లోచనపుండరీకమా
 లారుచిరచ్ఛవీగని విలాసహరింబలె నైనయట్లుగా

ఉ. స్వామికి జ్ఞప్తియుండదు ప్రసన్నత కల్గదు నిర్వికారన
 త్తామహనీయవార్ధకిని దానవసింహము పంక్తికంధరుం

జేమయిపోయె నూ మనపు లెమయిపోయె భవత్ప్రతిష్ఠ తా
నేమయిపోయె గోసలన రేశ్వరు యజ్ఞ హవిస్సమాహృతి

ఉ. ఏలిక కుఁధరావలయ మేలుట ప్రప్తమయేని వేలయ్యెం
డ్లెలగవచ్చు నేడుజగ మేలగవచ్చును ధర్మ కాష్ఠమై
వ్రాలిన దానవేశు నొక వాలికతూపునఁ గూలనేసి యా
పై లసమానధాత్రిసతిపావనగర్భముతో సుఖంపుమా !

ఉ. ఆడిన దైవతోక్తి ప్రభునాత్మకు బండుగు లేగుదెంచి యూ
టాడినయట్లుగా నయి సమాధియు విశ్లేషమై యెడండలో
గాడి యొనర్చినట్టు లిరుకక్షలుగా నిట రాజ్యవాంఛయు
వాడిన కోర్కెగా నటుల భావము రెండుగఁ జీలి తోచినన్

శా. సీతా ప్రేమము మై మిరల్చి కొనియె జేతంబు దచ్చేత మా
సీతంచైచను రాజ్య కాంక్షకును బూనెలోని బ్రహ్మాత్వ ము
ద్యోతంబై వెనువెంటరా నడుచు నేదో వేట యొక్కంకు తా
నె తోతెంచిన దేవతావిషయమై యంతంత దుఃఖహో

ఉ. ఆ యపరాత్రము రఘువరాస్వయదీప్తి మెల్ల లేచి కై
కేయిగృహంబులన్ జనియె గేకయరాజతనూజ మోదరే
భాయతి శ్రోభవిష్యదధికప్రియపుత్రనవాభిషేకవా
ర్తాయతభావనానుగతయై తన మేడకు ముందె యొప్పగన్

క. అమ్మై గన్గొని రాముం
డమ్మా యని పిలువఁ గేకయాధిపుత్రుత 'రా
అమ్మా' యని తోడ్కోనఁద
తమ్మా భయమందె దద్వతస్థలనమతిన్

చ. చెలువుగ యావరాజ్య మభిషేక మిదేమి? తేపుప్రాగ్గునన్
వెలువడి నీవు సదృశతము వీటనుబుచ్చి యిదేమి రాక ? లో
కులు నను నాడిపోసెదరు కుఱుని సదృశభంగకారిణి
బలె మఱి యేమి ముంచుకొనినచ్చిన దీ నశిరాతివేళలో

గీ. అనిన రాముండు తల్లి! సమాధి నిలువ
దాయె నేనేమి చేయుదునమ్మ యనుచు

జేపు మొదలుగ బద్ధవాసీగ జేర్చెద
మట్లు కదలంగ వీలులే దనుకొనెదను

ఉ. అమ్మ! సమాధిలో నిటలమందున వేల్పులువచ్చి నన్ను రా
జ్యమ్మును జేయవద్దనిన యట్లు తోచిన నేమి తోచ కే
నిమ్మెయి నచ్చితక విజయదేవియొ నాకును గూడ నట్లే రా
జ్యమ్మునయందుఁ గోప్పి యచుచట్టిది గుంజియబట్టి లేదునుక

మ. అనినక గైకయి యిప్పు డట్లెయ్యగు జే పంకస్థయా జానకిం
గని సింహాసనసీమ వేటొకగతిక గచ్చించుఁ బొమ్మన్న రా
ముని నేత్రంబుల నొక్కతీవ్రకళదైపు మున్నీవు నువ్వెత్తు నే
ర్చిన కోదండకళావిచిత్రగమన శ్రీ యేచుగుం జెప్పవే!

చ కనలున నమ్ములక బొమిడికంబున బొమ్మలు చెక్కికొందునా ?
నను నతిసేయవచ్చిన జనంబుల ఛాహములక బగుల్తునా ?
యనిననుకేకయాత్మసుత యబ్రము పొందినయట్లు చూచి నీ
ధనువుననున్న చిక్కన సుతారము లెందునకో వచింపునాక

వ. శ్రీరామచంద్రుండు, తల్లీ! అది కావమ్మా !

గీ. నేను రాజ్యమ్ముసేయుట నిక్కనముగ
లేదు వేల్పుల కిష్టము లేదనంగ
రామచంద్రుని తీర్ణనేత్రములు చూచి
తాను గైకేయి సాధములొనికేగె

సీ. ఉద్యోల లూచిన ట్లుదితంబులైన నా
నావాద్యఘోషసంతతులు నిగుడఁ
బూలదండలు వ్రేలుపోల్కి భూమాంబర
స్థగితాకృతులు పొరతతులు నడువ
కుంకుమపోసిన ట్లంకోజ్జ తళశాంక
లలితానల్ల మొత్తములు సెలంగ
నమృతంబు వాటిచ ట్లసారితాసారి
తానందరేఖామహస్సు వెలుగఁ

బ్రాహ్మ కంజాయ తొలికొండ నద్దినంత
విస్ఫుటీకృతసాకేతవీధులందు
నరదములు గుఱ్ఱములు నేను లైన కాల్వ
తూము వదలినరీతిగాఁ దోచినంత

మ. నశివర్షరుప్తనందు సైతము నిరంతస్వేదధారాశమా
నొడలన్ మాఁగెడునట్టి మంధర వసంతోపాంత కాలంబునన్
జడియై చెమ్మట చల్లనై యనిలముల్ సాగించు నప్రోద్ధుటన్
సుడియన్ సౌధముపైకి నాగుబయలంచుంబోయి తాఁ గాంచుచున్

మ. దళముల్ కట్టిన పౌరసంతతు లయోధ్యావీధులం దెఱచీ
మలబారుల్ బలె గుమ్మలె చని వియన్మధ్యంబునన్ దిజ్ముఖం
బులఁ బేడె త్తిన నర్హవాద్యనినదంబుల్ మిన్ను గీ పెట్టుటం
బలెగాఁ గన్నులు బైరులెక్కి చెవులున్ భగ్నంబులై పొల్చినన్

చ. తన జనిహేళునై చనిన దైత్యగుణంబది పొంగి రామచం
ద్రుని యభిషేకమంచని యెఱుంగకయే సహజక్రధాహతిన్
జని పరిచారి కానమితి సంగతి కన్గొని కర్ణవీధిఁ దా
కిన యభిషేకవార్త భుజగీవిష మెక్కినయట్టు లెక్కినన్

చ. కమరినయట్టులె నుదురు కన్నులఁ బాపలు తావు తప్పి ము
చ్చెమటలుపోసి మూర్ఖుఁగొని నీత్యుతి లేచి రయమ్ముగాఁగఁగె
కమ గదికేగి నీలితెరగప్పి సుఖాసుఖనిద్రపోవుఁ గై
కమఁ గని కొంపమునిచనుకై వడి పాదవిఘట్టయానయై

వ. చని యామె మొగముమీఁది ముసుగుదీసి యామె యరదెఱ
చిన కనులలోఁ జూచుచు

గీ. అవునె దౌర్భాగ్య మాకారమైనదాన!
నీకు నిద్దుర యెటుపట్టినే దర్శిదు
రాల! యొకవంక నింటిచూరరటుకొనిన
సొగసుగాఁ జశ్రికాఁగెడుఁ బగిది తోఁప

క. మి న్నొక పెడపెడ చీలుచు
కొన్నది యాయేమి గుబులుకొన్న సవంబో

నిన్నను లే దభిషే కిపు

సన్నయు నేమంత దొంగచాటుతనంబో!

గీ పిల్లవానిని భరతుఁ బంపించినాఁడు

మేనమామల యిండ్లకుఁ దానెఱుంగు

మన్నుదిన్నపామ వటంచు నిన్ను రాజు

ఇంక భయమేటికో? దాచుటేలొ యింక?

మ తనకుం గన్నులు విప్పకో లృఢవటే, తావచ్చి పెద్దిమ్మ నె

త్తినఁగూర్చున్నది యేమొ కావలయు, ధాత్రీజాని రాముండె య

య్యెనయేసీ తినఁగూడులేదు జుమి నాకేకాదు నీకుఁ బురా

తనవైరంబులు సర్వముఁ నవతి పంతా ల్పాతరల్ తీసెఁడుఁ

క. అనుచున్న దాదిమాటలు

వినీవినక యర్థనిద్ర వెడలి ప్రమోదా

నన కైకయి యభిషేకం

బున కంఠీకార నుంచుఁ బూనెనె చెపుమా!

చ. చెడుకల వచ్చె నాకు నభిషేకము చద్దనిసట్లు రాముఁ డి

ప్పుడు తెలిసెన్ సమస్తశుభమూర్తికి రామున కేమిలోపమే

నడు నడు సర్వభూషణసనాధతనూనతనూతనాకృతి

వడివడిఁ బోయి బాలునిశుభంబుఁ గనుల్ తెరదీయఁ జూచెడన్

వ. అనిన ప్రేటువడ్డ పసరంబుపగిది కుంచుకపోయిన మంధర తెప్పిత,

గీ గిడసపారుమనిసి వడికాఁడు నీవతి

వెలఁదికంటె దూదిపింజె నయము

రాచకొలముచేటు రాక వేళావేళ

మేది యెట్లొ సుంత యెఱుగవెట్లు?

క. నివంతు కల్లబొల్లి వృ

ధావాక్యము లర్థమెల్లఁ దననంత్రై ధా

త్రివిధుని పెద్దభార్య సు

ఖావధి యగు రాజు చేసినట్టి గరగరన్

చ. మొగమున లేతనవ్వులును మూతలు వెట్టిన గుండె ద్రాచుపా
ము కరణినైన రాముడును భూపతి యాచు సమస్తజంతుమ
స్తకములఁ గాలువెట్టిన వృధాకుపితుం డగు పుత్రు తోగుగా
నకి! పరిచారి కాధమవిషాదనుహరింప మెట్టు లీదెదో

న. అనిన నర్థతిరస్కృతిమందహాస యైన కైకేయి

శా. రాజే పాము నిజంబుగా భరతుఁడో రాముండో యెవ్వండో! ఏ
భ్రాజచ్ఛాపకలావిలాసనిధియా రాముండె రాశోట మేల్
రాజై నీభరతుండు నాభరతుడు? రాదీయునో స్వర్ణముల్
రాజై రాముడు సంపవాదర సముద్రాంభస్సు లింకంచెడుకో

క. ప్రియమైనమాట చెప్పితి

రయమున నీ నగను గొమ్ము రావే యనిన

భయకోపవివశ మందర

‘యయో యయో’ యనుచు నేడ్వ నారంభించె

గీ. అంతఁ గైకయిచేత నున్నట్టి భూష

పెఱికికొని దూరముగఁ బొటవేసి విసరి

యేడ్వవలసిన వేళలో నిట్లు నవ్వు

దాని నిస్సంటి నీ సముద్రానడుమ

గీ. సనతి శత్రువైన సనతిపుత్రుం డేమి

యానె తెలివికలుగుదాన! చెపుమ

నృపుడు గడ్డెపైని నిలుచుద్రొక్కికొనంగ

నేమి యేమి చేయు నెట్లు చెప్ప?

మ. ఒకదాయాదియె నిప్పుతో సమము పైఠాహించుమా! నీ కుమా

రకుఁ డాసన్నతగల్గు వారసుఁడు, నారాముం డసృక్సర్వబిం

దుకవైశ్వానరుఁ డింకఁ దోసుకలఁ డా తో డుగ్రధన్వండు పా

యక సౌమిత్రి తదీదృశంబులు త్వమాహ్లాపాంభద్రంబులు

న. అని మఱల నేఘచున్న సంధరయెడఁ గుసన్నయై కైకేయి,

శా. ఓసీ! యోసీ! యదేమి దాఖమె విచిత్రోదంతవాచాల! స

ర్వాషుష్టాంగణముగ్ధదీపిక కిచ్చేయాబిడ్డ శ్రీరాము డ ౧౨౨

శాసంపాదకుఁ డెల్లజీవులకు దీక్షోధర్మపారంపరీ
వ్యాసంగుం డతఁ డొండురాజయిన చెగ్గా? నీకును నాకును

క. భరతుఁడు రాజై నాకును
నొరిగించెడిదేమి రాముఁ డొరిగించని దే
మి, రమాసర్వస్వాస్యఁడు
నఁగో త్తముని రాముఁజూచినం జాలుగదే !

ఉ. మాండవికన్న జానకియె మన్ననసేయును నన్ను, బిడ్డ రా
ముండును దల్లికంటె ననుఁ బూజలుపట్టును దానిమాట య
ట్లుండఁగనిమ్ము, రాముఁ డొకయో? మఱి యొకఁ డితితోగ్రవారిమా
ర్రాండుఁడు దానికై తనువుదాల్చె రహస్యమునుమ్ము మంధరా!

మ. అనిన నొక మంధర యోగియైనయెడ నేలా రాజ్యవాంఛలో? మహా
దనుజోగ్రాబువతంగుఁడైనను నయోధ్యావీధులం దుండినో
దనుజులో? రామునిచేతఁ జంపబడగాఁ, దావచ్చి తాఁ బైకి న
వ్వినమాత్రాన భ్రమింతు వేమిటికొ హృద్విధిసహవాహినులో

మ. పరమార్థంబును జూడఁజాలదు మత్తిభాంతులో సమాయాశభీ
కరదుఃఖాంబుధివీచితాశితమతిఁ గాసంగలే వేది యే
కరణిఁ దేలునొ, వేలయెండ్లగనునై కౌసల్యతో నైన నీ
విరసం బూరక తేలిపోవునటె యో విజ్ఞానవారాన్నిధి !

చ. ధరణియు రామునందు ననుదాత దారతఁ గాంచెనేని నీ
భరతుఁడు ధాత్రి సేవకుఁడు, ధారణినాథుఁడు జ్యేష్ఠపుత్రునిఁ
ధరణికి రాజుఁజేయునుగదా వెఱపుల్లెలు యోగ్యతాగుణా
భరణులు నైనను నొక జనువు పంచిన దోషపథప్రతారిత్రులో

చ. కడువడి నీకనుంగె యగుఁగాక నిజంబుగ రాముఁ డక్కటా
కడుపునబడ్డ బిడ్డ యప్పుగా భరతుం, డవమానవారిధిం
బడియెడు వానికైన నొకపాటిప్రయత్నముసేయవచ్చు, నీ
తడబడుబుద్ధి నీకుగల ధైర్యము నాకుచులేదె కైకయీ!

మ. చని నీనై పరిచర్యసేయుదువు కౌసల్యానుహా రాజ్ఞికి
చని నన్ను బరిచర్యసేయుమనెనో? చా నైనఁజత్తు దుడి

నినుఁ జేసేతను బెంచినందుకు ఫలానీకంబు సిద్ధించె, నా
యన రాజై చనఁ దొత్తుకింద బశిశ్నొత్తై యొస్తు లే నొత్తగఁ

౪. ఎక్కడ భరతుండు ప్రజలకు
మిక్కిలిప్రియుఁడౌనో యంచు మేగినివతి యో
యొక్కపరి పట్టుమని తా
నిక్కడ నీకొడుకు నిలువనీయఁ డయోధ్య

౫. నల్లని వన్నియు నీళ్లులు
తెల్లనియవి పాలటంచుఁ దెలిసినదానా !
లల్ల లొలినాటినుంశియుఁ
జెల్లించిన రాజనీతి చివరి కెఱుంగవో ?

౬. ఆతఁడు రామభద్రుండు మహాశమవార్ధికదా! ప్రజాద్విధా
భూతము గౌరవంబు తన ముద్దులతమ్మునికోసమై ధురా
నీతి సహించియుండు, ధరణీపతి యెవ్వఁడుగాని వానికిఁ
మూఱిని గట్టునో వలసవుచ్చునో రాముండు చేయఁ డాగతి

౭. కలిసిమెలిసియున్నఁ, కైదోడు వాదోగు
కలిగియున్న సొత్తు కలియకున్నఁ
బైమేఱుంగు వలపు పచరించు లోకంబు
దానికైన నిచట దారిలేదు.

౮. త్రోవకడ్డమైన తులసిమ్రోడైనను
బెల్లగించు నటవె పృథ్విజనము
పడగలెత్తి పైకి వచ్చు సర్పంబును
రాముఁ డొకఁడె ప్రేమఁ బ్రామునాఁడు

౯. ఈసేగి సౌమిత్రి కేలలేదన్న చీ
మును నెత్తు చచ్చినననిత తల్లి
ఆతల్లికొడుకు తా నంటఁగ్రాగెను రాము
నటరాజ్యకాంక్ష లే దా క తాన
నగు భీతియును లేద యా సర్వమయినట్టి
భయమును సిద్ధించె భరతునంద

పట్టము లేనట్టి భరతునకును బ్రాహ్మ
ములు దక్కవలెనన్న బోధ ననము
లందు నినస్థింప మేలు రామాస్థింప
మైన నేల సోపద్రవ న్ముహితవతి
జట్టుపట్టుల బెఱుమొక్క నెట్టనీడు
సార మాకట్టుకొను నారి కేరనిబి

శా. ఇన్నాళ్లు గగనజక్కనైన యడవి హేలాత్వరాలంఘగా
సన్నక్లిష్టమహీజశాఖలనడిగ నాధ్యంబుకాకుండ బో
వు న్నిపుత్తుడు సింహభీతికి ద్విపంబు బోలె నిర్వృక్షమా
మన్నుంబీడున నేమిచేసెదవా కుంభక్షోదనాదార్చితే

వ. అనిన ద్విప్లవన్యాసంబునకు బ్రతివాదశూన్యమైన కైకేయి నవ్వి
యిట్లనియె.

శా. నవసీతంబునకంటె మెత్తనయి సంధ్యాచంద్రరేఖానము
ద్భవచాంద్రిదీసుకుమారమా నెదవరీపాకంబు శ్రీరామచం
ద్రవిలాపామృతమూర్తి వానియెడ మాతస్సర్యంబు వాటించు నీ
చిపురాకు మెదువైన గుంఠియకు నాశీర్వాదమే మంధరా!

వ. అని నిరాదరశ్రమసూచిగా శయ్యాగతయైన కైకేయి దీక్షం
బుగా జూచి యొక్కపెట్టున శోకావేగంబున బ్రద్దలై చీరయంచు
చించి సన్ననియురి పోసికొనుచున్న మంధర యాధార్మ్యంబు జూచి
మనస్సహజదార్పణ్యవశంవదయి కైకేయి యామెను వారిచి,

శ. నిజమా యనినను మంధర
నిజమే యనె, నొట్టె? యనిన నీపయినొట్టే
గిజిగాడు గూడులేనిది
రజని బెనుగూబవజ్జ హజై చనునా?

గీ. అనిన, కైకేయి సూచీదృశాంత, యోసి
యోసి మంధర! యూహించి యూచిచెప్పమ !
అసలు నాయది మొంఠిప ట్టంతవఱకు
నీడ్చుకొనిపోకువే నన్ను నూడ్చుపొయె

రథోద్ధతము—

ఏదో పూసనము లేచి కైకియ్యుక, బానిస దంపుటకు "తొన్న చావిన" యేదిచేయుటకు నింతలేక శో, భాదరిద్ర మగు వాక్యవైఖరికొ

శా. ఈ యెల్లధరి నాకునూరకుడు తానేలుంజుమీ రాఘవా

య్యోయోషకవిశి నీవుపొమ్మన, శిరఃకల్హారమాలాకృతిక
నాయాజ్ఞంగొని రాముఁ డేగుఁజుమి కాంతారమ్ము, ధాత్రీశుండే
లా యంగీకృతిజూపు నౌ, నెవము వాలాయంబు కల్పించెదక

వ. అనిన మంధగ నీకిష్టమేని యుపాయమ్మే లేదా యనఁ గైక యగ్ని
జ్వాలవలె నా కిష్టమని యెవరు చెప్పిరి ? యుపాయమ్ము చెప్పమన
మంధర సగమునగమైన ప్రాతికూల్యానుకూల్యములు స్ఫురించి
యిట్లనియె.

ఉ శంబరుడన్నరాక్షసుఁ డసాధ్యుడు దక్షిణవీధి నైజయం.

తంబను పట్టణంబున నితాంతపరాక్రమరేఖ నొప్ప స్వ
ర్గంబునఁ గన్నుకుట్టి, సురకాండము వాని నెదుర్చుబొన నా
లంబనమే? యెల్లరు నిలాపతులు? రణమాచరింపఁగాక

చ. పవలు రణాన గాయపడి పట్టని నిద్దర పట్టియున్న భూ
ధవులను రాత్రిరాత్రియె వ్రతంబుగ దీర్ఘసుషుప్తైబుచ్చుచుకొ
దివిజులగుండెదివ్వియలు దిగ్గన నార్పుచు వైత్యసైన్యమో
హవపథమెల్లఁ గ్రక్కదలునట్లు విజృంభణ చేయునేళలక

శా. వింటం బిక్కని మర్మముల్ గను ధనుర్విద్యానిధానంబు నిక
వెంటంగెకొని యేగెఁబో దశరథోర్వీనేత వైత్యవలిక
గెంటకొ యుద్ధధరితి వైత్యవిశిఖాకీర్ణాంగుడై మూర్ఛయుం
గంటకొ బెన్మిటి సొమ్మసిల్లుటకు దుఃఖంబంది నీనంతటక

గీ. సారథికిఁ జేతగాని కౌశలమెసంగ

రథము మఱిలించుకొంచు దూరమ్ముపోన
దేరుకొని తేడుమెలవునఁ దేరు కొంచుఁ
జన్న నీవిక్రమమునకు సంతసించి

చ. అరదము నేర్పువైఁ దివిచినందుల కొక్కఁడు, నా యచుప్రదం
బురువడి నిల్పినందులకు నొక్కఁడు, రెండు వరంబులిత్తు న గర

త్వరమూఁడ గోరునొమ్మనిన, దానిక విష్ణుడుకాదు భీతిచుఁ
ధరమగువేళలో నగుగుదాన నటంచు నచించియుంటివే !

క. ఇది నీవు చెప్పినదియే

యది జ్ఞాపకముంచుకొంటి ననచరమగు నం
చుదితంబైనది భీతియు
నదీనహంసీమనోస్థాయానా! నీకున్

చ. అరదము నేర్చుమై దివిచినందులకే ధరయెల్ల నేలఁ గా
భరతుని రాజుఁడేయనలె, బ్రాణములన్ విలంబెట్టినందుకున్
హరిఁ బదుఁచూడవర్షములు పోనలె కాముఁడు నన్యసీమలన్
దిరుగుచు దైత్యసంహననదీక్షను, నీవనినాపుగా యన్

గీ బిరుసు గాలిపడగ పెడగాఁగఁ దాఁచిన
బుస్సునున్నత్రాఁచు పొలతివోలె
తైక రామమూర్తి కరినరాక్షస కీట
రాజుఁ డ్దాలికింద రాచు నన్న

ఉ. అంతటి నోపమేమిటికి? నొననియేఁడ చెప్పచుంటి నే
నెంతల్లుడైత్యులలో మఱియు నెంతయొ రాముఁడు నాకునేల? నా
చింత, కుమారుఁడౌ భరతుసేమయు మాత్రము నిన్నుబట్టి నా
కింతయుఁగూఁసచుం దొరక దేమొ యబన్న భయంబు మాత్రమే

శా. నీ నా మేలునుగోరి చెప్పెదను గాని నీకుఁగట్టయు లే
దేనికా నాకుచులేదు పో యిదియు బోనిమ్మన్న గ్రీష్మర్షుని
శ్యానీదానవిధూతధూమశకిలోద్యద్భ్రాంతిమ త్రేకికే
కానిర్వాదపదీర్ఘహాసపుఘరేఖాభిన్నగండాగ్రయై

ఉ ఆగకు మాగ కా నమను గాగకు మిట్టి వరద్వయంబు తా
నేగతి నీయకొప్పు ధరణికుఁడు చెప్పచుటన్న గుబ్బ, నీ
నాగమునేయఁగావలయు నాశివమూటను బెత్త తెప్పిపో
నే గది రాఘవుల్ కుశిత్రవెయసి యొత్తిడిచేయ నందులో

చ. అపగతభూషణై యపహతాళులలేవనవై నిరస్తశు
భ్రపటపు లోచనాంగణపరాభవద్దంబవైన నిన్ను ని

ప్రతిమను సుఖార్థయై సతిము ప్రాణములఁ గలఁజేయునున్న ధా
త్రిపు డనురాజితో నయినఁ దీర్పును నివరణీయ మెంతయుఁ

చ. విఱుగనికామమా మునలిపెన్మిటి సాగెడు ననపాము పె
న్మొగున బిట్టుగా పశుచుపెండ్లముసాటనవట్టు నాగు నా
తెఱవ పరారియైన నిలుతెచ్చును జచ్చునుగాని యీమా
న్నెఱికముఠోయి యట్లు నరణీయము తిర్చి యుండెట్లునె ?

గీ. అనినఁ గైకేయి కోపగృహంబు నన్ను
జేరుమనెదవో యనిన ప్రాసేయింపు యిగు
దాది వెలగల దుస్తులు తొల్చివట్టి
బిచ్చగానికి బిచ్చమ్ము పెట్టెరగుడు.

క. జెదరించిన బతిమాలిన
విదలించుచు మాటుప్రేమ నెలయించినఁ
చ్చదనుచు ననిపించినఁ ది
న్గుడు రభిలషించుల భూమిపులుసున్ గుఱి

ఉ. చచ్చుట్టకైన సిగ్గఁను నాహుతి బల మెన్నఁ
మెద్యరు రా లూనియి తిలించునె యెంతలా నన్
మెచ్చగు ప్రావణమును బట్టి యెవఁడో గోచరన్
మెచ్చరు భూమిపాలుకులు మెచ్చునె యెంత ముఱి

ఉ. గట్టిఁజూచి మంధుఁడై పుట్టిన నీసాగింపిం
గుట్టఁడు బుద్ధులన్న నుడి పోలును నీమనఁదగి నీ
వ్యసనము నీసవిభరంబును లోకమాన్యమున
ప్రమాదమనంబు జల్లునుననా! మొదటి పాటించుచుచివన్

క. ఒక పదికి క్షేమింపినా
యొకకొలిపినదేనా! యిట్టి మును
వికృతుడు విధాత నిమిగి
బ్రకచేసిన దాని కే విధాతని ముగి

చ. ఊతికినివెల్ల నీ తెలివికిన్ పాటించు మొదటి పాటించు
డతుకులులేని పుండవలె, నామొదటి పాటించు మొదటి పాటించు

మతివిభవము నీసాగను మంధరమైన వివేక హేత, హ
న్వితవయి మంధరాఖ్యను గణించితి సూరక నీకు వచ్చెనా?

క. మా మంధర నెవరో మఱి
యేమో యేమో యటందు రేమియెఱిగియో?
యీమెయట విరూపియటవె
వామనియటె కన్నులున్నవా? వారలకున్

సీ. మేఘమ్మచీల్చిన మెఱుపుతీవియకదా
మంధరారమ్మసీమంతరేఖ
జంటకొండలమధ్య సాగునిర్మలకదా
తత్కుచమధ్యముక్తాపరంబు
జంభారిమధకుంభికుంభస్థలమ్ముకా
శాని పీఠరము నితంబనీమ
సెలయెఱుచుట్టి వచ్చిన పాటిలంక కా
నవ కాంచినృతజఘనస్థలంబు
అవునె డాది! నీదు చెవితమ్మ చేమంతి
యడ్డబొస నీది యనిసెపూవు
పడుచుదనము పట్టవగలైత నీ యొడల్
తెలియలేదుగాక పలునమూక

క. ఏకాదశగంధర్వగ
ణాకీర్ణముకాని విషమహాసాగరివీ
చీకలితావరము సుమి
శ్రీకారము నీదు బొడ్డుచిటుబావి బలీ!

న. అని యొక్కపెట్టునఁ గ్రోధమూర్తియై

క. నీవడిగినయది చేసెద
నీవించుక నాదునెదుట నిలుచకు మింకన్
నా విధము నేన యెఱుంగను
నీవో నేనో చను మునింపకనున్నా

వ. అనిన భయభీతమైన మంధర, క్షణేయినేత్రవధను మంకి చల్లగా
హరించు

శా. లీనాంతర్వ్యధి మందుఁ దిన్నపులివోలెన్ గై క లోలోన లో
లోనన్ దా గుడుపుల్ల పొందుచు మనోలోభంబా, ధాత్రీరచో
దానకేళమొ, లోచరానిది యెవో ప్తవత్యహాప్రేక్ష
గ్లానిన్ గన్నులు చింతనిప్పుగఁ దినునొంపంబు సంధిల్లంగన్

ప. గోదోహనకాలమ్ము శిలాప్రతిమవలెనై హంసద్వికృతహా మ్ము నేసి

ఉ. మా పనులెల్ల నుం బెడునుమా! రఘునాయక! యభిమేఖిలా
వ్యాపుతబుద్ధివైన నని యాచిరఁ టా సుగ, లంతె కావలెన్
గోపన నన్నుఁగాని కయికోడటె కోడటలై నఁగాని యే
లా పతి బ్యోతిహంపతికులంబున మాటచు వీరబుచ్చె నె

శా. ఓహో! కైకయి! నీ ప్రయోగము నిధిఘాహప్రభాదీక్రియా
బాహుంబగుఁబా నుధాంధసులునై పాలిండువో నీమతి
వ్యాహరంబులు రానుభద్రుని వనీపర్యంతముం జూచికా
నీ! హా! హా! పిల్లల కైకయి మఱిన్ నింప దే నాటికిన్

చ. అని పరివేగితోఁపగతమైన విభూషణవస్త్ర పా గాఁ
జనిచని గోప గోహమున నన్నని క్రొమ్మిణివొంగరేకిలా
రినయెడ బూదింగు వినవించిన దుప్పటిఁగప్పి వాలునగ
జను బాదమాగు నాపపులిచాఘ్న నిశ్శ్వసనోగ్రమూర్తియై

మ. తన యానందసహస్రమాగ్నిములలోఁ దానై యధిష్ఠాత్రియై
చను గై కేయికేగాని చెప్పనియెడన్ సుపూర్ణసంగంబున
రిని పుష్కరాభినవాభిషేకమధువార్తగి ట్పెఁగా రాజు
రినివోఁ దీరికచేసికొందు జనె గారాద్యో లుంబు ననన్

ఉ. కన్నులు చుట్టి తీర్చి గ్రహి కాలుము పాయ ది స న్న, బ
ర్వాన్నముఁ బ్రహుపి సుహృద్భావంబు చొచ్చెనేమొ! లే
కున్నను నాదు గాయన, రిభూర్తి లు డీర్బుశబ్దవ్యకాంతిసం
పన్నత యెల్లొక్కలు? నిభూతంబు లంకు దిన్నినాల్గి కూ

మ. తనతో నేల వదిలచు గామునికఘ్న తానొచు గాహనక
ప్రీతి వెన్నెన్నో నన్ కుచూ కునిచ్చునై పాల, నూ నూ
తనకాకుక్షునియున్నరంబున వినవంబుల్ మఱియే న
ప్పునొ క్రొత్తల్ పితల్లి పుత్రప్రణయూర్ధ్వ కైకయి తా

౬. పొంగులుగాఁగ నిట్లు తలపోయుచు ధారణినేత కైక యి
ల్కుంగిట్ల సర్వశోభనవిభూతియు లేమిని గాంచి పొక్కుచున్
బంగరుచెప్పుకాలు తొలిద్వారముదేహాశీఁ గొట్టుకొన్నచో
ముంగలఁ దూలి రా జశుభమున్ మొయిలేదిన వాన నెంచుచున్

ఉ. మాలిమియైన బాలశిఖి మన్నన సేయదు వచ్చి సాధువా
చాలము మత్తుమందెవరు చల్లెరొ! పంజరబద్ధశారికా
జాలము మూఁగవోయినది చాన యొక ర్తుక లేదు ముంగిటం
బోలిన రాజు తానగుట పోయెనొ? రామగతప్రశ స్తిచే

క. పదిపిలుపులు పిలిచిన పై
మదవతి యొకదాసి తోఁచి మానవపతిచే
నదలింపించుకొని క్రుధా
సదన క్రుధాపదనవనతి సన్నగఁజెప్పన్

గీ. చెప్పమడమలు కొట్టునో నీలమండ
లదటున నేగి నృద్ధధరాధినేత
వెలుగులోనుండి వచ్చి కన్పింపరాక
తరుణిదరిఁజేరి చీకటిఁ దడుముకొంచు

మ. తరుణీషీనమృదుూభాగమున హస్తంబుంచి వేటొక్కచే
శిరమున్ స్పర్శకఁచి యోసి మదిరాక్షీ! నారిముగ్రేఖికా
స్ఫురణంబైనను లేని వాన యిది యే చోద్యంబు? నీ నా హృదం
తరచంద్రామృతన ర్తి రాముని శుభోద్యస్మంజులోపస్సునన్

ఉ. నా ప్రియురాలు నాయెదకు నచ్చిన నెచ్చెలి యిన్నియేండ్లు తా
విప్రియమం చెఱుంగకయ వేమకనా నిది వచ్చినచ్చి రా
మప్రణతాభిషేకసుకుమారపువేళువఁ గోప మూనెనా?
కప్రపు తెల్లనన్ నలుపుఁగానని యచ్చపుఁగాంతి యుండదో?

ఉ. సుందరి! నాకునై యెదురుసూచుచు నుండు రెల్లమంత్రు లే
నిందు నిమేషమున్ నిలుచు టింతయు నొప్పదు కారణంబు నే
విందు నచింపవే! వినుము ప్రేయసి! నీ నని కోప మూనినన్
వందుని కోపగేహముచు బట్టుటయున్ వలెనా! సుధాననా! ౧౮౪

క. నీకేది వలయునో యది

మూకున వ్రాసిన నృపాజ్ఞయై చెఱుంగదా!

యో కోపము కోపగృహ

మృకులపాటయ్యె హిమగతాంభోజాక్షి !

స. అనినఁ గైకేయి మునుఁ గెడలించి లేచి దూరముగా నిలుచుండినఁ
జీకటి కలవాటుపడిన రాజు శోకాకృతియైన ముద్దుబిల్గలింగాంచి
కళవళంపడి

మ. ఉవిదా! కోపము నందియుంకి నని నే నూహించితింగాని యిం
తవుశోకంబు వహించితం చెఱుంగ నేలా యింత దుఃఖంబునాఁ
జివురుంగన్నులఁ దెచ్చికోలగు క్రుధాక్షేపంబుగాఁ గైక, భూ
ధవ ! కోపంబును శోకమం చనెద వచ్చి! వంచనప్రయత్న

చ. ఇషువుల నొడ్డుచున్ నిలిపి యోకిరి గోకిరి లాగు వాదలన్
గృహిమెయి మూర్ఛితున్ నిను భృంచినదానిఁ ప్రియంతపున్
విషమమహాహవక్షితిని వేడక యిచ్చి నరన్వయంబు డొ
రువ మిదిగాక యిప్పటికి రూపముఁదాల్చి విహారి వరంగులున్

ఉ. వ్రాలిన చురుశోఁ విఱుగన యముమాగ్రము కల్గియున్న కో
పాలయవందంఁగూడ భవదంశుస్రవణము క్కున్నయో
వేలుప! నీ కులానఁ బృథివీపతి యొక్కఁ , మామయిచ్చెనా!
వ్రాలవలెఁగుమీ తనువు వాళ్లలపూర్తి ఘోరమునంతకు

క. నా యెదకున్ నచ్చిన చెలి,
నా యసువులలోని యసువు, నా నీ భేదం
బే యెఱుంగని తాదాత్మ్య
శ్రీ! యాహ! యేమి పలుకరింపఁ మెలపో!

వ. అనిన భూపతి,

ఉ. ఘాటలలోపలంగల చమత్క్రియ యుండఁగనిమ్ము నీవ యా
మాటను నెట్లుతెచ్చితివి? మాన్ని నెప్పుడు నేనుగానినీ నీ
మాటివి క్రొత్తకల్పనల మాగన నాలుక కాక, కోరు మే
పాటినా నీదుకోరికలు! ప్రాణబుణ్ణం బివ్వుడైన నీఁగెదన్ ౧౯౨

మ. అనినం గైకయి శోకకోపములు పెల్లె యేడ్వ భూమిశుడు
వనితా! చిత్తరకతై వాడు విదిగో! హంభింపు మే నిత్తు న
న్నను గంపంబును బొంది కైక ధరణీంద్రా! యిత్తు నన్నంత చు
ల్కనగా దిచ్చుట యన్న, భూమిపతియుగ గన్నుల్ సెరల్ కెంపులై

ఉ. ఏ పసికూన మాకులము నేలెడు చిన్నరివెల్గు రాముఁ డా
పాపనిమీఁద నొట్టిడెడఁ బ్రాతవరంబులు నాడు ప్రాణరే
ఖాపరమావధిం జనిన గండరకతైరలైన నిచ్చెడఁ
గోపన కైక రాఘవలకోపకు మచ్చను జెప్పకుండఁగన్

శా. ఆమాటల్ వినుచులతాంగి భయభీతాక్షుల్ విదారించి, యో
హో మా ర్తాండముఖాఖిలామరచమూ! యో భూతసంతానమా!
మీ మీ సాక్షిభావముల్ గనుఁడు! భూమినేత యీదృక్ప్రతి
జ్ఞామోహవిలపారవశ్యకలితజ్ఞావశ్యుడై పల్కెడున్

క. తనబిడ్డ మీఁద నొట్టిడు
కొనినాఁడొ నటంచె యెఱుఁగు ట్లోణిపతి, తనం
తన రామమూర్తి ట్లోణి
జనులయెదల దివ్వెయగుటఁ జనునె యెఱుంగన్

శా. కౌసల్యాస్తుతుడైన రాము నభిషేకం బాపి యాతిండు వ
న్యాసీమన్ బదుమూఁడువత్సరము లుండన్ బంపఁగా నొక్కఁడున్
త్రైసర్వంబును నా సుతుండు భరతుం బ్రాపించు టొక్కఁడు నా
యాసల్ రెంఱివి తత్ప్రమాణముగఁ బాల్యంబుల్ ధరాపాలుచే

చ. పృథివికి సర్వ మగ్నియగువేలుపు సూర్యుడు, సూర్యమండలీ
పృథుతరకుక్షీసంసమగువేలుపు రాముఁడు, వీరు సాక్షు లీ
పృథివిపతిప్రణీతమగు బిట్టు ప్రతిజ్ఞకు సర్వభావసా
రథి యగు బాలమానవుఁడు రాముఁడు వాకున నిల్చి నిల్పెడున్

ఉ. పచ్చనిచెట్టుపైఁ బిడుగుపడ్డవిధంబునఁ గుప్పకూలి రా
జచ్చెరువున్ భయంబు హృదయంబునయం దనమీప్రచారవా
యుఁచ్చలదుగతాడనరయోస్థతి నొప్పఁగ మేధ, దృష్టి, మ
త్తుచ్చమసీషలున్ స్మృతిక్రతుల్ మౌజాతులులేక తాయెయెగ్గ

మ. ఒక విద్యుత్తు సిరాపథంబుల ననుస్మృతంబుగా నేనిన
 ట్లకటా! యయ్యో! యిదేమి యన్న నుడు లాశ్యంబును నజ్జాతవా
 చకముల్ పుట్టగ దప్పుగా విగతసంస్థం బొల్చి వైక గొంతకొం
 తకుగాఁ దెప్పిటి తాఁ గనంబడినయంతం గైక, భీతోత్సృంధై

గీ. ఓసి ఫులి! నన్ను భక్షింపు మొప్ప ముందు

పైనిఁ బసివాఁడు రామునిపైకి బొమ్మ
 టంచుఁ జేసులు చాచి తా నక్షముగను
 నిలచినట్లుగ నిలచి చంచలశిరోధి

చ. అవునవు కాదుకాదు ఫులి వాదచుకొంటి, నెవర్తొ యాడుదా
 నవు, మఱి యేలొలో నిలచినా విట? నేచుచు గోసలేశ్వరు,
 డవుదును, నీ నహో తెలియనైనది కైకపు, నేమియయ్యె నీ
 పవలున నెల్ల జ్ఞాపకముచచ్చిన దే మనినావు చెప్పమా!

చ. ఇది నిజమాశితో హృదయ మేమొ యెఱుంగఁగ నాశితో మఱి
 హృదయమెఱుంగ నాశుకు నింకటి యిది 'నిపుమాట' నెవ్వరా
 డుదు రిటువంటి క్రూరపుంగటుత్వపుభావమే కాదు, వచ్చి యా
 డెద రెన, రెవ్వ రంత ప్రకటింతురో, యంత తలంపకుండునన్

చ. మొగిని దినంగఁ జంపుటకు మున్నసికుండెలుతోడ నాశిన
 ట్లుగ వృకి బాలు రామునిఁ గడుంగను దగ్గరఁదీసి యెన్నియా
 వగలను బోయినావు? వెయినంకల జంగం గ నీళ్లులేనో నీ
 పుగ మును వాని నీ భయదపుం ప్రతికారిమున నూగింకో?

మ. సవతుల్ లోకమునందు లేరటవే! యీ వాయు ప్రసారకై
 తనరక్షస్సులు గాని యుండరు, కిరానెందైన యీ యూహ యీ
 తెవు లే త్రోవను బుట్టె నీకును నిషాదీ! పాము బొల్పోసి పెం
 చువిధానన్ నిమ్రబోదిచేసితి నయో! ప్స ఏ కింబున?

క. వరమిచ్చిన ప్రభువగు శం

కరునెత్తిని జేయి పెట్టు కరణిని నావే
 వరముఁగొని హరి! హరి! నా

వరమున నన్నుఁగద్రొక్కు పాశాసమునన్

- చ. తెలియను జూడఁజూడఁగ నెదే నొక రాక్షసమైన భావపుం
 యమునఁగాక యీ పగిది వచ్చి యనార్తవమా ప్రసూనముం
 బలె బౌలివోనియంగముల ప్రౌఢియు వాడని యంద మేగతిన్
 నిలుచును నీకు? నేను గమనింపఁజాలక మోసపోయితిన్
- ఉ. ఏయెడ నేర్పుగల్గుటయు నెంతయు నేర్పుకూ ఘలంబు రాఁ
 దీయుటయున్ సమ స్తజగతిన్ మఱిచూడ బహుస్థలంబులన్
 బాయకయుండు, నా ఘలముపట్ల నసాధువు, సాధువౌట దై
 తేయుల కాదితేయులకుఁదెచ్చిన భేద మిదేకదా! కనన్
- ఉ. అంత త్వరాకృతాకృతఫణాగతమై చను శ్లక్షణతాధురా
 క్రాంతియు వేగచాలన మిమ్మదనన్నిభమున్ సుదీర్ఘ దే
 హాంతవిలాసరేఖయు నిరంతరచిక్కణమూర్తమత్త త్రాఁ
 చంతటి యందమైనదగు ప్రాణియు నుండునని జగంబునన్
- చ. కను చెదరంగ రజ్జువుచుగాంచి భుజంగమటంచు భ్రాంతి పొం
 దను దగుఁగాని, యెవ్వఁడును నావలె బామునుగాంచి త్రాడటం
 చనుకొనఁజేద్ది భ్రాంతియు యంతట నింతట వీడు, నిద్ది ర
 మ్మని యుసివాటుకాటుకొని ప్రాణములన్ నిలుచున్ యమాకృతిన్
- ఉ. దానివినంబు పాప మది దప్తునిమాత్రమై యంటు, నీ విషం
 వైనను జిక్కిమెల్లయగు నన్వయమున్ బెనవెట్టిచుట్టు, గా
 లానతమత్పురాకృతమహాఘమహాగళిఫావిధాభుజం
 గీ! నినుఁగాని ప్రాణగతకేవలనాకముగా భజించితిన్
- వ. అని మఱియు నిట్లనియె
- చ. అలయక నీవు వింటిచదువందలి సూక్ష్మములున్ రహస్యముల్
 మెలకువలున్ స్వహస్తముగ నేర్పితి పేరిమిఁ దల్లికంటె నీ
 వలనునఁ బ్రేమయున్ జూపు వానికి మిక్కిలి, రే బవల్ నినుం
 దలచుచు నుక్కి వానిఫని, దాని ప్రతిక్రియ యింతసేయుటో?
- ఉ. లీలకు నేనినైనఁ గదలించినఁ జాలును వాని విద్వలున్
 శీలము గూర్చి చెప్పినది పుష్పక చెప్పదు రింత పత్నిఁగ
 చాలును రక్షముల్ మఱు సన్నని ముత్తము, లబ్ధిబిక్తపై
 నీలువుగా! యెంతఁగ యెక్కి యనికన్తి హానికన్ 200

ఉ. తామరపూవుబండువగు చైవముఁ దొట్టి మహవ్యయమునఁ
రామునినంటి యందమగు రానిసునే యుడుఁ దొంగించు నూ
గీమునఁ బున్నెముక గృహియుగీనులు చెప్పెన్ దిగ్గ్రహాణ్డ
ధీమహితుల్ నశిషమ నిదేవరి, లేమినంగు నోసిపో.

క. తరుణి! మన సొందక హృదిం
తరాంతరమునందు దాగినది యొక్క చిధి
స్ఫురణము నీ నరణీయము
మరణా బిది నాది నీవు మది నెంతోనో

ఉ. రాముఁడు నాకు సొనసమగు రాముఁడు నాకు జడల ధ్యానమున
రాముఁడె యెల్ల నాబ్రదుక ముఁ దొను గెప్పురొల్ల యీ
రామువినా నిమేష ముగ్రహ ముఁ దలఁ కాఁగోనియు
రాముని నీయి యలరా న్యము గైకొని యెప్పుడొల్ల

ఉ. రామునియున్నిచే భగతురా న్యపుభుతం నెప్పుడొల్ల
రాముఁడు నేను నీ యలరా న్యమున నుల్ల ఘృహస్థులు
రామున కీ ధరానలయగ న్యమున నభిరామి నీయ
లేమికి బూటయిచ్చెదము లేమి యనుగ్రహ ముగ్రహ పర

చ. అరుదగు నెంత వింటిచిదురైనను జిమ్మను గండ్లకోస నొం
టరితనమందు సాయపడునా! వడి నా సురదృష్ట మేము
దిరుగనిమాటయకాఁ గులముఁ ద్రిప్పలుకొన్నదు రామోని నీ
వరమున నన్నుఁగూడఁ గలువందగదా! నాచా

గీ. వెలది! హృది నెత్తువానిలు నాకుఁ
నడచుచున్నట్లు తోచుచున్నది విచ్చి
మైన యొక గొల్ల యనభూతి యొక పుష్ప
మననభూతము భయము నాయురగు నొక

క. నా యొద్దుప్రాణములలో
రాయిడి నెక్కుఁ గుప్పాని రాములలో
బోయి ప్రవేశించియని
యా యలుపపు బాళ్లు నెలువ నొక ము

మ. తొలియిట్వోకుల వంశరక్తములు నాతో నేటికి నిల్చెనో
యిల సర్వంబును వీడి పోవుటకుఁ గానీ దేహ మున్నుని నా
ళ్లులు ధాత్రీపరిచర్యరూపమయి నాలో నిల్చె రాజత్వ మా
వలఁ బోనైనను గాక రాముని వసీవాసంబుపర్యంతము

వ. అని మఱియు నిట్లనియె

ఉ. శ్రీమతి తాను బట్టమహిషీపదమందియు దానివోలికన్
దా మనలుక సమస్తపు నిదానపుఁబ్రో వల రామచంద్రగ
ర్భామృతవీచి కోసలనృపాత్మజ నెంతయొనర్చినాఁడ నీ
వై మరులూని యామె పతిభక్తియు నాడు విరక్తియు దగ్గె

ఉ. వాలికచూపులుక బసిడివాఁగుగనుండిన నున్నవీను వై
తోలున్ బెచ్చికోలయిన తోరపుసిగ్గును బైని ప్రేమవా
చాలతఁగాంచి మోహవివశంబగు లోకము, కాని యచ్చమా
శీలము గుండెలోపలివిశేషమె యక్కట లేదు దానికి

ఉ. అల్లకుమారు రాముఁగని యామెయుఁ బాపము నా నిరాదరం
బెల్లయు విస్మరించినది యిప్పటికి దుది ధైర్య మిదియు
జెల్లెను నీ కృపాగుణవిశేషము నామె యొక్క కాదు మే
మెల్లర మిట్లె దానిరుచి యేమె యెఱింగినవారమైతిమే!

చ. పొలతుక! జీవులందుఁ దొలి మూఁడుయుగంబుల భావనాబలం
బలమి గుణానురూపమగు నాకృతి రాక్షససౌరభేదముల్
తెలియు నసౌమ్యసౌమ్యగతి, ధిక్కృతకాలికధర్మభావన
గలి సుకుమారరూపమును గల్గును రాక్షసబుద్ధికిల్లియు

ఉ. క్షుద్రమయైన బుద్ధి పొడసూపు నుపద్రవ మందెఱుక దిశా
చ్చిద్రమునందుఁబోలె బహుశీవులకుఁ యుగసంధులందు సో
పద్రవమాచుఁ ద్రేతయుచు ద్వౌపరముక గలియంగఁబోయెఱుక
భద్రత లేదు కాలమున భాను! యభద్రత నీవుగాఁ జన

వ. అని మఱియు

అ. ౨౨

ఉ.. సూనరి గొట్టియక బలియజూచినవైవడి తొల్లి పోరిలో
 బ్రాణమునిల్చి నేసిపుడు రామువనీగమనవృథామతిక
 బ్రాణము తీయజూచెదవు పట్టి వధింపగ నేను గొట్టియం
 గాను భవద్దురాశయనికాయనిబర్హణ మాచరించెదక

ఉ. ఇంటికి బెద్దయైన కొడు కేలేడుదానికి నేవిధంబునక
 వెంట జనంచువాడు పృథివీపతి కాగలఁ డెవ్వరైననుక
 వింటకు గంటకు దగవు వేడగ వల్లకె? యిట్టికోర్కీ నీ
 వంటిది కోరఁగావలయు వట్టిన సిగ్గు త్యజించు జీవమై

క. ఏకొంచెమైన న్యాయపు
 టాకారము గోచరించనట్టివరంబా,
 యీ కోరుట? నిర్జ్ఞా
 ప్రాకృతరాజ్యమున కీవు పట్టమహిషివై

వ. మఱియు రాజు పరమదైన్యంబున

చ. విడువకు రాముపైనిగల ప్రేముడి మూడవసారికూడ నీ
 కడుపునంబుట్టెదక భరతుకంటెను రాముడు తోడుకావుటక
 జెడుటయుఁ గల్గునే పయియు జెప్పితి వందయుఁ జెప్పి తీవ వాఁ
 డొడయుడు కాగ భూమిప్రజ యుత్సవకోటికి నెక్కుఁఫక్కికల్

క. ఇవి చేతులు కావే యో
 పవిఘాతవచోదురంత ! బతిమాలెద నిం
 తవుదాకఁ బెంచితివి యిం
 తవుదాక ఘటింపకే వరానన! రాముక

చ. కొడుకులకోసమై దిగులుకొంటి మొగంబును వాచి కంటి నీ
 కొడుకును గాంచితిక ముపురకుఁగడుఁ బెద్దను, ద్రెంచి కాని యీ
 ముడి విడఁదీయరానిదిగఁ బొందితి రామునిలో ననుప్రజం
 బిశి, యిదియింపకే ప్రజల యెల్లయుఁ బ్రార్థనగాఁగ వేడెదక

చ. రఘుకుల మెల్లయుక నరతరంబులఁ గొల్వఁగ నిన్ను దేవతా
 పఘనవిధానిలాప్రతిమ భాసిలఁజేయుచునుమ్మ దేవళం
 బఘటితపూర్వమం దునిచి 'యమ్మ యటంచును నిన్నుఁ బిల్తునే
 లఘుతమమైన యీరఘుకులంబు కమారసబుద్ధిఁ గాంచవే ౨౪౫

మ. మును శృంగారరసంబుదోషము పదాంభోజంబులన్ దాకినాఁ
డను గాఁబోలు నఘంబు తత్సకల మీడంబో శిరోజాతవే
ష్టనమూర్ధాఖల కేతనంబుగ ననుస్కారంబుఁ గావించెదన్
గనఁగోనే దయ రాముఁ గానలకుఁ గాఁగానీకువే నైకయూ !

వ. తుదకు నిస్సహాయుడై రాజిట్లనియె

ఉ. ప్రాంశువు లెంతయున్ భరతుభావము లాతనిబుద్ధి కే యప
భ్రంశపుఁగార్యముల్ పనికిరావు నెఱుంగుదు నేను నాని నీ
యంశమునందు నీతలచినట్లు తలంపఁగు వాని పేనునన్
నంశపుమచ్చ దెచ్చెదవు వ్యర్థమెయ్యాజూచి యింతయత్నమున్

క. ఒక వేళ రాముఁడు జా

నకినైనం గాంచి యిట్లనందగ చేయె

కొకిలికిచేనిది చెప్పెనె?

యకటా! నిన్నిట్టి వరము లపగుమటంచున్

గీ. అటదానికిఁ గలుగు ధనాశ యెంతో

యచని మగవాని కుంపఁ గీత్యాశ యంత

అడరించునో భరతుఁ డీ యమ్మగాగు

ప్రేమ న్నాన్పించిపెట్టిన పృష్ఠయెల్ల

క. మొదలఁ దనకున్న గాఢ్యము

వదలుకొనం బలువె, నమమవచ్చినదానిం

బదనుగల యెడఁగలానికి

వదలుకొనుట గోటిమీఁదివనిగదవె చెల్లి!

ఉ. నీ శొలినాటి గామువము నించిన మక్కువ యాస పెంపఁ బ్రా
ణాతురుడైనవాఁ డడుగనైన ననుస్తవిధాల నభిజ్ఞ
రాతిరి పన్నిపోయిన కరాళిక నుచ్చురఁ ఁక్కప్రొద్దుటన్
భీతిని బ్రాణనాశులను బెట్టిన కృష్ణచ్చుగంబు కైవడిన్

వ. అని సమాసన్నవిలయవేదాంతవనిశ్చయంబున మూర్ఛితుండునలె నైన

గీ. పతివచోభిముఖినమా పడఁతియాత్మ

నిముసనిఘనంబునకు నేదొ నిలువరించె
తొత్తలేంద్రుడు దుఃఖవాచాలుండైన
దరుణి కైకేయి దుఃఖని స్తబ్ధయయ్యె

ఉ. అంత మృదుచ్ఛటల్ సునిశితాతపముల్ సెరలాడె బల్లవ
ప్రాంతతటీచకచ్చకితరాగములున్ గృతతాపగోపనా
త్యంతమనోహరంబులు లతాంతనితాంత రమద్వసంతసా
మంతశకుంతకూజితసమంతతడ్రుమితానిలాధ్వమై

సీ. గంగాజలాపూర్ణకనకకుంభంబులు
సాగరాగతపద్మరాగమణులు
ధవధగలాడి, న్మాతనసమానీతపీ
తాంబరంబులు హేమదామములును
దళతళలాడి, గంధాగురుదధిస్తుతం
బులుఁ బౌర్ణవసనోంబుజము లంత
దుకతుకలాడి, యాదుంబరంబగు భద్ర
పీరంబు వెలవెలై వెచ్చగిల్లి

వెచ్చపేలాలు పూవులవిప్పు ముడుత
లంది తెల్లన విజుశ్యామలత వహించి
యభినవానీతరామభద్రాభిషేక
కలితసంభారములు నెండఁ గ్రాగిపోవ

చ. అటు మధుమానవృక్షశిఖరాగ్రకిసాలయబంధ మూడ్చి తా
మిటు రఘుదేవుభద్రభుజ మెక్కెడు భాగ్యము దూరమైనఁ ద్రొ
క్కటపడుచున్ బ్రశస్తసుమకన్యలు వాలికయెంక లింత తా
కుటకును నోర్వలేక తలక్కుగొని వాడుచు వత్త లయ్యెడున్

ఉ. తేరునగట్టి నిల్చినవి తెల్లనినాలుగుగుఱ్ఱముల్ సితాం
భోరుహకాంతియై పాలుచుఁ బుంగవమున్ నిలుపోవలేక మా
లూరఫలాభమంజరితలోచనకోణములందుఁ జూచుచున్
సూరెల గిట్టలుం దిగిన చోటులు మారిని మార్చి నిల్చెడున్ ౨౪౫

ఉ. పంజరమందు నూతననిబద్ధము తా నలుకోటసింహ మే
యంజకురామిచే ఖుఖము నానిచి పంజరధాత్రి దారువున్
నెంజలి ఘూర్ణిలంగ రననిర్భర వేణిక లూగి చొచ్చిన్
మంజరితాతపంబులు కుమారిలి కోసలు చిట్టిపోయెడున్

చ. ఉదయమె నూవలీడు ప్రియమొప్పగఁ దమ్మలపాకుకట్టలం
బొదిగివ నల్లమందిడినఁ బొంచినమత్తు క్రమాన బాటినన్
గదలిక తొట్టుపాటగుచు గంధగజేంద్రము మందఘోంకృతిన్
బదరుచు నెండచే నదుపువట్టగరానివిధాన లెల్పెడున్

చ. ఇతరములెల్ల గుచ్చులగు నెండల కోకిననైనను దిర
స్మృతిఁ బచరించి నిల్చినవి గెంతు, వినూతనమృచ్ఛకాంక్షని
ర్మితనిజయప్రికాంతి నెదిరించి విదల్చు ధనుస్సు, సన్నదో
వతిపారవోని యుల్లిపారవాదర వెల్లుగఁ బల్చు గర్జియున్

గీ. ఊణినాథు నెదురుచూచు నశిషాదు
లాది గణియ, పైని నర్ధఘటిక,
లిప్తపిదపఁ, అనర లేనికాలంబు
నెదురుచూచిచూచి నెరుపొంది

ఉ. అంత సుమంత్రునింగని మహా నశిషలు మీ గు ప్రియ భూ
కాంతుని మేలుకొల్పికొని కైకొనిరండని ప్రొద్దుచూపినన్
మంతిరియున్ బదస్థలననూర్గముఁ ద్రోక్కుచుఁ బిన్నరాణి శు
ద్ధాంతగృహప్రతానమునమీపర సాలములందుఁ జొచ్చుచున్

చ. కృతయుగమాది రాఘవుల కేవలమగ్రత్రీయు వృక్షనూర్జయున్
హితముఁడైనవానికిని హేగ కైకైలు దాఁచియాయఁగా
క్షితివతి ప్రేమపుంబాలఁ కేగగృహంబునఁ జూచి యందు ని
ర్గుతుడంటి కోవగేహమున రాజును గాంచె ననేతచేతను

శ్లో. కైకేయీమతిచాతురీకలితశృంగారగ్రయాశల్యం
నేకానేపాడదాత్తచేతిసునిఁ బృథ్వీశుఁ బ్రబోధింఁగా
నై కేకేయియు నంతయయ్యుఁ దనమాటందుం దిరస్కరమున్
జేకోదంచు నెఱింగి తేనిన్ బ్రళంసింపెన్ మనోజ్ఞంబుగన్ ౨౬౫

- చ. అజసుత! నీయుపజ్ఞ మొకఁడౌచు నవగ్రహరాజచారముల్
ప్రజల శుభస్తమా బ్రదుకుబాటలలో సరిచేసి యప్పది
గ్గజములు శాదిశేషుఁడు నొకండును నీవును సర్వమైన ప
ద్మజభవసృష్టికిఁ బదిరధంబులు పట్టినయట్లు పొల్చెడున్
- చ. అజసుత! సృష్టి చేయనలెనన్న తలం పుదయించుచేళ స
ర్గజమగు బుద్ధిపూర్వకముగాఁ బెనుమాయను గ్రమ్మనిచ్చి వా
రిజపుటగర్భమాళి నిదురించెడు క్షీరవయోధిశాయి య
క్కజమగురీతి నీయెడలఁ గన్పడెడున్ దినరాజదీధిలీ!
- చ. అజతనయా! నయా త్తథిషణా! కషణానినిశాతధీనిధీ!
రజనిచరాన్వవాయభిదురప్రతిమానభుజార్గళా! నిమన్
స్వజనమనోజ్ఞ వేలుపులసంగడికాఁడుచు తెఱచు వానకున్
గిజురగుఘామితోడఁ బులకించినపోలికగాఁగఁ జెప్పెదన్
- చ. అజధరణీశ్వరప్రియతమాత్మజ! నీవయి యెన్నిపున్నెముల్
రజన యౌనర్చితో యవియ రాజలి దున్నినమంటిగడ్డలో
బ్రజకును బాలవెల్లిపసిపాప కనంబడు, భూసురాళియున్
ద్రిజగతిఁ బొల్చు తెల్వి గుఱుతించు స్రువంబగు రావిపుల్లలో
- ఉ. ఇందుమతీరసానతరణైకపవిత్రఫలాకృతీ! నినుం
బొందిన సూర్యతేజములుపొంపెఁ దదంతరవర్తి మాధవుం
డిందును నందు నెందుఁ జరియించెడుఁ గోసలనర్కధాత్రిసం
క్రందన! జన్నపుంబొగలు కట్టిన నల్లనిమేను దోపగన్
- వ. అనిన నిందుమతీశబ్దశ్రవణమందమందసంజాతసంజ్ఞాపథుండు రాజు
సుమంత్రుకెలను గాంచి 'యీమాటలతో నన్నుఁజరిపి వేయుచుంటి'
వన, మంత్రి యాకంఠదుఃఖభారుడై యచటినుండి తొలఁగి నిలచి
రాజుతో నేమనుటకుఁ దోపకుండినఁ గై కేయి కన్నులెత్తిక సుమంత్రు
నితో నిట్లనియె.
- ఆ. పార్థివుండు రామపద్మాభిషేకచిం
తానిరంతతీవ్రతానితెంత
హృదయుఁ డయ్యె నీవు నేగి శ్రీరాముని
గొంచురమ్ము పనియుఁగొంతకలదు.

క. అనిన సుమర్త్రుడు తనలో

నన సందిగ్ధమగు రాజనందినివాక్యం
బునఁ దన కనుకూలార్థం
బును ఘటియించుకొని వేగమునఁ జనుదేరెన్

ఆ అరుగుచున్న మర్తతి యాత్మలో మఱల భూ

పాలునద్ద కేగవలయునన్న
యూహ తోడుతోడ నూగాడుచుండఁగా
నంతిపురమువెలికి నరుగుదెంచి

వ. అచట నానాదేశాధీశులయిన సార్వభౌములును మహారాజులును
రామాభిషేకదిద్యత్ప్రియులు నినిసించి యశుతో సుమర్త్రుఁ
డాయనను గనుగొందమన్న మాటలతో నచ్చి.

క. మేమందఱమును నచ్చితి

మీమమ్మును మీదుకొని కఱుకఁ గుఁగా
నేమీ! యెన్నడు లేకట
భూమిశ్వరుఁ డెచట? నీవురోయి తెలుపుమా!

చ. అనిన సుమర్త్రుఁ డేచు పృథుస్థానమునఁ గామునిఁ నుదేరి గాఁ
జనియెద మీరలందఱును సోమరుషుల్ సముచితశస్త్రైవ
రినిధులు రాముపక్షమునఁ బ్రసన్నులపేర్కొందునిపక్షమున్ మిమున్
దనర నిరామయం బడిగెదన్ ధర ను నిష్ఠ నచ్చెడున్

క. అని పాటల లోనికిం జని

జననాథునిఁగాంచి నీతిశాస్త్రము
ధుని! స్వలోకరక్షా
ఖని! పుష్కలైవ్యకుంభశిఖరములు!

ఉ. నీ రచించు నీతి గల నేనుభవన్ బగమెల్ల సాగెన్
భూరమణా! యనన్ ధరించుచును పైన్యవయెత్తు యోధు
త్రీ! రఘువంశబాలశశినిం గొనివిష్ణును సీమింప
లారచించ దక్కట! వృషాక్షు! యనన్ యనన్

గీ. మంత్రి తలతోఁ గృతప్రణామముగ సాగి
కైకయిల్లు వీడి రాజమార్గమునఁ బోవ
రాజమార్గమ్ము రత్నతోరణవిరాజ
మానమార్గమ్ము శోభాసమమ్ము పొలిచె

క. రామాభిషేకగాధా

గ్రామమ్ములు చెవులు సోకఁగా మంత్రి కన్ఱె
శ్రీమత్తఁ గనకాచల
సామిప్యముఁ గన్న రామసద్గము నెదుటఁ

సీ. ఇనుపతల్పులగుమ్మమును దాటి వచ్చెడు
వారికౌ నరుగులు వంద దాటి
కోస్తురినీళ్లు కలయంపితావుల
ముత్యాలతోరణమ్ములను దాటి
నీటిబెగ్గురులయు నెమళ్లు కూతల
తోడి ముడిటిపూవుతోట దాటి
దోయిలించినచేతఁ ద్రోవ యిచ్చిన గుమ్మ
ములనున్న బంటులమూఁక దాటి
మూటకట్టినయిటు వంగిపోయి నడచు
నట్టి మఱుగుజుహెగ్గుపట్టు దాటి
రాముని ప్రియకాపవాహ్య ముద్దామమదగ
జమ్ము శత్రుంజయమ్ముకొట్టమ్ము దాటి

వ. శ్రీరామచంద్రపట్టాభిషేకప్రియకథాప్రాసంగికులయిన యనేకపౌర
జానపదసమూహమ్ములఁ గడచి యంతిపురము సమీపించి యప్ర
మత్తులు నానాయధధారులును గామాయధారులయిన వేత్ర
పాణులును దనరాకకు వేచి చేతులు జోడించి దారియాయఁగా.

క. తనరాక రామచంద్రున

కును దెలియంబంచి సవిధకూటము తేరం
బనిచిన గుమ్మముకాపుఁ
వెనుజని రాఘవులమంత్రి శ్రీతాకుండై

సీ. ఎడమప్రక్కను నిల్చి పుడమికానుపు వీచు
 నెమ్మివీననగాలి నెఱులు దూల
 నీమమ్ముచే నైన కోమలతనుక్కొన్
 మందహా మొగమున కందమీయ
 నననరాహము నెత్తుదునుబోనిదియుఁ దాచి
 బుగులుకొల్పెను మేనిపూత యొప్ప
 మేలిదుప్పటితోడి మేలిమిబంగర
 సెజ్జపై నందమ్ముచిందువాని
 రామచంద్రునిఁ గాంచి తాఁ బ్రాంబలించి
 సుఖము నడిగించుకొని కూరుచుంకి మంత్రి
 యయ్య! రఘరామచంద్ర! మీయయ్య నిన్నుఁ
 జూడ వాంఛించెడిని గైకొనడ నుంకి

చ. అగ్రసను రామచంద్రునయనాంతరి లోకల గుఱియె
 చను నెలఁచుచి స్మరింపునెలక గుఱుల ను నొడవ
 యన నొక లిక్తి కన్న కింపనొప్పునలము ను నొడవ
 తను గని తండ్రినమ్మనియె యెల్లయు గుఱు గెత్తు నెలక

క. అని చనియెడి శ్రీరాముని
 గొనకొని ధాత్రీసనాజ గుమ్మముదాకల
 జని యట నిలచి శ్రీరా
 మునిఁ గనులం గాంచు చచ్చముగ నెల్లనియె

ఉ. మీ యలచిన్నిగాట. ౧౫ మీ గుఱు మీ గుఱు బ్రేమ యత్న
 క్కెడి మీ గు, గాఢులు కేళలు స్థులు కేళయ స్థులు
 న్యాయమె పిన్నయత్త భవనమును నీయ మమ్ము బిల్లుకొల్
 పోయి మట్టి గండు శుభముల్ బగునొట్ట బుహులుపొంగగల

గీ. శచిమగఁడు తూర్పుదిక్కున, ఉమ్మడు దక్షి
 నమునఁ బడమర నరుఁబడు, నవనిధులకు
 నొడయఁడు కుబేరదేవుఁడు నుత్తరమున
 శ్రీరఘూత్తమ! నిన్ను శక్తింతుగాక

క.ః ఐనది కానిది యగు న

వైన్య ముఖాంఘలముతోడ నవసీజాతా

పాణిస్పర్శపరామ

ర్యానూనుడు రామచంద్రుఁ డచ్చటు కదలెన్

ఉ. ద్వారమునందు లక్ష్మణుఁ డుదారకృతాంజలి, రమ్యమధ్యమ
ద్వారమునందు సన్నిహితులై చను సన్నిహితుల్ సఖాళి, చ
న్దేరగ వెంట, నర్థుల గణించి ప్రసంగముచేసి వారితో,
శ్రీరథమెక్కెఁ బావక పరీతశిఖారుణ కేతనాంశువున్

సీ. పాదరూపునాల్కలు పాలించిన దీప్తాగ్ని

యాహవసీయాభ మరద మెక్కె

మనుజులలోఁ బులిమాది నొప్పెడు రాజు

పులితోలునాననమ్మునఁ జెలంగె

హరిమణి స్తంభ బాహారమ్ముడగు సామి

రథరాజత స్తంభరాజిఁ బట్టె

కడువిశాలమ్ము మేఘస్వానమును మణి

హేమకాంతము రథమెక్కె స్వామి

మిలమిలలఁ గన్నులను మిఱుమిట్లు గొలుపు

తరణివర్చనమగు నరదమ్ము నెక్కె

సేనుపిల్లలనలెఁ బరువెత్తె నంత

రాజు కాలోమీపుటెఱిగిన వాజచయము

హృదయము.

పర్వన్యాకృతి యరదంబెక్కెన్ మేఘపటలి యాగుజ్జె

గర్జించెన్ బృథునినదాభీలామోఘగతి ననన్ జక్ర

స్ఫూర్తిన్నాదము లొలసెన్ దా సామిత్రి సురియతో వింటన్

ధూర్జాగ్రన్నయనము లొప్పన్ నిల్చుండె దొరకు పెన్బెక్కెన్

చంద్రశేఖ.

శ్రీరామచంద్రరక్షశ్శిక్షాకధారాఽయెల్లన్

సామామృతాభగీతాసంతానసంతానసూన

స్ఫూర్తి వందిబృందవ్యాఖ్యైతిమి చాపహస్తై

శూరాః మూర్ఖైర్బలైః జోదిశ్చ సేవింతుచుండన్

మధ్యాహ్నం.

సాధాగ్రభాగస్సతులు శారదచంద్రదాభవదను
సాధుమూర్తిని రాముఁ గాంచి సంతోషజలరాసు లగుచు
నీ ధీరు హరిమణిఖండభృత్సారు నెంచి కౌసల్య
బాధలన్నియు నిట్లె వెన్నపట్టగాఁ బ్రమదంబుఁ గాంచు

మధ్యాహ్నం.

జనకభూమినాథుడుహితృసకల్పప్రాగ్జన్మసంపదలు
కనులకు వెన్నెలవత్తిగా నైన కౌసల్యబిడ్డ
తనువుగా నింద్రదనీలమణి తనుకారు గెలతలత్ గా గఁ
దనరారె గోసలసర్వధరిరాసధానివీధులను

మధ్యాహ్నం.

ఈకోసలావనివ్రజలు నెన్నెన్ని యెన్నెన్ని నోము
లీకాలమున కొగ్గునట్లు నెన్నెమి నచ్చటఁ జే
రోకదా! యీరామమూర్తియిప్పుడ నొకయిఁ డిమిండ్డ
నేకార్యము ఫలంబు పొందు నెప్పుడో యెన్నఁది కలక?

మధ్యాహ్నం.

అనుచు నానందాస్య లగుచు నాడెడు సంగినోక్తులును
వేనిసింహకయు నేదో సుంత వినిపించి ప్రియముగా వించు
చని పురీసికటంబు రామచంద్రుండు చక్కఁగా నగురు
పునుగు కస్తురి కమ్మతాపి బుగులుగాఁ బాలుచు వీధులను

మధ్యాహ్నం.

నానాజనాకీర్తయేన నగరకంఠంబునం దొర
ణానేకముకాస్పటికనవాంశులయాపణంబులను
గాననౌ మరకతరత్నఘటితసంఘంబుల దీప్తి
యానంద మందిచ్చుచుండఁ బ్రాణమూలాంగిణిఁ గందు

మధ్యాహ్నం.

అనుభవశాలులు నృన్లు లరుదెంచి యయ్య! శ్రీరామ!
మనువంశపతులు మీతండ్రి మఱి తాత మఱి తాతతాత
చనినట్టి చక్కనిత్రోవఁ జనుమయ్య చక్కనినామి
యని నమస్కృతి దీవనలును నాడి తా రంతంతఃపోన 300

శుభాక్కర.

ఏకలంకునను జూచినను నీవక్క నీవక్క నఖులె
సాకుఁ జల్లగను శ్రీరామచంద్రుండు సకలభూప్రజలఁ
బాకారివలె నన్నయట్టి పలుకులే ప్రబలమై తోచె
మూఁకలందున నెమ్మదిగనె పోజొచ్చె మొల్లమై రథము

చంద్రశేఖ.

శ్రీరామచంద్రుఁ గంచుకొ శ్రేయోఽవధిం బొందినట్టుల్
దూరంబుఁజూచి యట్లే తూఁగాడుచుండం బ్రజాభిల్
శ్రీరాముఁ గాంచలేక నీమాంతమం దున్నవారల్
వారెంతో యాత్మనిందావ్యాపారనిర్మగు లౌచుకొ

శ్వాహారము.

వేత్రోవీను జనఁగా జుట్టెనంచు వెడలి శ్రీరాముం
డా తాపుల్ బడి ప్రజ దారీయక దగ్గరయినత్రోవం బో
నై తేనింకనఁ గనియెక మేఘానీకహరణ మాన్నత్యం
బేఱుంబోలిన మణికాంతిశ్రీ కంట నెనఁగ మిర్మిలై

చ. వెలిగెడు రాజసౌధముఁ బ్రవేశమునంది మహాధనుస్సులకొ
బలిసినయట్టిరేక్షకు లభంగురగున్తి వెలుంగు మూఁడుక
• త్యులును పదాతిరక్షణఁ గృతాంతగృహంబులువోని రెండుక
• త్యులును గమించి రాఘవుఁడు నంతిపురంబును జొచ్చె సంతటకొ

క. తొడితొడిఁ దనుబడి రాకయ

పెడపెడఁ జనుచున్న నదుపుపెట్టఁగ ముట్టెం
బాడిచిన మృతిగను బిడ్డం
బడి దుఃఖాకారమైన వనశలలినతెకొ

క. రాహుత్తు శత్రుబాణ

వ్యాహతుడై కాశ్లక్రిందఁ బడిన విరాళకొ
మోహరము పాలము తొలగక
యాహతదృశమైన యుత్తమాశ్వము వోలెకొ

క. ముక్కుం జెవులుం జేతులుం

జెక్కంబడి యందమెల్ల చెడి దేనళిపుం
బ్రక్కకు నొరిగి శిలాత్వము
దక్క మిగులనట్టి దేనతాపతిమి నలెన్

గీ. ఉనికిగలుగు దండె గనుచు నిర్విఘ్నంజై

పాదములను జేతబట్టి తాళు
సుఖముపొంది యెడదనుడి బిగపట్టుక
మొగిడి కైకపాదములకు మ్రొక్కి

శా. నీయాజ్ఞంబడి నచ్చినాడ నని తంకింగించి ప్రసన్నుడై
చ్చాయాచారముగాంగ నున్న పితృనాచార్యుల గమంగొంచు గై
కేయిం జూచి, యదేమి తండ్రి మఱి నా కేలంది నన్నంకం
స్థాయం జేయడు జాతుముగ్ధుగొనఁ దాశ్చర్యము వాటిల్లెనున్

శా. అమ్మా! నేఁ గనిపించినన్ మఱియుం నా లాంగదధీపారవ
శ్యమ్ముం బొంది గవుంగిలించుకొని ముగ్ధుడంగి నొక్క యె
లమ్మా! పాదములందు నాకిరముతా ప్రసాదం గన్నెట్టి పా
దమ్ముల్ పుల్కలఁజూచునోడ నాకొకరికం గాంచ నొకయున్

చ. తెలియక యేమిచేసితిన్ నొకచి, యెల్లయు గ్రమ్మచేసుకున్
బాలమగు రాజా కన్ను లిటు పుచ్చుచు నాయెక యో మోయె
గలిగిన నేనురాకమునుగా నుండి నీకును ప్రయోజనం
ప్రసలకును నెంతకోప మగునో యను నింతఁడ నొకకుంక గన్.

మ. ఒకయేదో గడిదంబుదోస మని నీ నూహించు. దీకున్న నీ
నికె దానింతటి జన్మముం గలుగున నిక్కంటుగాఁ దల్లి
తకు నేఁ బాలుదునా? ధరాతికి నేతాచ్చక్రు గాపేయిపా
తక మే నేమి పొనర్చియుంటదును నంతాదులమంబయ్యె.

గీ. తండ్రి ముఖనిర్గతము మఱిధారె జొక్కు.

నీలభృంగమృతేను దల్లిలవము ల
వంగపు మ్రొక్కయంతటి పలుకు నైన
వినఁగరాదట్టే? తీవ్రమే యనుము నేను

మ. తనయానంబడి యగ్నిలో దుముకనే? తానింత 'ఊ' యన్నచో
వనధిం డూక నె? యేమిచేయ నని చెప్పవచ్చు, నాతండ్రి నా
కును బ్రత్యక్షమురారి, యే విషవృధాకుస్విన్నగండాంతరా
సిని నిద్రింపుమటన్నఁ బోయి మఱి నిద్రింపక? వచింపంగదే

మ. అని కైకేయి మొగంబువంకఁ గని యాస్యంబందు నా రాణి పా
టున నిప్పుల్ కినుజేటలకా జెఱిగినట్టుల్ చూడ 'నేమమ్మ! నీ
కును నాపై నది యంత వచ్చెనటవే కోపమ్ము! నేనై పొన
ర్చిన దోసమ్మది మీదు దంపతులకుం జెప్పంగదే నావుడుకా

శా. ఆకంఠమ్ముగ వచ్చు దుఃఖమును గోపావేశముకా నేతరే
భాకోణమ్మున యత్నమై యదిమి చిక్కంబట్టి దంతద్వయా
స్తోకాఘట్టనఁ జేసి క్రిందవి నెత్తుంజిమ్మ నల్లంతనే
పాఁకంబట్టిన పొంగునకా వెనుకపాటావేశ కీ రీతిగకా

క. అప్పునోయీ రాఘవుండ! పి

• తృవాక్యపరిపాలనంబు దెప్పరమై పా
ల్యవిధిం గొప్పరమా వ్రత
మవినయులకుఁ జేతఁగానిదగువ్రతముసుమీ!

క. అది నీవుచేయఁగలవా?

మొదలిడి పట్టాభిషేకమునకును యువరా
ట్నదమునకు సిద్ధపడితివి,
మది నాలోచించి బదులు మాటాడు మనకా

చ. దశరథపుత్రు నేత్రములఁ దారక లీరిక లెత్తినట్లుగకా
బ్రశమితమై యెదో స్మరణభావము కొట్టినయట్లు తోచి ధీ
దశ పులకించి యిట్లనియెఁ దల్లి! యహల్యకు గౌతమగ్నిదే
వి శమితలాలసాహృదయవీధికి నీకును నాత్మ యొక్కఁడా?

క. నీ చెప్పినదవు వ్రతమును

బ్రాచీనోత్తమమహర్షిభార్య లహల్యల్
మోచాఫలమధురిమగురు

వాచూలలు చెప్పిరమ్మ! పరమహితముగకా!

మ. తొలుతకా జ్ఞాపకమున్నదో మఱియు లేదో నీకు, నే నీతఁ డెం
 . సిలియె యింటికి వచ్చుచో రథములకా నే నమ్మిపోఁ జెప్పి య
 ల్లలఁ దోలించితి నామెరమ్మన నహల్యాదేవతాపగ్గతా
 లల, కానాటి గురూపదేశవిధి యేలా విస్మృతిం గాంచెనకా

గీ. కైక కన్నులు చిన్నవిగాఁగఁ జేసి
 చిన్నిసూదులు గ్రుచ్చినచెలుపు గాఁగ
 నల్ల రాఘవు హృదయంబు యశాగపన్య
 ముకుళవికసనకారియకాఁబోల్కి గాంచి

చ. మును పల నాకు రెండువరముల్ దయచేసెను నీదు తల్లికి, దా
 నను నొకదాన నీవునయినకా బదునాలుగువత్సరంబు లే
 గనువలె వెంబడిం జటివి కానకు, రెండువదానఁజేసి నా
 తనుభవుఁ డిప్పుడే సకలధాత్రికి నీవలె రాజు కావలె

శా. రామా! యిన్నిదినాలు దాచితినిరా రక్షోవిధంబై సప
 త్నీమాత్సర్యము నేఁడు బ్రబలయి పంకె గండకోపకా ధను
 శ్రీమత్పాణిని నీవు నొంటాచి నీసేమంబు క్షమంబై యా
 నో మాటిచ్చిన మీను రాఘవులు పోకో సిత్యవాక్పాలనకా

శా. రక్షోజాతిని నాదుయాననదశాప్రాచుర్యముం బోదు వృ
 ధక్షోణీపతి నీదుతల్లికిని జేతఃకామముం జాన దా
 రా! షోణీభరవారణానతరణప్రాచీనలీలాకృతి!
 దక్షుం డొక్కఁడ వీవు భూమిపతిగల్గింపా వరన్యకీర్తి

క. అడిగిన దేమో యడిగితి
 బుడుతఁడ ! మునుమాంచి తట్టిపోయుఁడు తల్లికిం
 బడి నీవును దటిమితటిమి
 యడిగించినతల్లికి యిట్టులైనాఁడుగదా !

శా. నాకు నీకృతమైన యేయపకృతికా నాకోర్కి యిట్ల నటం
 చాకారిం చెదవేము? చెప్పితినిగాదా నేను రక్షస్సునం
 తే కా దెంతయుఁ గోసలాధిపనుతాహీక్షేతకుద్దాలన
 ప్రాకామ్యాకృతి నీవెఱుంగవు ననుకా, రాజో యెఱుంగుకా ననుకా

క. మామువ్వురు రాణులకును

స్వామీ! పుత్రకులు మీరు జన్మింతు రటం

చేమో యెఱుఁగుదు నెప్పడో

యీ మంచియనేహ మెంచి యిట్లులు సేయక

శా. ఆయెంబో, ననుఁ బెంచినట్టిదికదా యీ రండ, కాండీరుఁ డా

దో యాప్తీకుఁడ వాదా, యమ్ములను మున్నూయంగ పెన్నూయన

ధ్యాయాధ్యాయము చాపశిక్షణకళకై దైతిక్క లాడించినా

వే యీ మంధర, యూరకే చనునటోయీ చిన్ని కార్యంబులేక

మ. అనుచుం జేయు ప్రసంగవాహినిబడిక బ్రారంభదుఃఖంబు తోఁ

పని యుద్విగ్నగళస్వనం బెనఁగ సంబంధించుఁ దల్లిక గనుం

గ్గానలక దెల్విన నవ్వునక రఘుకులాకూపారజై వాత్మకుం

డును గన్గొంచును నిట్లు చెప్పె మృదుపాండుప్రౌఢగండ్లాగుఁడై

ఉ. నీయుపకారముకొ మఱువనే మఱి యో జననీ! యెవండుగా

నీ యొకసత్కృతిక సలుప నీవగు దింకొక రాదు రెవ్వరో

చేయక మే నహాయపడి చేయఁగరాదును దత్ఫలంబు రాఁ

జేయఁగరాదు లోకమున సేమము త్యాదృశులందు నిల్చెడుక

మ. జననీ! యేమహానీయులైన నుపదేశం బిచ్చినక దానిభా

వనయుక భావనగాఁగ నిల్చిన ఫలంబా! దేవతామూర్తి ని

న్నునుబోలెం జనుడెంచి యాచరణమందుం జొన్నకున్నక నిచుక

నిను మన్నింతు నహల్యకన్నను హిమానీసత్కృపారాశిగక

ఉ. ఏ వరయుగ్మ మీ వడిగి తే వరయుగ్మము రాజొసంగె నే

నా వరయుగ్మపాలనకృతార్థజనుష్కుఁడ నైతినేని నా

యా వరపాలనాత్తసుకృతాఖిలదివ్యత యందుఁ దల్లి శ్రీ

దేవత వీవు, నన్ననుమతింపుము నీదు పదార్పకుండుగా

చ వసుధయు దీనివెంటఁబడి వచ్చెడుఁ జొక్కులు తన్ను లింతయుక

మునరవు నా మనస్సునను బున్నెపుకర్ణ మొకండుసేయు నూ

హసారిది నా యెడంద మఱి యాచినయట్లుల నివ్వి యాచ వీ

రస మది నీకునిచ్చిన వరంబున బుట్టిన సేగి కాదువే

మ. తనునాశంబుల సూర్యతేజములసంతానంబు గా యందుఁ బో
 లేను నా తమ్మునియందుచుం గలన లెట్ల! నను మాత్రండ్రిమా
 టను బాలింతు నతండు మత్పిత్తకిరీటం బందుఁ బాల్గొను నొ
 క్కనికిఁ రెండవుత్రోవ లొక్కపా యేగఁ వీలట చెప్పనూ!

క. నీ నడిగినయది నుతియును
 భూవిభుఁ డిచ్చినది యిపుడు భూపతి మానం
 బే వెలయించెడు నిజ మని
 నా వరపాలనమె మిగిలినది కాదటవే!

ఉ. ఇంకొకతల్లియైనయెక నేచును గానకుఁ బోవు నొక్కఁ గా
 వంకన కోరియుండు, బివాసె యెఱింగినబిడ్డ యొంట నా
 తంకములేక నేల తొలిదాకిని నేల్లకి సాగు చుచి భూ
 పాంకము తమ్మునందు నెఱపాటగఁ గో న, నివాసే!

చ. కడఁకను వెంటనే జరిగినావుట పోన నొక కడుం
 బాడమెడు నందియగులరు నున్న ప్రాంతము నెఱుంగెన
 గడువడి నిల్లు ముందువెనుకల్ వెలన నె యెగా
 నొడికము కల్గి చేయవలె మగముక్కననున్న భద్రుని

చ. కొనుకునకుఁ శుభం బలముఁ నొను కోలు క్తొక యె
 క్కుఁగునతముల్ పొనర్చు ననుఁగదము, విచ్చిదో ముక్తి తల్లిక
 వడిఁ జని యెల్ల దేవతలొంఁఘలకుఁ నొక పామగచు నే
 నొడఁబడఁజేసి పోవనలయుఁగన యంత కను మూయ నే!

మ. అభిషే కాగృహీతపాననజలన్యోగ్యతేజా గుర్తు
 శుభమూర్తి జనుదెంగుం రెగుఁగుమాచుఁ గాను నెఱహి నూ
 శుభముల్ నంగలకంఠె నిద్ద శుభము గుఁ నెచ్చెగాఁ జిప్పి వీ
 తభయం జేసి చనంగనొఁ గడవె! యేమిటి ల మోరగగదే!

ఉ. ఏదియు మాటయుఁ బలుకు నేది శిలాస్థి రామ కయూ
 వాదము సంతయుఁ విసేమనాఁడును దా చిననట్టివాఁడుగ
 గాదని యానటంచు ననఁ గాని విచ్చితదశావిషల్లిలో
 నూదిన తండ్రికిఁ రఘుకులలోత్థముఁ డంత బ్రదక్షిణించుచు ౩౪౧

ఉ. కైకకునుం బ్రదక్షిణముగాఁ జన నాయమ మానణోపశో
భాకృతి నిశ్చలాకృతియునై రఘుబాలుప్రదక్షిణంబునన్
గోక చెఱంగు. రాఘవునకున్ గొనతాఁకెడునట్లు వీచి కో
పాకరమానసాంతరహృదంతరమందలి ప్రేమఁ జూపఁగాన్

గీ. అంత రాముఁడు మందహాసాననార
విందసుందరదర్శనావిష్కృతాంత
రుదితతీవ్రవతాచరణోహుఁ డమ్మ!
పూర్ణముగ దయయుంచుము పోయివత్తు

మ. అని యానందముచేత లక్ష్మణునితో నాడన్ సుమంత్రున్ వచిం
పను వారింగని వారిమోములు క్రుధాభావంబుచే నెఱ్ఱనై
యునికిం బల్కకపోవఁగాఁ దొడఁగె సర్వోహప్రపంచాతివ
ర్తనుఁడై రాముఁడు లక్ష్మణుండు వెనుకన్ రాఁ గోపియై చాపియై

శా. రాముండుం జనుచుండఁగా ధరణిభృత్పాదజాలంబులన్
వామానేకనీతాంతశోకమయరావంబుల్ వినన్వచ్చె శ్రీ
రాముండున్ దనతల్లికిన్ గలుగు భార్యల్ వేలనున్ దల్లిఁ దా
నే మాదిరి గను నట్లే గాంచుటను వారెంతేని శోకింపఁగాన్

గీ. రాముఁడును పల్లియంతిపురంబుఁ జేరి
తొలికవాటంబునన్ ముదుసలియుఁ బూజ్యుఁ
డైన ప్రతిహారి లేవఁగానైన లేక
లేవఁబోయినవాని శాలీనవదను

మ. కని తాతా! మఱి నీవు లేవవలెనా? కాకుత్స్థునిం జిన్నినా
టనుగోలెన్ దనయంకసీమ నునుపీటంజేసి కూర్చుండఁజే
సిన నీవున్ బళి! యంచు నాపి దయచేసెన్ లోనికిన్ దోడుతో
డన తత్రత్యు లనేక సేవకులు వెంటన్ గౌరవం బూనఁగా

ప. వేదసంపన్నులు వృద్ధులుఁ బ్రాజ్ఞు లభినతృతులయిన బ్రాహ్మణులను
ద్వితీయకత్యయందును ద్వారరక్షణతత్పరలైన ముదుసలియవ్వలను
బాలికలను సేమంబడుగఁబడినవారిని దృతీయకత్యయందును గాంచి
తల్లియున్నచోటికిఁబోయి నిశాజాగరరక్తనేత్రను బ్రాతర్విష్ణుపూజా

ప్రతాపాచారిని ప్రతిపరాయణతాసంతోషవదనాబిందను హుతాశన
జ్వాలాహవిర్వానయంత్రిం దల్లిని దిధ్యక్షతఃపుతమోదకలాజమాన్య
పాయసక్యసంసమిత్వాగ్లకుంభాదినర్వహచ్ఛంభారమధ్యక్తిత మహా
లక్ష్మీదేవతానదృశాక్పలిని గాంచి నమస్కరించిన నామె

ఉ. అచిన్తపేమ రాఘవుని యాస్యము చంకన కైప్పవేయక
జూచి మటంత లేచి ప్రియసూనునిఁ గొంగిటికాచి జన్మ మూఁ
జూచి శరీరమున్ నిమురుచొప్పునఁ జేతులు సాచి కన్నులం
దోచినచెమ్మతోఁ బ్రియసుతున్ గనులందుఁ జూచి యిట్లనె

ఉ. నా పసితండ్రి! పూర్వమున నా పొనొందిన సదృశతాళికి
రూపమ! పూర్వరాఘవులు రూపితధర్మలు దిగ్విగ్రహ
వ్యాపితకీగ్న లైన ఋషు లందిన లొల్లెటి ధన్వంతరులుం
జేపడుఁ గాక నీకు రఘురంహమ! నీదు కులానురూపమై

గీ. అన్న మాటకుఁ బినరు వెన్నాడనట్టి
నీదు జనకుని దర్శింపఁబోదుగాక
ఆయనయు నిన్ను యశానరాజ్యంబునందుఁ
గృతవచస్కుండు నమభిషేకింపఁగలఁడు

శా. ప్రాద్దెక్కుంజుమి యంతవేళకును గాబూ! యంత య్నిఱు రత్నపుం
గర్దభ వెన్నును వాల్చి రంగపతిక్షాంత్యంబు నీ యోరపు
ముద్దన్, నీమము దోసమంటదునుమీ! మూఁబూచి పోవయ్య, నా
యొద్దన్ గొంచెముసేపు శాంతిముగఁ గూర్చున్నట్లుగా నయ్యెడి

చ. తనవదనంబునందుఁ బసితల్లియుఁ గో నోర్కొండవ్యముం
జొనువదు, మందహాసననసుంపరమంధరి కాలి చెక్కులం
దున విడిపోదు నిచ్చలు కనుంగొనునట్టి నె న్నెల గన
కనుకని పుగ్గిఁడున్ సెలవుఁ గైకొన నచ్చె సటమ నామె

శా. అంతన్ రాముండు తల్లి యీనెఱపు రాజ్యాశామహోదంతపున్
సంతోసంబునూగాంచి భీతిని మనస్సంధిఁజ్ఞప్తరాగ్యవి
క్రాంతాల్ కొంతకుఁగొంత యొల్లిలఁగాఁ గనఁజ్ఞప్తి యీవ్యవృ
త్తాంతంబున్ మును లోన నెంచమికిఁ జింతాకాంతి యల్లంతగా

శా. అమ్మా! యింకను నీవు పూర్వపువిధంబై పల్కుచున్నావు రా
జ్యమ్ముకొలేదును రాజదర్శనము లే దత్యంతశీఘ్రముగాఁ
బొమ్మా! వే పదునాలుగేడులు వనంబుంజేరి యందుండ రా
జ్యమ్ముం దా భరతుండు నేలు నను రాజాజ్ఞా విసంగించమి

క. నీవద్ద సెలవుగైకొని

పోవలెనని వచ్చినాడ భూవృతహు నా

జ్ఞావైఖరి జా గోపదు

నీ వింతకు ధైర్యమెల్ల నిలువఁగవలయు

మ. తనకుం జేరువగాఁగ నుల్లధరణి దా మేయుచున్నట్టి బి
డ్డను ద్రాగ్గంఘనవిద్యుదుజ్వలపటిష్ఠంబైన యే వ్యాఘ్రయో
కనుచుండగను వేసికొంచు జనగాఁ గాఘ్లాదగా లేకపో
యిన లేటింబలె నామె తేలుఁ గనుదోయిం గుప్పకూలంబడె

క. వైరాగ్యనిష్ఠఁ డయ్యును

శ్రీరాముండు మాతృదేవి క్షీతి నొఱగుటచే

వే రావు పొంది తల్లిని

గారావుంబిడ్డవోలె గొంగిటఁ బూనె

గీ. ఎత్తి ప్రక్కనున్న మెత్తనిసెజ్జపైఁ

జేర్చి యమ్మ! యింత సేగి యేల

పడె దటంచు నామె పాదాంబుజమ్ముల

నూను బొహుయుగము నొత్తుచుండు

వ. అంత రామాంకమ్మున నేదదేరి నిరంగుళీయకము నల్పకంకణశాలీన
మైన హస్తద్వయమ్మున కొడుకుమేను బుణుకుచుఁ గౌసల్య యిట్లనియె

గీ. బుడుతఁడా! నీవు కడుపునఁ బడకయున్న

నే నుఖంపడియుందునోయీ కుమార!

కష్టమైనను గాసి సుఖాశ లేని

కష్టమైనను నిజము సుఖంబె యధును

జీ. సంతను లేని చానకును సంతను లేదను టొక్కదుఃఖమే
సంతను గల్గు చానకును జక్కని నీయఃపాతీ నిష్కయన్
గంతునివంటివాఁడును జగిల్లియపాలన పొంటె జేయున్
మంతరి కాఁగలట్టిఁడు కుమారుఁడు కల్గిన వేయిదుఃఖముల్

గీ. భర్తరాజ్యమ్మది స్వరాజ్యపదవి కొడుకు
రాజ్య మది పరరాజ్య మన్ బ్రథయుఁ గలదు
అకట! మొదటిది విపరీతమయ్యె నాకు
రెండవది యిట్లుగా విపరీతమయ్యె

నీ. ఆయన వచ్చి తా నడుగఁగా దత్తన
యాయమంచనుట యదేటిపాఁకి?

ఆ రీతిగా నీదు నప్పగారైనన,
ననుఁ గట్టముల నాదుకొనఁగలేదు
సలుసంత బిడ్డ వున్నావు నీ తరిమన
నైన సుఖంపడ నగునటంచుఁ
గట్టిన యీనట్టి గాలిమేడలు నేఁడు
గాలిమేడలుగాఁగఁ దేలిపోయె

నాది యే కాకిబ్రదుకయ్యె నాయనా! యొ
కొక్కజీవికి నిద్రి యొక్కొక్కబ్రదుకు
సీతఁ గొనివచ్చునప్పుడు చెప్పినావు
జ్ఞాపకం బున్నదిర సమన్వనిధాన !

చ. విరిగినపాలకన్న సులు నే యు బోలిని మున్న, నీవుగా
దొర వగుదన్న కొంబెరిమణి నొకసొంతము నచ్చె, గారికి
విరుగుడు పుట్టె నీవిటుల వెళ్ళి, రేపట దోట, నొక
బురుగును దుల్చినట్లు దులుపున్ పఱనా ! మనిధాన నాయ !

క. ఈ రాజుకోట మునుపే
పేరాగత మంచు లేదు బాలక ! నాకు
నా రాముడంచు లేడో
ఔరా! కొనల్య యున్నదని యున్నదియా ?

గీ. పడగ పగ పాము చుట్టమీ పడతి కంచు
నదియు సంతోషపడితి మున్నదియు నేడు
మొదటిఁ గూచిన కాయతో ముషిణి ముషిణి
గాఁగఁ దేలియంగవచ్చినకరణి తోఁచె

ఉ. అక్కట నీ వియోగభరమంచును నేగతి నోర్చుదాన? నీ
చిక్కినమేన నోము తెవిచేసిన నిన్ మటువంగవచ్చు? నీ
దిక్కలు నేను నా జమునిదేశమునందును భారమాదునో?
యొక్కడివార్త చెప్పితివి యీ యసుఖాకృతియైన తల్లికిన్

శా. నీవున్నప్పుడె దిక్కులేదుగద తండ్రీ! నాకు నీవెచ్చటో
యే వై దేశికుడై చరించెదవా? ఆ యేవేశనో! ప్రాణముల్
పో వీ మొంకికి నప్పు డీ జనములుం బూజింతురా నన్ను? నీ
యావేశం బూకడే విచిత్రమగునయ్యా! భావనాసంయమి!

క అని దీనకపోతింబలె
వనరుచునున్నట్టి సాధుఁ బట్టపురాణిం
గని యంతకు బిగ్గంబ
ట్టిన కోపాగ్నికలును బ్రకటికృతి పొందన్

క. సామిత్రి య్భూదుకొని యా
ర్యా! మానవనాథునాజ్ఞ యగ్రజుఁ డిట్టుల్
తా మన్నించుట నాకును
ఫేమో యిష్టమ్ముకాద యెంత తలఁచినన్

శా మాకంటెన్ మఱి పెద్దవాడయిన రామస్వామి యెట్లె ననున్
యొకాంతుం డది కాకతప్పదు, ప్రశస్యంబైన యాశీలమో!
యా కోదండమహోగశిక్షణమో! నాయుండొనో? శత్రుఘ్నునం
దో? కా దా భరతుండు మాత్రము కలాఁడో? కాశ్యపీరక్షకై

క. తనతల్లియందు జనకున
కనితరమగు వలపు గలుగు టధికపుగుణమో?
మనుజేశుఁ డన్నఁ దేజ
స్సనాథుడును శీలి యగుట చూడే ప్రజకున్-

క. ఒక యాటదానిమాటకు

వికృతుండై రాజు వింతవింతలు సేయన్

చకితులయి యెల్ల పజలును

నొక యేమియుఁ జేయ కూరకుందురె ధార్తిన్

శా. నాకున్ రాముఁడె దేవుఁ డాయన వనాంతం బేగ నేఁ జూడలే

నీ ణోదండవినిర్గతాశుగములన్ హింసింతు నెవ్వండు కా

నీ కాదన్నను, గోసలావనిఁ గలం డెవ్వండు గాధేయశి

యోకూలంకషశస్త్రసంచలదుపజ్జన్ దట్టుకోఁజాలఁగన్

శా. దక్షత్వంబున గుంపుగుంపులయి యీ ధార్తీప్రబల్ కై కయీ

పక్షంబూనిన నొక్కయమ్ము విదలింపంజాలు నీ మూఁకలన్

కక్షన్ రా జెదురైనఁ దండ్రి యచువాక్యం బింతయున్ లేదు లో

కత్తోభంబునన్ సరే సకలశియోతీవ్రతం బొల్పెదన్

చ. అనయము పంకిపోయె మనయందుచు వాకిలేదు, వారి యం

దున మనకేల చెప్పు, భరతుండును దమ్ముడు కాఁడు నీకు నా

కును మఱికా దదేదియొ నిగూఢముగాఁగను నిన్నినాళ్లు లో

నను గుమిలించుకొన్న కరణంబులు నేటికి వెల్లఁబట్టెగా

చ కడకును నేటి నేళకును గాఢికిఁ గాఢిలు చాచునేళ నీ

యొడయఁగు కామరాక్షసికి నూరక యిట్టుల లొంగిపోయి యూ

పుడమివెలంది మోహిపయిఁ బూజుకల్గిన రత్నమండనం

బొడిచినఁ జూచుచుండ్లి యెనఁ డూరకయుండును జాపహస్తుఁడే

క. ఒకకొలికికిఁ దెచ్చెద నీ

సకలావని సాధుసరణిఁ జననేరని తం

డ్రికిఁ దండ్రితనము లేదును

వికృతులయెడ బంధుతావివేచన మేలొ?

ఉ. కండలుసేసి కాకులకు గ్రద్దలకున్ బడ్డనైతు నీవ్రజా

తండము నడ్డకైచనిన ధారణినాథుని వారిమంత్రిలున్

గొండ్డిక యూరకుండు, కయికోన్న ధనుస్సకలాగమాస్త్రఫే

రుండతఁ జీల్చి చించి పెన్నుపోవులు పెట్టెద శత్రుసంహతిన్ ౩౮౦

మ. అను సౌమిత్రివచస్సులకా వినుచు నాశాంకూరదీప్తాస్యయై
యనెఁ గౌనల్యయు, లక్ష్మణుం డనిన వృత్తాంతంబు విన్నావుగా,
మనమం దిష్టముగాఁగ నున్నయెడ నామాదిం బొనర్పంగదే
ననుఁ గైకేయికి నప్పగించి చను తెన్న న్నికునుం బాడియే?

మ. రహి ధర్మిష్టుడనైన, ధర్మము నొనర్పం గోర్కియుం గల్గెనే
బహిరుగ్రుల్ రిపురాజికిఁ వదలిపోవక న్యాయమా తల్లినికా
వహకల్పంబగు నీబుజంబు విడిపోవక ధాత్రి యేరీతి సం
దహనోదగ్రశుచావిదీన యగు నేత్రదీప్తి నాకుం దగుక

మ. సారిదికా గాశ్యపుండన్నవాఁడు తొలి శుశ్రూషించి తల్లికా గృహం
తరసీమం జనె దేవలోకములు, మంతవ్యంబగుకా ధర్మ మే
కవణికా నీజనకుండు నీకగునొ, నిక్కం బాగతికా నేనునుకా
బరమంబైచను శ్రద్ధఁ దల్లిపలుకుల్ పాలింపనొనేకదా !

క. నీవరిగిన నే బ్రదుకను
నీ వరుగుటయనుమతింప నేను
నేవాజననీశుశ్రూ
పావేశము తెచ్చికొనుమురా ! రఘుతిలకా !

క. అన రాముం డిట్లనియెను
జననీ! నేఁ దండ్రిమాట జవదాటంగ నో
పను గైకదోన మేమియుఁ
గనిపింపద యిందు ధరణికాంతునిమాటకా

చ. పుడమిని బావుకొన్నటుల భోగములన్నియుఁ బొందఁజూచుటల్
జడులగు కామచారులకు సాజము ధర్మ మెవండుగాని కో
రెడుఁ గడు నల్పసౌఖ్యవిధురీకృతచిత్తుండు, కండువహాని చొ
ప్పడుఁ బితృవాక్యపాలనశుభంబును గోవధ మైనఁ జేయఁడే!

మ మనపూర్వుల్ సగరాత్మజాతు లఖలమౌఁ ద్రవ్వె భూమిస్థజం
తునికాయంబును గోట్లు లక్షలు మృతిన్ డొంగక విహారంబు చే
సినదెల్లకా బిత్తవాక్యపాలనశుభజాతేపంబె ధర్మేతరం
బని చెప్పక గలదే తదీయకృతి నూహతేతపారమ్యముకా 3౮౭

మ. ఒక యే యూరును బేరులేనివగు జైత్రోద్రకముల్ మాన్పి శూ
రకదంబంబునయందు శూరుఁ డను పేరక నేను జెల్లక గృహ
ప్రకటిభూతమనస్కుఁ డేలా నను నంబా జామదగ్నుస్థుండు నా
యకనుక రేణుకఁ దల్లిఁ జంపెగదవే, యీ తండ్రియానం బజ్జిక

గీ. ఇది పురాదేవసములైన ఋషులచేతఁ
జేయఁబడినది నే నల్ల చేయువాఁడ
నిది సనాతనధర్మంబ యిద్దిచేయఁ
దరతరమ్ముల కిద్ది యాదర్శకంబు

వ. అని సౌమిత్రిం గాంచి యిట్లనియె

క. నాయెడ నీకుం గలిగిన
ప్రేయోభావంబు ననధి పెట్టియది చం
స్థాయధురావహము సదా
జేయము నీశౌర్య రేఖ షీతి నెఱ్ఱినక

శా. నాతల్లిం గొఱిమాటలాకి కను స్వం య గాఁఁగి సే
నీతిం పైకొని గాఢపూరికృత మానిన స్వదేశకాశ్రయం
బా? తీర్థంకరుఁడైన మాని ముచు నా కిందొ, నీ కప్పుకొ
జ్జేతోమర్మముగాఁగఁ జూచు మిదియుం స్తంభునా? యిచ్చుకొ

మ. ఒకధర్మంబును నాశ్రయించి మిడియే తల్లియో శ్రుతియో
చకితుండై చను బ్రాహ్మ అంకొ పలుక - బాష్ప మాంకలుఁ జూ
రకపోఁ డీ ముపురంను నెచ్చగు నధర్మప్రక్రయం బిల్కి రే
నొక యెన్వండును జేయ మింబలి రహస్యగోపనం చుమిం

ఉ. ఇంపగు నీమహోర్ధమును నెంచి వృథా జననీకుచుం దిం
బెంపకునుంచుఁ దల్లిగని పెక్కుయు దుఃఖము మాని కలుగు
పింపవె నాకు దీవనలు పెట్టినే? యూపదునాలు యి కే
కొంపలు మున్నెనా! తిరిగి కోసల మేగెద నింతలోపలక

శా. సౌమిత్రింబడి నీవుచేసిన నచస్సంతాన మింక ననీ
నీమంబుక మతిస్థునియున సకలరాక్షత్వం బ యోగించునా?
ఆమోదింపుము మాటకుక దిగుగుమా టందీకు మీ ధగ్గ
ద్దామం బచ్చసనాతనంబు శుభసంధాదీప్ర మప్రకృతా 3-4

మ. తీని సామిత్రిని గాంచి యొక్కరుండు బాహుశౌర్యదీప్రుండయేన్
వనధుల్ నాల్గిట నంపనిప్పు లురలింపన్ జూచుటే ధర్మమా?
తనశక్తి గుడియించి ధర్మకలనాతాత్పర్యమార్గంబునం
దుననే పోవుట దేవతాపథము వేరొవల్ సురారాతికా

మ. తనకుం జియ్యయుంబట్టి క్రూరమృగయాధం బమ్మ నాన్నంచు నే
రని దీ మానవలోక మా పగిదివారా? ధర్మమన్నట్టిచి
క్కని యా చక్కనివస్తు వెచ్చటనొ స్వర్గంబందునా కల్లు, నీ
కును నాకున్ మది సాధునైన యెడలన్ గూలంకపం బిచ్చటన్

క. పలుమంది బాహుబలశా

లులు కల్గిన యింత మనుజులొకంబున వి
హ్వలులై బలహీనజనం
బుల విలుచుక తీనుటలేదె ముగ్ధవిచారా!

ఉ. ఏ జనకుంశునున్ ముసలియేన్ జవనత్వము లారియుండు వీ
రో జవనత్వముల్ కలిగియుందురు పుత్రులు యావనోదయ
శ్రీజయశాలులై, పితలు చేతికి గుప్పెడు కారు త్రెంచినన్
గాఁజరలట్లు వ్రీలెదరుకాదె మఱేటికిఁ జేయ రా గతిన్

ఉ. తల్లియుఁ దల్లితమ్ములును ధారణినాధుండు నన్నడెల్ల నీ
యుల్లములోపలన్ గలుగు నూహలు భావసమాశ్రితంబు లీ
యెల్లయు ధర్మ మిద్ది యెవఁడేనియుఁ బాలన సేయు మానవుం
డల్లతఁ డొక్కఁడున్, వెఱజనావళి హావళి తెచ్చు రక్కసుల్

శా. ఈ సర్వంబగుధాత్రి పాశవతనూహేలాప్రకర్షాకృతిన్
భాసించుం బయి కంటె నిక్కువముగా భావసితంబెల్ల నీ
యాసల్ కోపము లాది భావములు కట్ట! ట్టుత్పిపాసల్ ద్వయం
బే సర్వంబగు డైహికంబు కనుమా! యీ ధర్మ మేపాటిదో

ఉ. ఒక్కఁడు కామిసీవశత నొక్కొకదోన మొకండు రాజ్యపున్
మక్కువ నొక్కొకలక్షము మానవుం డొక్కొకఁ డొక్కచెట్టుకుం
జక్కును ధర్మ మిప్పుగది సేగఁబడున్ దనయొక్కయిష్టమే
నిక్కను యన్ననాబిజి నొక్కరు లేలుబు పాశాధాత్రి ౪౦౨

మ. కిక్కురింపంబడె దొక్కభావమున నీ కీలెంచుమీ, సర్వభా
వకటాహంబును ధర్మ మూడుకొన వైనారూ, మఱిద్దాన వా
రక నీ చేయు సమస్తకార్యములు ధర్మప్రక్రియాధూరభా
వకముల్ గాఢగదయ్య నెయ్యమున నావంక విడింబింపగా

మ. అని తల్లింగని తల్లి యింకయిన నీ యాహ్వానుమోదంబు చూ
పను బాలించవె యన్న నామెయు దురాపంబైన శోకంబు త
గ్గనిదై యెన్నియునైనఁ జెప్పు మవియుం గా వేసు నీపోకయం
దనుమోదంబును జూపఁజాలఁ జననందయ్యా! ననీవీధిక

శా. తల్లిక బెబ్బలి వేసికొంచుఁ జనఁగాఁ దా లేషిపిలైన నో
పిల్లండా! నినుబోలె నిర్దయముగా పీఁంగఁబో నేమి ధ
ర్మోల్లాసంబులు పల్కె పట్టుచు నీయూరందు నాయక్కఱల్
చెల్లె నేనును వత్తు నీ చను వనీసీమల్ ప్రవేశింపఁగ

చ. నను గయికొంచుబొమ్మ నని నా మరు వెంటఁకి దాను నీకు, నే
ర్చినదగు గాఢసూనుడు రచించిన యత్రకళావిలాసమున్
జననికెఁగూడ రక్షణము సల్పఁగఁజాలనిదా! భుంపఁగా
నొనరిన కందమాలముల నొక్కఁడు ముక్కయు నాకుఁ జాలునే

చ. జనములు నుల్కలం పఱుమ నామజముల్ గొలిదారి పూనిన
ట్లనయము నూత్నశోభప్రళయంబును బొందిన తల్లిఁ గొఁగిటం
గొని రఘునాథుఁ డిమ్మ! యదిగో! యది శోకము కూడిదంచు ల
క్ష్యణునిదెసం గనుంగొనుచుఁ గన్నుల దైన్యము చిమ్ముచుండఁగ

క. నీ భక్తిపరాక్రమములు
నా భాగ్యవదంగు లెఱుంగనా? తల్లి యెప్పుడు
క్షోభించెను నీవట్టులు
క్షోభపడుచు నన్ను నేల సురిగించెదవా?

చ. ముసలి గురుండు రాజు పిత పుట్టినకోపమొ మోదమో యెదో
మసలినభావమైన తనమాటను జేయుమనంగఁ బుట్టించె
నననసపోవువాడు వనిన ముగ్ధునిను నొక్కఁడెనుమీ
కుసులు జనించు ధర్మ మను న్నపథం బొకఁ డాశ్రయించినన్

గీ. జనకునాన నేను జవదాటఁగా లేను

భర్త యొక్కడె సతికి బరమగతియు
భూమిభర్త ప్రాణములతోడ నుండఁగాఁ
దల్లి నాదువేంటఁ దరలుపెట్టు?

క. నీ కన్నులయెదుటన యి

ట్లే కాంతారమున కేగి యేతెంచెదనే
నాకు ధర్మాచరణ
ప్రాకటఫల మబ్బ నేమి ప్రతిబంధకమో!

మ. తొలిధర్మమ్మును జేయనెంచెడును బుత్తుం డెవ్వఁడుంగాని యా
తొలిధర్మమ్మును చేయఁబూనుకొనఁగాఁ దూలింతురే తల్లిత
మ్ములు రాజ్యం బొక కారణంబుఁగొని యీపున్నెంబు పెన్దోయిగాఁ
దలఁపక జూచుచుఁజూచుచు మఱి మహాధర్మంబు మ్రగ్గింతునో

చ. అని బలవంత మొప్పదలయట్టుల చూపకచూపినట్లు చే
సిన తనచేతయం దెడమునేయక తల్లి బ్రదక్షిణించి ల

క్షుణునకు నప్పగించి చనఁగాఁ దనతల్లిని నెంచి యంత ల
క్షుణుఁ గనినంత నాతఁడు భుజంగమనిశ్చననోగ్రమూర్తియై

గీ. ఉన్నఁ గాంచి నవ్వుచున్న మోమునఁ జేరి

చిబుకమందుఁ జిన్నిచేత నిమిరి

బుజముమీదఁ బ్రేమ పొంగారఁ జేవైచి

దగ్గరకును లాగి బిగ్గనొత్తి

ఉ. ఎవ్వనికోసమై జగమునెల్లను భస్మమునేయ నెంచెదో

యెవ్వఁడు నీ యెడందకును నెత్తగు ప్రేమపొలంబొ వాఁడు నే

నివ్వసుధాతలంబు వరియింప నటన్నను వేనికోసమై

చివ్వకుఁ జొత్తువోయి రఘుసింహమ! సింహము వట్టికోపయా?

శా. అన్యాయ్యంబు క్షమింపు మెంతయిన ధైర్యం బూనఁగానే వలెన్

సన్యాసం బెద నూనువానికయి గూఁపంత్రాస మేలొ? శుచా

దైన్యం బందిన తల్లి నేను విడి యో తమ్ముండ! నీవు విడన్

శూన్యంబు చనునేని నాదరువు తచ్చోకంబు ముద్దులతమా రంజ

ఉ. ఈవును నిట్టు లున్నవట కమెను బట్టుకొనంగరాదు నీ
పై వెన నెల్లయాస నీడి నచ్చిన నన్నును నిట్లుచేసెదో
నీవు నెటుంగు దింతయిన నే ననఁ దండ్రియుఁ దిల్లులందు శో
కావృత్తిఁ జూడఁజాలనుగదా! యొక లేశము చూడఁజాలనే

చు. అట నీవుంటివి తండ్రిదైవసితి యెట్లు యున్న దా నీతి సం
కటమం దుండిన తండ్రియా మనకుఁ గాఁగా శత్రు వామాట యు
త్కటమే, కైక వధింతు నందువె? సముద్యత్తాటకోన్మాథ మి
ప్పటికిఁ నీ యెద నొవ్వుపోదుగద యెప్పటం బొన ర్తా పని

చ. సరి పినతల్లి నాయెడల శత్రువటన్న నెవండు నమ్ము రా
తిరి చని యామెతోఁ బలికితిన్ నను నాయమ చూచినట్లు భా
సురలగుఁ దల్లులం దెవరుచూతురు? నేననఁ జచ్చిపోవునే
సరిసరి యామె, యీ విలయసంగతి కాయమ యెట్లు హేతువా?

శా. నీకంటె మఱిరెండు మెల్పులు ధనుర్నిర్భృతాధిక్యమున్
నా కున్నట్ బినతల్లి కైకయికదన్నా! చేసి, నీ శౌర్యమున్
నికోపమ్మును, నీవు నాకగుటయున్ నేరంగనే పోనదా?
యాకైకీయు, నిట్లుచేసిన దదేలా! యంత విజ్ఞాతియై

గీ. ఇద్ది యెవ్వరు చేయలే దనరు చేసి
రందు దైవమ్ముచేసె గృతాంశుఁడన్న
నెంతటి బలీయుడో మహాఋషులుసూరి
నతనికని లొంగిపోయిరటన్నఁ జూచు

శా. నీవున్ నేనును బోవ బిడ్డలముగానిల్పుండునాశ్చర్య, యీ
దేవిఁ గౌరవ మాభిజాత్యమును నీదృష్టివ్యసంపత్తిదే
భావంబందున నిట్టియాహ నిలుగెన్ బ్రాంతి మోగి దా
దైవంబే సకలంబునందున సమ్మంగి గెదదా చూచినన్

ఉ. ఊహకు నందనట్టిదియ యుద్వినిష్టనగుటందు మూతి సం
దేహము నన్నుగూర్చియును బిక్క-పుండ్రానిగూర్చి యేటిం
బోహళమందు దైవ మను మొక్కలమై చను శత్రుగాని, తా
దై హవణియై వైచమున క్షయము నీవును నీన? దెవ్వమా! ౪౨౩

గీ. సౌఖ్యమును సేగి లాభనష్టములు భయము
క్రోధము భవంబు నభవము క్రూరమైన
దైవకర్మ ఆకస్మాత్కృతంబులును న
నూహితంబులు దైవంబునుగ్రకృతులు

ఉ. ఇందలి యీరహస్యమిది యేను నెఱుంగుదు లోన నందుచే
నందియ మింత పొందదు నిజంబుగ నాయెద, నీవు నావలె
జిందగఁజేసి నొప్పు నభిషేకముఖంబగు నూహ మాను నా
యందునఁగల్గు ప్రేమ కిది యప్పనసేయుము గొప్పకాన్కగా

క. రాజోయెడు సంపద యె
ఘ్నే బోయిన దానికోస మెవ్వం డంధుం
డో బధిరుడో. దిగులువడుక
రాజోకున్నను హృదంతరములో లేదే

మ. ఇది నా నిశ్చయ మిందుఁ దల్లియును నీవే దండ్రియుఁ హేతుతా
పదముం బొందము, దైవమెంతయుఁ గ్రుథాపర్యంతసమాట్టు నీ
విది మన్నింపుము నాదునిశ్చయము నాయీ యావరాజ్యాశ దుః
ఖద మేలా తలపోసి దానినె సశంకావృత్తి బోకారుటల్

క. తల్లిం గను శాశికద్రుమ
వల్లింబలె బెనచుకొంచు బడియెడు నీ వా
వేల్లితముగఁ దేర్చక నా
యుల్లమ్మును నిలువ దడుగు నొక్కం డిడఁగా

ఉ. బోనుచనున్న మేతకయిపోయి తదాకృతివాగురాపరి
జ్ఞానభయంబు నష్టకొని శౌర్యముచూపఁగ వీలుకానమి
లోనన ఘూర్ణిలంబడుచు లోఁగిన బెబ్బులివోలె లక్ష్మణుం
డానతమైన మోమునఁ చదగ్రజవాక్యము లాలకించుచుక

శా కన్నుల్ నిప్పులు చెర్చి నీకరణి వక్కానింపఁ డెవ్వండు నీ
కన్నక వేటొక్కడైనవాఁడు, గతశంకాస్థానముఁ గల్పనా
సన్నద్ధంబగు బుద్ధి ధగ్ధకలనానంధానముం జేయుచుక
ద న్నా వేశముగొన్న యూహను సంవర్జించి వాక్రుచ్చుచుక

క. ఆ నీ చెప్పెడు దైవము

నేను వచించెద నశక్తి మిది యని, యక్కలా

లేని పొలంబున నూరక

పూనించెదవేల దైవమును బట్టుదలక

గీ. కమలనాళపురజలకంటె మెత్త

నైన ధర్మోపధలు నీకునైనఁదెలియు

నిట్లు చేయఁగవలె నని యిట్లుచేసి

రట్టివారికి శంకయటంచుఁ గలదె?

శా. ఈపన్నాగము మున్నె పన్ని యిప్పుడే యెంతేనియుం గ్రొత్తఁగా

జూపింపక దొరకొందు కెల్లరకు నీ శుద్ధాంతరంగంబు ని

ర్లేపంబంచు నెఱుంగనైనదియె, యాలింపంచుఁ బాలింపటం

చా పాపంబుల జేసికింకరదు, నీ కా ముందరే వట్టదుక

గీ. ధర్మమని సాకుఁగొంచు నధర్మకామ

నశుల వాక్యంబుపాలింపువనికిఁబోదు

నాకును బరమాసహ్య మీ సాకులఁబడి

యభినయించెడుఁ గెతవవ్వాప్యగు లన

గీ. ఎవ్వఁడో చేతఁగాని నాఁ డెవఁడో నైవ

మగుచు ముడిపెట్టకొని జప మాచరించు,

శ్లాఘ్యవీర్యుఁడు ముసలమ్మనరణి జపము

పేనఁ డా వ్యర్థదైవమ్ము హీనపఱచు

మ. అతిన్నెరాశ్యముచే నపౌరుషమతివ్యాఘాతి ప్రవాభిసం

హతులౌ వారికి నేడుగా నిజము చే నాదేశ మిస్తుక నిరా

కృతి నా దైవము వింటిఁగొప్పన విదారింతుక జనౌసుంబు లా

హతమాదైనముఁ జూచి తా మెఱుంగఁదానౌఁ చారుషంకెట్టిదో

శా. మున్నెత్తోక్తులు ముగ్ధులకి వనికిరి గొన్నెరి రా జప్పుడే

నిన్నుంబంపఁగఁ జూచు గాతలఁపుఁ గంపింపింతు నా పౌరుషం

బెన్నక దైవము నొక్కగాటఁ జనగా నేతుక ద్రిలోకీనమా

నన్నుంబున వివేచి ముప్పు విడిలింపక జాలుదుక జూడుమీ ౪౩౭

వ. అని రామచంద్రుని వదనంబుజూచి నొచ్చుకొని

గీ. అన్న! నాకును లేదు రాజ్యాశయన్న
నార! యెవ్వడు నగునొకో వీరభాజి
కౌశికుం డిచ్చినది చావకళ త్రిలోకి
నాచంగలిగినయది చేత నమరియుండ

శా. ఏలంజూడుము రాజ్యసాగరము నన్నేలయ్య బేల్వెట్ట? నే
వేలారూపమునంది నిల్చెదను నీ విస్ఫారకారుణ్యరే
భాలబంబగు గాథిజాగతధనుఃకళ్యాణపాండిత్యమున్
నే లోభంపడెదన్ త్వదర్థమయి పండింపంగఁ బ్రేమాకృతీ!

మ. అనినన్ రాముడు లక్ష్మణుం గవుడిటం బ్రాలంబబాహుద్వయిం
గొని నాతమ్ముడ! నీవునుం జనకుఁ గైకో! సత్యవాగ్భంగభీ
రునిఁ దాఁ జేతికి నందినట్టి కొడుకుం బ్రోపింతకాడేని వృ
ద్ధనకుం దండ్రుడి వాఁడు పుత్రుఁడును బుత్రుండ! కృతాంతుండగున్

శ. అనినఁ గౌసల్య రాముఁడెట్లు నడవికిఁ బోవువాడే యని నిశ్చయించి
యిట్లు దుఃఖించె

గీ. లక్క కగ్గి చూపులాగున సుర సుర
లాడిపోవు నాదీ నంతరమున
• తరములేని సిరికి దానకంబగు తండ్రీ
యుంఛవృత్తి పూని యుండుటెట్లు

శా. నో రెట్లాడెను బుద్ధి యెట్లుపొడమెన్ నూరైన కళ్యాణముల్
తా రాముం డొనగూర్చె నీకులములన్ ధాత్రిశు లన్నన్ గృహ
పారావారులు శక్తిహీనులపయిం బర్వున్ దదుద్యత్కృపా
ప్రారంభంబులు వార్ధియుం జవిటిపఱుంబట్టి పాటుంగదా!

మ. ఓతిపై నెవ్వనివల్ల భీతియొ ప్రవాసింపంగఁ బంపింతు రా
యతనిన్ శూరుని రాజనీతికి నపేతాచారుఁ గ్రూరక్రియా
న్విత, నాబిడ్డ నిరంతశాంతమతి, వానిం బంపఁగానేల? యీ
ఓతియెల్లం దమ రొక్కరే తినఁగనీ! కేలాడ్డఁడే యింతయున్ రరగి

నీ. ఓయి కూనా ! కౌసలేయ ! యీ యగ్ని యే

లా కుములుచునుండెరా కుమార !

నీవింకఁ గనిపింప రావన్న గాలితో

సాఁగు దుఃఖపుటూహసమిధతోడ

నురలు బాష్పము లన్న హుతమైన యాహుతి

తో విచారోగధూమావిలముగ

నూర్పు కైకొనుటయు నుజ్జనంబును సేయ

నీక యీ మంట నాయెడఁద నెల్ల

వ్యాధికై వెఱ్ఱ వేయు లేపనము బిగిసి

పట్లకొన్నట్లు జివ్వన బాధవెట్లు

నోయి! నా రామచంద్ర! నీ వా యటవికి

నిట్లు చను, యమపురికి నే నిట్లు చనుచు

వ. అని భరింపరాని దుఃఖమగ్నయైన తల్లిని శ్రీరామచంద్రుండు
కాఁగిలించుకొని కన్నీరు తుడిచి యోదార్చి

శా. అమ్మా ! నీవును నేను నిర్దాసు గోత్రాధీశు వృద్ధుం బతిక
సమ్మోహావిలచేతనుక నదలి దిక్సాంయూత్రికత్వంబు మా
సామ్మన్నక, బినతల్లిమాటలబడిక టుగ్గాత్ముడ రాజ జీ
వమ్ముల్ వాయును వారి కాదరువు నిల్వక నీవా నేనో వలక

ఆ. ఆదికాలధర్మ మంగవకును భర్త

నకల్దైవతములసంపుటమ్ము

కొడుకుచచ్చేనేనిఁ బడి తల్లి చచ్చునా?

భర్త చచ్చేనేని బడిన జచ్చు

ఉ. ఆవతి ప్రేమయుం గలఁడు నయ్యది లేఁడును సర్వజీవికా

శాపరిణామమూర్తిఁ బతి సాధ్య యెవరుక వీడిపోవు నూ

హ్మోపతితంబులై వెలయు నన్యసుఖంబులు లొకీకంబులై

ప్రత్యేకమిట్లు క్షాంతిక్షాంతిప్రత్యేక నుండెనయ్యే బరార్థములరగం

ఆ. నీవు నిలువవలయు, నీవు శుశ్రూషింప
వలయు, భర్తకంటె బరములేదు
ఇది సనాతనమ్ము నింతికి ధర్మమ్ము
సడలరాదు నాదు శాసనమ్ము

వ. అనుచున్న ప్రియగంభీరుడు మృదుశాసనండుగు కొడుకుం గాంచి
తల్లి యిట్లనియె

గీ. కొడుక ! నీతల్లిడికి భయంపడితి మున్ను
నీకు భయపడుచుంటిని నేడుగాని
మదికి నిష్టమ్ము లేని యొప్పుదల నీకు
నొసఁగుచుంటిని బోయిరావోయి తల్లిడి!

శా. రాముం డంత వచించె నీవిధమున రాజాజ్ఞ నీకేమి నా
కేమీ, యెవ్వరికైన దాటనగునో? యేమంత చేదా? యసుల్
సౌమిత్రింబలె జాపశిక్షణక శాచాతుర్యముం బూనుచో
భూమిశుండెని లేదు, లేవును సతీపుత్రాదినంబంధముల్

ఉ. ఈ పదునాలుగేండ్లు వని కేగి పితృప్రియ మూని వచ్చి నే
నాపయి నీదుమాట కెమరాడను నిక్కముగాఁగ నన్న, లో
నాపగరాక కూఱిముచు నాపగవోలె బహిష్కృతంబుగా
నో పసితల్లిడి! కొంచుఁజనవోయి వనంబుల నన్ను సైతమున్

వ. అని పెద్దపెట్టునఁ బగులఁబడిన తల్లిం గాంచి

శా. అమ్మా! అమ్మ! యిదెల్ల మోహముగదమ్మా! చూడనుం జూడ దే
హమ్ము దేహము నంత దగ్గరివటమ్మా! మోహముం ధర్మమున్
గొమ్మా! తొల్లిటి దెంత బోలూ తుదిదో కొమ్మంతయాఁజేవ రా
జ్యమ్మున్ వీడఁగ నేమి విప్లవము సంప్రాప్తించె నీనేలకున్

చ. సవతులలోన నవ్వపుట చాలమిపుట్టుట యందువేనియున్
సవతులలోపలన్ ధరణినాథునిపట్టపుదేవి వాట మా
నవు గద నీవు నే వనమునం జనినంతన తోఁపరాని యె
గ్గవు నెదియో యనన్ భరతుఁ డంత యధర్మపురాజు పొల్చునా?

గీ. తల్లియు సుమిత్ర యెంత శాంతాత్మ యానో
కొడుగు లత్తుణుఁ డంతటి కోపశాలి
తల్లి కైకయి యెంత సంత ప్తమతియో
భరతుఁ డంతటి శాంతస్వభావరాశి

క. నా మేలు గూర్చి వ్రతములు
నోములు పొనరింపు మింటనున్ దేవత లా
నోములఫలములు వనిలో
నా మసలినయవసరంబునన్ బొనగింపన్

మ. పతిశుశూపయు మస్మియాచరణమున్ బాలించు నీయాహలో
నితరంబున్ జొర దింతలోన వని కిట్లే పోయి నే వచ్చెదన్
ప్రసాధారెన్ మృత్యుయందుగోచరు న్రయీవాక్యార్థసామ్యమా
నిత మైవన్య యముఁ డెట్టియో నియమ మున్నే, నెంచు నొక్కంకగున్

వ. అనినఁ గౌశల్య యిట్లనియె

క. ఓరామ! నీదు బుద్ధిని
వారింపను రావటంచుఁ బావపడలమున్
దేరం బనిచి స్పృశించి డ
యారాశి రచించె మంగళాశీర్వితతుల్

గీ. పెడలి శీఘ్రముగా రమ్మ వీరసింహ!
యే మహాధర్మపాలన కింత వశుడ
వీహ యామహాధర్మరక్షావిభూతి
నీదు నియమమ్ము ధృతి నంటి నిలుచుఁగాక

మధ్యాహ్నం

చని యే మహారుల యజ్ఞశాలల సవినయంబుగను
వినమచ్చిరుండవై నతులువెట్టెదో వీరావతార!
వినతు లయ్యవి యే మహాస్పృహియమ్ములై వెడలు నా మహాసు
లభయ్యెను శరణుఁగొని మా తల్లధర్మారామ! నిన్ను

మధ్యాహ్నము.

అనపరాధపృథక్కుఁ డౌదువయ్య రామయ్య మాయయ్య
ముని గాఢిసూతి యిచ్చినవి ముగ్ధాస్త్రముల్ సర్వవేశ
లను మొక్కవోనట్టి స్ఫురణ లక్ష్యవేశాదీప్రము లయి
యనితరాభేద్యంబు లగుచు నతిరక్షయాఁగాక నీకు

పితృమాతృశుశ్రూష సత్యపృథుతయుఁ బేర్చి నీ సేయు
వ్రతములఫలము నీవెంటబడి కాంచినచ్యునుగాక
సతము నీ నిల్చినచోటఁ జరియించు జంతుపతంగ
వితతులు నీనిల్చు వీళ్ళు వీనరవెట్టవుగాక!

వేదముల్ సర్వదేవతలు వేశలు వేదాంగములును
ఆదిమహర్షులు తపము లైదగునట్టి భూతములు
నీదెసలందున నిల్చి నీదారి నిర్విఘ్నముగను
బ్రోచినెసెదరుగాత పరిభూషితామోఘాచ్ఛధర్మ!

రక్షఃపితౄచీనంతతులు క్రవ్యాదరౌద్రజంతువులు
పక్షివృశ్చికసర్పదంష్టి పలలాదబహుసత్త్వపటలి
దీప్తితుం శైనట్టి నీదు దెస నైనఁ దేరిచూడంగ
దక్షముల్ గాకపోవుతను దశరథతనయ! శ్రీరామ!

వ అని మఱియు ననేకానేకాశీస్సు లిచ్చి బ్రాహ్మణులచేత శ్రీరామ
చంద్రగమనము శివాధ్యమ్ముగా వేల్చి హవిశ్శేషమ్ము కొడుకుచేతఁ
దినిపించి బ్రాహ్మణులకు దక్షిణ లిచ్చి యిట్లనియె

సీ. వృత్రమృధావీధి సుత్రామునడిదంబు
లో నంత తీక్షణత దేనివలన
నమృతాహరణవేశ నా సుపద్ధనితెక్క
లో నంత తీవ్రత దేనివలన

మువ్విక్రమమ్ములు పోవు వామనదేవు
ధృతి నంత విస్తృతి దేనివలన
విధుసుధోత్పాదనవేశ నాదిత్య పం
క్తికి నంత విజయమ్ము దేనివలన

వఱలెనో మాతృదేవిదీవనను దానిఁ
గొనుమురా తండ్రి ! ఋతువులు వనధిచయము
దీప్తములు వేదములు లోకవితతు లెల్ల
నో మహాబాహు ! నీకు శుభోల్బణములు

ఖ ం డా ం త ము

గీ. ఇద్ది యభిషేకమయ్య! అహీనభూష !
హీనదోష ! ముక్త్యాలమహీనపోష !
సంస్కృతాంధ్రసారస్వతసరసతావి
శేషశేముషీభరరసస్విన్నభాష.

చ. నిను మదిలోన నెంచుతఱి నేనొక యోగిని నీవు నామన
స్సునఁ జొరరానివేళఁ బురసూదన! నన్నును మించి పాలసుం
డని ధరినుండఁబోవఁడకటావికటంబుగ నెత్తికూలవే
సినగతిఁజేయఁగా వలదు చిత్తము దేవరిచిత్త మాప్ముః

శసంతరిలకము:—

ప్రావారభూతఫణి ! పాలితపారికాంక్షీ !
నీవారభుక్సమితినిరజబాలజూర్ణీ
ఆవర్తితాఘఘ్నణి ! యాప్లుతలోక కాంక్షీ !
శ్రీవేదవాక్ఫలనివృత్తిమనోవితీర్ణీ !

ప్ర స్థా న ఖ ం డ ము

క. శ్రీ హైమభూమిభృత్

న్యాయహేలాశారదికవనాంతరహేళీ!

నీహరికిరణమాళీ

నేహనిరాకరణశేముషీరింధోళీ!

సీ. తలపైఁ గిరీటరత్నములకు మాటుగాఁ

దల్లియుంచిన యక్షతలవజంబు

మొగముపైఁ గస్తురిబొట్టుకు మాటుగా

నా తల్లి యిడిన విభూతిరేఖ

బాహువులను బాజుబంధులు బదులుగాఁ

దూలుచుండిన వ్రతతోరణంబు

నలికంబు నప్రథమ్యత్వంబు బదులుగా

శాంతసౌలభ్యప్రసన్నతయును

దోఁప బాహ్యచరులు తోఁపక వెల్లని

గొడుగులేక భర్త గుమ్మమందు

నుఱక పైని పొరగ నున్న దైన్యంబున

నునికెఁజూచి చూచి జనకతనయ

చ. తెరలుచుకొన్న దిగ్భ్రమయు దీరఁ బకాలున నవ్వి రాఘవా!

యురవడి నాయెడఁ మొదటినుండియు నీ యనుమాన మట్టులే

జరిగిన దట్టులే జరిగె నంగతపెట్టినయట్టి హేతుతా

స్ఫురణము మాత్ర మే వెఱుంగఁజూచెద, దాని ననుగ్రహింపవే!

గీ. అనిన దైన్యపుఁబార దాని యంత నదియ

యరుగఁ బొట్టలు నువ్వుగిం జంత నవ్వి

నుఱల మొగమున బిగువు క్రమ్మంగ స్వామి

యేమి యనుమాన మది, యది.యెటుఁబడి

క. ఆమాత్రపు టనుమానము

నేమాత్రము నాకుఁ జెప్ప వేలా యనినఁ
స్వామీ! మీతో నన్నియుఁ
బ్రామాదికములె యటంచు వై దేహి కడున్

చ. భయపడి పల్కి రాఘవునిపాదములందు నమస్కరింపఁగా
నయమున రామచంద్రుఁడు మనంబునఁ బుట్టిన ప్రేమచేత వి
స్మయపడియుందు రేరయినచానలు నీవుచు దక్క నేటి కే
మయినది నాకుఁ బట్ట మనునట్టిది చూచితివా! నధూమణీ!

ఉ. తా నొకనాడు పిన్నపినతల్లి వరంబులు కోరె రెండు, భూ
జానియు వాని నప్పుడు నొసంగఁడు నామెయుఁ బుచ్చుకొందు తా
నే నయి యానరాజ్యపద మెక్కడు వేళకు రెడ్డికు కోరికల్
కానకు నేను పోవలయుఁ గానలె నా భరతుండు రాజుగా

చ. అది యిటులయ్యె నం చనుగ నామె యెచో ననచ్చినట్లుగా
మెదలిచి నన్నక్రీడెదని మే లిది నాకును నేలయంచు దా
మెదలకయున్న రాముండు నిమిలితస్రేణుండు చెప్పవచ్చిన
ట్టిదియును జెప్ప మేనును ఘటింపను నీలగు శమో చూచెదన్

చ. అని బలవంతపెట్టఁగ ధరాత్మజ, కోపమువచ్చు మీకు నై
నను వచించు నట్టిదయనన్ మఱి యేమియు లేదటన్న, నుం
డె నయిన లేదటందు, ప్రకటింపుము, కోపమురాదు నా కటం
చని పదిసార్లు కోర్కెపడినట్లుగ నాశిన వెంట నాశినన్

శా. ఈ యన్యాయము నింతచేసినను భూమీశుండు మీ రేల యి
ట్లే యున్నారలు లక్ష్యమిండు ననున్ లేదా! భనచ్చాడని
తూయోగ్యుండుగ నెల్లధాతి గెలువంగా లేరొ? యూహింపలే
దా యాతీగ? నెట్లు లోర్వగలరొ! యాశ్చర్య మేపారెడిన్

ఉ. జానకి యిట్లులన్న పిలుచంద్రుఁడు కోపము వచ్చుచొందు నే
నైవను బిన్నతల్లి నిటులాడు మటించును నెప్పిన్, తా
నైవను దల్లియో యశిగిన్లును నీడలు నూహయా? యనన్
జానకి చాలు నిట్టివిమింబుగఁ బట్టకు స్వామి నొపయన్ ౧౧

ఉ. కోపమురాదు చెప్పమనఁ గొండొకచెప్పితి మాటచొప్పునఁ
గోపము చూపరా దడవికోసల నిల్చుట యెన్నియేండ్లనఁ
ధీపరిణదమ్మాత్తి సుదతీమణియాస్యము వంకఁ జూచి త
స్వీ! పదునాలుగేండ్లనిన నిల్చిరి దంపతు లట్లె చూచుచుకొ

ఉ. అట్టులె చూచిచూచి యొకయంతకు నిద్రలు నల్ల నప్పుచుకొ
గట్టివ మీతలంపు లనఁగా జనకాత్మజ, రామచంద్రుఁడుకొ
గట్టివ నీతలంపు లిదికాని నిజంబుగ నేనుసేయ లే
దొట్టని తల్లివద్ద సెలవాంది యిదే చనుదెంచుచుంటినే

శా. నీతోసైతము చెప్పిపోవుటకుఁగానీ వచ్చితి న్నాగ నా
నాతోఁ జెప్పగనేల? నే నెవరితో నాస్వామి! చెప్పవలెకొ
మీతల్లింగని మీరుచెప్పితిరి స్వామీ! నాకు లే దా భయం
జే తీర్థంబులు నే వనంబులునుగా వెందేని నాతల్లియే!

క. అన రాముఁడు చీ! చీ! నీ
చనుదెంచుటకొప్పుకోను జానకి! నీ విం
దున నిలుపుము నీవుచు వ
చ్చినఁ దల్లినిఁ జూచువారిఁ జెప్పు మెవరినో?

క. నావచ్చువఱకు జననీ
సేవాపరతల్లె వగుము చెలువా! నా నూ
తీవుండి సేవసేయ, న
సేవాదోషంబు నన్ను జేరదుసువ్వే!

ఉ. నాసతివి ప్రయోగదహనంబునఁ జైకిని గండరాని నీ
యాశనుగాంచి తల్లియును నాసవహించుచు కైకయీవరా
భ్యాసము నెంచి కోపపద మందకు నాడెనఁ గోర్కి నేరిదా
దోసము వారిదే యెవరిదోషఫలంబును వారిదే సుమీ!

ఉ. జానకి వాచికంటఁ బలిచాయను గన్గొని తల్లిసేవకై
సేనును నిల్వఁగావలయునే? ననుఁజూచిన నోర్పుపొందునా?
కానకు మీరుపోవుట నికామముగా స్మృతితెచ్చుచుందునా?
యే నిను వీడ దుఃఖమున నిద్రలు మ్రగుట, యిప్పుడొకక్కడే! ౧౪

శా. తల్లింగూర్చి భయం బడేటికి సుమిత్రాదేవియుండంగ, సా
భ్యోల్లాసంబును దుఃఖదీపతయు లేకున్నట్టి యాదేవి మీ
తల్లిక బూర్వము నాదుకొన్నది, భవత్కీంతారదాసంబునం
దెల్లక దానయి యాదుకోగలదు నే నేలా తదారాధనక

గీ. పతి ప్రవాసగతుండైన బడతి యొక్క
నీతిఁ బుట్టింటియందైన నిలువవచ్చు
నాడుబిడ్డల మఱిదుల యత్తలందు
రామ! ప్రోషితపతికి గౌరవము లేదు

శా. ఈవృత్తాంత మదెప్పుడో తెలిసి తా నేమానా మాతల్లి, నే
నే వారింటికిఁబోయి నాముఖముగానే యెల్ల నాకున్నానా?
నీ వెచ్చోటికి బోదు నా పొలమునం దే బోదు, నైదేహియు
నీవెంటంబడిరాక నీకు బరునా? నిర్వ్యూహకౌక్షేయం.

మ. అన రాముండును ధన్య మెద్ది యని చేయంగారలెడండ్రిఁ ద
ల్లిని దూఖావిలసాగోన్నతపుష్పస్థనశ్వముం గాంక్షం
డను నిచ్చోటన నిల్చి నేనెందు నుండక ధన్య నింకెద్యై
నను నా బుద్ధికి నీకు నిప్పోకిఁ గాంతా ధన్య మన్నింపదే

వ. అనిన జానకీదేవి యిట్లనియె

గీ. ఆదికాలధర్మ మంగనకును భర్త
నకల్పదనతములసంపుటమ్ము
పడతి పరులవెన్నుబడి నగ్గిజొరదు వి
శుద్ధి భర్తనుబడి జొచ్చినట్లు

మ. తన వేదంబులుపండియున్నమణిచేశక దొల్లి సావిత్రి భ
ర్తను వెన్నాడి పరేతరాజును ఋగగస్త్యమసంప్రీతుఁ జే
సిన యా పాలితభర్తృసంప్రవతము నా చిత్తింబునక హత్తియుం
డెను శ్రీ రాఘవ! నే వనంబులకునే నీవెంటనే వచ్చెదక

చ. అనినను నవ్వి రాముండు మహానసవీధిఁ బరేతరాజు న
న్నునుఁ గొనిపోవరాసలయునుక జనకాత్మజకూడ నన్నుఁ బ్రో
వనుషలెవన్న, నీత రఘుబంధునిఁ జూచిన చూపువాడిమిక
జనకతనూజఁ గాంగిలికొజాచి రఘూద్వహుఁ డోర్పుపుచ్చుచుక

శా. ఈమాత్రంబున కింత కోపపడ నీ వేలాగు కౌంతారవీ
 ధీమార్గంబుల నాదుమాటలకు నాధింబాండవో యన్న నో
 స్వామీ! దండధరుండు నిన్నుఁ గొనిపోవక రానెరావద్దు సా
 మీ! మాయామతి యేడో నన్నె కొనిపోనీ,వాడో యింకెవ్వడో

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుండు

శా. కోపంబేచుఁ దుమారరుజ్జృదుకలాకోటిరుచేఁ గాలుఁ డే
 యావత్తింగనెనో మృకండుసుతుఁపాణాకర్షణప్రక్రియక
 నా వ్రాణంబగు నట్టి నీదెన నెలంతా! యాతఁ డా నెవ్వఁడే
 నో పద్మానన! యంతకంటెఁ బదిరెట్లొందుక మహాపత్తతుల్

ఉ. న్నా విని నవ్వి జానకియు నాప్రభు! మీరట నే నిటక సరే
 యే విలయంబొ నాకయిన నిచ్చట నచ్చట మీకెఱుంగఁగా
 నేవిధిఁ గూగునన్నఁ బ్రభు వీ ప్రతివాక్యసమర్థతాతతో
 ప్లావుకచాతురీప్రతిభ లచ్చట సాగవువే మహాటవిక

మధ్యాహ్నము.

వనమన్న బహుదోష మతివ! వనవాసవాంఛ యుజ్జనము
 పొనరింపు, తుఱుము వనము పొలతి! యింపులు సుఖంబులుచు
 తనర వచ్చట నెల్ల కొండదరులు బ్రద్దలగునె యొక్క
 వనరాజు మృగరాజు నఱవ, వల దోసి వైదేహి! వలదు
 నదులెల్ల క్రూరదంష్ట్రాననాధగంధగ్రాహసమితి
 చెదరి నీళ్లులు సుళ్ళుసుళ్ళు చేరఁగాఁ జిత్తంబు కలఁచు
 పదమెత్తి యింకొకపదము ప్రసరించుఁ బర్యంత మున్నె
 పద పద! క్రొత్తయాపదలె, వల దోసి వైదేహి వలదు
 కంఠగతప్రాణు లగుచుఁ గాంతారగమనంబుసేత
 కుంతనర్వశక్తులయి కుటిలోగ్రకుంజరయాధ
 కంఠీరవవ్యాఘ్ర మయిన కానఁ బోఁగావలె రవర
 వం రీవినెగ్గదే యడవి, వలదోఫి వైదేహి! వలదు

మధ్యాహ్నము

పండిరాలినయాకు లేని ప్రక్కగాఁ బఱచిన సెట్ల
పండు కాయ లభించు వీలుపడకున్నఁ బస్తుండు తిండి
గండుగాలులు బిట్టకొట్ట గప్పుకోఁ గైదోయి ద్విపటి
పండినపాపమే యడవి, వలదోసి నైదేహి! వలదు

తలనూనెలకు మఱిపాలు తనువునఁ దాల్చు వల్లలకు
వెలిచెట్టు బెరడులు నిశల వెలుతురు వెల్లుతారకలు
కలఁచువానల నిల్చు నెలవు గండువృక్షములమొదళ్ళు
వలసపోయెడునేల యడవి, వలదోసి నైదేహి! వలదు

చల్లగా నున్నదంచును బ్రశస్తకాసారనిమ్మగల
మొల్లమా నొడ్డుల నిదురపోదుమా భుజగరాజులును
మొల్లగా వచ్చి యానుకొని మెత్తగా మెత్త నిద్రించు
వల్లగా దీ వొత్తిగిలఁగ వలదోసి నైదేహి! వలదు

ఎచటఁజూచిననైనఁ బాములే యంతనృశ్చికములును
ఎచటఁజూచిననైన దైత్యులే పైని ఋక్షాదిజంతు
లెచటఁబోయిన దారి తోఁచి దెచటఁబోయిన జాతు ముండ్లు
పచరించకే యిట్టి కోర్కె, వలదోసి నైదేహి వలదు

క. ఈ కష్టంబులతో

టోకాంతా! దేవతలు తమాహాలు వర్షల్
నీకాంతారాగతి త

స్వీ! కైకకు మూడువరము లిచ్చినయట్లు

వ. అని పొనిపున్యమున వారిశయైన హనక

ఉ. ఈ వనముల్ వనినిససనేచ్చలు నందలికష్టసంతకుల్

కావవి నాకుఁ గ్రొత్తలు ప్రకాశపప్పులు మానినగ్గు లెం
తే వినిపించగా వలపుపొచ్చగ పిన్నవే మున్ను జ్ఞానశో
భావహమైన మత్పితృప్రభాగతు లాంతరసంవిదున్నతుల్

శా. అక్కంతారము నీవు చెప్పిన విధంబైయున్న నో రామ! నీ
వొక్కండుంజని యందునున్నికిని నేనొప్పుం బ్రభూ! నేను నీ
ప్రక్కఁ జేల్కనియుందు నీవు సుఖనిద్రం గాంచు మే తిండియుం
జిక్కంబోదను మప్పు నాదుతోడపై జేర్పంగనా శీర్షము

ఉ. అయ్యెడలందుఁ గంటకితమై చను ద్రోవలఁ గాళ్ళకింద నా
పయ్యెడ నొడ్డెడఁ బెడగవచ్చిన ముండ్లును గ్రుచ్చుకొన్న నే
కయ్యలఁ గాలుజారినను గన్నుల వెచ్చనినీళ్ల నద్ది నీ
తొయ్యలి బాధదీర్చు నడతూతువ సాగునుగాదె రాఘవా !

గీ. వానలోనఁ జనుచు వల్లభ ! గొడుగును
వదలిపోవునట్టివానిరీతి
శడవియందుఁ బోవ నక్కటా! వాంఛింతు
తల్లిపిదప దల్లి దరుణి వదలి

ఉ. ఓప్రభు! యెందుఁగాని వినియుంటిమె క్రూరములైనసత్వముల్
దీప్రములొట మానిజనదివ్యమహాపరిపూతభావనా
వప్రములైన యే ఋషులవల్లెనేఁ బుష్పకల్పంబైన నీ
శ్రీప్రపదమైనతేజమె హరించు ననర్థచయంబు లన్నిటికే

శా. నాకుఁ జిక్కిలికోర్కీ యున్నదియుఁ గాంతారంబు దర్శింప నా
నేకంబుల్ మృగపక్షివృక్షభుజగానేకంబులుఁ దత్స్వభా
వాకారంబులు చూడగానగున యాయందంబు గంభీరమ
ప్రాకామ్యంబులు చూచి చిత్తమున నే భావంబు దీపించునో!

సీ. జీబులల్లిన వనీసీమలోఁ బులుల సిం
గముల కాల్జాడలు గాంచినపుడు
కొండలపైనుండి కురిసెడు సెలయేళ్ళ
సోనజల్లులవాక చూచినపుడు
అలపైని గొండకొమ్ములు తెల్లమబ్బులు
క్రమిపోయెడువేళఁ గనినయపుడు
ఒక పెనుగాలి యుట్టుత లూగించుచో
గళివళంపడుకానఁ గాంచినపుడు

భీతిపుట్టిన నైనను భీతిలోనఁ
బ్రీతి తెలియక యును విడంబించుఁగాదె
యచ్చముగఁ జెడ్డవస్తు వీ యవనిఁ గలదె
మించి సర్వము సుఖదుఃఖమిశ్రితంబె

సీ. కలువపూమోము రాఘవ! నీది వాడిన
చల్లనికరములఁ జాదఁగలను
తమ్మిపూవంటిపాదము నీది నొచ్చినఁ
దరణిబాష్పంబుల విరియఁగలను
సంపెఁగవోని నీ స్వాగతమ్ము గుఱుతించి
షట్పదదూరంబు సాఁగఁగలను
చేమంతివోని నీ చేతఃప్రసన్నత
శిశిరమంజులత స్పృశింపఁగలను
ఏట మునువానిని లేననెత్తఁబోవఁ
గాల్లకడ్డమ్ము తిరిగి రక్షకునిప్రాణ
ములకుఁ దెచ్చెడి మూఢునిపోల్కి గాను
తక్కినవి యకాదు గాను సంస్థాపనరూప!

వ. అనిన జానకీప్రార్థనాప్రసంగమునాఁగ్నబులెకదకుఁగొల్పి గాముండు
చ ధరణికుమారి! నీయెడల ప్రాప్తము దక్కుము నేను రాజ్యపుం
బగువును దింపుకొంట పత్రబద్ధమహాము న్రయ్యకున్ని
హరుసముదూప! నీవుబరువా? తొలినాడు నశిష్టశ్రీకాం
బురుహసమర్ప వేదశిష్య మునైననాఁడును బహు లేవునూ

ఉ. నీ విలునున్న నాకును ననిచరణంబున నెన్నుఁగొని యే
దో విలయంప్రళంకయును దోష మనోగత బాధ లెప్పుడు
నీ వరుదేగ మార్గమున నీ పడుబాధకు బాధ కప్పును
ధీనిధి రెండుబాధలను దేనిన న గ్రహియింప ముందు నే?

గీ. అనిన మైథిలి మొదటియైన నగును
రెండవది బాధకాదు సతీకృతాఘ!
నిన్ను వెన్నాడి చను నాకు నెన్నఁగి యచి
కలిగివంగద! బాధయుఁగలుగు నీకు

సీ. చిటుగాలిపొరధూళి చెమ్మటజిగి నది
యందవహ మైపూత ననుసరించు
తైలసంస్కృతిరహితమ్ములు ముంగురు
లభ్యంజనానంతరార్ద్రములగు
పచ్చికబయళ్ళుల బండియుండుట రత్న
కంబళాసీనతాకాంతి తెచ్చు
నటవీధురీసీర మానుట నారికే
ళాంబువుల్ త్రావినయట్లు పాలుచు
ప్రభు! భవత్సన్నిధానసంభావనాని
రంతపులకితదేహకు రామ! నాకు
నాకలియు దప్పి తోచునా! యన్యబాధ
లింకఁ బ్రాణులకుఁ ధర నేమి కలవు?

క. ననుఁ గొనిపోకుండిన నీ
వనీశలమునుండి తిరిగివచ్చినవేళక
జనకసుతార్థము వెదకుచుఁ
జనెదవు కౌబేరమగు దిశావీధులలో

మ. అని బాష్పప్రళయోద్రదృష్టి యయి సద్యఃప్రాణనిర్వాసనా
జనితాశంకముగాఁగ నున్న ధరణీజాతం గవుంగింటఁ బూ
నిన శ్రీరాముండు జానకీనయనకాంతిక సద్యఃదూభృతవ
ల్గనమా ప్రాణనితాంతశక్తి దొణుకక గాంచెన్ ద్విధాభావుడై

శా. ఓసీ! ఓసి! లతాంగి! నాదు కొనవేలుద్వాహవేళక గృతా
భ్యాసస్పర్శగఁ బూనువేళకునె నాప్రాణంబు నీప్రాణముల్
సీసంబై యొకపోతగాఁ గరఁగెఁబో ఛేదింపఁ డంకంబు లే
దే నీతా! త్రిదినంబుకూడ వెలలేదే! నాకు నీ వున్నచో

శా. ఈకాంతారము లేలపోయెదనె తన్నీ! కష్టపెట్టంగ ని
న్నాకుంబిందెను దండ్రమాట మృషయా నన్నట్టి భీ చేతనే
గాకెచ్చోటను ధర్మనిష్ఠుడను నే నావంత ధర్మచ్యుతిం
గైకొఁజాలను నీతతో నడవిదాకంబోదు ధర్మార్థమె

క. అస్వాధీను ము దైవ మ

హా! స్వాధీనుండు తండ్రి యుష్టనమున వే

డో స్వాంతవ్యభిచరణధు

రాస్విన్నుండు వ్యర్థచారి ప్రారంభించు

గీ. తండ్రిమాట యారాధించు తనయునకును

నల త్రిలోకీగతంబు భయంబు లేదు

దానమానయజ్ఞమ్ములు దక్షిణలును

బిత్తుసమారాధనకు బోల్కి బెట్టలేదు

గీ. వెలది! మాతాపితృపరాయణులకు స్వర్గ

లోకగోలోకములు బ్రహ్మలోకమైన

గృచ్ఛములు గావునూవె శృంగులవెంట

దల్లితండ్రులవెంట సాధ్యము శ్రీలోక

శా. నీకష్టంబులైన నొప్పుకొనెదఁ నీరంధ్రకాంతాని

ధీ¹క్షడర్యవిశాలవత్రసుల నిద్రింపఁగ నిద్రింపనొ

గా కిచ్చోటన నేను దన్న శ్రుతిలోఁగా బ్రాణనిష్కాసనో

గ్రాకారంబున చున్న నిన్ను నిశువంగాఁ జాలనే ముట్టియా!

శా. నావెంటఁ జనకాత్మజాత కలదో, నారాచమార్గంబున

నావింటం దగు మూడుచక్రులును గాంతారవ్యధాక్షేపముల్

పూవుందాకులు నాకు, భూమిశుభగావున్నాగిపుష్పభద్రై

ర్హ్యవృత్తిం గను నేత్రకాంతి వెలుఁగుం గల్పించు నా శ్రోవలో

వ. అని పలుకుచున్న ప్రాణపతికాంతి మెల్ల పడలించుకొని పాదేదేవి

ప్రస్థానానుకూల సర్వధనచయదానక్రియాప్రసమాన యయ్యె

ఉ. అంతకుమున్న దీనుడయి యచ్చటఁ జేరిన లక్ష్మణుండు నీ

మంతిని సీతకూడ వనమంటలి పోయెనుకీతిఁ గొంటి యా

క్రాంతనితాంతిదుఃఖపుభరంబున మాన్వడి యాచుకొను నా

నింతయు నేరరాక యెద యెంతయు బర్హును తేల్చి చనన్ ౬౩

ఉ. అన్నకు దోయిలించి ప్రభువా! ననుసైత మనుగ్రహింపుమీ
వెచ్చున వత్తు మీ నిదుర వేళల మేల్కొనువేళలందున
గన్నుల వత్తులుంచుకొని కాంచెదఁ జూచెద సర్వసౌఖ్యముల్
నన్నును గొంచుఁజన్న రఘునందన! మీకును గాసియుండదున్

ఆ. పరమభక్తులయినవారల యెడఁదలో
నమరులకును భద్రమైనయట్లు
సేడఁదతోడ దేహమెల్ల నాయది మీ య
ధీన మధికభద్రతానిధాన!

శా. అన్నా! పొత్తులలోనఁగూడఁ బసిపాపై యుండునట్టెననున్
నిన్నుంబాసి మఱొక్కచో నిదుర పోనేపాస టా నన్ను నీ
నిన్నుం బాయఁగఁజేయ కే మస్థుణచాంద్రీవాహినీసత్కృపా
సన్నద్ధాంబోమనోజ్ఞనేత్రయుగళా! సద్భాతృభావోన్నతా!

మ. అనయంబున్ బెదతల్లిపోల్కినికాదా జానకీదేవి వం
తునకున్ నిన్నేడిరాఁగ నేమి ప్రతిపత్తుల్ చెప్పెదన్ నీకు నై
నను గొంపో నొకతల్లిగర్భమునైనం బుట్టలేదోయి నూ
తనధర్మాచరణప్రవర్తక! సుమిత్రాపుత్రప్రాణాధికా!

క. మీముందు నడచుచున్నను
నేమూల ననర్థచయము లింతయు ముట్టం
గా మిమ్ము వెఱచుశియో
సామగ్రిన్ సేవచేతుఁ జూపాంతమునన్

మ. ప్రతిషేధోక్తుల కున్ముఖత్వమును సంపాదింప కే హేతుసం
గతియేదో యొకయిష్టకల్పనము ప్రేమోచాతురీవశ్య మా
నతులౌ మాదృశభక్తపాలనము చింతామూల ముద్వేగసం
గతిగాఢాగతమా నిమేషకృతి మేఘశ్యామలాంగచ్ఛవీ!

శా. తల్లి గోసలరాజపుత్రిక సుమిత్రాదేవి రక్షింపనుం
జెల్లున్ నాకన, వేయిమందిదగు గాసిం దీర్చి రక్షింప భా

స్వల్లీలాకృతు లామెల్లిడు సహస్రగ్రానుసంభూతసం
పల్లీలాకృతు లామెల్లిడు, నసంభా కాదు సాకేతముగా

ఉ. అమ్మలు బెగ్గిలా భరణం కం యధర్మపురాజ ! నీకునా
నమ్మకమేమో యున్నది, గాకును గాభాసుంకు ప్రివ్రతి
పమ్మగఁ జేసెనేని ని నచ్చి గానకే యత్నేనుం
దమ్మఁడుగోడు సాయ పథమ్మ, మృగ్యుల తొండవించెడుగా

క. ప్రత్యక్షము బంధుత య
ప్రత్యక్షము సిగ్గునై, పాపము ననీ
గత్యనుమతి బలనైర
మత్తుత్తమమైతిభావంభోరాశీ !

ఉ. అత్తటి గాథిసూతివయ యుగి నై ప్రసహించు వేస నే
మెత్తని యూహాతోకు, మత్తునైతియైత్రదాన మా
మెత్తనియూహ కిష్టము నిను సముసేయును గాదురాక, లో
కోత్తరధర్మమార్గచరణోద్భవోద్భవ పూతిభానగా !

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుండు తమ్మునిఁ బ్రేమగిన్నెలతోఁ గవుని
లించుకొని

గీ. అమ్మతోఁజెప్పి నీభార్య ననుమతింపఁ
జేసి రావోయి సౌమితి, నీతికోలె
నూర్మిళయు నత్తునన్న నే నొప్పికోను
పురము పురమెల్లఁ గడిలిపోవుదుమె కుట్ట !

వ. జనకునిమహాయజ్ఞంబును వరుణుని త్తంబులు కౌత్రదర్శనంబులు
ధనుస్సులును నభేద్యకచంబులును నక్షయతూక్తిరంబులును
హానుషపిషలుగలవియు సూర్యవిమలములు ఖగ్గములును రెండు
రెండు గొనిరమ్ము, నీకొన నిండె యుండెన నన, అత్తయం పిడిగో
వచ్చితి ననిపోయి యామె యంతఃపురంబునఁ దల్లింగానక కౌసల్య
యిండ్లకుఁ బోయిరని పరిచారికలు చెప్ప విని సంశయించి కౌసల్య
గృహంబులకు మెల్లననే, యచ్చటఁ దల్లులకు నమస్కరించి నిల్చుం
డినఁ గౌసల్య యిట్లనియె

క. ఏమోయీ ! నాయన మీ

రామునిబడి నీవు నటవిరాజ్యము పోవం

గా మము వీడ్క దలంచితె ?

నీ మోమది క్రొత్తపోల్కి నెగడెడు గుట్టా !

క. మమ్మేమి చేసిపోదురు

తమ్ముడు నన్నయును నొక్కదారిమనస్సుల్

మిమ్ము మాకడుపులఁ బడఁ

బమ్మిన బమ్మకు నెఱుంగఁబడవలె నెల్లఁ

చ. అనిన సుమిత్ర యిట్లనియె నక్కడ రాముని కానకేగుటల్

తనవరయుగ్మమం దొకఁడు తా పొనరించిన కైక దానిలో

ననమిటి మూఁడు కొరినది నాకొడు కింకొకరుండు సీత మూఁ

డనునది, రాజనీతినిశితాదృతి యాయమకున్ స్వభావమే

౪. ఇతఁడును రామభద్రుఁడును నెప్పుడు నిద్దఱుకారు, వారిలో

నితఁ డిట్లున్నే రాముఁడును నిచ్చటచున్నట్లులే, వరంబు ని

ర్గతఫల మెట్టలొ నితఁడు రామునియంతటిచాపశీలి యా

సతి నినుఁబోలె నేవిషయచర్చయు మాలినదా ? నిజంబుగక

క. కడుకొని యిద్దఱి మిద్దఱఁ

గడుపునఁ గనువఱకె వీరు కానకు బిడ్డల్

కొడుకా ! చనిరావోయీ !

యాడుగుమనుట యెట్లు నీవు నుడుగుట యెట్లుల్

వ. కాసల్యాదేవి శ్రీరామభద్రున కెన్ని మంగళాశీస్సులు చేసె వాని

నన్నింట నీవును సీతయు భాగస్వాములన్నఁ గౌసల్య,

ఆ. సీతకూడఁ జనునె సీత బ్రహ్మజ్ఞాని

జనకరాజపుత్రి సర్వమృదువు

నామెయొడలు నోర్చునా యింతకష్టమ్ము

చెట్ట యెంత నేను జేసినానా?

| వ. అని మూర్ఖాగతయై సుమిత్ర శుశ్రూషింప మేల్కొని యిట్లనియె

౬. శీత నచ్చుననుచుఁ జెప్పవేదే చాకు

రాఘవుండుకూడ రాచనిసువె:

గూఢరాజకార్యగోపనంబులఁ దల్లు

లైన ధరణిపగుల కకట! వెలియె

౭. అన లక్ష్మణుండు తల్లి !

నినుఁ జూడఁగ వచ్చునటకు నిజముగ ట్టెజా

తను గాంచలేద యాయన

జనకజ యాపైని రామచంద్రుని నడిగె

౮. అటము నేమైనదొ నే

నటకుం జనినప్పు డామె యానన్నమృతి

స్ఫుటమూర్త్యగుట యాయమ

యటవీగతి కొప్పికొనుట యన్నయు జరిగె.

౯. అనినఁ గౌసల్య శోకాలాపసమృద్ధిశీతచక్షూప్రశంసాముఖ యును

దటివేచి లక్ష్మణుండ్డిట్టతల్లు చరణాభివంశ మంచరించి సెలవు

గైకొనిపోవువేళ సుమిత్ర

౧౦. సుతునివంకను నొకచూపు జూచెఁ గొడుకు

తల్లిచూపును నెడఁద భద్రమ్ముపలుప

నొక్కయనుమతి యొకపైన్య మొక ప్రశంస

సున్నితంబుగఁ దోచె నాచూపునంపు

౧౧. అంత సౌమిత్ర యూర్మిభావనంబుల కేగె

౧౨. తన యస్మగధ్వముల్ పరిచింబులు పావనముల్ వ్యవేళకా

మనములు సంచితేంద్రియసమాజములొ నొక సాధువాహినీ

విసమితపైన సంచలనవీచికలం బర మూర్మిభాగ్యహం

బునఁ దనభర్తృభావమును బొందియుఁ బొందకయుండె నచ్చట

౧౩. ఊర్మిశయన్నచోటు నొకయుగ్మతి చెప్పఁగ లక్ష్మణుండు నా

భర్మగృహంబుఁ జేరి యట భార్య నిమిలితనేత్రయై మృగీ

చర్మమునందు నున్నిగని చాపయు వెంటనె కన్నువిచ్చి హా

సౌర్మివనితనేత్ర యయి యుత్సవభావము గోచరింపగా

ఉ. లేచి సమర్థులపాద్యవిమలీకృతవారి శిరోగ్రవీధికన్
రాచి సమీపధాత్రిని గరంబులు మోడ్చి గృహీతభక్తిరే
ఖాచరమౌక్తిక నిలువఁగాఁ బలియిట్లనె నోసి యోగిని!
యాచితభారమైనయది యంతయునైనది యంతచెప్పితో

క. కైకమ్మ వరముకోరెను
శ్రీకాంతుఁడు వనములందుఁ జేరనె కోరెన్
భూకాంతాసుతయును చా
నై కాంతారము పోవనై యాసించెన్

శా. నేనుం బోవుచునుంటినే యడవికిన్ నీవిట్టు తొనన్నదే
చానా! యక్షరశఃఫలాకృతిఁ గనెన్ సౌమితి కాంతారవీ
ధివైస్త్రింశకతాస్వరూప మిక నాదేశింపు, నేనింక ల
క్ష్మీనారాయణసేవ యేపగిదిగాఁ జేయంగ నౌ నూర్చిళా!

గీ. చెలువ యూర్చిళ మఱల నాసీనయయ్యె
మఱలఁ జొచ్చెను బూర్ణసమాధిలోనఁ
గూరుచున్నట్టి సౌమితి కూరుచుండి
యున్నయట్లుండియే తన యొడలు మఱచె

మ. ఉరకన్ జ్ఞానపథంబులన్ దిరిగె నేనో నూత్ననిర్మాణవై
ఖరిఁ గాంతారమునందు లక్ష్మణుఁడు రాకాజ్యోత్స్నలో నూరకే
తిరుగన్ వెంటనురా బలాతిబల లాదేశించు గాధేయన
త్కరుణామూర్తులు త్సుత్పిపాసలను నిద్రాదేవి శాసించుచున్

క. ఆ దేవత లిద్దఱు ని
ద్రాదేవిని గికురువెట్టి తద్రక్షితుఁడౌ
నేదీప్తమూర్తితో యవ
సాదించిరి తోషియ, ప్రశక్తులబలిమిన్

ఆ. అంత నొడలు తెలిసె నాతని కూర్చిళ
కనులు తెఱచె నామె ననియె భర్త
మొదలు తెలిసెఁగాని తుది నెఱుంగ ననంగ
నోయి స్వామి యంచు నూర్చిళయును

ఉ. యోగిజనౌఘసంసదుదితోజ్జ్వలసత్ప్రభమావతారా నీ
 యీ గురుసత్కృపాకలిత నే నొక చెప్పెనుదాసనా యనన్
 సాగిన పిన్ననవ్వులపిసాళితనంబున లక్ష్మణుండు నే
 నేగెదనంచు లేచె హరిణేక్షణ భర్తృవనంబు ముట్టుచున్

క. నీ విచ్చిన సత్కరుణా
 శ్రీనైభవ మొప్ప నీదుచిత్తమునందే
 నే వెలయుచుండు నిత్యము
 భావస్థిర విప్రయోగపద్ధతిఁ గనునే?

ఉ. లేమయు భర్తయున్ గవుఁగిలించి రొక్క నొకభృ బాహులన్
 శ్రీమృదుదేహవల్లులు స్పృశించిరి నవ్వులు నవ్వి రచ్చముల్
 కామన లేద యున్నదియుఁగావలెఁ జిత్రము కర్మయోగులౌ
 నే మహితాత్ము లౌ పభువు లీగలి గంటియు నంట రన్నటుల్

వ. అంత.

సీ. ఆయనసల్లిమాలానోయ్యచ్యుంకి పుట్ట
 ఘటనాపటిష్ఠమాఁ గవచ మొప్ప
 లేలిహానానగాలీఢజిహ్వమహా
 ఘోరనబాణతూణీర మొప్ప
 సార్వబంధితమృత్యుబద్ధభుకుటిల్లిక్షి
 చండోగ్రచంద్రహాసంబు మెఱయ
 కీనోన్నతాంసాగ్రపీఠికాగాఢప
 రివృక్షకోదండ రీతి యెసఁగ
 చేత వేఱ యొక్కొక్క కొఱ్ఱేయకంబు
 కవచకోదండ తూణీరకములు వెలయ
 నొక్కగుఱ్ఱము నెక్కి యింకొక్కదాని
 కళ్యేమును బూని తెచ్చెడుఁ గరణి వచ్చి

క. సామిత్రి యన్నవదినెల
 ప్రేమామృతమధురదృష్టివీచీడోలా
 సామోదమూర్తి తత్పద
 తామరసంబులకు మ్రొక్కి దయా వీక్షింపఁ

గీ. హిమం డిట్లనె నా ధనరత్నములును

సంపదయు బ్రాహ్మణుల దానసంచయంబు

సేయ బహ్మశితుల కీయఁ జిత్తమందుఁ

దలఁచుచుంటిని వనికి వెలలకమున్ను

క. మననే స్తమ్ము సుయజ్ఞుడు

మునిలో కేశ్వరు వశిష్ఠపుత్రుం డాఝం

డును బ్రాహ్మణోత్తముఁడు వేఁ

జని యాతనిఁ దోడితెమ్ము సద్భక్తి మెయిన్

ఆ. అనిన లక్ష్మణుండు చని యగ్నిహోత్రగృ

హంబునందుఁ గని సుయజ్ఞ మ్రొక్కి

యోగమునఁ బ్రార్థించి యన్నయును బిల్చుచున్నాఁడు

నెట్లు లున్న నిన్ను నట్లు లరుగ

క. విన్నావో! భేదో తన

యన్నును నీ యనుంగునేస్త మరిగెదరు వనీ

సన్నద్ధు లగుచు నిను ర

మృన్నా రప్పగించి యఖిలము చనఁగా

వ. అనిన నజ్ఞాతవృత్తాంతంబు నాశ్చర్యశబలితవదను ననుగమితు సుయజ్ఞు

మధ్యేమార్గంబున నెఱింగించుకొంచు వచ్చిన

గీ. అతని మొగమున నూత్నశోకాంబుపూర్ణ

మైత్రిభాండమ్ము పగిలెడు మాదిగాఁగ

నున్న రాముఁడు మందహాసోర్మికలను

బరువు వారించి భాండమ్ము భద్రపఱచె

క. నీతోఁ జదివితె మఱియున్లు

నీతో నాడితిని నీకు నాకును దేహో

తీత మైక్యము గావియు

నీతవి సంపదలు సిన్నుఁ జెందుట వలయున్

1వ. అని నిరుద్ధబాష్పక్లిశ్యమానకాంతివదనునందు సుయజ్ఞునందు ౧౧౩

సీ. హారాంగదములు కెయూరము లూర్కికల్

మెల్లన మిత్రునిచేనఁ బెట్టి
నీలయొడ్డాణంబు చేతి నేళ్ళులమధ్య
మార్చి యియ్యది నీదు తొయ్యలికని
పరిభోగసాక్షి యీ పర్యంక మిది యా
స్మాకీన మిది యాస్తరణవీర

మివి బహురత్నసంభవములు నీ పర
మ్మని చూపి యాతని కప్పగించి

రాముఁ డిట్లనియె సుయజ్ఞాఁడా! మదీయ
మైన శత్రుంజయమ్ము మహాగజమ్ము
మఱి సహస్రగజంబులు మామకిన
ములకు నీ నసకాది నీ పూటనుండు

గీ. అనఁ బెగుల్చుక యేదో మాబాడఁబోవు

సఖున కెడ మీయసుంక అత్మజునిగాంచి

నీ వగస్త్తుని గొళికు నెమ్మిఁ డెమ్మ

తనపురంబున బ్రాహ్మణోత్తములు నాగు

చ. అనిన మొయిళ్ళపైఁ జనిపయ్యగి అత్మజుఁడేగి తెచ్చి వా

రిని రఘురామమూర్తి యురకీకృతభక్తి వారి కచ్చినఁ

మణులును గోనహస్తపునమాడము బంగరు వెండి యంతయుఁ

జనుచును బ్రాహ్మణుల్ కడువిష్కలు దీరన లెన్నొ యచ్చినఁ

వ. శ్రీరామచంద్రుఁ డంతఁగఁ గల్యాణదేవి కాశ్యప కుమార్తెనియోచా

ద్యునకుఁ దనయగి పంబును గుల్లించులును గోళియాంబరంబులును

చిత్రరథ ణ్ముఖ సుతముగనుచు వృక్షసంహితాంబులములును

గరి కాలాల్పలను పరిపూర్ణమునను ముదిలవులును గామంద

లోనివెయ్యలును గాక వారు నిత్యస్వాధ్యాయశీలుని యపలసులని

నుహపుగుఱపమ్మకు లని ముగిరిసెలభాగ్యంబును రేండువందల

గిత్తలనుగూడ నిచ్చి వట్టిగా వేయియాపులు మఱయు నిచ్చి

కౌసల్యాదేవి నాశ్రయించియున్న మేఖలులయిన వటువులకుఁ గౌసల్య

యిష్టమువచ్చినట్లు బ్రాహ్మణుల కిన్మున్న సోమిత్రి యేగి పెదతల్లి
చేత నిప్పించువేళ నామె యిట్లనియె

గీ. వాని పట్టాభిషేక వేళానితాంత
దానసంతోషచలితహస్తంబు బదులు
వాని కాంతారగమనవేళానితాంత
దానగత దుఃఖచలితహస్తంబు నాది.

వ. అంత శ్రీరామచంద్రుండు

సీ. తనవంకఁగాంచి యెత్తిన కన్నుదోయి వం
చుచుఁ దప్పచేసినచొప్పుగాఁగ
కన్నీరుతుడుచుకోఁగా సిగ్గు పొందుచు
నమిత్రదోషముచేసినట్లుగాఁగ
వెలికివచ్చెడు నేడ్పు బిగ్గఁబట్టుచు సమా
జమున నాగరకుల చాడ్పుగాఁగ
నిలువఁజాలక యల్ల నేలఁ గూలంబగు
చఖిలసంధులు వ్రస్సినట్లుగాఁగ
నెంతో బలవంతపెట్టి గ్రహింపఁజేసి
నట్టికాన్కలు గొని నేవకాళి యేడ్వ
రాఘవుఁడు వారితోడ ధైర్యంపుమాట
లాడి యిట్లనె శాసించునట్లుగాఁగ

శా. ఈ నా గేహము నేను వచ్చువఱ కిట్లే యుండఁగా నౌన యే
రేనికా దా రిట నేపనిం జరుపరా దిచ్చోటనుక లక్ష్య
స్థానంబందున నంచు నంతఁ గని కోశాధ్యక్షుఁ డెప్పించుచుక
నానాద్రవ్యపురాసు లిచ్చె ధరణీనాకాలయశ్రేణికిక

క. ముసలులకుక బాలురకుక
గొసరికొసరి విఱుంగద్రొక్కుకొనున ట్లిచ్చెక
వెనవెన నా ధనరాసులు
మనలినచోఁ జాల వెన్నిమానములైనక

వ. ఆ సమయంబున

ఆ. త్రిజటఁడన్నయట్టి ద్విజుఁ డొక్కఁడుం డాకు
పచ్చమేనివాఁడు బహుగుఁ డగుచు
తన కరానఁ గట్టు త్రవ్వకఁ లఁయుఁబూని
యుఱక నెపుడు తిరుగుచుండునా సు

ఆ. ఉంఛవృత్తినాఁడు నొక్కఁ డతఁభార్య
కడకువచ్చి పిల్లగాండ్రఁజూచి
పడుచు, లేమిచేత నంగిదొనియిది
భర్తతోడ నిట్లు పలికెనని

క. నామాటను విని యెల్లఁ
దేమూలనొ పాటనేరే దే గు నాయోధ్య
రాముఁడు నలుపుగు చెడిన
రామలకం బు దొందనొక్కఁ గునన్

క. లనఁ జినుఁగులనుప్పరి య
ల్లనఁ దనువున నిట్లు నట్లు లాఁచునుచు వా
రిని వీరి నడిగి కోసల
ము నయోధ్యయు రాఘవుగృహమును బ్రవేశించెన్

క. భృగువో యంగిరసుండో
మొగమునఁ గత్మలను దాటిపోనఁగ నెవ్వం
డెగఁచఁడును బ్రతీహారియు
చిగురుకవాటమునఁ జూచెఁ బింతితరామున్

క. కని నీవేనా రాముడ
వనదను బహుపుత్రకుండ నయ్యా! యుంఛం
బునఁ బిల్లల శ్మత్యుద్ధాదు
ననుదోలెను నాదుభార్య నను నీ కడకున్

క. ననుఁ గాంచు మనఁగ రామున
కును నవ్వై యెల్లధనము నపులు దానం
బును బొందె మున్న యొక మిగి
లి న థావులమంద, మందలించెద వినమా!

శ్రీ శ్లోక

క. తోలుకచన నీవొకడవు

జాలెదవే దోలొకొంచు జనుమన్న ద్విజుం
డాలనిలు నట్లు పోవుచు
మూలించెడు పానివెంటఁ దూలుచు బడుచుకొ

నీ. చినిగిన దోవతి సిగ్గెడలింపఁగాఁ

దోకొంచు జెంగులు దోపికొంచు
తేలకుఁజుట్టిన చీలికలువాలికలగుడ్డ
జాఱఁగాఁ జంకలో నర్దుకొంచు
త్రవ్వఁగోలయుఁ గట్టు ధరణి జాఱిపడంగ
నవి వంగి తీసికో నాగికొంచు

వెడక్రిందఁబోసిన వెడఁగుచెమ్మట డొంగి
విడినక్కెచ్చెల్తోడఁ దుడిచికొంచు
హాళికొలదియు నెల్లప్రాణాలతోడ
వెలుచుకొంచును జనిచని వెక్కనపడి
యున్నరని రోజుచును సరయువునయొడ్డు
చేరి యటఁ జాఱిపోవఁగాఁ జేతికట్ట

గీ. విడివడిన మంద యొకదారి వెడలకుండఁ

దోకలెత్తుచుఁ బురువులెత్తునవి కొన్ని
యాలవెనుకలు మూఁజూచువెయుఁగొన్ని
క్రమ్ముకొనుచు నొండొండు నేగునని కొన్ని

గీ. అంతఁ గట్టలేక యదలింపనులేక

గొడ్లతోక్కిడందుఁ గుతిలపడుచు
తొడుకు కాళ్ళకిందఁబడి నల్లిపోయెడు
ముసలిజూచి రామమూర్తి కరుణ

వ. పశువులఁ దదాశ్రమంబునకఁ దోలించి యిట్లనియె

గీ. కోపమా యిట్లుచేసె నీ కుఱ్ఱరాచ

వాడటంచుఁ బరాచిక మాడినాగ
నంతియే క్షమింపుమయ్యా! స్వేద్య
లేజము దురాసదంబును దెలియుకొలుకు

క. ఒకవేయియాల నీవొక

కొకిలికికట్టగొని తోలికొంటివిగానీ

నికరముగ మందపాలకు

లొకయేబదిమంది బ్రాహ్మణోత్తమ వింటే !

గీ. వనున మనుమలుఁ దాతలు పశుచువాండ్లు

ముసలులును నవ్వులాటలు మసలవెట్లు

కోపపడకుము నీవేది కోరె దింక

నేది యడిగిన నిజముగా నిన్ను నన్న

క తనవెచుకనె వచ్చిన యం

గనశోఁ దిలకుగు గాముఁ గాంచి సహస్రం

బును గోవులు చాలుచు నా

కని దీవన లొక్కమేయిగాఁ గురిపించెన్

మధ్యాహ్నం.

అంత నతర్పితం డొక్కఁ డక్కడ నగుపింపబోడు

చింతాదరిదుండు ధనము చేరలఁజేర్చి దోసిల్ల

వంతులుగా నిల్లచేర్చి బడలనివాడును లేడు

కాంతారగమనవేళాప్రకామరాఘవదానబుద్ధి

వ. అంత నొకవేళకు శ్రీజానకి రామునితో నిట్లనియె

క. తనపాలిపుడమి కిసురై

వనమేగెడు రాచబిడ్డ బహుహాస్యరస

మృత కింతఁగ వశుఁడే నా

తనికంటెను మంచివాడు ధరణిఁ గలుగునే?

ఆ. అపుడు భూమిజాత యన్నదమ్ముల యిద్ద

టియు ధనుస్సులకును ప్రేమఁ బసువు

పూసి కుంకుమమున బొట్టిడి పూవులు

మాలలుగను గ్రుచ్చి వ్రేలవేసి

శా. సాధుప్రాజిత యా సలక్షణధరాజాతుండు శ్రీరాముడన్

సాధారణ్యము తోచు వేసములతో సాకేతహేలాపురీ ౧౪౪

వీధీమార్గమునందుఁ దండ్రుఁగని యావేదించి పోవంగఁ దా
నై ధర్మాచరణప్రవర్తకుఁడు మందాకూతి నేతేరంగఁ

మ. కుసుమాలభిక్త రామలక్ష్మణ ధనుఃకోటినిరాఘాట రూ
పసమున్మేషత సాధువేషములు తోఁపఁ జౌరభావంబులం
దెసఁగెఁ మానికులంబుపై నరుగునో యేమో మరుండంచుఁ దో
డెసలారఁ రతియుఁ వసంతుండని యూహింపగఁ బ్రేమాబ్జులె

శా. నానాపూర్వజనుర్మహాత్మ్యములు పండఁ నేటికౌ రాజసం
సానాంతఃపురవీధి కాంతరమహాసాధాంతరాంతసరు
ద్రాణీయూర్తి ధరాత్మజాతయును నేత్రద్వంద్వసంప్రీతిగాఁ
గానంగాఁబడెఁ బూర్వసుప్తసుకృతాకారంబు మేల్కొన్నటుల్

ఆ. గొడుగులైక కాలినడక వచ్చెడువాని
పడతితోడ నడచి వచ్చువాని
చిన్నితమ్ముచేత సేవింపబడువాని
నూరుచూచె మేడ లొడ్డువిటుగ

శా. ఓసీ! నీవెపుడేని వింటివటవే యుర్వి మతేతంద్రియే
నీ సర్వోజ్జ్వలస్థానంబుధి సుతుఁ నీరంధ్ర కాంతారసం
వాసార్థంబని పంపఁగా మఱియు నోవామా! సుతుండన్న నో
సీ! సాధ్వీ! సుతుఁడా? త్రివిష్టపఫలాశిప్రాజ్యరూపంబుకా!

క. అక్రూరుడు సుశ్రుతి సా
నుక్రొశుఁడు దమియు శమియుచుఁ శీలియు నీ
వక్రత్వ మెట్లు పట్టెనొ
చక్రభ్రమణంబు సర్వసంసారంబుకా

ఉ. దక్షుఁడు రామచంద్రుఁ డరుదారగఁ దా నొకరుండె యీ ప్రజా
వృక్షపుమూలమయ్యె జనులెల్లరు బోదయుఁ బంగ సాధుసం
ధుక్షణమొప్పు కొమ్ములును నూల్కొను రెమ్మలు పూలుపిండె లీ
వృక్షపుఁబాటు చెప్పవలెనే యిక మూలమె తప్పిపోవఁగా ౧౫౦

క. మనతోటలు దొడ్లును రా

ణిని గేకయపుత్రి నేలనీ! వని మనముం

జనుదము రామునితో మన

మన జానకికంటె సౌకుమార్యముకలమా?

నీ. దూలాలకునుబట్టి వేలాడు గల్పిలం

బులును గంధర్వాంగనలునుగాగ

పందికొక్కులు త్రవ్వి పాడుచేసినయట్టి

గాదెలు సాధనంఘములుగాగ

పెద్దపక్షులు రాతివేల నేడ్చెను

నేడులు గానసాహిత్యములుగ

తూగాడు సింహశార్దూలాని మృగములు

నూల్కొను నాత్మబంధువులుగాగ

పాడునకిరీసు సాక్షిపట్టణం

స్వర్గముగ, గానె యచుభవించంగనిమ్ము

కైకయూదేచి, నునమ్ము గదలింపు

దము మహాశుక్లం రఘూత్థింసు వెంక

గీ. అని యనేలిధనుల నాడుచున్న

జనుల పూటలు పిలిపిందికొనియుండు

మెల్ల నేగుచు భూమిపామలకును

జేరె శ్రీరాఘవండు ననియీ ప్తబుద్ధి

చ. మచలు సుచంద్రునింగని సుచంద్రుడు రామునిజూచినంత వె

క్కనపడి బాష్పముల్ కనులగ్రమ్మగ వెక్కిడునంత వచ్చి చీ

రసెఱగుదాసి వెన్నియగ, రాముడు తాని భవాదృశండు నీ

రనవడునా? యుగంబులు ధరాచరితంబు నెఱింగినట్టియై

చ. అనిన సుమంద్రుడొప్పు శిశునా! నినుదమ్మని పంప రాజు చే

కొని యభిషేకవార్త కనుకొంటిని నీచనికేగుదోనమం

దున నొక యంత నాకు గలదు ననుబంపగ నేల? యేల నే

నును జనుదెంచినాడనని నొప్పున నాడిన రామచంద్రుడుగ

ఉ. నవ్వి సుమంత్రుచేయిగొని నాకును దీనను గానిపింపదే

- నోవ్వు సదావసంతపమనోహరమైన వనంబుజేరగా
నెవ్వడు నేల నోవ్వుపడ? నే నరుదెంచితి నంచు తేని వా
క్రువ్వుము వెంటనే సెలవుగొందును తల్లిడిపదాబ్జసన్నిధి

చ. వెడలి సుమంత్రుడు వగవు వీడి ధరాపతిజేరిమొక్కి రా
ముడు తన వెంట లక్ష్మణుడు భూసుతరాఁ జనుదెంచె స్వామి! నీ
యడుగులు మ్రొక్కవచ్చె నన నా వచించిన వాడిమిం దడం
బడి ధరణీశుడంత బరిపాలితదుఃఖము మోము నెత్తుచు

శా వాగ్ధామిలచాతురీవదన! రావచ్చు నరే లక్ష్మణుం
డాగోదూర ధరాత్మజాతయును నేలా వచ్చె? రానిమ్ము రా
నీ! గాలంబున నేల గ్రుచ్చెదవు గుండె, రాము రమ్మన్ము, కా
దాగంబులును సర్వ మంతిపురి రమ్మన్మా! సుతుంగాంచగ

క. ఒక కౌసల్యకె వాడు కొ
డుకా! మడుంగనలకును గొడుకె యందఱకు
సుకృతంబుగదా యందఱు
సకియలకుఁ గొడుకు రామచంద్రుడు కంటే

క. ధరణీనాథుల భార్యల
సరి మున్నూరేబెదుండు చానల రాముం
డరిగెడు వనములకును మీ
దరిసెన మిప్పింప ధరణీధవుడుం బిలుచు

క. అని మంత్రి తోడితెచ్చిన
గనుగొలుకులు నుష్పటేళ్ళుగా వచ్చిరి వా
రును మంత్రంగని యిష్పడు
చనుదెమ్మని చెప్పమనియె జనపతి రాము

వ. అంత సుమంత్రువెన్నున వచ్చిన రామచంద్రుని గాంచి లిప్తలో

మ. నవచామికరరత్నభూషణవిహీనంబైన రూపంబు పా
శ్చివచిహ్నంబులమాలియు మొగము తృప్తిబొల్పి సామాన్యమా
నవునింబోలిన రామురూపు కనినంత తనికొ కైకొ
న్నవరంబందలి సర్వమర్థము సమంతాత్మస్ఫుర్తి భాసిల్చిన ౧౬౩

ఆ. రాజు మూర్ఖువాడే రాముడు లక్ష్మణుం
డవనిపతిసిఁ జేరి యాదుకొంచు
నేడదేర్చి పాదసేవ చేసెడు వేళఁ
గనులఁదెఱచి తోడఁడు కాంచి రాము

పంచచామరము.

సబాష్పనేత్రుడై కరాన సంస్పృశించుచున్ సుతున్
సబాంధవంబుగా వనంబు సంచరింపనెంచి తే?
సుబాహుతాటకాసమీకళరార! శైవచండచా
వ బుధు పాటనోగ్రపాణి బంధుజీవలోచనా!

మ. అనినన్ రాముడు లేచి నిల్చి పిళ్ళపాదాంభోజముల్ తాకి వ
చ్చిన యచ్చోటి ధరాధినాథునిమహాసీమంతినీమండలిం
గని కై మో డ్పొనరించి మీదు సెలవుం గైకొంచుఁ గాంతార మే
గను వాంఛితు ననుగ్రహింపుఁడె యాజ్ఞాసాధు లాశీస్సులన్

శా. నాతో నన్నునుబోని లక్ష్మ బ సుషుప్త నావెంటఁబంపింపఁగాఁ
జేతంబందుఁ గృపానుకూలమచన్మనో గాంచ న్నించెడన్
తాతా! నావెనువెంట వీరగుఁడఁ గాంతారప్రతీచీనమా
ర్గాతివ్యాధియు నాకుఁదోచదు ధనూరాజైన స్వామిత్రితోన్

వ. అనిన నీతాలక్ష్మణులు రాము నండలి కృష్ణశత్రుఁ రాజునకు రాణు
లకు నమస్కరించిన దశరథుండు రామలక్ష్మణులంగంచి యిట్లనియె

శా. బహుహాసీంద్రముఖులన్ నిను మహాపాపాటనీజాలనం
దహనుండంచును వింటి నన్ను యువతీతాతృత్యమోహంధు ని
గ్రహముండేసి సమస్తధాత్రియు నిదే కైకొండు కోదండన
న్నహనంబందుచ కోసలం బఖిలమైనన్ మిమ్మటం చోర్చునే?

గీ. క్షీతివతినిఁగూడ నుష్టు శాసింపవచ్చు
నిజము పితనైన గుటిలు సంకింపవచ్చు
మున్నుసుకృతి యిప్పుడు మాటిపోయి యథుము
సేయువానినినైన శాసింపవచ్చు

శా. ఇంకకమీరొ! మహాధనుఃప్రబలసాహిత్యాంబురాసుల్ నిరా
తంకుల్. కౌశికదానయోగ్యులు ననుక దండించి యీ ధాత్రి ధ
ర్మాంకంబౌఘ్నగ నేలుకోడగును శౌర్యాంకంబు దీపింప నే
వంక వంకర వుట్టకుండనగు సర్వత్కృమహామండలి

వ అనిన శ్రీరామచంద్రుండు శివ! శివా యని చెవులుచూసికొని,

క. ఓయయ్య! యేమిపాపము

మీయెడఁగల దైనఁగాని మేమా మిమ్ముక
మాయురె ! శాసించుము! క

ట్ట! యయ్యకుఁ గొడుగు లెంత యైరో ప్రేమక

క. చనక యదోషస్థానం

బున దోషము చూచి యనుఁగుపుత్రుల మనసుల్
గోసికొన్న పల్కెదవును మా

వినియంబు పరీక్షసేయు విధమా! తండ్రి

క. ఈవలసిన వరములు నీ

వీ వాయెను చాలకాలమేగిన దడిగె

నీ వీకతప్ప దీయక

యేవెడఁగో తా నసత్యమీఁడును దండ్రి!

క. జనకుఁడు శాశిపంధగుఁ

దనయుల శాసింపకుండఁ దనయులె చేయం

జనుఁ దండ్రి మాటఁగాదను

ప్రణవ్చేతనుఁ డసత్యభాజి యెవండో?

ఉ. కాదని యొక్క మార్గమునఁ గైవిలుబూని నినుంజయింపఁగా

నూఁదిన నిన్నుఁ గెల్వనగునో సురరాజుకుఁ దోడుపోయి వ్యా

పాదితఘోరదానవకబంధనిబంధితదీప్త శౌర్యరే

ఖాదళితారిలోకవిముఖస్థలితానతసర్వధైర్యుని

క. ఏతండ్రి నాకుచైవమొ

బ్రాతిగ నాతండ్రిమాటఁ బాలించెదఁ దా

నే తండ్రిమాట సేతునా

యాతండ్రియె వలదటంచు నాడినన్దెచక

గీ. అనిన రాజు మూర్ఖునందిం
 నొక్కపెట్ట సాధ మొడ్డిగిరిగ
 నావురన్న రాముడవనీపతినిజేరి
 నేడదేర్చి తొడను శిరముజెచ్చి

వ. తండ్రి నీవు ధాత్రి బాలించిన దఱునదిలేలయేండ్లు నం దఱునదవ
 పాలువేయి, దానల బదవపాలు వంద, వందలో నేడవపాలు పదు
 నాలుగేండ్లు

చ. ఇదియొక పెద్ద కాలమని యేటికి దుఃఖపడంగఁ గానలోఁ
 బదియును నాలుగేండ్లు నిరచ్చెదఁ గన్నును మూసి తెర్చున
 య్యదనున వచ్చి మీమృత్యుదార్చిన నిశ్చయడ నాదు నేను వ
 చ్చుదనుకఁ జిన్నమును ముఖోనిని జక్కనచూచుచుండెడిన్

శా. పంపంగావలె ధర్మకార్యకృత్తికై వారింప రావట్లవా
 రింపన్ వారికి వీరికన్ దొంగు స్థలంబు ధర్మంబు వా
 రింపంజూచిననైనఁ దాన బుగున్ బృహ్మశ్రీ యద్దాన వా
 రింపజూడకయుంట మాంపులకున్ శ్రేయంబుకాదా మఱిన్

మ. అనినభూపతి దుఃఖభారివినమంత్రి గగ్గదస్వానియై
 నిను వారింపఁగరాదు పొమ్మ నిన్ నీభార్యతోఁ నమ్ముతో
 నిను నానాఖిల్లతమ్ములు పిశాచింధతేదగ్గఁ జభా
 కణనమ్మర్దముగాగి నర్హిధరయోశీలు కాచుండఁగాన్

క ఏతండ్రి నీకు ప్పనమొ
 యేతండ్రి నినున్ నన్నా కేఁగియియెనో
 యే తండ్రి చెప్ప నాగో
 యీ తండ్రియె మఱి నెఱుటంచును జెప్పన్

వ అని రాజు వాఱు మూర్ఖాగతుండు

గీ. ఆత్మజాతుని రాము మర్యాదలన
 నర్ధన ప్తశతీకృతలెనో
 లాత్మజాతలు తత్రత్వలై రా
 లొక్కపెట్టన రోదించి పుష్కరిణుగ

గీ. అవుర! యోయయ్య రామయ్య! అపుడు నీవు

మాకడుపులందుఁ బుట్టని శోకమయ్యె

మాకడుపుభయందుఁ బుట్టిన శోకమయ్యె

నిపుడు సుఖియేమి బిడ్డవోయీ! కుమార!

ఆ. రాజు మూర్ఛపొందె రాములు మూర్ఛిల్లి

ర్థంత మూర్ఛ పొందె నా సుమంత్రుఁ

డంతిపుర మదెల్ల హాహాకృతంబయ్యెఁ

గైక యొకతె తాయికరణి నిల్చె

చ. కడకును నందఱుం దెలివించాంచి సుమంత్రుఁడు పెద్దయూరుపుల్

నిడివిగఁ బుచ్చి దంతములు నెట్టవ వీడనచేసి కోపపుం

బడఱున నూగిపోవుచును బద్ధశితభ్రుకుటిక గళస్వనం

బడరఁగ కైకయిం గని నిరంతరవిశ్లేషహాసుఁ డిట్లనెక

గీ. నీవు రాజునుగాని వనీనితాంత

వీధులకుఁ బరిప నిన్ను శపింప మింత

లజ్జను బతిఘ్ని వగుదు కులఘ్ని వగుదు

వంతె యిదియేమిచేసితి వచ్చరముగ

గీ. ఇందుఁ జచ్చెడువారు లే రెవరుగాని

యిందు సుఖపడువారు లే రెవరుగాని

అవుర! సుకుమారశిల్పినీ! యంబునిధిగ

భీరు నక్షోభ్యుఁ బతినెంత వెట్టినావు?

క. నీకొడుకే కానీ ధా

శ్రీకాంతుఁడు, రామువెంటఁ దెరలుదు మేముక

నీకును గొడుకునకును గై

కా! కట్టంబెట్టికొమ్ము ట్టా సకలమ్ముక

క. ధరణి నిను ప్రమంగ నోరుం

దెఱువదు బ్రహ్మర్షివాక్యదీపితశితౌ

సరణియు నిన్నంటదు నీ

పరమాఘం బెంత గట్టివశినదొక్కై కా!

ఉ. తెచ్చిన వేపమొక్కకును దేనియపోయుము చేదునూనునా? :

యెచ్చటబుట్టె నా గుణమె? యెన్నఁడెఱుంగకు నీదుత్తలి నా
మచ్చరి మూడుమూర్తులను మాకయి పుట్టితి రాఘవావ్యయా
భ్యుచ్చయ హేతు కేఱువపు మూర్తిమదాపదమోఘవైఖరీ

న నీతల్మడి కెన్నఁడో నరదుండు నర్విభూతరుత నంబు చెప్పె నతం
డొక్కనాడు శయ్యాగతుండై యొకపక్షి కూడ నిని నర్విస మీతల్లి
యదియేమియో చెప్పఁచుని కూర్పుంకె చెప్పిం దల్మడికాపద,
చెప్పనివో జూచుచుంటిమిగదా! నీశీగు, బిడ్డిని. దాన నీతల్మడి
యామెం బిత్తలించి కుశలనినలె నంబించునంకె,

క. ఆత్మ బిల్గ నంగన!

మాతంబడి పుట్టుకల్మడు హాహి, భూషణ దేవి

రీతిఁ దలంచునో చేయుము

భూతంబిది నీదుఁగుఁ బొంకెఁ బొంకె

ఉ. ఎయ్యదియైన మా పుంకెం యె నన్ను పోలికొని మీ

పెయ్యకున్న మా నపుంకె జన్మకుటఁ గాఁకె

యయ్యవపుల్ నిఘ్నూర్తవపు, యెఱిమాటుక నా నీవు నా

దయ్యములు నీచుంగని శ్మశ్మముల నీచు చుండు చిత్తముక

గీ. అని సుమంతుఁడు సాక్షిప గానినిగన

ముగను బతిమాలున్ పక్షి కేయి మోః నీచు

లేదు కదలిక కోపమ్మూర్తిదు నెగిపు

లేదు వదనవైవర్ణ్యములేగు సుంత

ఉ. వమ్మిర కోపభారమునఁ బా వ్రు శ్మశ్మనె గానిసోలుకో

నిమ్మ నమృతధాన్తిమును నేర్వగుఁగోరి నయోధ్య భూవ్రజల్

సొమ్ములు నాహంబులును సొమ్ములు కోశము సుల్లగు తెల్లయ

శ్వమ్ములు నేర్దులు నీచు గుడట్టు రామునివెంటబోవఁగా

చ. అడవి యయోధ్యయా మణియు న్నీచి నంబవల్లునిమ్మ

గడుకొని రామచంద్రుఁడు సుఖంబులు నగ్నమి చుండఁగల్గెడికె

విడు విడు క్రూరదానవిని వేడుకొన్న చయగలునే శిలం

బిడిచిన బాలుకాటునె కృపీటముజాటునె యోసుమంతుఁడా!

మ. చని సాకేతపురంబు సర్వము మదాజ్ఞాబగ్నమై రామువై
 న్కను హోగావలెనంచుఁ జెప్పుము పుగాణంబైన యారాజధా
 నిని నేబ్బాడుగఁజెట్టెదన్ బురుగుగానీ నిల్వరా దిందు నే
 ధనముల్ ధాన్యములెల్ల రాముబడి కాంతారంబుపోవుంజుమీ!

చ అనినను రామచంద్రుఁడు కృతాంజలియై వరమిట్లు లిత్తురా?
 యనయముగాఁగ నిట్లానఁగ నయ్యదియున్ వరమానా! యిట్లుచే
 సిన మృషకల్లుగాని వరసిద్ధి జనింపదు తల్కి! నామృతా
 పనయన సర్వయత్నమును న్యర్థమునేయ కె నిన్ను వేడెదన్-

శా. నాకుఁరాజ్యముపైని గోర్కి యనుమైనన్ లేదు సౌమిత్రియున్
 బో కీ జానకియున్ బుర్రావణయులై మోమోటమిగిబెట్టి రం
 జేకానీ సకలంబు వీడెదను నే నీ మైధిలింగూడఁ దం
 డ్రీ! కాదన్నను నాకు, నేవ్యమొకఁడే నిక్కంబు ధర్మంబగున్

శా. ఈధర్మంబునుజేయ సాయపడెఁ దా నెంతో కృపారాశి యా
 సాధున్ నాపినతల్లిఁ బట్టికొని యీ సాధింపు లీకోపముల్
 బాధల్ వేల్ బెదరింపులున్ నిజము న్నాపాంబు దుఃఖించెడున్
 సాధారణ్యము ధాత్రి యిద్దియు విశేషం నానా యీ నాకునున్.

క. అని కైకపాశములకున్
 బ్రణామ మొనరించి తల్లి! బాధపడకు పు
 త్రునికతమున నగుబాధలు
 జనుని సహింపకయ యేరు సైరింతు రచన్

గీ ఇంతవఱకును భూపతి నెంతవఱకు
 వరము కోరినదో మాటపలుకు లేక
 యూహయును లేక శిలగోలె నున్నయట్టి
 కైక రాముఁడు కాల్తాడు దాఁకఁ దెలిసి

క కాల్కానిన పులకలు మైఁ
 గ్రాలంగా రామునెత్తి కౌగిటఁగొని భూ
 పాలుం గని యనఁచుంజను
 దోలె వనికె సగరుఁ డెట్లై తోల్పుము రామున్-

మ. ప్రవసింపంజనువేళ నేచులును గుఱ్ఱంబుల్ ధనంబుల్ ప్రజల్
నవలాలు వెనువెంటఁబోవుదురొ యన్న రాజు ఛీయంచు గ
న్దొవలన్ నిప్పులుగ్ర కై నంతట సుమంత్రుండు నిచ్చిత్రంబు రా
ఘవుండు మ్రొక్కుట యామెపుల్కలొదనన్ గౌగిరికిం బట్టటల్

గీ. ఇంతవఱకు మోక్షాడని దిపుడు మాట
లాడుటయు నందు నిట్లు మోక్షాడుటయును
జూచి దిగ్భ్రాంతి గని యగ్నిసూక్ష్మతావి
వేచనాప్రతారితుండు 'నూ' పెట్టి నిలుచె

వ. అంత సిద్ధార్థుఁ డనువాఁడు వృష్ణుఁడు మహామాత్రుండు రాజున
కిష్టుండు కైకయితో నిట్లనియె

క. అనమంజసుఁ డనమంజసు
డు సగరుండు వెడలనడచుడు దొనఁగేమి?
పొనఁగిన వెలఁగల ముత్తెము
నిసుగగు రాముండు చన వని దొన గదియున్

క. రామున కనమంజసునకు
నేమి! దీక్ష! యతండు నెల్ల యయోధ్య
గ్రామీణుల శిశువుల సర
యామస్యమునందు ముంచుచుండ నదయున్

౯. పుడమి గోలవెట్ట దొడఁగినరాజును
వెడల నడచె వాని బుడమినుండి
పుడమి గోలవెట్ట దొడఁగునో నేఁగును
వెడలనడవ రాము బుడమినుండి

ఉ. కందును లేని చాచిలియుఁగా రఘురాముండు నానెడున్ వనిం
జెందుట యేమికారణముచేత! నచింపు, వచించి పంపు నీ
యందునఁబైనిగల్గు శుభమయ్యది చెప్పము సర్వభూప్రజా
క్రందన మప్రతివయునుగాక లభించెడి దేమి యావయిన్

మ. అన సిద్ధార్థుండు, రాజు కైకగని నీ వంగీకరింపంగఁబో
వును నీమోముగఁజెప్పుచున్నయది యో పుణ్యాధ్వమారణ్యజీ ౨౧గి

'వని' నే రామునితోడఁబోయెద ధరణ్ బాలించుకో నీవు నీ
తనయుండున్ సితతారకావిమలచంద్రుడై న కాలంబునున్

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లనియె

క. నిస్సంగునితోడ మరు

ద్భిస్సునితో మృ దుపథానవిభవునితోఁ జే
తస్సంతోషమొ రాగను

'స్వస్సాఖ్యములేద వనిఁ బ్రచారమునందున్

గీ. పశువుపోయినంతఁ బలుపుకై యేడ్చిన

పగిది నడవివెంటఁబడి చనుచును

గొడుగులేదు నాకుఁ బడవాలులేడని

వగచు బుద్ధిలేనివాడు వాడు

క. నా కేమియు నక్కటలే

దాకలములు మేయువాని కన్నియునేలా?

చేకోను నారచీరలు

నాకిప్పింపుము ద్విషజ్ఞప్రళయాగ్నీ !

గీ. వెనుక మందర జాగ్రత్తపెట్టినట్టి

నారచీరలు కేకయధారుణేంద్ర

దుహిత శ్రీరామచంద్రుచేతులకు నిచ్చి

ప్రీతమతివోలె నివ్వ ధరింపునునియె

క. చీచీ యను తత్రత్యుల

వాచాస్వన మొక్కసారి బాహిరిలెన్ రా

కాచాంద్రదీచిక్కణహా

సాచరణము రాము వదనమందున దోఁచెన్

వ. అంత శ్రీరామలక్ష్మణులు తమ జిల్లువల్వ లూడఁదీసి యా ముదుక

గుడ్డలు ధరించిన

గీ. చను.కిరాతి పన్ని చన్నట్టి వలఁగాంచి

లేటివోలె బెదరి బోటి సీత

నారచీరఁగాంచి నాఘనికోదండ

మానుకొనియె మేను మ్రానుకొనఁగ

చ. అదీ గని రాజకన్నులు జలాగ్రవమయ్యెను కైక రామునికొ
వదనమునందుఁ దీనమగు వైఖించెను రాముడంచుట
బెదరుట కాద యీవలునఁ బెట్టుటెఱుంగమి యంచుఁ దానుగాఁ
గదియుచుఁ బట్టచీరపయఁ గట్టెను సీతకు నారచీరలకొ

ఉ. సీతను రామచంద్రుఁడును లేన భంగ గోచయంచుండఁగాఁ
జేతము సొమ్మసిల్లి నృపుచేయలండఱుఁ నీకులెత్తి న
న్యాయతిధి ! కోడలా ! రఘువరాస్వయదీక్ష ప్రదైలన ర్తికా !
నూతనభార్యి ! యనుచు నూల్కొన రోగన మాచరింపఁగా

శా. అందొక్కన్తుక రామచంద్రుఁడని యయ్యా ! చిన్నిరామయ్య ! మా
యందుకొ నీకును గౌరవంబుగలదే కన్యకాచూరణం
బంధుకబూన్పుము బుద్ధి నీక నెడి కత్యాధ్వంబు భంగంబులే
దెందుకొ నానఁ దాల్కొ నిరుగ నొంతున నొ బాలకొ

శా నిన్నుంజూడఁగ నోచున మెదియుఁగానీ ! యొక నీమాంబుగాఁ
గన్నులకమ్ముల నిచ్చెఁజూడఁము , న్నచు గాంతారిముకొంగొంచుబా
కున్న నీవును రాజువే నడచుట , దొడ్కొండు మాగోన్కి తీ
గ్న నూల్కొండుయు , నొకొకొ , నిర్మలముమీ యచ్చటకొ

ఉ. కన్నులకర్వుతీర నినుఁగాంచుచుకొ యొకెప్పుడైన మ
చిన్నికుమారి ! యంచు నినుఁచుఁగ. , బుట్ట లేక యెప్పుడుకొ
మున్నిపు డీ ప్రయోజనము పుట్టెను నిగి మిటలాడెడుం
బున్నెముకలై దాసిఫలముంబలై గోడలి నిండ యుంచుమా !

సీ. ఈతిల్లి మెద్దున్న చోనులుగని ననీ
కినలయంబులు కాంతి నెనెనెన్
యీబిడ్డ కన్నులు యెప్పుడు గని నొకొ
విమలపద్మములు నిచ్చెన్
యీబాల పలుకు రామజిహ్వాంధుగని నొకొ
పరభృత లో వాఘవెల్ల బొనెన్
యీనాతి తగోకారుషే చుగ , ఎ యధోని
సీతసౌదామినులో నిక్క నెన్

యే వనంబున శౌరవం బెక్కి నీవు
 పోవుచుంటివా యా వనంబునకు సిగ్గు
 చేటు నీతను గొనియేగఁ జెల్లునోటు
 నీతఁగొనిపోకుమోయి యో చిన్నికుఱ్ఱ!

వ. అంత వశిష్ఠుండు నీతఁకుఁ గట్టుచున్న రామునిచేతిలోని చీర లాగి
 కొని యిట్లనియె.

క. ధరియించు నారచీరల
 నరుంధతి, ధరాత్మజాత కవి కట్టగరా
 దరయఁ జెఱిసగముగా నీ
 దరిద్రతాస్థితి పతివ్రతాలోకములక

వ. అప్పు డరుంధతి యిట్లనియె

ఆ. తూక మయిదుమళ్ళు తొమ్మిదిమూరల
 నారచీరఁ గట్టినావె నీత
 కామె మోయలేద యందు ముగ్ధియపోవుఁ
 గాళ్ళ కడ్డమువడి కదలలేదు

ఆ. అనుచుఁ బొంగివచ్చునట్టి దుఃఖము మ్రింగి
 కోప మడరఁ బుడమికూతు నడవి
 కంపువారలను శిపింపఁగా దొరికొని
 మఱల మనసు నెల్ల మార్చికొంచు

గీ. తిరిగి రాముండు వచ్చెడువఱకు నేను
 మీ గడపఁ ద్రొక్క నని చెప్పి యేగెనంత
 నఖిలఋషిలోకమూర్ధన్యుడగు వశిష్ఠ
 దేవుఁ డిట్లనెఁ గైకేయి తెన్నుఁగాంచి

క. సౌమిత్రికంటె భక్తుండు
 రామునకుఁ భరతుఁ డతఁడు రాజ్యముఁగొనునే?
 మే మెవ్వరమును లేనిది
 యీ మహియెల్లయును నీవ యేలదలచితే?

చ. భరతునిఁగంటి వీ వతని పాలన పెంపక మెల్ల నీ కడఁ
జరుగుట కిష్ట మింతయును జాలక కేకయరాజు తానుగో
జరిపెను, గంగిగో నతఁడు శాంతుఁడు దాంతుఁడు సగ్రజం డసో
నరుఁ డని త్రోసిరాజనఁడు ధారణి నీవయి యేలు టొప్పెడు

శా. బ్రహ్మత్వముకోరి గాధిజుఁడు సంబాలించుకోలేక తా
జిహ్మత్వంబున బిట్టకోపమున రాఁజెక్ మత్సుత్రశ్రేణి న
బ్రహ్మణ్యంబుగఁ జంపె నష్టాడును గోపంబేదితిక్ నేఁడు నీ
జిహ్మప్రక్రియఁజూచి కోపమును నా చిత్తంబునం దేచునో?

క. అని బిగియఁబట్టికొని మో
మున సర్వవిజగదేకమూర్ధన్యుఁడు పో
యినఁ దొలఁగి గాఢ కైకయిఁ
గని యిట్లనె వెల్లమొగము గంఠుపడంగఁ

శా. హీననాన్యసిని! శ్రీనశ్శిష్యముని మాటే పట్టులేదాయెఁ బో
నీ! నీపింతిని నీక నీవరమునక నిల్వంగ నేలా! దయా
శ్రీసామాన్యము కోరెనక స్మృత వనీసీమక్ బ్రవేశింప నా
యూసంకా నది యొక్క యెక్ గవలవే యాయ స్వనూర్యాచ్యయా!

చ. జనకుఁడు శ్రీనశ్శిష్యులును నా నా నిజం బొక యెత్తె నాకు, నా
జనకుఁడువచ్చి నా జనయ జానకిఁ బూవునుటన్న నేమిచే
యనునలె నేను నీర కుసుమాభశరీరయు ముక్కుపచ్చలా
రనిదియు నీర గాయెడల రామానికంటెను భక్తురాలునూ!

ఉ. ఈ కుసుమా , నాకము నిట్లనెకాంచి విమోహితాత్మ యా
యూసముపొంద నీయెక నిట్లనె నానకి టోపు వృగ్ధన
నాన్యసినివోలెనె తిరుగునా నచనీయను రిశ్మభూషణ
భ్యాఁ గృపాస్తోయ కృష్ణయేఁగురుగాక కానకు

క. నీ కిచ్చిన వరమందున
నా కోడలు లేద యామె గారలుకట్ట
నా కిష్టమ్మును లేదది
కాక జనకదుహిత నార కట్టను వలదు

క. న్న యపకృతి చేసినదే

'యో యాసురి! నీకుఁ గోడ లుగ్రవనతరు

చ్ఛాయలకుం బంపించెడు

నీయడిగిన పరమునందు నెగడెనె స్తుషయుఁ

ఉ. నీమొగముం గనుంగొనిన నిక్కము పాపముకల్లు నంచు నిం
దామతి రాజనఁ ధరణినాథునిఁగైకొని రామచంద్రుఁడో
స్వామి! వృధాక్రూధాసరణి పల్కెడు కైకయి జానకిఁ వనీ
భూమికిఁ బోకతప్ప దని పుచ్చెనొ జానకి తాన కోరెనో!

చ. ఒగిఁ బినతల్లి యగ్రసుతు నొక్కని కానకుం బంపు మన్న దే
నుగఁ జనుచుంటి నీనిజము నూల్కానఁజేయగఁ బోకతప్పదుఁ
మిగిలిన వీర లిద్దఱును మేమయి వత్తు మటన్న మూఁడురె
ట్లగు నెడబాటుదుఃఖమునయందునఁ దొల్టిపాలె యామెకుఁ

శా. నీకుఁ మిక్కిలి యిష్టమైనకొడుకే నీ కోడలింగొంచుఁబోఁ
గైకేయీకృతమంచుఁ జెప్ప నగునే కానియ్య నేఁబోయెదఁ
నా కాంతారనివాస మెంతవఱ కన్నాఘట్ కృపారాశివై
యా కౌసల్యను నాదుతల్లిఁ గనవయ్యా! సూర్యవంశోత్తమా!

శా. నాపై నానలనెల్లఁ బెట్టికొని యిన్నాఘట్ మనెన్ దల్లి నే .
నో పోవంగను వయ్యెఁ గానకు వియోగోగ్రానలజ్వాల మా
లాపీతాకృతిఁ గాకయుండ బహువేళారక్షఁ గావింపవే
యాపై నే నరుచెంచి నీకరుణ ప్రాణాంతంబు పాలించెదఁ

క. అటుఁ గైకేయికిఁ దగిలిన

దియరాజున కైనఁ దగిలె నిద్దఱును శిలా

స్ఫుటమూర్తులు కాఁగా నం

తట రాముఁడు వారికిం బ్రదక్షిణ మొప్పఁ

ఉ పోవుచు నున్న భూమివేతి మూర్ఛ నెఱింగి సుమంత్రుఁగాంచి తా
నా వనమందుఁ గాల్చడకయై చననే చను నీయయోధ్యలో .
బోవునొ తానుగా నడచి భూపతి కాఁగలవాఁడు తాను వీ
డావలిదాఁకనేఁ రథమునందునఁ గైకొని దించిరాఁగదే ౨౫౦

చ. కొని పదునాలుగేండ్లవఱకున్ సరిపోయెడి పట్టుచీరలున్
మఱులును భూషణంబులును మైథిలికోసముపెట్టి పంపుఘా
యనిన సుమంత్రుండన్నియుఁ దనంతన తెచ్చి వినీతుఁడౌచు రా
జునకునుదెల్పె రాము వనిజొచ్చెను వేళకు నెల్లరేడ్వఁగాన్

తా. కాసల్యాసతి ముద్దుకోడలి వెనక్ గొనింటికింబట్టి బా
హాసమార్జన మాచరించి మృదుమూర్ధాఘ్రాణముంజేసి త
నీ! నీతా! నను నీవునున్ వదలిపోవే! నేను నేకాకినై
నానీతా! మఱి మీరువచ్చునఱకైనన్ బ్రాణముల్ నిల్తునే ?

ఉ. లోకమునందుఁ గామినులు లోలుపబుద్ధులు పెన్మిటికై వృధా
వ్యాకులపెట్టుచుందురును నవ్వియుఁ గావలె నివ్వి కావలెన్
నా కనుచున్ సగౌరవమనంబున భర్తను గాంచలేర! యా
పోకిళులందుఁబోకువె యభూపతియకా పతియం దశీలవై

ఉ. భర్త కుబేర్కుడైన వెలభామినికైవడి గౌరవించుచున్
భర్త దరిద్రుడైనఁ బరభామినికైవడి నీనడించుచున్
ధూర్తలు భర్తృసౌఖ్యమును ద్రోశురు సుశృగు పెద్దగంగలో
ధూర్తపుకాకు రాఘవునితోడిది ధాయగ సంచరింపవే!

క. నాబిడ్డ సుగుణఖని ధ
రాబద్ధజటానిబాలుఁ డంతియకానీ
శ్రీబంధురసాకేత
యైబంధుజ్యేష్ఠుఁ డైన శౌర్యము కలఁడే

సీ. వనిలోన నేరి నెచ్చిన కందమాలముల్
చిదుకుమంటలపైనఁ జిముడనీక
దారి నేగెడువేళ ధరణీర్దుకథలతోఁ
బువ్వైనమనసును నొవ్వనీక
చెట్టునీడల బడలెంది నిల్చిన వీచి
పయ్యెడఁ జెమ్మట పెట్టనీక
యేదొ కావలె నని యెడదను నెఱపి యె
ప్పుడు వనీదూరముల్ పోవనీక

కౌచకొనవమ్మ భర్తను గాంత! నీవు
తరుణివని కాక యాతని తల్లివంచు
నూహపెంచితివేని నాయుక్తు లెల్ల
నాచరించుటకై సమర్థ వగుదు

ఆ. తల్లి కడుపు చూచు దరుణి వీపును జూచు
పురుషుడైన నింటి కరుగుదేర
దరుణివోలెగాక తల్లిపోలిక నీవు
చాన! యెల్లవేళ సాచుకొనుము

చ. తనకు సుఖంబులేద యరుదారగ సౌఖ్యములేద భర్త కే
వనితయు గట్టువాయయిన వచ్చెడి దేమిఫలంబు త్యామలా
ననయయి ధూర్తతాఫలము నల్లరినోళ్ళ బడుక వధూనికా!
నను గొన్నికోవేదైవత మనం బతి కానను సంచరింపుమా!

వ. అనిన నీత యిట్లనియె

గీ. నీ కొడుకు సాలభూజంబు నేను లతను
నీ కొడుకు హొన్నువీణియ నేను తీగ
నీ కొడుకు వాడుకాభంబు నేను మెఱుపు
నీ కొడుకు సూర్యదేవుండు నేను వెలుగు

క. అతడు కులొలుడు మెత్తని
క్షీతిమృత్తును నే నతండు చివురాకు సమీ
హిత నైగనిగ్యమును నే
నతండు దైవంబు భక్తురాలను నేను

చ. పతియు జలంబు నేనును బ్రవాహము రాఘవుఁ డాకసంబు నే
నతమృదుగీతి నిండ్రుండగు నాయన నేను హవిస్సు వేదముల్
సుతుండు స్వరంబు నేను రఘుశూరుండు తా రసమూర్తి స్థాయి నే
నతనికి నాకునైన యవినాస్థితి దుస్థితి పొంద దెప్పుడు

గీ. ఈ శరీరమ్ము లురలి మే మెప్పుడైన
నొక్క ద్రవ్యమ్ముగా నగుటన్న దేమొ
యా మహాస్థితి నర్థించి యంబ! నీవు
పెంపవే సాదుదీవనపాల పాడి

క. ఆ వేళయందుఁ గౌన

ల్యా వైదేహీ సమార్ద్రలలితకపోల

వ్యావల్గద్యాష్పరురీ

ప్రావృత్సంగమము పొల్పెఁ బావన మగుచున్

ఉ. కోడలిఁ గౌఁగిటంబొదివి కోసలకన్యక యామెకంఠమున్

వీడక దుఃఖమొంద రఘువీరుఁడు తల్లినిగాంచి “యన్ము నీ

వోడకువే ధరాపతి వియోగశుచాపరిదీనుఁ జూచుకో

గాడిన గుండెతో ధరణికాంతుఁడు విన్లధచిహ్నుఁ డానాకో

శా. అమ్మా! తల్లిని నేయి కన్నులను నీవైచూడకున్నన్ నితాం

తమ్మున్ గైకల్లు సేవఁగైకొనని యీ ధాత్రీశుఁ డేమానా ధ

ర్మ మేమలా కయికోపు భర్తకును బుత్రప్రేమయే యెక్కువా!

యమ్మా! పుత్తునికంటెఁ గోడ లధికంబా! చిత్ర మీ దుఃఖముల్

ఆ. నీవు స్నుషను వదలలేవు నీ స్నుషనిన్ను

వదలుగాని పతిని వదల లేదు

పతియు మిమ్మునదిలు ననమును పరంఁడు

నిద్ర తొకరి కొక్క రెవ్వ రిందు”

క. అనినట్టి కొడుకుమాటల

కును గోసలరాజకన్య కోడలి విడిచి

ల్చిన రాముఁడు మాతృప్రద

క్షీణంబుచేసి ననకునకుఁ జేసి వినకుఁ

మ నులివెచ్చూర్పులు పుచ్చుచున్ నిలుచు మున్నగు రేబదుగి నెత్తె

తలభృద్భార్యల క్లగ్న గల్మగించి యో శల్లుల్ మదజ్ఞాతముల్

కలుగన్ వచ్చును నేను చేసినవి నిక్కంబైన దోషమ్ము లా

వలనన్ నన్ను తీమించి దీవనలఁ బంపంబోలు నం చాసినన్

ఉ. అందఱు గొల్లుమన్నను ధరాధిపుష్క సుశుఁగాంచి రాఘవా!

యందున్ కేగుడంచెన న దప్పఁజొ యప్పుడు తల్లిఁ గాంచలే

విందన నా వియోగనిహనేంధను నా రఘురామమూర్తి నా

యందున నింతనిర్దయుఁడ వయ్యెద వేల నటంచు మ్రొక్కుచున్

న. రాముడు తల్లులందఱకుఁ బ్రదక్షిణించి సుమిత్రాదేవి హస్తంబు
నెత్తి తన చెక్కిలి నాన్నుకొని

శ. అమ్మా ! నేనింకెవ్వరి
నమ్మను సాగరగభీర నమ్మెద నిను మా
యమ్మయు ఊణమైనను నీ
సమ్ముఖ మెడఁబాయకున్ని చను భద్రతకై

మ. అని కైకేయి పదమ్ములందుకొని నీ వాశీస్సు లీకున్నఁబో
వ నటన్నఁ బినతల్లి మూర్ఖగని లిప్తందేరి పోవోయి నీ
వనముల్ నాకొడు కిందు రాజగును నీ బాహుధనుఃక్రూరమా
ర్గణముల్ చేయు సుపద్రవంబున మహాకాంతారముల్ ఘోషిలుక

గీ. నిరభిమానను నిర్లజ్జ నిర్భయాత్మఁ
జేసితివి నన్ను సర్వసన్యాసినికా వ
నికా జనుముర ! నవతితల్లినికా ననుకా శ
పించి నవతితల్లిగనె చూపించినావు

క. నా యాశీస్సు లప్రేటికి
నోయీ ! రఘురామ నీకు నున్నవి చాలుకా
నా యాశీస్సులు భరతుని
కై యివి నినుఁబోలె నాతఁ డగుటకు రామా !

వ. అనిన నందఱుఁ జీచీ యనిరి, రాముండు తల్లి చివరిదాఁక రక్షించు
టకు సంతసించె నంతఁ బాదాభివందన మాచరించిన కొడుకుఁగాంచి
సుమిత్ర యిట్లనియె

మధ్యాహ్నం.

ఎఱుఁగుము రాము దశరథుడే యని యే నని సీత
నెఱుఁగుము వన మయోధ్య యని యెఱిఁగి పోయెదవేని పొమ్ము
కైదలలేటికి నీలమేఘకాంతాపఘనుఁడైన రాము
మఱువకు సౌదామనీసమశరీర మేఱువకు సీత

సీ. తలపైఁ జిరత్నరత్ననమూహకాంతిచ్చ
టాహేమమయ కిరీటమ్ముతోడ
రత్నకంకణసమారాధితహస్తాగ్ర
చలితలీలాసరోజమ్ముతోడ

నూత్నకింకిణి కుంకుమకన్యా మేఖలా
కలనాత్త జఘనభాగమ్ముతోడ

శంఖసుందరగళసల లంబమానము
క్రమణీహారసంతతులతోడ

నిఱుదెనక రామలక్ష్మణు లిద్ద టొలసి
తుండములువోని ధనుస్రలతోడ నొప్ప
రక్తిమెయి సుమంత్రానీతరథముమీఁద
జానకీదేవి గజలక్ష్మీసరసి బొలిచె

సీ. త్రయ్యధ్వమున స్వరితానదాత్తములచే
దీపించెడు నుదాత్తదీప్తినినలె

సత్సరజోగుణసంసేవితంబైన

లీనతమోగుణలేఖనోలె

నీశాన్య మాగ్నేయ నిఱుదెనక బలిసిన

ప్రాచీదిశాకాంతిభరమువోలె

నాదినరాహనంష్ట్రాగ్ర శేషాహిష

గ్రాగ్రభూషిత వసుంధరయుఁబోలె

వృషిణ నారద తుంబురు గుసినివంచి

కాసమాభిషేవిత సామగానవిద్య

వోలె శ్రీ జానకీదేవి వొలిచె నంత

ప్రభుతమెయి సుమంత్రానీతరథముమీఁద

సీ. సింహచుహోక్ష సంసేవ్యమానోభయ

పార్శ్వహిమాలయప్రభుకుమారి

యానంద సత్సనాథానూన సుస్థితి

ప్రథమానచిత్కళాప్రథమరేఖ

మత్స్య కేతన మధుమాస సేవాస్వీకృ
తప్రాధకళ రతీదేవిమూర్తి
వీరచాంద్రసావిత్రిమూర మోదాధ్వ
చరమభాగస్థ యుత్సాహకళిక
బుద్ధ్యహంకార యుగళాత్త మధ్యభాగ
నిహిత మనగ్నద్రియంబున నెగడు తెలివి
రాణమెయి సుమంత్రానీతరథముమీఁద
జానకీదేవి సర్వభూషణయుఁ బాలించె

సీ. కామధేను విషాణకమ్రఫాలస్థలీ
మధ్యస్థ మందమా మచ్చ విరిసి
శివజటాకుటి భాలశీతాంశు కొమ్ముల
నడిమి సుఖారేఖ విడిలఁబాటి
అనవతంతోర్థ మ్ములగు సూర్యరశ్మిల
నడిమి చల్లనిత్రోవ బెడఁగుచూపి
మహితమార్గములు కర్మజ్ఞానములలోని
యోగముదారేఖ సాగుదేటి
రామలక్ష్మణ సహిత ధరాతనూజ
మూర్తిగా వేచ్చినట్టులు పొలుపుగాంచె
రాణమెయి సుమంత్రానీతరథముమీఁద
వృథులము సుమంత్రచోదిన ధముమీఁద

౪. కదలిపోవు రథమ్ము వెంటఁబడి తత్రత్యులయిన జను లిట్లనిరి

సీ. రథము మేఘాలపై సుమంత్రా! సుమంత్ర!
తోలుకొని పోకుమోయి పంతాలుపట్టి
పదియు గాల్గేడ్డలో సుంతభాగమైన
నింత నెమ్మదిగాఁ దోలితేనిఁగాదు

సీ. అంతిపురమ్ములో నప్పుడులే దిప్పు
క్షణేనఁ జూతుము కన్నులార నీత
రాజౌట నపుడు చేరఁగరాద యిప్పుడైన
రామచంద్రుని దగ్గరగ నిలుతుము

ఒగి లక్ష్మణుండు మా యూహాప్రకారమ్ము
చనుఁ బట్టుదుము పరిష్కరింపగ మతని
రాజు కాకున్నట్టి రామునకుం జూపు
దుము మాదు నిజమైన విమలభక్తి
రథము మేఘాలపై సుమంత్రా! సుమంత్ర!
తోలుకొని పోకుమోయి పంతాలుగాగ
బండిచక్రకాలక్రిందను బడి యసువులు
వదలు పున్నెమునే మాకుఁ బట్టినీవో?

ఉ. రాముఁడు పోవుచుండె నని రాజును రాణులు లేచి ద్వారపుం
భూమికిరచ్చిరక్ష ధర్మమును బుష్కరింపఁగాంచి త్రీనని
స్థామతి! తండ్రిమాటకు ననన్కుతి నమ్మతిచూపువాఁడ! యే
లా మృదునయ్యు నీ మహిమ లాగునుభా! కనినంపుఁతోవలన్

గీ. నన్ను నదలిపోకు నా తండ్రి యని చాచి
బాహుయుగము కూలఁబడియె రాజు
వల దటన్న మూఁగునందల యేఁబడి
మంచి రాణులయును మనసు లురల

వ. అంతఁ గౌసల్య

ఉ. ద్వారముదాటిపోయిన రథంబును బర్హునఁజూచుచో చ
క్రకారము లాచిపట్టుకొని యంబుడదేహ! మఱీయ పోయినన్
దీరనిబెట్ట నాయెడదఁ దచ్చిన నెంతిలీర్చువా రహా!
యేరిర? పుత్రకా యనుచు నేర్చిన గుంజియఁ గుప్పకూలినన్

గీ. ఏడువందల సైనికు లీటె లెత్తి
నిలచినట్టుల రాణుల నిగుడు హస్త
ముకుళములుపొల్చి యచ్చటిభూమి యెల్ల
బొలిచె వేదనానధి యుద్ధభూమి వోలె

గీ. రామునకు గుండె కరుగదు రాజుఁ గాంచి
రాణులంగాంచి కరుగదు రాముగుండె
తల్లిగౌసల్యఁ గనియెనఁ దల్లడిలఁడు
తోలు మరదం బటంచును దొందరించు

ఉ. పోయినఁ జచ్చిపోయెదము పోవఁగనీము రథం బటంచు వా
 పోయెడు పౌరులం దొలచిపోవగ రాదు రథంబు రాముఁడున్
 దూయఁగఁగుంపునన్ రథముతోలుమటంచు వచించు మర్తతియున్
 జేయియురాక తోలుటకుఁ జిత్రమువోలికఁ బగ్గ మూనుచున్

ఆ. ఉగ్రఘంఘచేత నొరగి వెన్నకుముందు

తరలరాని జంటతాల్ల వోలె

వల దటన్న ప్రజల పద మన్న రాముని

వలన నొప్పె మర్తతిబాహుయుగము

వ. అంత రాముండు రథం బవతరించి తల్లిని సేదదేర్చి తండ్రిదగ్గరకుఁ
 గొనిపోయి యరువురకు సమస్కరించి యిట్లనియె.

క. యతియును మృశుండును లోకపు

గతివారలు కారు వారికై చింతాసం

గతి యేఱు గన్నవారికి

యతి నయముకదా సజీవుడై యుండుటచే

క. సంసారులు మీరలు ని

స్సంసారుఁడ నేను నేమి సంబంధము ప్ర

ధ్వంసము పొందిన భోగరి

రంసామతితోడ మీకు రామునితోడన్

క. మీ నెవ్వరు నే నెన రె

వ్వారికి నెవ్వరు విమూఢభావనకాకన్

స్వారాజ్యవిమతుడౌ నను

నీ రాజ్యము లోభపెట్టునే యిఁక జనుఁడా!

చ. అని రథ మెక్కినన్ మొగ ములందన శోకము లొత్తిగిల్ల బు

త్తుని దెలివేగునేత్రములతోఁ గనుచున్ నిలుచుండి రెల్లవా

రును రథమున్ సుమర్తుఁడు నిరూపితధర్ముఁడు తోలుకొంచుఁబో

యెను బురవీధి ధూ? గగనేందిరకున్ దెలిగందపూతఁగా ౨౯౭

చ. తమ కనుచూపుమేర యగదం బను దాటెనుదాకఁ జూచి నే-
త్రములకుఁ జూపునందని పథం బరసింబనుబట్టి నంతలోఁ
గ్రహమున నందఱున్ దెలిసి తొప్పతి 'హా! యతి! హా! సుపుత్ర! హా
విమలయశోనిధీ!' యనుచు వెక్కి సత్ప్రతిక్ మఱచి శుచామతిన్

ఉ. అందఱు రాజు నాదుకొని యందలివేదికఁ జేర్చి రంత రా-
జుం దెలివొంది శోకమునఁ జుట్టునుగల్గిన వాఁడొచ్చి న
న్నిందుల కేలఁజేర్చితిరి యే నట వీధిని ధూళిలోపలన్
మ్రందుదు రాముపోయిన పురంబున నే బ్రదుకన్ నిజంబుగన్

క. అటువంటి కొడుకు పోగా
నిటు రాయివిధాన బ్రదుకు నేనే మనిసిన్
గటగట! యీ ప్రాణము లెం
తటి తీపో! సిగ్గులేని నాకుం గనుడే !

చ. అనిన సుమిత్ర యీ యశుభ నూడఁగ నేటికి విష్ణు రాముఁడున్
ననమున కేగినన్ దిరిగినచ్చును తేపు భయంబుచేద్దు నా
మనుజవిభుండు నీ ననినమాట నిజంబునుగాదు వాఁడు-పో-
యిన వనసీమనుండి యతు లెవ్వరు రారు పునఃప్రయాత్తులై

క. వాఁ డెందుకువచ్చును నే
చూడించితి వానిగుండె శూలం బగ్గిన్
వాడిమి యిడి నేఁ దల్లడిని
వాడు కొడుకు తల్లిఁ గాంచవచ్చును మఱిగన్

వ. అంత వఱల మూర్ఖాగ్రుణ్దైన రాజును గౌరవ్య శైకేయులు
చెటియొకఁడైపు పట్టకొనఁ గైకేయిగ వర్ణచే యుండునప్పై
పార్శ్వమైన కోడైత్రాచు మలఁగి కసిగాఁకుకొనినట్లు రాజు చేయి
విడలించి

శా. నన్నున్ ముట్టినవే నిశాచరనధూ ! గూ చేను నీ స్పర్శచే
మున్నే రాక్షసమైన దింక నయినన్ ముట్టంగరాజుకు మ
గ్గి నీపై చనునో భవత్కరినదాగ్ధంబు పాపచ్చునా
సాన్నిధ్యంబున రాక్షసత్వము హృదచ్చస్రోతసుల్ పట్టునో 30౬

ఆ. నాకు నీవులేవు నీకు నేనును లేను

~~ము~~ వదలిపోవె మిన్నునాగ!

యంచు మజల మూర్ఛనందు నంతకు రాము

రథము ధూళికూడ రాదు కనఁగ

ఉ. లూనదృశాంబువుల్ నగరులోనికి రాణులు కొంచు జన్న భూ

జానిని రథ్యలం జనెడు జానకినాయకు బండితో నయో

భ్యానగరంపు భూప్రజలు దవ్వగఁజూపుచు దీనవాక్య సం

ధానముగాఁగ రొప్పుచు జనన్ బరువెత్తెడు వారలై చనన్

సీ అధరపర్యంతమ్ము నరుఁగుఁడెంచిన తియ్య

తేనెగిండి కరంబులోన జాతె

పరమపదంబు సోపానంబు పై మెట్టు

వటకు వచ్చిన కాయఁ బాముకటచె

మడసోవేత భోజనముకై కూర్చున్న

యప్పుడు దుహ్వార్త యరుగుడెంచె

పట్టాభిషేకార్థ భద్రగజారోహ

వేళ నేనుఁగునకుఁ బిచ్చియెత్తె

మునుపు సాకేతప్రజలుచేసిన యఘంబు

కై కయీదానవీమూర్తి కట్టివచ్చె

మా పయినిఁ బ్రేమచూపితి తేపు మాపు

నభినయ మటోయి స్వామి యటంచు జనఁగ

క. రాముండును నాప్రజపైఁ

ప్రేమంబున రథము నిలిపి ప్రియమునఁ బలికెన్

మీ మీ ప్రేమముకానీ!

నా మంచితనంబు లేదు న్నాయనలారా!

శా. ఏనుఁరాజునకుఁ గుమారుడనె యట్లే కైకయీపుత్తుఁడున్

దా నెవ్వఁడునుగాని భూమిపతి శాస్త్రంబుల్ స్మృతుల్ తీర్చుమా

ర్గానంబోవున, యెట్టి డైనఁ బెడమార్గం బేల పట్టున్ ? మఱి

దానై పట్టిన, గొడ్డువోయిరె ఋషుల్ దండింపరో పౌరులున్ 3౦౯

ఉ. రామునియందు మీకును దిరంబగు మోహము కల్గెనేని నా
ప్రేమము పై కయ్యాగుణు నరిందము సద్గుణావారెరాశి ప్ర
జ్ఞామతిమీఁదఁ జూపుఁగు ప్రజల్ తను నింతఁగఁజూపు రన్నచో
నామృదుబుద్ధి మీ యెడల నట్టె చరించు ద్విధామనోజ్ఞమై

ఉ. అట్టులకాక రాజ యసి నట్టి వినిశ్చితబుద్ధి మీకు నా
పట్టునమాత్ర యుంకినను బల్కెన శాసన మాచరించెదన్
గట్టిగ నెవ్వఁడు భరణుఁ గాననరాద యయోధ్యలోపలన్
బట్టిన నావ్రతంబు నరవ లుని య స్థయ మీకు నాకునున్

చ. అటువదివేల నత్సరము లాపతి చల్లనియెల్లినీడ నం
దటు సూతునిది యాధరణీనాథుని యీ శుదినాశ్శలోన నిం
దటు నలువంపుకారణమునన్ న్యజుంచి కృతఘ్నులొడురో
చిటుశుకమొక్కకై గురువు ఛేదనచేసినమాకి నక్కటా!

న అని వారం బంపించి ముఱల బోవుచుండఁగా వెనుక గద మూపు
మాపుమన్న పెద్దఘోష వినిపించ నెఱుదిన చూడగా

సీ. వాజపేయచ్ఛత్రై నైధనంబులతోడ

సార్వభౌములవోలె దనెడువాగు

నవరత్నకర్ణకుంఠలదీక్షణులతోడ

వేల్పులకై నడి వెడలువారు

సితవిభూతిచ్ఛత్రై తతఘోలములతోడ

నీలలోహితులునా నెగలనాగు

ఊర్ధ్వశ్వేదయోగ్య సనీముఖ

యశ్విపూరుషాలక్ష్మ లలరువారు

కర్మగ్రహీతాగ్నుత్రై శిర కంప మొప్ప

వృద్ధభూమిసురులు గుంపు లెఱసి వచ్చు

చోసి తురగంబులాది నీతాన మీకు

నమరెనుగు రాముఁ గొనిపోవుచున్న వచ్చి

ఉ. రామునిచే నమఁకృతులు రామునిచుట్టునుజేం లక్షణ

స్వామిని మధ్యసంచుకొని జ్ఞానకినిం బతించెంత నిల్పి యో 3౧౧

భూమిధరాత్మజాత! ననిబోవుచు మమ్మును వీడిపోయెదో
~~జెప్పకుండ~~ జెప్పకుండ నుచు నేటి కయోధ్యను డించిపోయెదో?

చ. స్మృతివిహితప్రవర్తననిజెప్పి ధరాపతిఁ బంపెతో ప్రజా
 తతి మము నెట్లు పంచెదవు తండ్రి! దివానిశ లెల్ల మా హవి
 ర్గతి వని గమ్మి వేల్చెదము కానలనున్న ఋషిప్రకాండ మూ
 ఙ్గిత మని మా శపస్సులు వరించుట లెల్లను రిత్తయానోకో!

ఉ. పుట్టకపుట్టిగాము రఘుపుంగవ! నీదు నయోధ్యలోన మా
 పట్టిన స్రుక్కునివంబులకుఁ బట్టిన జిడ్డు తమోఽవహంబుగా
 ముట్టెను బ్రహ్మలోకమున మూర్ధము కోసలరాజకన్యకుం
 బట్టివి నిన్నుఁబట్టి నుము భ్రష్టుల జేయకు మింతలోపలఁ

సీ. ఇతరనానాధౌడైవతములఁ దొలగించి
 సామవాక్సోభలఁ జనిన నీవు
 అమర నపాంఘపాత్రములులఁ ద్రోవెట్టి
 ఋక్చిరస్సేలఁ బ్రసరించు నీవు
 ఆహవనీయఽహ్వ్యగభాగంబుల
 నఖిలయజ్ఞఃఫల మైన నీవు
 శాంతిపాప్తికి హోయ సంపదధ్వంబుల
 మఱి యధర్వంబులై నులయు నీవు
 అక్కటకట! యాస్మాకీనమైన దగు ను
 పాసనాసర్వమునయందుఁ బట్టి నిలిపి
 యివుడు నిన్నుఁగోవనిత్తుమో యేము కూడ
 నిన్నుఁబడి వత్తు మో గమాచన్నమూర్తి

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుండు వారికి నమస్కరించి యిట్లనియె

సీ. నే రాచనగరున నిలచి మీ యిండ్లు
 సామవాక్సోభలఁ జనితినేని
 నే రాచనగరున నిలచి మీ యిండ్లు
 ఋక్చిరస్సులఁ బ్రసరింతునేని

నే రాచనగరున నిలచి మీ యిండ్ల
నఖిలయజ్ఞుల మైతి నేని

నే రాచనగరున నిలచి మీ యిండ్ల
మఱి యధర్వంబులై మలతునేని

రాచనగరున నున్న స న్నాచి మీ యు
పాసనావీధి మీయిండ్ల బట్టిన
వనములందున్న న న్నేలఁ బట్టరాదు
కరుణఁ జూడుఁడు గ్రాహ్యకాగ్రణులు మీరు

క. లోకము గతానుగతికము

నాకుం బ్రియు లంచు నిము వనగాన వెంట
గైకొనిపోయినఁ జూడుఁడు
సాకేతం బెల్లవచ్చు జన దననశమే?

వ. అనిన బ్రాహ్మణు లెల్లరు నొసలు లగదలి చెమ్మటలు తుడుచ్చు
కొంచుఁ బోయిరి

మ. రథముంబోయె ధరావరాగపటలీరాజద్వితానంబు తీ

రై ధరిత్రీనతి కూడునల్లునెడఁ బ్రేక్షణగ నశ్వంబులున్
బృథుశర్ణంబులు నిక్కి యెట్టినిసెపూల్ స్వర్ణం గ ధూళిచ్చుచు
విధమున్ దెచ్చిన నీడలన్ విడిసె నుక్కి న్నాగవల్లీననుల్

ఆ. మఱల వెనుకఁదోచెను రథచక్రధ్వాన

మశ్వహేషలుఁ గళలాడు సమలు
వెనుకనుంకి ధూళి విరిసి ముందుకు సాగి
యాగు మంచుఁ జేతు లాచినట్లు

శా. క్రీడామిత్రులు గాజపుత్రకులు సాకేతావనీభాగవీ

చూడారత్నము లాత్మదన్యనగనుల్ జూతిప్రధానప్రథ
క్షేపామిత్రులచోనిగుంపనులు వెన్వెంటన్ సమీపించి మా
టాడంజూడక తోడుగా రథములున్ సాకూతిఁ బోసీయఁగన్ 3౨౫

గీ. తన రథ మ్మాచె రాముడు తారుకూడఁ

~~మరదమ్ముల నాపిరి దశరథాగ~~

సుతుడు సర్వదంబు డిగ్గినఁ జూచి వారు

తమరథమ్ములు డిగ్గి రుత్తములు కడఁక

క. ఒక్కొక్కరిఁ గౌగిటఁగొని

చెక్కులఁ జేతులను సిమిరి స్నేహం బనఁగా

'నిక్కరణిది మీవచ్చిన

మక్కువ నా శీలమందు మణిముక్కగదా!

మ. అరయన్ నాబడి మీరు వచ్చిన నయోధ్యారక్ష సేయంగ నె
వ్వరు కోదండులు? వృద్ధభూమిపతి మీపై నానతో నుండు నా
ధరణీశుండును, నేను లేక సముదాత్తప్రపాథబాహాధురం
ధరులౌ మీరును లేక యిప్పటిస్థితిం దానెంత దుఃఖించునో ?

శా. అస్మన్మిత్రులు మీర లుండి రను ధైర్యంబూని నేఁబోయెదన్
నస్మేరాననుఁ డౌచు, నేటికి భవత్సన్మైత్రి యిట్లు మహా
వస్మాదం బయిపోయె నా శపథ మేవారేని నిందింపరా
దో, స్మృత్యుజ్జ్వలధీకు, లేఁ జనుటలో నున్నట్టి సౌఖ్యంబులన్

ఉ మీరలు నాకు నిక్కముగ మిత్రులయైన నయోధ్యకేగుఁ డా
ధారముకండు వాజునకుఁ దా భరితుండును మంచివాఁడు నా
పై రహియెల్లయున్ భరతుపైను జూపుఁ డతండు రామున
స్నే రహియించు, స్నేహమదియెల్లయుఁ గూడి చరించుటేదా

క. ఒక్కొక్కనిమి త్తముచే

నొక్కొక్కరితోడఁ గలసియుందుము నదియన్

మక్కువగాఁ గనిపించును

చక్కని గుణములను గూడ సంధానించున్

వ అని విటుగఁబలికి వారిని బంపించిన

మ రథముం బోయె సుమంత్రచాలితకశారావంబు నశ్వంబులున్
సృఘనేత్రంబులు ప్రత్తికాయలవలెన్ విష్ణురగా విచ్చి విం
చు ధరాధూళిఖుర్గాగధూననధురాక్షోదంబుగఁ బోవ వే
వధునున్మస్తకలగ్ననీడజగరుత్ఫుత్రాగ్రశంసత్పరన్

చ. జలముల నల్లనాచుఁ దమసానగి వచ్చెను గాంతిరేక లం
చలముల నల్లనాచును నిశానలే వచ్చెను వచ్చి వాహినీ
జలముల నుర్వ్యులై మెఱయుఁ బాల్గున జాలఁ నీలిరంగుగా
మలచె బ్రవాహవారి కుసుమంబు లవెల్లను నల్లకల్వలై

మ. తమసావజ్ఞిహాసీసంజ్వలితకాంతారిన్ములో నున్న న
క్షములుం జీకటిముగ్ధలం బలె ననీహర్షంబు పింజీకృత
గ్రము దోహకృతి గానిం నీహాస్యంబు ను బ్రహ్మకూజన
క్రమ మేపారంగ స్వగతవల్ల నెఱవె న్నాల్గి నిరంబకుఁ

వ. అంత శ్రీరామచంద్రుం నీచేలత్తుమిం గాంచి ఎట్లనియె

ఉ. ఈ నగ్నిమోగ నిండు గుడి నెంపెద సంజు నింకినగర్జ
దీగర గుణావ ములఁ దేలుల యూలితి యరినన్లనై
తానుగఁ గంకితి యెకద గుడి నెంపెద సంజునింకినముఁ
బూనిఁ పింకిన్ గుణం భూషిని నూపెన్సంధామన్

చ. కొలదికి భంగంబున ననుమందును చా భంగుండు తల్లితం
1 కు గ్రీయసాగర్వనోన్మల గ పంగుల నాదుకొను న నోన్మ
శలమతి సాగుసింగితుండు చక్ర్యుని ప్రియధాన బోధు నా
వనియె మిక్కిలిక నియుండు ఎఱుకును న్నాచత మెఱింగించెడు

చ. నిజముగఁ దిమ్మిడా ముఁయు నీవునా ప్రియ రాజయున్నచో
నడగరిసిహ్మ త్యోగములొనరి యీరచి కొంటి నే విదే
హజఁ బరిరక్షిసేయటకు నొకనొ నీ లిగ గాను సాయపై
ప్రజయెక వాడు సాయమియి, గామండు నిక్క ముగాఁ గృతానుజ్ఞ!

వ. ఈ రాత్రి నేను మంచినీరము పుచ్చుకొ మ్మగము పరుందునని
సుమంత్రుం గాంచి

క. తాతా శ్రమయిచ్చితి నీ
కేతావునఁ గలదొ నేవు నీ గుల్లములున్
వే తోరహత్తు బడలిన
వేతేరుట నీరువెట్టవే దయ ననుచున్

గీ. అందఱును సాంధ్యకృత్యము లాచరించి

నేర్చ నశ్వంబులకు నీరువెట్టి మృతి
యేటియొడ్డునఁ బెరిగి మోకాటిలోతు
పచ్చికందునే మేపి కప్పడము కప్పి

చ. చివురులు నాకులేర్చి నునుసెజ్జ ఘటించి సుమిత్రబిడ్డ రా
ఘవునకు నీతకు వినియకంపితహస్తాడు కొంతమారమం
దవనిని దాను మృతియుఁ గర్కగధనుష్కుడు నుండి యన్నగా
రు వదినె నిద్రపోవగ నిరూఢరఘూత్తమభక్తిభావుడై

క. ఆ ర్కాతి రాత్రియెల్లయు
శ్రీరామునిసద్గుణాలి జెప్పచు నుండఁ
దూరప్రాచీముఖసిం
దూరతిలకమైన తరణి తోఁచెఁ దానై

ఆ. ప్రాచి వెలుగురేక వాఱినయంతన
మేలుకాంచి తూరువేలు కాంతి
మొగుడుకనుల రామమూర్తి కాంచుచుఁ దమ్ము
తోడను సుమంత్రుతోడ ననియె

నీ. పసపుపచ్చనిరంగు పల్లరేకల చివ
శృవుఁ డెల్లగన్నెరుపువులు విరిసి
పసపుగుంకుమ సాముపాళ్ళుగాఁ జల్లిన
తీరైన బంతిపూనారు వోసి
మొగ్గయై విరియుసాంపునఁ బైని పసరాకు
హాలించు నెఱ్ఱకల్పలను బూచి
యెఱుపు క్రమమ్ముగా విఱుగుట వేఱురం
గుల ముద్దమందారముఱును జూపి
మల్లికలును జేమంతులు చల్లినట్లు
మఘవసాధప్రభూణనంపతి నెఱపె
బ్రాగ్నిశాదేవి పతిమీఁది వలపుకొలఁది
బోసినో పోదొ పతి నని బోవునేని?

ఉ. ఈతమసానదీపరిస్పృహత్యక్తానానులం ప్రజల
చేతములందు మేల్కొనరు శ్రీమముగా దమసానదీజలం
బాతల జేరినక జనములండిలు మెల్కొనిరాగి విఘ్నం
పాతము లేకయుండఁ జూచుచు తాత! రథంబు కట్టవే!

చ. అనిన సుమంగ్రుహుక్ రథమునందు యగ్యముగా ఘటించి రా
మునివచనమునక రథము బోనఁగలిచ్చి యుదఙ్కుఖంబుగా
జనులఁ బ్రమత్తులక నలువఁ ఒక్కఁ నొప్పునెట్లెచ్చాటుకై
కొని చనుదెంచి యగదలును గూడి ననీరణంబు నేయఁగా

నీ. సాగి గిట్టలలోతుజలములొ నొడ్డున
వెనుకాడి నీళ్లులు నిరియఁజమ్మి
తూగి మోకాలిలోను జలంబులంసెన
ముంగాళ్ళఁ జమ్ముచుఁ బరిగిలించి
వంచిన ముట్టలపె మోచు నటల
బుస్సలఁగొట్టుచుఁ బోనెల్లదోచి
జలసేక్తప్రవృద్దేము లుట్టి నిగినిగి
లాడఁ గండరముల నక్కఱించి
యన్ననితమార్థమధ్యసముష్ణ్యలం
పట్టుకుచ్చున దుమికిన నారిగిడు
లవఘటించి శిరశ్చలనానరీణ
ములను దమనను జనె నశ్వములు బిర్రా

ఆ. అట్లు ప్రజలు తెలియఁజల్లగి మారాన
పాటిరేవునందు దాడి నొందు
రథముపోయింత రాముని గాన
వడి నయోధ్యనుండి సచ్చ జహలు

మ. తమసాతీరమునందు రాఘవుని నిగింబోపు నచ్చోట న
బ్రముగాఁ బ్రసీతు రామునిం గొనికోనచ్చుగా రఘుస్వామి మా
రము తోతెంచినవారి బొమ్మలను చేరందిల్పికొంచేగు నం
చమరక రాతిరియెల్లయుక నడచి వా రచ్చోటికిం జేరగక3౫౧

ఉ. రాముడు లేడు బండ్రి కనరాదు సుమంత్రుడు కానిపించుడు
 పద్మావతివ్రతామగుటదామము జానకి లేదు, లక్ష్మణ
 స్వామి భుజాచిలగ్నధనుషంబగు మూర్తియు జాడలేదు శ్రీ
 రాముడు డహో వియత్పథధురాగతి గానను జేరబోయెనో?

సీ. ఈ రథచక్రంబు లిందాకఁ జనుదెంచి
 యిటు జాలునాగిపోయిన దిదేల ?
 యిటు బండివిప్పె ద్రొక్కటమైన గుఱ్ఱాల
 యడుగులు కనిపించు నడచినట్లు
 జీబైన యిచటి పచ్చిక తలల్లేవు గు
 ఱ్ఱాలు మేసినవి కాబోలు నిచట
 నిది గిదిగో స్వామి యిచ్చోట నిదించె
 నాకుంజివృధుసెజ్జ యమరియుండె
 దేవి జానకి యిట్లు నిదింప, భర్త
 తల్లికొడమీదఁ దలయిడె దాను స్వామి
 శిరసుఁజూపిన యిచ్చోటి బరువులేదు
 ఎచటి కేగిరా! యంతలో నిట్లుగాఁ

క. ఇదె యుత్తరాభిముఖముగ
 గదలినది రథం బయోధ్యగానీ చనెనో ?
 వదలిన యయోధ్యకుం బో
 వుదురా? శుభమంచు నిట్లు పుచ్చిరి రథమున్

చ. మనరథ మేమియైనయది? మాపులు తేనికి వేల్పుతేఁ డొసం
 గినయవి మింటిపైఁ జనెడు కృత్రిమవాహము లే వనంబునం
 జనియెను స్వామి? నమ్మినప్రజం ద్యజియించుట యంతగుండెమె
 త్తనగలసామి చేయఁడు కదా! మనపూర్వకృతంబె యిట్టిదా

సీ. ఏగుఁడు మీరెల్ల నే నయోధ్యకు నేగి
 కనుగొందు జాడ బ్రాహ్మణుల నఱిగి
 విరహి నై ప్రాయోపవేశంబు చేసెద
 నేనిందు మీరింటి కేగవచ్చు

తమసానదీజలాధఃపంకమున నేను
 గలసిపోదును నేను గదలిరాను
 అమ్మ జానకికైన నల్లంత దయ యుండఁ
 బడదో నెమ్మది బండి నడుపు మనఁగ
 బిడ్డలకుఁగూడఁ దమపేర్లు పెట్టుకొన్న
 మనల నిటుసేయుటయు న్యాయమా ప్రభువుల
 కంచు నల్లాడిపోయి ప్రజా^ల తమన
 యొడ్డున^క బెద్దపొడుగునం దూఁగి చూచి

సీ. స్వాధ్యాయమున స్వామి నశించునందుగు
 నవి నేర్వ విప్రుడనైన గాను
 వింటికొప్పున స్వామివిభవంబు కలనందు
 రే వింటిమొగ్గనైన నెఱుంగునైతి
 సజ్జనహృదయసంచారి రాముం గొల్లదు
 సద్వస్తు వెట్టిదో జాడ యెఱుంగు
 నింతటి త్యాగముహీయుండు మాఁగా
 త్యాగ మింతైన సభ్యా^న డడను
 నదలిపోయెను సామివెంబడి^క యెఱుంగు
 తప్పిపోవక పోయెడు దారి నెఱుంగ
 వ్యర్థముగ నేచ్చి యేమిలాభం బటంచు
 గానటిలిరి బిట్టయోధ్యాజనంబు

సీ. నేను కైకనుసుమీ కానకుంబగి
 రాము న^క జంపంగరాద మీరు
 రాజును నేను మీరాముని ననికీ బం
 పించితి ననునెఱ జంపింపజూచు
 డేను దైత్యుడను మీ యోగిన రాముని
 వని బాధపెట్టెద నను హంస
 డేను కైకయి^క కోరు నే కోర్కె యాకోర్కె
 నస్మదాస్యపిథాన మాచరింపు

శ్రీను రఘురాజులెత్తిన దైన సత్య
నాకృష్టాలనా వ్రతమును వ్రతము వోలె
గానిపింతునెగ్గాని రక్కసిని నేను
నన్నుఁ జంపుడటంచుఁ గొందఱు వచింతు

సీ. ఈ తమసారది యితటిదోహిని
దీనిని బట్టి బంధింపుఁ డంచు
క్షోణి చక్రంబులగుర్తు మాయముచేసె
నిది భూతధాత్రయా నెట్టులనుచు
నతఁడు సంతర్హితుం జౌటకు నెడమిచ్చె
నాయెద నిది నల్పవేయుడంచు
నీమాయ యిది గతయామినీదేవిది
యేమానొ ఘటల రానిమ్మటంచు

విరహసంజనితోన్మాదవిభవకృతులు
సాధుసాకేతపుష్పనివాసంబువారు

• నట్టెవెదకుచు వెదకుచు గట్టుపుట్టు
బట్టి యిలుదారి విడి పరిభ్రమణసేయ

గీ. రామునిరథంబు తీవ్రధారావితాంక
గమనమున నేగునట్టి యుగ్యములతోడ
సర్వజనులశోకంబులు సర్వజనుల
కోరికలు నందనట్లు దూకుచును బోయె

ఉ. వీలయినంతవట్టునకు వీరుడు రాముడు మర్రితితోడుతక
దోలుము బండి యూళ్ళపెడద్రొక్కుచు నంచును జెప్పె బత్తనీ
జాలము వీధులక రథముఁ జయ్యనఁబోవఁగరాదు నెమ్మదిం
దోలిన గుంపులై ప్రజలు త్రోవ యొసంగరు దీనవాక్కులై

క. మాయూరు పాడువెట్టెద
మో యయ్యా! యడవి సేసి యుండుమ యిచటక
మియయ్య సేమియందుము
మాయయ్యను నిట్టు లడవి మఱి పట్టింపక

శా. ఓసీ! కోసలరాజ్యలక్ష్మీ! త్రప లేదో నీకు, నిర్భాగ్యురాలా! సీతాపతి నీదుభర్తయగునం చాచాటవట్లంబి
దే! నీమాణివి, వాంఛకు బురిటిలోనే ఉండుకొట్టె మహే
ష్వాసుండు రఘురామరక్ష తన కేలా వట్లు నిర్భాగ్యకు

గీ. ఓయీ! రఘురామ! నీదర్శనోత్సవమ్ము
దినదినమ్ము సాకేతభూజనుల కట్లు
మాకు లేకున్న నేమాయె మాకుఁగల
యోధ్యతోపాటు నీ విప్రయోగనహి

సీ. అంభోధరమ్ముల యందున్న నలుపులోఁ
గోమలత్వంబెల్ల గుస్తరించి
యందీవరమ్ముల యందున్న నలుపులో
స్వాదుతాగుణమెల్ల భావించి
హాసీలరన్నంబు యందున్న నెలుగులో
నైగనిగ్యంబెల్ల మాగుదే
తాపింఛపల్లవశ్రీ పొందు లుగిలోఁ
కక-ణత్వంబెల్ల మక్క-రించి
మాకు మాగుండెలందున్న యుగంబు
శారదీదీప్తులను వెదజల్లిచున్న
లెదుట సాక్షోగ్మింఛెను పడనుమేను
నేటి కౌక్కమాతోఁ గూడ నేమి మీము

శా. నీవెంటం జనుదెంకు నుంటకును చని ! భీషియయ్యెంగదా
నీవెంటం బడిరా నయోధ్య నుటికానీ కో లంఘింకకు
నీవెంటంబడి చక్షుగన్న నెవరోనీ చన్నిపోనీ నుటికా
నీవాల్లభ్యముపట్టయోధ్యకు మహానిదాన్మహాహేళువో

సీ. స్వాహావధూపతిజ్వాలాముఖంబు
నల్లంత నేతిబొట్టంపనీము
కోదండలస్తకోత్పాదివృషత్కంబు
నంగుళంబంత మే రరుగనీము

స్వాపతేయం బెంత సమకూరు నంతయే
చిలుచిల్లిగవ్వంత పెరుగనీము
సర్వధురీణ ఘోషము జావడిని విప్పి
యట్లుపెనను గాడి నాననీము
జడతపస్సులమై రఘుస్వామి నీవు
వచ్చునంతకు నిద్రి మా వ్రతము వినుము
వ్రతము నీయది నీది, మావ్రతము మాది
వ్రతము భంగించుమని చెప్పరాదుకాదె

చ. అనుచును గోసలప్రజలు నాడెడుమాటల నాలకించుచుం
జనుచును రామచంద్రుడు ప్రసన్నముఖాబ్జుడు లోకమందు భూ
జనము లొక్కొక్క శ్లపరిసంగతిచే నలవాటుపడ్డ భా
వనమునఁజేసి శోకములపాలగు పెంచుచు బోవుచుండఁగా

క. గోసలములు వెనుకఁబడె
బేళలసితవారి వచ్చె వేదశ్రుతి యక
శ్రీశైవాలిని శివజల
గోసలములఁ దరగలొత్తుకొంచుం జనుచుక

వ. శ్రీరామచంద్రుం డందు స్నానమాడి గోసలధాత్రికి నమస్కరించి
సెలవుగైకొని

సీ. శరదృశుస్వామి యే సంయమికడ నేర్చె
నదులకై తేలిచీరనాగరకత
కాశికాపతి వింధ్యకలితశిరోసతి
నియతిమై నేయమి నిత్యవిరహి
ఉష్ణమశ్మయ్యె మహోదధి యేమహా
యమిసూర్యకరనిపీతాంబు వగుచు
నెల్లతల్లుల కుగ్గులిడ వాంఛితంబయ్యె
శిశులకై యేయమిజీర్ణశక్తి

యరయ నా నాని చున్నది
చంకపర్వశబ్దమునైన
యా ముని పెంచు దిశఁగూర్చి యిది రిపిమి
ఆ ముని నసించుదిశఁ గూర్చి యిది గావ్యమి

క. తూరుపు పడమరలందున

వారక యుక్తిగమునందు నుములు వో
శ్రీరామచంద్రుఁ డేలో
యా రథముంద్రొప్పె యీ శాశిముఖుని

మ. అరదం బేగను నేగ గోరుచు గల్గెన్ గల్గెలగా
గరరాజ్ఞానిని తీసిగోరు గోమోహగూఢాభా
స్వరగోపీజనబాలమోహిని గల్గెన్ గల్గెలగా
తరమం దార్చిపోయె ను యెఁనా నా గోడో దామి

మ. మఱియుంబో జనులందఱు గల్గెన్ గల్గెలగా
కరుతిస్వామిమనో గల్గెన్ గల్గెలగా
తరదాకంఠిని గోరుచు గల్గెన్ గల్గెలగా
మురువో వాహిని యం దాని నెల్లనియై

ఉ. ప్రాకటమై తిగ్విసరంబగు దేశము నెల్ల పూర్వమి
త్యోమన కచ్చెబో ముచ్చు న్యం దానిని గోరుచు
శ్లాకడ కోసలేతరమహాగి, యెల్ల గోరు గోసల
త్యో కడముట్టె రామునిను గాంచి గల్గెన్ గల్గెలగా

క. తనమాటలును రధాంగి

స్వనములు శ్రుతిగలియ రామచంద్రుఁడు మంధి
గని యట్లనె సౌమిత్రియు
జనకజయును వినుచునుండి సమ్మోరమున

చ. వనిఁ బదులులు గలిగెచ్చెనె నెల్ల గల్గెలగా
గని మఱి వారికి ముచ్చు గు నుచ్చు నెల్ల గల్గెలగా
చని సరయూతటిసుముంక గల్గెన్ గల్గెలగా
హనచరణంబు గాంతు సుహృద గోరు గోరు గోరు

మ. సరయూ కాననరమ్య దేశమృగయాసంశోషముం బాయ దా
 . దర మైక్లె-జుమి నాదుగుండె కని యంతకా దాను సాకేతపుం
 బురికిక నిల్పుచు నాభిముఖ్యముగ రాముం డిట్లనెకా 'దల్లి' యో
 పురి! నికావీడెద నమ్మ! నాదు కయిమోహపుల్ వీనిఁ గైకోగదే

సీ. సా కేతశృంగాట కాకీర్ణమృదునాయు
 వీధివిహారులౌ వేల్పులార!
 సా కేతసాధరాజ్రవాతరక్షణ
 ధీనమనస్కులౌ త్రిదశులార!
 సా కేశగృహదేవతాకోటిభూతోప
 లాకారబద్ధులౌ నమరులార!
 సా కేతరాజ్యల్క్ష్మీకామినీగోప
 వీరావతాతులౌ విబుధులార!

మఱల వత్తును వత్తును మఱల వత్తు
 వత్తు మీయందఱకు బలు లిత్తు మఱల
 మఱచినోబోకుడి నన్ను మచుతఁజేసి
 యిన్నినాళ్లులు మన్నించుచున్న నన్ను

చ ఈలోపున వేదశ్రుతిగోమతిస్వందికాతరణంబుసేసి యచటఁ జేరిన
 కొంగరు సాకేతవాసులు కోసలప్రజలు శ్రీరామచంద్రుంగాంచి
 దుఃఖించుచుండ వారితో నిట్లనియె, 'నయ్యలార! మీ ప్రేమ
 నాయెడఁ గోసలంబులుదాటె, నని వారికిఁ బ్రదక్షిణించి నమస్కరించి
 మీరింక నుడుుగుడు, నాయాన, యని మగిడించి రథముతోలించిన
 ధనధాన్యవంతులయు దానశీలురయుఁ గోసలంబులు, నకుతశ్చిద్భ
 యంబులు గమ్యుంబులు వైత్యయాపనసూవృతంబులు నుద్యా
 నానువణోపేతంబులు సగహ్వనలిలాశయంబులు తుప్త పుష్ప
 జనాకీర్ణంబులు గోశులాశులసేవీతంబులు నగు కోసలంబులు, లక్షణ
 వంశులగు నరేంద్రులయు బ్రహ్మఘోషాభినాదితు లగు బ్రాహ్మణ
 లయుఁ గోసలంబులు వెనుకఁబట్టిన

మ. క్వచిదప్తాపకవర్ణకృత క్వచిన్ద్రభీకపాధన్యుః
 క్వచిదువ్యాన్తింతపహంగచంతి క్వచిత్కాశప్రసూనాచ్ఛయుః

గ్వచిదానీతతుపారశీతల క్వచిత్కమస్వరవ్యాప్తయన్
గ్వచిదాకాశవిశాలభావకృతదృక్పాతృకృతహృత్పాతృయన్

సీ ఈవారి శ్రమహాదేనజాటాటవి
ఈగురు చిల్చుక వచ్చు మొగలిచేకు
ఈజల వైష్ణవోక్తుభూజనుల యశఃప్ర
కాశపాథస్థి టాకంబు కియ్య
ఈవారి రత్నాకరేంద్రహేలాస్పతి
వ్యాలంబి యుత్తరీయంబుచుంగు
ఈజలమ్ము మహాఘృతంబుకృతిచిరిం
తన మహాఘృతంపుతరువువేటు
ఈయమ త్రిలోకీ జను మూడుపాయలకును
దుదలును మొదళ్ళు జలియని విదితవారి
ఝానది నిరంతరకృతనాహిన్యరేఖ
సకలచైతన్యములకు నాచార్యకంబు

న దివ్యము శివశోయయు సకలయు ఋషినిషేవితయు శ్రీమంతము
లవిహారస్థములైన యాశమములచేత నలంకృతయు సకాల
మున హృష్టలైన యచ్చరలచేత సేవితయు దేవదాననగంధర్వ
కిన్నరులచే నుపశోభియు దేనాక్రీడతాత్రయు దేవోద్యాన
శతాయుతయు దేనాకాశగవిభాగదేవక్షియు జలాఘాతాట్ట
హాసాగయు ఘనస్ఫిలహాసినయు, గ్వచిద్వ్యోమజలయు
గ్వచిదాకృతశోభియు, గ్వచిద్వ్యుమిగంధోయు, గ్వచిద్వేగ
కలాఘాయు, గ్వచిద్వ్యునిష్ఠయు, గ్వచిద్వ్యవనిష్ఠనయు
దేవసంఘస్థజలయు, లోకలోక లనేవియు, గ్వచిదాభోగ
పులినయు, గ్వచిద్వ్యు నాలుకయు హం నారిసంఘష్టయు
జ్జితనాకోపకూటయు నొప్పునందు చెల్లచేత బూలదండలచేత
నలె బ్రకాశించును, వేగవంత కలునరమ్ములచేత నేతములు
విప్పినట్లు చూచుచు, బూవులదున్నచే గప్పబడి గంధపూత
చేతనలె బురుగుచును, దట్లపై నిర్మలమైన జలముచేత జేత
ననము, బూనినట్లు కాయచు నేనుగులచేత సేవింపబడుచు
భూషితురాలైన మహాలక్ష్మీనన్నిభయు, బుష్పఫలకేసలయగుల్క

ములచేత నొడ్డునను శింశుమారనక్రభుజంగములచేత జలములను
రమ్యమునైన

సీ. ఒకపేట హాత మీ యుజ్జ్వలవారి నా
యకమణి యయ్యమృతాంశుమాళి
నాళి, రత్నాకరమహితపాదశ్చట,
స్యగ్రోధశ్చత్రశయానుడైన
స్వామి పాదాంధోజసన్నిధిదేశభా
మిళితపాదశ్చట, మేరుపూన
తరగతా స్ఫటికసంతానంబు నేత్రక
మాస్ఫటికంబు ముక్త్యుష్ణహేమ
సాధసోపానసంతతి, సాధువారి
కాంతికిరణములును నొక్కొకండు నభుపి
శాచసంతానధూతిక శాచిచ్చిత
చులనక్రీడ మార్తరత్నాపతాక

వ. అయిన గంగానదిని శృంగి బేరపురదిశావ్యాప్త గాంచి యందఱును
రథంబు డిగ్గి నమస్కరించి శ్రీరామచంద్రుండు సుమంత్రునితో
నిట్లనియె

శా. ఆ దూరంబునఁ బ్రతపుష్పకిసలప్రాలంబిశాఖానత
ప్రసాదుర్భుతనితాంతమోహనసుమారచ్ఛాయమా గార చె
ట్టాదిత్యాంశులఁ గ్రమ్మరించు నట ఛాయాభూమి విశాంతిఁ గా
లూదకవచ్చు నసంత సుం దరుచు హాసోద్యమృఖాంభోజుడై

ఉ. అచ్చటినుండి చూడ దివిజాపగయంతయుఁ గానిపిరిచు నే
నచ్చట నెన్నోసార్లు మృగయారతి వచ్చిననాళ్య నిల్చి సం
పచ్చయవారివేణి త్రిదివ్రసాదదర్శనమోదవారిధిం
జొచ్చితి నందుఁ బోద వ్యచుచుం జనెఁ దమ్ముండు మంత్ర తోడ రాక

ఉ. శ్రీద్రుతుండు రాఘవుండు చేరినయంతన మెల్ల నింగుదీ
పాదపశాఖలున్ మృదులనాయునతమ్ములు రామశీర్షకా
స్యాదరభావరమ్యములు స్పర్శనముం బొనరించె, రాముండున్
బాదపశాఖ కాకిసలపత్రములన్ స్పృశియించె మెల్లఁగాక 3౮౮

ఆ. రథమువిప్పి యశ్వరాజక నీర్వేళి

చెట్టువేటునందుఁ గట్టివేసి

మంత్రి తమ్ముతోడ మహిజాతతో రావని

డున్నచోట నిలచియుండె వచ్చి

శా. అంతః రాముడు మంత్రిగన్గొనుచు ౧ శా! నీవు పండ్లగుమి

ప్రాంతం బెల్ల నిపాదుడౌ గుహునిదె రావని నా నేస్తున్న

స్మృంతౌ నాతఁడు నెన్నఁ టాచినను బోసి నీరానివి

శ్రాంతిం గాంతుమ యచ్చటఁ మిపు గుట్టలు బశల్వాం దేబో

క. అను నంతిలోన గుహుఁడు

జనుడెంచెను మంత్రిసమితి జ్ఞాతులు నృపుల్

తనవెంటరాగ రఘరా

మునకును నర్హము, వర్హము నిచ్చి వెళ్

చ మొగి గొంగింటికిబట్టబోవు నిఘరాముంఘాక కాం

ముగ కన్గొనలలో నలలెలు సింహ దోరింబూసి ము

న్నగ శ్రీరాముచకుం బ్రచక్షింముగానం బోయె రావ! నా

మొగసాం జనుదందిల్లుదున వేల్పుల్ నవ్వ! నీరాని

ఆ ఏని యశ్విచచ్చె నింకి నాజ్య

మెల్ల నీది నీకు నేమియేమి

నలయు నవ్వి యవ్వి నాకుకో! ౨ రామ!

యేమి చెలిమికాడో! యీవు గాని

శా. నీకెన్నాళ్ళకు నిండు పేమ కలిగె నీదేని! - చ్చునా

వీ కాంతారిపునేల కోయి! వెళ్ళవా! యందేల మూలగి

రా! కాయంబును గోసి యచ్చెదను నీ నిష్కృష్టహానే! శి

యాకంఠాదులు బోనెన్మె ముం యాబుల్ ఘోరిగెబూ

మ. అనినఁరాముఁడు కౌగిలించుకొని నీదె! పేమ నేగా యెటుం

గని దేనివూడు మున్నుచచ్చిచూలగ గా టెం కీదాడె

గనుమీ తాపనవృత్తి మిగుది యటఁ గాలూదితి నీవు నా

కును గల్పించెడి యెల్ల సేవలును నీ గుత్టలకుం జేయువ్వా ౩౯౫

గీ. రాజచిహ్నా వృద్ధుల గుఱ్ఱాలయందె
కలద యిప్పు డనన్ గుహుం డలతపొంది
యశ్వముల సేవకులకునై యప్పగించి
ముకుళితాజిలి రాముని మొగముచూడ

~~శా. రాముండ్లిటచు నోయియోయి సఖుడా! ప్రాణంబులో మైత్రి నీ
కేమో యిట్లనిపించు నయ్యదియుఁ బోనీ! నీకుసౌఖ్యంబు? భృ
త్యామాత్యుక్ భవదాజ్ఞ సేయుదురె? నన్నాలోచనంజేయుదే?
శ్రీమజ్జహ్నువి దారువాహమున నీ సేమంబు మన్నించునా?~~

గీ. అడవిలోఁ జెల్లకొట్టి గంగాంబువారిఁ
దేల్చి పర దేశములకు నందిచ్చు నీకు
సపతి యను పేరువచ్చిన సరణిఁ జూడు
మనుచు నన్ని రాముడు గుహు నలతఁ దీర్చె

క. అని యెల్లరఁ గన్గొని యి
ట్లన రాముడు సంజ యెఱ్ఱునై త్రిదివనదీ
వనములు పుష్పింపించెను
జనకసుతా వేణిఁ గుసుమసంతతి చెటివె

సీ. బాహుటనటనీలలోహితానతపాద
కంజాతమాణిక్యకాంతి చెదరి
విధురనాట్యక్రియావివృతధూర్జటిజహ
జూటారుణచ్చటల్ పేటరేగి
క్రమ్ముదెంచిన సాంధ్యరాగంబునం దను
రాగమ్ము పొందు టబ్రమ్ముకాదు
శివజూనిస్సృతదివిజాపగావారి
పులకితహ్రదజలాభోగ యగుచు
నని రఘూత్తముఁ డిట్లనె నవును గాని
నేను భోజనముం జేయఁబోను నేటి
రాత్రి కొంచెము మంచితీర్థంబుమాత్ర
మానియుగమును దక్కి-న నూటచూడు

- క. అని యుత్తరీయమును బుజ
మున నెచుక గాంగదూరభూమిని రేవుం
డిన చోటునను జలపు
ర్కనసేసి వినీతి సాంధ్యజవకృతమతియై
- చ. పఱచిన యుత్తరీయమునఁ బ్రౌఢసమాధినిమగ్నుడైన, సో
దరుని సుమంత్రునిఁ గుహుఁడు శత్రురమాగ్ధ మెఱుంగ లేక మా
సరముగఁ గారణం బకుగఁ జాలక వారలవంక గాంచుచున్
దిరిగి రఘూత్తముంగనుచు దెప్పవై చనఁ గాలమంతయున్
- చ. స్వయముగ నేగి లక్ష్మణుఁడు గాహ్లావిచారిని దెచ్చిన్ భా
త్యయమున రాముఁ డా జలము నాచి మున్నశఘానధాశ్రివై
శయనముపొందె నన్న పససారనముల్ వెల్లినట్లకన్గి నీ
తయుఁ బతిపద్యనున్నతఱిఁ గమ్ముఁడు కొంచము మూరమేగుచున్
- చ. గుహుఁడును మంత్రి లక్ష్మణుఁడు కూడ ముక్తిము వార లిరఱున్
గుహుఁడుఁ జెప్పఁగా గుహునకున్ మది స్పృహమంది హుంకృతి
స్పృహయును శక మాన్పడి నశించి యగాహయు మోము దీవత
వహముగఁ జాల సేపు నిలునంబడె క్కిన రాశిబొమ్మనా
- ఉ. చాలి కమక్రమమ్మునఁ బొంగఁగెఱియెన్ సురక్షిత
కాలమునందుఁ దొల్లటి వకాసము గాంచి గుహుఁడు లక్ష్మణుఁ
జాలయు కస్పినాడవు నిశానమయంబుఁ జాల మీఱెనీ
వోలి బరుండ నెజ్జ యదియుం గొని చెచ్చి నాదు సేనకుల్
- శా. నీవొక్కఁడవు సన్నోబడి పనీనిర్యాగ నావు నీ
సేవాభావన నాకు నచ్చివది నాచిత్తంబులో రాముడే
దేవుండ ననిపించు నీ కటులనే దీపించు నీ గామనో
భావం బొక్కటిగాఁగ నున్నది కలూభారవ్యాంఘాయతా
- క. నా యెఱుంగని పండులు
వీ యడవిని జానకీ మేగుని రామున్
వేయిగనుల నేఁగాతును
నీయలనటఁ నీగ్గుకొనుము నిద్రాగమై

మ. ఒక రాముండు భుజింపరామి మదమాత్యుల్ నీవు నేనెల్ల వా
రికి నన్నంబు రుచింప దీ నిశ హిమారిజ్జ్వల మస్మత్ప్రప
త్కకదంబంబున జంతుపక్షి భుజగీ దైతేయపీడాదిమో
చక మానట్లు చరింతు నీ విచట విశ్రాంతిం గనంగఁ దగున్

వ. అనిన లెక్కలుం డిట్లనియె =

నీ. సకలధర్మముల కాసాన మీ నా యన్న
యాయనకంటె మహానుభావు
రాలు మా వదినె వా రన్నమ్ము లేకుండ
నునుమై త్తపఱపులఁ గనులమూయు
వారు, వా రీ గతి పచ్చిక నేలపై
నిద్రింప నాకుఁగానీ తలంపు
మన్నంబు రుచింపచునా! నిద్రవచ్చునా!
సా కేతముననున్న జనములెట్లు
లుండిరో! తల్లి జీవించియుండునొక్కొ?
తల్లికాసల్య మేరీతి తల్లిడిలునో?
యెవరు జీవించియుండిరో యెవరు రాము
నీ యెడరు నోరువక చచ్చిరో యెటుంగ

క. ఆ యంత యమోఘ్యను మఱి

■ మాయమ్మ సుమిత్ర యొకతె మది ధైర్యమునన్
జేయూత యగుట కందఱ
కాయెంబో తల్లి యేమియై యుండెడునో?

ఉ. వద్దని నేలవీడఁ బరువా! తన కేమియుఁ బట్టనట్లుగా
నిద్దరపోవు నన్న, ద్విగుణించిన యీ పెనుశోకమంతయున్
ముద్దగవచ్చి నా దయన మూర్ఛమునందుఁ గూరుచుండె నే
హద్దనులేక నిద్దరయు న్నాఁకలి నా కవి యెప్పుడో చనెన్

మ. సయిదోడుందన మందుమో! భరతుఁడున్ శత్రుఘ్నుఁడున్ నేను న
న్నయు నేట్లుందుమొ యట్టులుందురు దురంతంబైన యీ హేతుచరి
చయ మేమైతికి నెట్టి భంగము ఘటి. చం జూచునో యీ న్యధా
మయమె గాయెద యొక్కత్రోవఁ జన దంబానంచనావిగమైరంగ

గీ. గాధితనయు నపారమకా సేహుని ౧౬.
జెడినలోకమ్ము నిది చలనన నిగ్గారం
జేయంగల్గును మైనను జేయలేను
యింతకంటెను దుర్గతి యేమిచలయు?

వ. ఎవరెన్ని చెప్పినను విడచి కుంకారనానదీక్షితుల జనిన,
గుహుం డింకను నేను జేపు నారాజ్యంబు స్వీకరించి యిందుండుమని
యడుగవలయుననుకొనిన, శాసన విన్నపము చెవగొట్టకొన
కుమ, యదమిథ మని యాయననున్న నిర్లయంప నీ మనుచునుండు

క. ఇద్దఱ నిశ్వాసములను
నిద్రఱమానముల నాజీయు నిద్ర యాభి
లోద్దామన వోవ్యాప్త
దద్దయు నిశయెల్ల గడచి గురుముని వి సక

నీ. అరుణజగకాంతిసగణి రామునిమా
సీతకొప్పనఁ జైకిపూఁగవోలె
గాషాయవల్కలకాంతి రాముని పేన
భూసుతమై మేలిముసుగు లె
గందిన యెఱ్ఱనికరణి రాముని చేయి
రమణిపానములఁ బారాణిగోలె
బాలసూర్యోదయప్రభ లింగుదీపాద
పమ్ము కొమ్మలనుండి నాలికచ్చి
తడియెఱుంగక యెఱ్ఱని తెలు చేయి
సస్యమునుబోలి పచ్చికఁ జెడిచినం
రామచంద్రుఁడు తమ్ముఁజేరింగు బిలచి
యమరనది దాటఁగావల వందుఁ జెప్ప

క. సపతి యమాత్యులతో న
బ్రతుకానులలో నమాత తాత్పర్యములి
క్కపునావను గొనిరమ్మని
నిపుణుని దండెలు రమ్మనియు వచ్చియిగవ

సీ: ఎప్పుడప్పుడు మెఱుంగెక్కించి రంగు తా
 జాతన మొప్పు నేజాపటాలు
 జాటుకట్టును నూడ్చి చక్కగా శుభ్రమై
 పానుపడఁజేసిన యనిమిత్తు
 నటునిటు నావ యూఁగాడకుండఁగను గ్రొ
~~త్తవేసినట్టి లాతాలవిగువు~~
 నమరముత్తునం దందమ్ముచిందు ని
 రాణమ్ముగల భద్రమైన గదియుఁ
 గలుగు నావను స్థవతియాజ్ఞాధురీణ
 లాట్టబొంతాలు ముడితీసి కేటులాగి
 రాటుతేలిన తండేలు ప్రభుతఁ బూన్చి
 శీఘ్రముగఁదెచ్చి రేవున సిద్ధపఱువ

ఉ అంత గుహించు రాముఁగని సాశ్రువిలోచనుఁ డౌచు రుద్ధకం
 త్రాంతరుఁడౌచు నో ! ప్రభువా! యంచు, ననంతర వాక్యమాడ లే
 కెంతయు ణాన నైపు కరమెత్తుచుఁ జూపిన రాఘవుల్ దయా
 పంతుట శ్రీ ధనుఁకనచబాణములం గొని యెక్కఁబోవఁగా

గీ. ఓయి! రఘురామ! నన్నేమి నేయు మనెద
 వనె సుమంత్రుఁడు, రాఘవుఁ డరనిజూచి
 రథము తోలుకపోవయ్య రాజధాని
 కింక నడచియె పోదు నే నెల్లత్రోవ

చ. నెఱి నెఱి గ త్తివేసినను నెత్తురుచుక్కయు లేని మోముతో
 విడిగిన యెల్ల శోభయగు వీటికిఁ గాటికిఁ బోయినట్లుగా
 మఱియును నన్నుఁ బొమ్మనెదొ మానవనాథుని వానిప్రేయపుం
 గఱితను జూడఁ బొమ్మనెదొ కాలుని మృత్యువుఁ జూచినట్లుగా

చ. ఒకఁడొకడుకొ సహస్రసమ లుర్విని నేలిరి సూర్యవంశనా
 యకు లట నొక్కరొక్కరికి నైతిని మర్త్రిని వారి దుఃఖముల్
 సుకములు వారుగా నగుచుఁ జూచితి నిప్పటి నీవనంబు పో
 కకును సుమంత్రుఁగుండెవలె గాడదు పూర్వము నాకు రాఘవా!

క. మిఠానాయనమ్మ యింగుమ

తీనిర్యాజంపుజాపు డెప్పరమేయై

యీ నీ వనీవిధురని

ర్యాణంబుం బోలె నాకు నందకపోదుక

చ. అది కృతమాదిఁబెంచితిని యాశలు నిప్పుడు నీకు బండి

లేద నని సర్వజన్మవిమలీకృతిఁ బాపపుబంకి తోలి

మదవత్తికైక నీవనముమాటకు నేనును బండిబోటకు

ప్రదరము నల్లైతాడువలెఁ బట్టితి నీ వనిత్రోవఁ బగ్గము

ఉ. నీ వనమేగు నుత్సవము నెక్కొనగాఁ బ్రభకట్టినట్లుగా

నోవిభు! యీ రథం బిటనె యుండును మాపులు వేల్పువీటికిం

బోవును నేను నన్ను బడి ముండ్లను గంచెల నీదుల్లాడెదక

నీ వలదన్నమాట వినచేరను నేరఁ బురంబుపోవగా

మ. ఇనవంశాంబుధిచంద్రమా! శశికళాహీనం బమావాస్యయా

మినియుంబోలిన యీరథంబువయి సామీ! నేనునై గుడ్లగు

బనుగాఁ బోయిన నయ్యయోధ్యప్రజ నాపై తాలురువ్వు ననుం

గొనవే నన్ను సుమిత్రగర్భముగఁ జేకోవే దయాభావనా!

మ. అది నీక్లిష్టములేదయేనిఁ బ్రభు! నే నన్నిప్రవేశంబు చే

సెద గుఱ్ఱంబులతో మఱీ రథముతో సిగ్గేది సాకేత మే

గెద నన్నట్టిది కల్ల, నే నచటఁ గైకేయాముఖాంభోజసం

పదఁ గాంచంగల యోర్పులేదుజుమి యప్ప! నాకు నిక్కంబుగా

గీ. అని శ్లఘాంగుడైన తనమంత్రిఁ గనుగొని

రామచంద్రుఁ డంతఁ బ్రేమమీఱ

నవ్వి యతని బుజమునం జేయివైచి ద

గ్రరకు లాగి యిట్లుగాఁగ ననియె

శా తాతా! లక్షలుగాఁగ నబ్దము లనంతంబౌచు దుఃఖంబులు

జేతోవీధి నెఱుంగ నేత్రముల వీక్షింపగనై వచ్చి నీ

చేతోవీధిని నాగదేవి హృదువౌ చేతంబు నీయందు, నే

వాతీర్థంకర! సూర్యవంశతరణిప్రాకర్ణధారాకృతీ

శా. నీకు న్నాయెడ నింతప్రేమకలిమి నే మున్నె యూహించితీ
నా క్కొంతారనివాస మన్నఁ బదియున్నాల్లేండ్లు నే వచ్చెదన్
నీకుం గోరికతీరఁ దోలుదువుగానీ మద్రదం బింతలో
శోకంబేటికిఁ జిక్కఁబట్టుకొను మామప్రసాద మీశోకమున్

శా. నేడొక పుట్టినదాది వేటొకఁడు బండ్లదోలలే దొక్కఁ డె
వ్వాడుం దోలిన నెక్కలేదు ప్రియమొప్ప నేనునున్, నేను నీ
వాడన్, జోదితమైన నీరథము నా భద్రంబగున్ నీవు నా
తోడన్ వచ్చినఁ గాల్గితో నడచి నాతో బండ్లిలేకుండఁగాన్

గీ. నీవు న్నాతోడ వచ్చిన నేను రథము
నెక్కి యేగితి నందురు నక్కటకట !
రథము నేమియ్యెనో యెఱుంగరాక రాజు
మించి మనోయందఱమృతి శంకించుఁగాడె !

శా. శ్రీవల్లిం జూత నేను జొచ్చెదను మంత్రిశ్చేష్ట! నీప్రేమకున్
నావైదగ్యములేమి సేయకు ధరానాథుండు నీకోసమై
నా వార్తాశ్రవణంబు గోరుచును నున్నాఁ డింట నీవేగి గం
గావారిం దరించు టా నృపునకుంగా నీవు వినింపవే!

క. వినిపించి వత్తువన్నను
వినిపించిన వైసి ధాత్రివిభుఁ డేమానో
చనుదెంచిన భరతుండు త
ల్లిని నేమనునో మఱీవు లేక యడెట్లా?

శా. ధీవృత్తి గను మింత మద్దననివృత్తి రాజ్య మెట్లుండునో?
నీవుం గోసలముల్ త్యజించిన మహానిర్వాణసేవాకృతీ !
యీవేలేండ్లు నిన్ను నమ్ముకొనికాదే యెల్లయిత్సృకులున్
తొవ్వాల్లభ్యము గాంచిరింక ధరణీశత్వంబు వమ్మయ్యెనున్

సీ. రఘువంశశాబ మీ రాముండు నీకు భా
వంబున నంత వైవంబయేని
నిత్యైకువంశ మింతింతలోఁ గాంచుట
ప్రళయంబు నీ విష్టవడవయేని

నా వచ్చులోపల నాతల్లి నాతమ్ము
 లుదితసౌఖ్యులుగఁ గోరెదవయేని
 పదునాలుగేండ్ల నపిదప నీరాజ్యమ్ము
 నే నేలుటయు నీకు నిష్పమేని
 నీవు నాతోడ రారాదు నీవు రథము
 తోడ నగ్నిని జూఱరాదు తోలికొంచుఁ
 బామ్ము రథము నయోధ్యకుఁ బోకయన్న
 మేదినీపతిమీఁద నామీఁద నొట్టు

వ. అని శ్రీరామచంద్రుఁడు గుహునింజూచి

శా. గోటందీర్యేడునట్టి యల్పపుఁబనిఁ గొడ్డంట నాతండ్రి దా
 మాట నిల్పుగఁ దీర్పుచుంటి రఘువంశం బిట్టిద్రుర్యాదచే
 బాటింపందగుఁగాదె నే వనముపోవఁ డైలసంస్కారచ
 క్రాటత్వం బదియేల కైశ్యమునకుఁ గాంతారవాసాశిఁ

శా. సాధుశ్రేష్ఠులు సన్మనీశ్వరులయోజ్ఞ మేము చల్ల జూ
 వీధుల్ కట్ట శిరోజసంతతి తపస్విత్వానుకూలంబు న్య
 గ్రోధక్షిరము తెమ్ము క్రొన్నిగనిగల్ కోరాడు కేశంబులుఁ
 బాధగ గాంచఁగఁ బోదు మీ యునికితోఁ బాత్రంబుగా దేగగఁ

న. అని గుహుఁడు తెప్పించిన మఱిపాలతో నన్నదమ్ము లిద్దఱు తలలు
 జడలుకట్టించుకొని శ్రీరామచంద్రుండు సుమంత్రుని గుహుని
 గాంచి నవ్వి

గీ. అడవిలోన నే గింజలు పుడికితెచ్చి
 వదినెగారికిఁ దలనూనె వండఁగలఁడొ
 తాను సౌమిత్రి నాకును దనకు నింక -
 సరి శిరోజసంస్కారకష్టములు లేవు

వ. పైని నీ నునుపారు తలకట్టులతోఁబోయిన నచటి ఋషు లేమను
 కొందురని

శా. తాతా! యోయి సుమంత్ర! వచ్చేదము, మిత్రవర్త! గుహా! రాజ్యపు
నీతికవీడక కోశసైన్యములు మంత్రిత్రేణిరయోధురా
స్థితిం జూచుకొనంగనౌ మఱువకే చేతంబునక నన్ను నే
లా తూష్ణింకృతి నవ్విపొమ్మనుడు హేలాధర్మలగాత్మతై

వ. అని సామితిం గనుంగొని

శా. ఆరోహింపగ జేయు మీవదినె ముం దాపైని నీ నావ నీ
వారోహింపుము నేను వచ్చెదను దర్వాతక సుమంత్రుండు బా
ధారేఖకవెలించు మోమున నిరంతస్నిగ్ధచిత్తుం డటం
చారాటంపడ నేల? వచ్చితిమి కాదా! తాత! మే మింతలో

గీ. అని సుమంత్రు నూరాచ్చెడి యంతలోన
లక్ష్మణుండు తల్లి నెక్కించి పక్షుచలన
మృదుదృగంతమ్ములక రాము నేగచి చూచి
తాను నావపై నెక్కె యుంజానమూర్తి

క. నవసంతోషవిఘాలన
మవయవములఁ దోప రాముఁ డధిరోహించెక
కువకువల పైకికంటలు
కవ ప్రాంతమహిజశాఖకల బిట్టలియక

శా. దిగ్భాంతి నిలుచున్న మంత్రిని గుహుక దీప్తాచ్ఛహాసోజ్జ్వల
ద్విత్రేభషంబుగఁ జూచి నావఁ జనఁగా నిమ్మంచుఁ జేవీచె న
మృగూభకుంసునివోలె మంత్రిగుహులం దల్లంతఁ గంచుకడటా
రుగ్రాభజిష్ణువు రామచంద్రుండు సుధారుజ్యుండలీహాసుడై

గీ. గడల నొడ్డున ద్రోయఁగాఁ బడిన నావ
నిలుపుగాఁ దీర్చి నీటిలోపలను దూకె
పడవయమరముచే జీల్చబడిన నీరు
సగము వజ్రాయుధపుటంచు జగి నెలర్ప

గీ. అనిమిత్యునఁ గూర్చుండి యంబుజాక్షుఁ
డాత్మపాదంబులక జలచందుఁ గడుగఁ
దా సహా ససహస్రవత్సరము లేగ
వెలసె నది విష్ణుపాదోద్భవీత్యరేఖ

మ. వ్రజసర్వాసభపింజనార్థము యత్రప్రాణప్రయాణానుకూ
లజపంఘం బొసరింప రాఘవుఁడు హేలాయానమా భద్రసా
మజముంబోలె గమించె నావ, విలసన్మందాకినీదూరదూ
రజకల్లోలనితాంతకర్మనతుమారశ్రేణి వీక్షించుచున్

ఆ. నీత, నడిమిపాయఁ జేరగాఁ బడవయుఁ
గడక నంజలించి, గంగతల్లి
సగరరాజపుత్రసర్వదోర్బలఖాత
వేణిమార్గ! యమ్మ! వేల్పువాక!

ఉ. ఈ రఘుపుత్రు లిద్దఱును నేను నరణ్యనితాంతవాసముం
బూరితిసేసి భద్రముగఁ బూర్ణమనోరథవృత్తి నింటికం
జేరెదమేని మ్రొక్కెదను జేరలఁ బాయస మిత్తు నీకు హా
లారస మిత్తు నీకుఁ బలలంబు నొసంగెద నీకు వాహినీ!

శా. వెయ్యోపుల్ ధరణీసురావలికి వర్పింతున్ గూక్షింపవే
నెయ్యిం బప్పును బైడి యన్నమును దిన్నింతున్ దయంజూడవే
ముయ్యేరా! భవదీయతీరనివసత్పుణ్య శ్రమస్థుల్ ఋషుల్
దయ్యంబుల్ సకలంబువారలకు సంధానింతుఁ బేయోబలుల్

గీ. చిన్నికలశంబులందున నిన్ను నించి
యమ్మ! రఘురాజపూజాగృహంబులందు
శ్రీసహస్రనామార్చన సేతు నీకు
నీకు దయచూడవమ్మ ధునీమతల్లి

ఉ. ప్రోడలకంటెఁ బ్రోడయు నరుంధతి సర్వపశ్చిన్నతాజగ
చ్ఛూడమునున్ సనాతనవిశ్వవిభూషణ మామెఁ బోలె ని
న్నాడెద నెప్పు డామెవలె సంత దయామతిఁ గాంచనమ్మ యీ
కోడలి నీవు గూడఁ గయికోగడె యీ వనవాసనిష్క్రుతిన్

క. అన గాధాకల్లోలచ
అన డిండిరజలజాతలాలితకింజ
లూనిభృతహాససితాకృతి
ధునీమతల్లి యెలికె వనధువులు ననంబుల్

- ఉ. అంతట నావ నిల్చె దివిజాపగదక్షిణతీరమందు సం
భ్రాంతుడు లక్ష్మణుడు దిగి భద్ర బ్రజావతి దించె రాముడు
స్వాంతము జ్ఞానశీలధవిచారము సేయుచు డిగ్గి పణ్య మొ
క్కింతయు లేని నావికుల నెంచి విలోచనసాధురేఖుడై
- ఉ. ~~నాచుల~~ గాంచె వారలును భక్తిగృహీతనవాంజలుల్ దృగం
భోరుహనప్రభావులయు మ్రొక్కిన గట్టన, దారిజేరి చే
తోరధమూని తొననుజతో వచ్చియించెను లక్ష్మణా! పథం
బారయ ముందు ముందు గలుపాకృతి భద్రముగాగఁ బోవలె
- ఆ సీను మొన్ననడుము సీవెంట జానకి
నడచు వెనుక వత్తు నడచి నేను
వెనుకనుండియెట్టి విలయంబు వచ్చిన
మీకు రక్షణలుగుగాక కుఱ్ఱ
- ఉ ఉండురు మానవుల్ చనెడు నూళుల గానల నెల్లదారి లే
కుందురు సీను ముందుచను ముర్విజ నిన్బడివచ్చు వెన్న నే
నుందుచు చెల్లరక్షయును నొప్పెడుగావుత సీత కే పరా
స్కందియు సీతదగ్గరకుగా జననీయక చూడగావలె
- చ వలదని యెంత చెప్పినను వచ్చిన యా యబలాట మెల్లనుం
దెలియును నామెకే వనగతిం బదమంచును బోయి సాధున
స్యలితవత్సదేశములు సాగి జలేజహితుండు సంజయె
ఱ్ఱలు పచరించువేళ కొక రమ్యమహిజముజేరి యచ్చట
- వ. విడిసి యొకవరాహమ్ము నొక ఋశ్యంబు నొక పృథతంబు నొక
రురువు వధించి యగ్నివేల్చి వండి తుత్తు దీర్చికొని సౌమిత్రి చెట్టు
క్రింద బాగుచేసి యాస్తరణయోగ్యంబుగాజేయ నందుగుర్చుండి
- సీ. వెనుకకు దిరిగిపోయిన దిహికామిని
పటుదీర్ఘతరకేశబంధ మనగ
తరుముకవచ్చు నక్తంమూర్తి యగు భల్లు
కస్యామి లోమసంఘాత మనగ

పచరింపఁజను వనీవానసంగతమహా
 క్లేశదుర్దేవతాలీల యనఁగ
 నుండలుకట్టి పైనుటుకు నాశ్రితవృక్ష
 నవదశశ్యామలచ్ఛవి యనంగఁ
 గ్రమముమీఱి గాఢాంధకారములు బలిసి
 సన్నచిదుకుల మంటల జ్వాలచేతఁ
 గొంత తొలఁగుచు మఱలను గొంతక్రమ్ము
 కొంచు వచ్చెడు నెడ నుస్సురంచు స్వామి

గీ. ఓయి తమ్ముండ! యీగడ్డురేయి తండ్రి
 యెట్టిసితిలోన నుండెనో యింటివద్ద
 నిచట వెల్లిగమ్ము చీకటు లింటివద్ద
 నెంత లోగ్రమ్మెనో తండ్రి యెడఁదలోన

మ. ఒక మూన్నాళ్ళకు మున్ను సర్వము సుఖజ్యోత్సాహమయ్యెనటే
 నికి నీ లోపున నెట్టిచీకటులు నిండె? దండ్రి నేనన్న నా
 రక యంతంత ననువ్రజంబు విడుచుకా బ్రారబ్ధకర్మంబు చి
 ట్టకముల్ దాటుఁగ నేరికొనట లఘివం బెల్ల సంసారముకా

శా. నాకుకా లో దిగులయ్యెడుకా దలఁచుకొన్నం దండ్రివృత్తాంత మా
 కైకేయీవరదాసు లైతిమికదా! కాదన్నచో నీమృషా
 కాకోలం బెటు మ్రింగనౌ, శివులమా? కా దేను భూజాత యి
 ట్లై కాంతారముపోదు మీవు చనరాదే తండ్రి రక్షింపగా?

గీ. తండ్రి యీ దుఃఖవార్ధిమధ్యమునఁ దెప్ప
 కొయ్యవలె నీవు నే నందుకోనులేక
 ప్రాతఁచెక్కల యుడువంబు పగిది విరిసి
 పోవునో యను భీతి యుద్భూతమయ్యె

శా. ఏ నేమో తన చేతికందితి నటం చెంతేనియుం దండ్రియుకా
 దా నింకకా సుఖమందవచ్చు నను చింతం దల్లియుకా, నా వనీ
 స్థానంబేగుట నేమియైరి జననీసౌఖ్యంబు పోఁబెట్టి నే
 నైనం బుత్తుండఁ బుత్తుడం జూపి తనూవ్యాలగ్నదుఃఖాకృతికారం

సీ. భరతుడు లేకుండఁ బట్టాభిషేకంబు

. నేయ వాంఛించుట ఊతిభవుండు

నీయెడ నెద్దాఁరాజకీయ మున్నదటంచు

గొందఱన్నను ననుకోనువచ్చు

భరతుడే యున్న నీ పాపపుబండి తో

లెడిదానె కైక తోలిసను సాగఁ

గలదె! యింతకుఁ ద్రుడిగారి యీ తొందర

యింతచేసిన దింక నెంతయుగునా?

పిన్నతల్లి సుమిత్రపైఁ బెట్టివచ్చి

నాను మా యమ్మభారంబు నన్ను వదలి

యీవు గృహమేగి తల్లిని భూవిభునిఁ గ

రంబు ప్రేముడి నాదుకోరాదటయ్యె?

ఉ. అమ్మ ననుంబలెక నిను నిరంతము గన్గొను నీవ యామెకుఁ

సమ్మతిమంధు నున్నను విషాదము పొందదు నామె నేమి కై

కమ్మయుఁ జేయఁజాలదు సుఖంపడుఁ ద్రుడియుఁ దద్ద నాయెదక

గ్రమ్మిన బర్వు త్రోవువడుఁ గానకు జానకీగొంచుఁ బోయెదక

చ. భరతుడు వచ్చి నేలఁ దొలిపార్థివులట్లుగ నేలునందువా?

భరతుడు వచ్చి ప్రేమపెనుపారఁగఁ దల్లిని గాంచునందువా?

భరతుడనేని శీఘ్రముగ వచ్చిన నోరిమిఁగాంచు ద్రుడి న

ల్పర నొక్కడైన లేక సుతలోభముమై పిత యేమి కావునో?

వ. అని యుస్సురనుచున్న యన్నంగాంచి సౌమిత్రి నీవులేని యయోధ్య

చంద్రుఁడులేని శర్వరి, నీవులేని కోనలమ్ములు కలువ లేని సరస్సు,

అయినను

గీ. వెన్నెలయు నీడ చంద్రుని విడి యొకింత

యుండఁబోనట్లు నేనును సుర్విజాత

నీవు లేనట్టిచో నుండనేరమయ్యె

దము రఘూదన్వదుదితశీతలనవాంఘ '.

వ. ఒక్కయయోధ్యయెకాదు, స్వర్ణమైనను నీవు లేనిది నేనుండనన,

శా. తూష్ణీంభూతులు నన్నదమ్ములును జేతోమగ్నలై మానరో
చిష్టుల్ ధాత్రిశయానులై నిశి చనన్ శ్రీరామచంద్రుండు ని
స్తప్తమానసుండున్ సుషుప్తిగనె ధాత్రిజాత నిద్రించె ధీ
జిష్టుండై యనుజుండు చాపకరుడై నేవించె వారిద్దఱన్

సీ పలితపూర్వోషఃప్రభామృదుస్పర్శచే
శిశిరాదిభవళిమశ్రీ వహించి
యుదితమనాగపరోషశ్చవిఃకృష్టి
శిశిరాంతశుష్కతాస్థితి నెనంగి
సముషఃప్రభాతమధ్యమకాలభాస్వప్తి
కిసలాంకురంబుల పసరు నెఱపి
బాలసూర్యోదయపాటలాంశుచ్ఛటః
బల్లవారుణనవప్రభలు చిమ్మి
యాకసము లక్ష్మణువిలోచనాంతములును
నమర సాద్యంతశిశిరవనాంతమట్లు
చెలుపు గులుకంగఁ దూరుపునీమయందు
బ్రధ్నరోచిఃప్రతానంబు పల్లవిరిసె

ఉ. అంతః బునఃప్రయాణకలితాత్ములు రాఘవయుగ్మ మా తరు
ప్రాంతధరిత్రి వీడి దివిజాపగతో యమునాంబునంగమం
బెంతయునైన తావునకు నేగఁ దలంచి వినూత్నమా వనీ
సంతతిఁ జొచ్చిపోయిరి విచాలితకాననజంతుసంతతిన్

ఉ. లీలగ నాడు కుండెలులు లేళ్ళును బెంపుడువానిఁగాంచెఁ గా
నీ లలితాంగి జానకి వనీమృగసంతతిఁ జూడరామి ను
ద్వేలవినోదభావపదవీగతమానసయై మనోజ్ఞురే
భాలసమానచక్రమణకప్రతనూమ్మగరాజిఁ గాంచుచున్

మ. అటవిన్ మార్గములేక గోవితతిపాదాఘాతమే మార్గమై
విటతాటంబుగఁ బడ్డకొమ్మలు ధనుర్విస్ఫారికోటిం దెమ
ల్చుట సౌమిత్రియుఁ బోవఁజొచ్చిరి వనీసూనప్రియామోదని
ష్టాటభావంబు న స్వామి చెప్పుచుఁ బువులోచూపించుచున్ గ్రొత్తఱన్

శా. పశ్చాద్దేహము నేల్ల లంఘనవిధాపారాయణత్వంబునన్
నైశ్చల్యంబున ముద్దగా నెఱపి చన్నన్ లేళ్ళు భూజాత పె
ల్లాశ్చర్యం బెసలార నా సొగసుచే నాకృష్టయై యాగుచున్
బశ్చదాగతు భర్తతోఁగలసి సంభాషించుచుం బోవుచున్

మ. కెలనన్ దూరవనీమహోదరదరీకే కానగోళోరవం
బులు ఋక్షర్యలులాయసంతతిగళోద్భూతస్వనంబుల్ వనిం
దళమై జిమ్మను నల్పకీటకృతనిధ్యానంబు కాంతారవీ
ధులలో రాతిరి కాని రాతిరి మనోదుర్వారమై యొప్పుగా

వ. అంత పెద్దదప్పుపోయి యాలకించి శ్రీరామచంద్రుండు

చ. అలనలెడల్లి యింటిపనులందు నిమగ్నతఁ జూడకున్నచో
నెలుకలున్నది కడ్పునను నేడ్పుచు నాపయి దల్లివచ్చి ప్రే
మలొలుక్క బొలొసంగ మృదుమంధరమంజులమైన సన్నచా
రలుగను బీటులా గురగురన్ జననా శిశుకంఠమట్లుగాన్

క. వినిపించెడు నది యమునా

ధునీత్రిపథగావిమిశ్రతోయస్వనమా

నన సీత మెల్ల వెనుకకుఁ

జని రామునిఁగాంచి సన్నసన్నగ నవ్వన్

గీ. లవలి పంగకొమ్మ లలితపార్శ్వంబునఁ

గూరుచున్న చిలుకకూనవగిది

రెండునదులు కలసియుండిన యచ్చోఁ బ్ర

యాగ యున్న దచట నతిపవిత్ర

గీ. అది భరద్వాజముని యాశ్రమాంతరం బ

టంచుఁ జనఁ జనఁ జాలదవ్వయ్యెఁ ద్రోవ!

విపినమున నూరు కడు సమీపించికాని

యూరియునికి గ్రహింపుగా నేరరామి

శా. హస్తాస్థాలనధూతపక్షిహరిణవ్యాళంబుగా నేగి వి

ధ్వస్తాఘండగు శిష్యసంపృతభరద్వాజన్ మునీంద్రున్ శిరో

స్యస్తప్రపాంజలు లొచు మువ్వరును బాదాంభోజముల్ తాఁకినన్

స్వస్థివ్యాహృతి మాని శీర్షములు సంస్పర్శించుచున్ పారలక్షరం

గీ. ఓయి రఘురామ! వచ్చితీవా! యిదోయి
స్వాగతము కన్నతండ్రి! సుస్వాగతము
వ్యాజరహితము నీతండ్రి వనికి నిన్ను
నడచువార్తలు మేము విన్నాము కుఱు!

కా. ఏటుంబోటరి! మీరు వత్తు రని మీకిచ్చో గుటీరము నే
ర్పాటుంజేసితి నింద యుండుడు వనీవాసంబు సర్వంబులం
చాటుంబోటును లేక మత్పదసపర్యానిష్ఠ నిందుండు మం
చాటికంబగు సర్వప్రేమవిగళద్వ్యాహార మేపారుచు

మ. అనినా రాముడు కోసలప్రజలు నాప్రాణంబులం దీతు నీ
వనిలో దగ్గరగాగనున్న దినము వత్తు ర్మఱి నన్నర
మ్మని సాకేతమునా, తుమించు డన గట్టా' యరచు నమ్మాని రా
మున కర్ఘ్యము నొసంగి శిష్యతతిచే బూజింపఁగాఁజేయుచు

మ. పోరి మూన్నాళ్లుగ నీవు వత్తు వనుచు బుష్కళమంజే మఱి
మఱి యీ పల్లియ పూరిపాక లని యాత్మగన్న మోదంబు రూ
వతె, నీయిష్టము మీకుటీరమున నప్ప! మీరు మీయిష్టమా
వఱకే యుండుడటంచు సర్వమగు సంభారంబు జేకూర్చుచు

క. మునిపరిమేశ్వరు నాదర
మున నాతిథ్యమున మఱచిపోయిరి రాముం
డును లక్ష్మణుండు ధాత్రీ
తనయయుఁ దమ పడినబాధ దారిపొడుగునా

వ. ఆర్కాత్రిభోజనాంతమున మునివచ్చి వారితో వనవాసగమనహేతువ
న్యాసంబు దక్కఁ దక్కిన యెల్లలోకంపునంగతులు పలుకరించి
చిత్రచిత్రకథాశ్రావణంబు చేసి శ్రీరామచంద్రుండు దూరమైన
యడవిలోఁ దమకు నివాసయోగ్యం బెచ్చట నని యశిగిన నిట్లనియె

క. ఇచ్చటికిని బదిక్రోసుల
ముచ్చట యట చిత్రకూటభూమిధర మా
పచ్చనిగిరి మీ యనికికి
నచ్చినయది నాకు నవఘనశ్యామలుడ!

ఉ. ఆ గిరిపైఁ దవస్సులు మహాత్ములు, మేనులతోడ వేల్పువీ
డేగినవారునుం గలర యచ్చట మానులు, హవ్యకవ్యల
క్ష్మీగరిమంబు కల్గినది చిత్రవిచిత్రమృగాభిరామరే
ఖాగురువైన యీ నగము కన్నులవండువు జానకీపతీ !

క. మీ రేగునప్పు డగిరి
దారిం జెప్పెదనటంచుఁ దా ముని చన్ను
వారికిఁ గన్నులఁ గూరుకు
కూరుకవచ్చినది తేప్పకొన లత్తుకొన

చ. పొరి మఱునాడు రాఘవుఁడు పోయెద మంచన మాని వారితో
నరిగి నుతెంతో ద విద్వియ యధ్వము సంగమధాత్రిఁజేరి యీ
సురనదిశ్శాశ్వతవదలి సూర్యసుతాతటముఁ గ్రహించి మీ
రరుగుఁడు మీకుఁ గన్నడు మహావట మాతలియొడ్డు నందునక

క. అట దాటవలయు యమునా
లేటినిం బ్లవ మొందు ఛిన్నదారుకృతమునుక
ఘటియించుకొని, ప్రళయము
వలవృక్షము దానిసేవ ఫలియించుజుడి!

మ. అచటఁ గ్రోసెడులోనఁ గన్నడు నరణ్యం బొందు జంబూమలి
ముచ కాంతిప్రథమానమై చను వెదుళ్లు రేగులు రావులు
రుచిమత్కానన నందుఁ గన్నడెడు పెంద్రోవం జనకదారిదా
రి చనుక నూటిగఁ జిత్రకూటమునకుఁ శ్రేయోనిధానాకృతీ !

ఆ. అనిన సెలవు తీసికొని చన్న జానకీ
రామునుండి కనులు రావు మునికీ
విభుఁడు దూర మరిగి వెనుదిర్చి చూచిన
నుటక యట్లై చూచుచుండె మాని

మ. అమృతస్వాంతుని మానిఁగాంచి రఘువంశాంభోధిచంద్రుండు మో
దమృదుస్యందనమైన గుండియ బురస్తాద్యాతు సౌమిత్రితో
నమరక జూచితె తమ్ముఁడా! మునికి నేలా! యింత ప్రేమంపునం
ద్రముగా నింకను జూచుచుండె మన మన్నఁ మెత్తగా నెంచెడి

క ఈ మునుల మంచితనములు

సౌమిశ్రీ! వేల్పువీటినంభారమ్ముల్

రాముం డెంత పొనర్చియు

నీమునుల ఋణంబు తీర్చుటే బెట్టిదమా

మ. అనినన్ జానకి వారి యాశ్రమ మయోధ్యాగ్రామసామీప్య మ
య్యె ననన్ రాముండు నీకు నచ్చినను నీ విందుండు మహ్మాని నీ
న్నను బూఱుతుల నుంచు నన్న సతి కన్నుంగోసలన్ వాడిదే
రిన కాంతింగని భర్త, నే జనెద మీరేయుండుఁ డంచాషిన్

శా. పోజో దూరవియ త్తటివిపులతామూర్ఖాలతాహేతునై
శ్రీబంహిష్యము నాకుపచ్చగిరి వచ్చెన్నాగ న్యగ్రోధమా
లాబధాఖిలశాఖమై కనబడెన్ శ్వశ్రేయసంబెల్ల శో
త్రాబధం బయినట్లుగాఁ బ్రమదముద్రావాహినీచూర్తియై

శా. ఆ సౌందర్యముఁ బట్టలేక పతిసంవ్యానాంచలం బూని నీ
తాసీమంతిని శ్రీ రఘూత్తముని చెంతంజేరి భర్తృసవీ
ధీసాధిష్ఠకరింబుగా నడచెఁ దద్వృత్తంబె వీక్షించుచున్
గాసారాగతమోదబాష్పవితతిన్ గైఁ ద్రోయఁగా నేరికన్

శా. చేరంజేరఁగ నమృహానటము పక్షిశ్రేణినిఘ్నాజనాం
భోరాశిప్రకటస్వనంబుగ సుతృపుల్ రాఘవుల్ సూర్యక
న్యారోధోఽధ్వముఁబట్టి చేరుకొనుచున్ న్యగ్రోధపున్ సూటియా
మేరన్ వాహిని దాట నెంచుతటి సౌమిశ్రీం గనుంగొంచుచున్

శీ. రాముండనెఁ జిన్నితెప్పఁ దీర్పంగవలయు
మునిమహేంద్రుండు మనకుఁ జెప్పినవిధాన
నిప్పు డనునంతలోపల నెగువనుండి
యొకఁడు తెప్పను ద్రోయుచు నేగుడెంచె

శీ. మనమె తెప్పను నిర్మించుకొనవలెనని
చెప్పినే మాని, యెచటిదీ తెప్ప యనుచు
ననుకొనుచు నుండ నావికుఁ డరుగుదెంచి
రామలక్ష్మణులకు భక్తిఁ బ్రబంజిలించి

డి. అట్ట కనంగఁ గూఁతయిడునంతటి దవ్వనయందు నేటి పై
 తట్టున బోయవలె నవతామరసేక్షణ! నాదువట్టు, మి
 మ్మిట్టుల ద్వాఁటవేయు మని యేలికయా గుహఁడంపెఁ గూయి మా
 పట్టున రేయి కందినది వచ్చితిఁ బ్రొద్దుటఁ దెప్పఁగట్టితిఁ

శా. మీబంగారపుబొమ్మకై యిచట సామీ! పీటఁగాఁ జేసితిఁ
 మీ బాణంబులు విండ్లు తీసికొని సామీ! రండు రండన్నఁ జూ
 డాబద్ధాంబరులై రేఘూత్తములు తోడంబోయి! తండేల! యో
 యీ, బంగారపుబొమ్మగా దిదియు నా యిల్లా లనఁ రాముఁడుఁ

ఆ. నవ్వె హాటవికుఁడు నవ్వెను జానకి
 యతఁ డెఱ్ఱిగి యేమి యమ్మవార!
 పురములోని పనపుముద్ద నవ్విన దంచు
 చిట్టకములుగాఁగఁ జెలఁగి చెలఁగి

క. శ్రీరాముఁడు ధాత్రీసుత
 చీరలుభూషణము లెల్లఁ జేర్పించి తరిఁ
 దారెక్కిన సౌమిత్రియు
 శ్రీరాముఁడు, తెప్ప యమునిచెల్లెలిఁ గడచెఁ

వ అట్లు నావ యముననడినీట నున్నపుడు నీత నల్లనినీరు దోయిలించి
 యిట్లనియె

క. ఓ తల్లి! నీవు నల్లని
 చేతోహరమూర్తి వట్లు శ్రీరఘురాముం
 డాతత మేఘశ్యామల
 చేతోహరమూర్తి! యొక్కచెట్టుఫలంబుల్

చ. నవజలజాప్తవంశవతి నావతి, వారల యింటి యాడువి
 డ్డవు మఱి నీవు నీదగు నెడందఁ గృపామతిఁ జూచి యల్లరా
 ఘవులును నేను భద్రముగఁ గాననవాసము దాఁటివత్తుమే
 నవునవు నీకు వేయిబలు లిక్తును గంగకు నెట్లా యట్టులే

క. మీయింటికోడలను ద

శ్రీ! యీ ప్రార్థనపథం బలీకముగాఁగం

జేయకుము పిన్నదమ్ముని

శ్రీయుత రఘుగాము నీవు చేకోఁగదవే!

వ. అంతఁ దెప్పయొడ్డువట్టి మువ్వరును ననతరణశ్రద్ధామతు లైనంతలో

మ. తడఁ బ్రాణంబులు గుప్పిటంగొని యెటోదాటించె వారికి నిషా
దుఁడు రాముం డిటు చూడలే దతఁడు తోడ్కోఁ దెప్ప స్రోతోగతిం
బడి తా గిట్టునఁ దిర్గుచుం జనియె శ్రీవద్రాక్షుఁ డా ర్థమచం
ద్రుఁడు తమ్ముంగని యక్క-జంపడుచు నన్నుం జానకిం గాంచుచున్

క. నీ వేమో దేవతవని

భావించెను వాఁడు గుహుని పరిమన్నేహ

శ్రీవైదగ్యము నేమని

భావించునటంచు విఱుంగఁబడి నవ్వంగా

వ. ఆయన నవ్వఁగాంచి నీతాలక్ష్మణు లిట్లనుకొనిరి

చ. అడవిని జొచ్చుటాదిఁ బ్రభు వచ్చటిదైన యుదాత్తతాగుణం
బుడిగెనో? కైతవంబయిన యూహ్యుల నాగరకత్వభావ మ్
దొడుఁగును బుచ్చెనో? ప్రకృతితో నొక్కఁడై పనివానివోలె గ
న్నఁడు గుహనామనుష్యకృతనాగరబంధము లూడ్చినట్లుగన్

వ. అంత యమునాతీరార్ఞ్యంబునం బడిపోయి న్యగ్రోధంబును

గీ. ఆత్మనుండి సముద్గతంబైన మనసు

మఱల నాత్మాభిముఖముగా మలచునట్టు

లవనినుండి సముద్గతంబైన పెద్ద

కొమ్మలూడలు ధరఁ జొచ్చుకొన్నయ్యోగి

మ. తన యాకందునె సామి క్షీరనిధి నిద్రాసక్తుడై చొచ్చెనో

తన పండే గ్రహించిరో ఋషులు వేదాంతాభిబీజాంకురం
బని సృష్టిప్రథమాన హేతుక ముపన్యాసంబునన్ నాఁగ భా
వనకుం దృష్టికి వ్రేఁగుగా నగు సదాబ్రహ్మాండమూలాకృతిగి. ౨౬

మ. ద్విజసంసేవ్యతః జంద్రమండలగతోర్వీజంబూ యీమట్టి సూ
ర్యజకుఁ వారివిసీలకాంతులను దా నప్పిచ్చే నీమట్టి ప
ద్మజస్పృహ్యదిక్కి మూలభూతమగు నీమట్టి నిషేవించు సా
మజముఖ్యాఖిలజంతుసంతతి త్రయీమాహాత్మ్యవారాన్నిధిఁ

మ. భువి నీమట్టినిఁజూచి స్పర్ధగొని జంబూపృథ్వి మాసేవ్యమా
నవిసూతాచ్చఫలంబులఁ వెలసికొన్నఁగాని యీచెట్టు పం
డువలెఁ సంజల మొట్టనై వెలయనొనో యవ్వి? నానాశిఫా
వివృతంబై శివసూళివోని వెలయుర్వీజంబై లేదెచ్చటన్

వ. నశిఫాక్షంబై యర్ధక్రోశాధికంబయిన యా మహావటప్రదక్షిణంబు
సేసి సీత

గీ. ఓ మహావటరాజ! నీ పుర్వీ నెల్ల
నాక్రమించినగతి ధాత్రి నాక్రమించి
యున్న జలజాప్తనంశమహోదధి నవ
చంద్రమస్సామి రాముని సాకుచుయ్య

ఉ. ఈ వనవాసని స్తరణ మీపును మాకు ననుగ్రహింపవే
యో వటరాజ! మా తిరిగియూఁకి బోయెఁకునేళ నీదు శా
ఖావృతమైన నీడల సుఖంపడు ప్రాణులకుఁ మహాబలుల్
పూవులు పండ్లు నిత్తు దయఁబ్రోవవె మత్పతి మానినన్నిభుఁ

క. అనుచున్న భూమిజాతం
గని రాముఁడు ప్రేమమెల్లఁ గందనగాయం
ధునివోలె నెక్కఁ దన త
మ్మునిగని యిట్లనియె హాస్యముగఁ బ్రేమమునక

మ. మన కెల్లఁ శుభమైనవాక్యములతో మన్నించుచే తాను వ
చ్చినలాభంబుగఁ జేయు మీవదినె దాక్షిణ్యంబు నాసించుచున్
జనుమీ ముందర దారితీయు మనినక సామిత్రి ముందేగినఁ
జనకత్మోసుత ధ్యానమగ్న పతివాచారీతి యోంప కే

క. తనమటదీవేంటఁ జనుచున్

చనునది తా నెఱుంగకుండఁ జనుచున్ వటరా
జనుగూర్చి యింక నీగతి
యనుచుండెను రామచంద్రుఁ డచ్చెరువందన్

గీ. భూమిజాతుఁడ వీవును భూమిజాత

నేను, సౌదర్యమర్యాద నైనఁ బూని
మస్మనోమహేశ్వరు వనమండలీని
వృత్తి పాలింపు మాదివఁటేంద్ర! నీవు

మ. మివులన్ దవ్వుగ నేగినన్ దెలిసెఁబో య్మజాత రాముండునుం

బువులుం బండ్లు నొసంగి క్రొత్తలు వసీభూజంబులంజూపి లం
ఘవిధామోహనదేహజంతువితతిన్ గాన్పించి సీతామణి
వ్యవధాళోపణ మాచరించి తతనిశ్వాసంబుఁజేకొంచునున్

వ. చాలదూరము యమునాతీరముం బట్టిపోయి తీరవనంబు వదలి

మహారణ్యంబుఁగాంచి భరద్వాజులు చెప్పినత్రోవంబడి యారాత్రి
యొకచోఁ గడపి మఱలఁ బ్రయాణంబులుచేసి చిత్రకూటప్రాంతా
టఁగి బ్రవేశించి జానకీమనఁడల్లాసంబుఁగాంచి శ్రీరామచంద్రుండు

నానావిశేషంబు లుపన్యసించుచు

సీ. యశావన్తప్రారంభమందలి యీ కేకి

తోడతో నొకకన్ను తోఁచెఁజూడు

పొదవోలె గట్టి యీ పూచిన జీడిమా

మిడిఁ జూడు తెలిముసుం గిడినయట్లు

మూడునిల్వుల దీర్ఘముగఁబట్టె నా తేనె

తుట్టె నగ్గిరి కాచినట్టు కనుము

చందమామనునుండి జూరిపడ్డదియేమొ

శశ మిద్ది తుఱ్ఱున జారిపోవు

కొండ పెనుడొక్కలో దాఁగుకొయన్నట్టు

లీ గిరిద్రమ్మ కొమ్ములయెత్తు చూడు

బల్లపటపుగనున్న యీ పచ్చయడవి

యవనిధరపుళిందేంద్రు శయ్యాస్థలంబు

సీ. కూతకు బదులైన కూతగా వాణోను

వాకంబు జరుపు నీ కేకియుగము

కారండవోద్ధాత్తకలితకూజనమంటి

పట్పది పచరించు సన్నతరము

నీళ్ళాడునాళ్ళు పండెనో నీడనిర్మాణ

మున నటబూవువృత్తి జనుఁ జకోరి

యీ ముదికొంగ మిధ్యేర్యాధ్వకల్పన

నిక్కి యీపడెలోన నిలుచు లేచు

మైనది దామరపూజెర్వుఁ బట్టి జాలు

వారునీ ముర్మురల సెలయేలు వర్ణి

వలెను ప్రహ్వసనంబుండి బ్రహ్మబిందు

పుల వెలార్చెడి మనదారి తెలుపునట్లు

శా. శ్రీరాముండుచు నంతఁ దమ్ముఁగని లక్ష్మీ! యీవనంబున్ బయః

పారీభూతమ్ము సాధునిర్మల రవరీపాకంబు నానాలతా

రారాడితల్లబుద్ధి, మూలఖని, సుగ్రానంబు, జంతప్రతా

నారామంబు సవాసయోగ్య మిట నున్నంజాలు నిక్కంబుగన్

శా. భ్రాజన్ముక్తిపథప్రవిష్టులు మునుల్ వాసింతు రిచ్చో భర

ద్వాజుల్ చెప్పిరికూడ నిం దునికి సర్వశ్రేష్ఠమం చిచ్చటన్

భ్రాజన్ముల్ మునిరాజు లుండిరట వాల్మీకిన్ విలోకింత నూ

తేజస్సింధువు చిత్రకూటగృహి కాదే మున్ను విన్నట్లుగా

క. అని నాకుజాతు నాశ్రమ

మునఁ జని పేరులను జెప్పి ముగరు నమస్కా

రనిభృతి నిల్చిన నమ్ముని

కనుదమ్ములు విచ్చి చూచి కాంచి రఘుపతిన్

క. కూర్చుండుఁ డంచు స్వాగత

చర్చన్ మఱి పలుకఁడాయె నన్ముని రాముం

డర్చితుని మాని వీడ్కొని

యర్చిష్టతేజుఁ డనుజు నరసి మృదూక్తిన్

శా. గంఢూపీంచేను తేజముల్ పలుకు బంగారమ్ముగా మాట లే
కుండే మహానియు నేలవచ్చిరనఁ డిం దుండుం డనం డంచు రా
ముండున్ దమ్ముఁడు వెన్నకుందిరిగి న్నభూదృష్టి వీక్షింప శ్రీ
నిండారన్ మునిలోకమాళి కనుచుండే వారినే హంసే

గీ. మఱలఁజని రాఘవులు పుట్టమానిఁజేరి
స్వామి! మమ్ముఁ గాంతారవాసంబుఁ జేయఁ
బంపె మాతండ్రి పదునాల్గువత్సరములు
చిత్రకూటాద్రి నుండ వాంఛింతు మేము

మ. అనినన్ నవ్వెను మాని నవ్వినను వా రాశ్చర్యలగాఁతులై
చని శాలాబహిరంతథాత్రి మఱలన్ శాలాంతరం బేగి యుం
దున యోగ్యసలిఁబర్ణశాల నొకఁడున్ చూత్తుంబు విశ్రంప మా
మన సెచ్చోటను గట్టుమందు రనినన్ మానీండుఁ డల్లంతనన్

ఉ. లేచి గిరింద్రపార్శ్వవిమలీకృతధారుణి నొక్కచోఁబునన్
బ్రాచిముఖంబుగా నలిలభవ్యగృహదులతో విశాలశా
లాచతురశ్రరేఖలు నిలాస్థలి గీసి యొకింతమాటలే
కే ఘనఁజొచ్చె జానకి ముసింద్రపదంబు నమస్కరింపఁగా

శా. బిడ్డా! లెమ్మని మాని ధాత్రితనయాత్మీతాస్యనీరేజమున్
గడ్డంబుం గొని యెత్తిచూచి కనులంగన్నట్టి యోచూపు నీ
రడ్డంబై చనఁ బిల్లలేడి బెళుకొ నక్షీప్రసారంబుగా
నుడ్డినార్చిరంమదంబుగ నెదో యూఁగాఁడిన గ్లోప్పఁగా

క. ఆ చూపుతోడ జనకజ
ప్రాచీనమహర్షియందుఁ బ్రకటార్చన
ధ్రీచీనంబుగఁ బితృభా
వాచలితంబైన బుద్ధి నవలంబించెన్

వ. అంత లక్ష్మణుండు భిన్నయోగ్యదారుఖండంబులు తెచ్చి చెట్లపట్టను
బెచ్చి నారదీసి స్తంభములు దూలంబును వాసంబులు యథా
పరిమాణం బేర్పఱచి గృహంబు నిర్మించి మిడతనల్లి గోడలకుఁబెట్టి
మంటితో మెట్టి కప్పగాఁడేకాకులు నీఁతాకులు నారి కేరపత్రంబులు
పెట్టి పైనలికి సిద్ధంబుచేసిన రాముండు తమ్మునితో నిట్లనియె ౫౫౦

మ. మఱియుంబో గృహదేవతాయజనకర్మం బాచరింపంగ నే
 . మఱికన్ గైకొని రమ్ము కృష్ణమృగమాంసం బర్హి వాల్మీకి భూ
 సురునిం బిల్వము యాజ్ఞికంబునకు వాక్కునున్ మహామానిఁ బ
 త్పరిచర్యాపరిణామనర్వశుభు నభ్యర్థించి తోడ్కో ననన్

సీ సాత్తుడై నియతుడై సంగ్రహంబుగ నర్వ
 ప్రతాపసానికసమిమిమృత
 ములఁజేసి వాల్మీకిముని వచ్చి తాను స
 మాప్తాంగ మగు లక్షణా త్తమైన
 కృష్ణమృగమ్ము దోరించి నిష్ప్రప్తమ్ము
 ఛిన్నశోణితము సంపన్నమైన
 యగ్నిలోఁ జేల్పించు నాపైని శ్రీరామ
 చంద్రుండు తన కిష్టసకలదైవ
 తముల యజియించి సర్వోత్తమము గృహప్ర
 వేశముం జేసె నంతట విభుండు వైశ్వ
 దేవబల్గు లిచ్చి శ్రీమహాదేవవిష్ణు
 బలులు ఘటియించి ఋషిదయాపాత్రుఁ డగుచు

ఉ. సంశయనీయవాస్తుఁడరిసంగతమంగళముల్ ఘటించి సా
 రాంశముగా జప్రప్రయతుఁ డౌచును మాల్యవతీతరంగిణీ
 సాంశుజలంబులం దరిగి స్నానముచేసి యఘ్రప్రతానికా
 సంశయ ముత్తచుంబు బలినల్ప రఘూత్తముఁ డాత్తధీకుడై

క. తనయాశ్రమమ్మునందునఁ
 బానరించెను చైత్యములును బాలుపగు వేడుల్
 కనుకని యాయతనంబులు
 వనరుహహితకులుఁగు రామభద్రుఁగు పెలుచన్

ఉ. తావులు గుమ్మనన్ బువ్వులదండలు వన్యసుమాళి వేళ్లు నీ
 క్లావులు తేర వంశి పలలంబులు నెల్లప్రదేశతర్పణ
 శ్రీవిధిగా బలుల్ నెఱసి చెల్వముగూర్చి సమస్తభూతచే
 తోవశహామముల్ జపము తోరముగా రచియించె శ్రద్ధమై

న. అంత గృహప్రవేశంబుచేసి

క. మాల్యవతీస్సానంబు న

మూల్యము సౌమిత్రినేవ భూతనయాసౌ

శీల్యంపుగృహిణితనమును

బాల్యంబగు బ్రహ్మచర్యపరమవ్రతమున్

క. మే ల్పిందు నెడద నగ్గిని

వేల్పుటయును వగ్గుతబిసిపిండును వినుచున్

గొల్పుటయును బ్రామినుకులు

క్రోల్పుటయును నీమ మూడుకొని నిల్పుటయున్

సీ. వైదేహీచని మాల్యవతీవద్దఁ దడసిన

సనుజునిఁ జూచిరమ్మంచుఁ బంపు

లక్ష్మణుం డడవి నాలస్యంబుచేసిన

బ్రభువు దందడిఁ దానె బయలుదేరు

తాను లక్ష్మణుఁడు నిద్దతె యున్న వైదేహీ

సౌఖ్యమును విచారచర్చ సలుపు

నుర్విజతోఁ దానె యొంటరిగా నున్నఁ

బరిహాసశృంగారపరతఁ జొక్కు

మృచ్ఛ, రొకచోటనుండిన భూమిపతియు

సుఖముగా నుండెనా? తల్లి సుఖము గలద!

భరతుఁ డరుదెంచెనా? యేమి జరుగు నచట

నని సహస్రశ్లోకహాభవ్యత భజించు

క. తా మచ్చోటనె యుండిరి

తామే సంసారమెల్ల తమరు నయోధ్యా

స్వాములె యగు తేదో లీ

లామూత్రముగాఁగ రామలక్ష్మణసీతల్

శా. ఆ చైత్యంబులు నావితర్దికలు తా మా హోమకుండాదులున్

వీచీసంచలనమ్మదాక్షిణ్యములుగా వీక్షించి వైదేహీతో

నా చక్కండనమాడు లక్ష్మణునితో నాయాయీచోట్ల మఱే

మో చేయవలె మార్పులంఁచు బలుకున్ బ్రోల్లాసియైరాముఁడున్

ఖండాంతము

గీ. ఏది విని, మనోజ్ఞభావనాహేల పట్ట
రానిదానో ముక్త్యులధరాధిపునకు
నిద్ది ప్రస్థానఖండ మద్రీంద్రచాప!
ప్రధితవిశ్వనాథకవీంద్ర వాక్కలాప!

చ. కదలగరాని కన్యోగుడు కాలమునందున గుండె లోపారక
గదలెడుగాని నిల్పుకొనగా నిలుపోపగజాల నేమి యె
ల్లద మిది నందమూరిశివలింగముగాఁ గనిపింతు పోదువుకా
బదపదవైండికొండకునె వచ్చెద నీ విట నిల్వలేనిచో

ఖ రి జి .

సమూహవ్యావృద్ధివిజసరిదంచజ్జలపుషత్
సమాజోద్యమైశ్చిప్రకటితకృపాస్పర్శనతనూ!
అమేయాత్మజ్యోతిఃప్రసృతనకలాజాండవిభవా!
ప్రమాకృత్యానీతాక్షరకదళషడ్భాసితమనూ!

౧౬౩

క. శ్రీసచ్చిత్సంసర్గ

వ్యాసరజనభూతలోకపరి శతిదేహా

ప్రసంగ్యవాహా గౌరీ

ప్రహసామగ్రీవిశిష్టశృంగారోహా

చ. లూనదృశాంబువుల్ నగరులోనికి రాణులు కొంచు జన్న భూ
జానిని, రాజు మూర్ఖుగని చాలయు దవ్వగ నట్లెయ్యండి తం
ద్రీ నిలుమంచు దా గలవరించుచు నుర్వులు గ్రక్కుచు దినాం
తానతసూర్యబింబజరంశుల యెఱ్ఱనివెల్లు తగుచో

చ. స్మృతిగని కన్నువిచ్చి యతనీకుసుమాభశరీరుడైన రా
ముతనువు నిగ్గులెల్ల నివిపో చనుదెంచెను రాముడేడి యం
చతితరమైన కోర్కె చన, నచ్చటివారలు స్వామి! యిద్దీ గా
థతమము లెల్ల గ్రమ్మను గడంగెడి తీరదె ప్రొద్దుకుంకెడి

గీ ఇంక నిచ్చేటం గొడుక? మీనాంకమూర్తి

రాము నరద మీవటకు బురంబుదాటి

యెంతదవ్వైన బోవచ్చునే యనంగ

రాజు నే నేగవలదంటి రాము నడవి

ఆ. తండ్రిమాట కడుగుదాటెడు రాముండు

నేను వలదటన్న నేల యేగె

దండ్రిమాట కడుగుదాటెనే రాముండు

నేను బామ్మనంటి యేగినాడు

శా. అయ్యో! చీకటి క్రమ్మెబో శబరకన్యానీలగండచ్చవి

దయ్యంబుల్ విరబోసికొన్న జడలై తా రాము డీ చీకటుల్

కయ్యల్కోసిన నల్లవెల్లిబడిపోగా నేర్చునా? తండ్రి యే

మయ్యో రామునకు బృష్టపథబాహ్యంబైన శత్రుత్వమై

శా. మోకాల్మీదికి జాటు కేలుగవయు బొంగారు నంసంబులున్
శ్రీకృష్ణావిత్తర్దివక్షము శ్రవశ్శీకారపర్యంతరే
ఖాకల్పం బన్య గన్నుదోయిగని వన్యావీధి గండ్లున్న పు
ణ్యాకారం బంబలంబు చూఱుగొనరో యాహా! పుళిందోత్తముల్

ఉ. నేలుపువీటియేలికకు బెద్దయు సాయముగాఁగ మెచ్చి తా
దోలినయట్టివే కలవు లొంబదిలక్షలు కోట్లు జాతి గు
ట్టాలని నాదు సాఫడిని రాముడు కాలక్షేప నేగునే వని
లీలయుఁగాఁగఁ దిండికిని లేని యనాథుడు పోయినట్లుగన్

మ. అగు బంగారపువీణపై మధురరాగాలాపనన్ మేలుకో
నగు న్నా తండ్రి గిరింద్రకందరరవద్వ్యాఘ్రగ్రగర్జారవా
సుగజాగ్రక్లితి గాంచునో మొగుడు గన్నుల్ విప్పి వైదేహి భ
ద్రగతిన్ జన్నదొ లేదొ చూచుకొని యంతన్ నన్ను నిందించునో?

చ. మణిపిడి నెమ్మికన్నులు నమర్చిన మారకతంపుబిళ్ళ వీ
వనగొని వీభిన్ నిదురపట్టని నాయన తీవ్రఝంఝలున్
బెనచిన గుమ్మలొచ్చు బెనవెట్టెడు గాననవృక్షశాఖకా
జనితసమీరపాతములనందడి జక్కగ నిద్రనోవునో?

శా. హర్యక్షంబుల శ్వాపదంబుల దురంతారావభీతిప్రదా
హర్యప్రాంతమహాటవీకలుషశయ్యావీటి వైదేహి, యా
దీర్యత్రంటకబాధ కోర్చికొని నిదించున్ మరాళీగరు
స్మర్యాదావధిసాధుశయ్య నిదురింపన్ లేని క్రొమ్మేనితో

చ. దశరథుఁ డన్న పేరుగల దానవుఁ డేమి కృతంబుఁ జేసెనో
విశదపురాజనుస్సులను, వీనికిఁ గోడలులేదు బిడ్డలే
దశనివచోదురంతకుఁ డనాగసుఁ బుత్తునిఁ బంపె గానకున్
బ్రశమితకాముడౌ కోడుకుఁ బండితన త్తముడైన వానినిన్

ఉ. గాధిజుడంత దైవ మడుగన్ సుతుఁ బంపఁగ నొప్పుకోను లే
దీ ధర నే నహో బ్రదుక నెట్టులు?, రాముని విప్రయోగపుం
బాధ భరింపజాల సుకుమారుడు రాముడు మూఁపుప్రొద్దులన్
సాధువు వాడు నా కనులఁ జాదినఁ గండపుఁబూత కాపుటన్ ౧౩

శా. ఈ యంతఃపుర మల్లదానవిదికాదే! యిందు నన్నుంచి రే
లా! యే నేగడఁ గోసలాత్మజగృహం బచ్చోటికిఁగొంచుఁ బొం
డా యోషిన్మణి రాముఁ గన్నకడు పాహా! యామె భాగ్యంబు కా
దే! యోగీశ్వరువంటి బిడ్డఁగనె మాహేయీపయఃకల్పునికా
వ. అనినఁ గాంచుకీయులు రాజుఁ గౌసల్యాగృహంబులు చేర్చిన

గీ. సాధురామలక్ష్మణఫల స్తబకహీన
మవనిజాపుష్పవల్లీసుహానరహిత
మైన యా గేహ మన్న యద్యాన మరసి
మనసుచెడి భూమిపతి తోటమాలిన్తోలె

ఉ. పోడిమి దీవనల్ నెఱిపి పుత్రుఁడు రాముఁడు గేహదేహాళికా
వీడినయంత నల్పముగఁ బెట్టిన యింటి యలంకృతుల్, మఱికా
దోడనఁ దీసివేసి నెదతోడి విషాదముచేతఁ దల్లి యా
పాడయినట్టి గేహమును బార్ధివుఁడెల్లడఁ గాంచి కాంచుచుకా

శా. అక్రోశించెను బాహులెత్తి విభుఁ డాహా! రామ! నాబిడ్డ! క
ట్ట! క్రూరుండగు నైనఁ దండ్రడిపయి నిట్లత్యంతవైరంబు భూ
చక్రంబందున నీవుగాక మఱి యే సంతానమో చూపుఁ? గా
మక్రోధోపహతుకా ననుక వదలి రామా! యెంత శిక్షించెదో?

ఉ. ఆ యెవరో యదృష్టముగలట్టిరు వేగుల జాజిపూతన
వ్వై యెసలారు రాముని ముఖాంచితకోమలమరదహాసచం
ద్రాయితకాంతిఁ జూచెదరు రాముఁడు కాననవీధినుండి నీ
తాయతమూర్తి సర్వజగదాభరణం బరుదెంచువేళకుకా

గీ. నాకు లే దా యదృష్టంబు నాకు లేదు
కైకయనియెడి విషభుజంగమ్ము వినపుఁ
బూత నిగనిగల్ కల సన్నమొలకకోఱ
యాకుఱా పదునైనట్టి నాకు నేల?

వ. అంత నింటిలోనికిఁ గౌసల్య దివ్యైతెచ్చిన రాజుల్కి-పడి

క. ననుఁ బాము కఱచె దివ్వియఁ

గనినంతన వినము మస్తకంబున కెక్కుకా

గొనిపొండు దివ్యై దివ్వియఁ

గొనిపొండి యంచు రాజు కుంచుకయున్నకా

శా. 'కౌసల్యాసతి రాజు నానుక భుజంగశ్రేష్ఠదంష్ట్రావిషం
బాసీమాంతము నాకు నెక్కినది రాజా! నీకుఁ గాదన్న, భూ
మిశుం డెవ్వతె వీవునా, సతియు నేనెవ్వరైనా? కాననే
చ్చాసంసారికి గామలుబ్ధకప్రసూజన్మక కిరాతింజుమి!

మ. తొలిజన్మంబున నేను బోయెతను నాతో రాఘవాంతఃపురం
బులకు వచ్చెను పాడుజన్మ, కొడుకుల్ పోవక వనీభూమి తా
వలె నిందుంటివి బీటవెట్టుకొని నా భాగ్యంబు నాబిడ్డలం
బలె దుష్టంబయిపోదు సంపదుదితప్రాసాదవాసంబునై

శా. నన్నుంజూచినఁ జూడకున్న ధరణీనాథా! నినుంబట్టుకే
యున్నా నింత పగేల నాపయిని నా యున్నట్టి సర్వంబు నా
మిన్నా గంటిన్ దేమిచేయదును భూమినాథ! నిన్నుందునా?
యన్నక నా పసివాండునుం దిరిగి రానై యున్నదా! చెప్పమా!

సీ. బహుధానిరాదృతిభాజనంబై బిట్టు
చీకట్లు క్రమ్ము నాజీవితంబు
లోనికి నీకృపాసానమై చనుదెంచె
నొక యింద్రసీలరత్నోపలంబు
ఆ మహారాజు బ్రహ్మణ్యుండు జనకుని
కడుపు చల్లంగను మాఘవతశకల
మునకు జోడించెను ముక్తానరోలక్ష్మి
ముగ్ధాంశుచిక్రణమూర్తి నొకఁడు
తాను నా దుస్థితికి జాలిపూని యీ సు
మిత్ర తాఁ గన్న మాణిక్యమృష్టశకల
మొకఁడు జోడిచ్చె నా నీలమునకుఁ దుదకు
నొక్కమణి లేక చీకట్లు పిక్కటిలై

క. ఈ గ్రుడ్డిదీప మొక్కం
డుగ్రంబగు తోడుగాఁగ నుంటిని నా యీ
వ్యగ్రంబగు జీవితశా
ఖాగ్రంబునఁ బండ్లు పండి యంత ర్హితమై

ఉ. ఓలము మూలముట్టు చెడి యొక్కరి నన్నవనేమిలేదు ము
క్కాలము తన్నె నమ్ముకొని గాఢయతాత్మను ధ్యానమగ్నత
జాలగనున్న దైవమును జాలి తలంపడు వాని స్థామ్ము నా
మూలమునక మతేమి చెడిపోయెను గర్మకు వాఁడు నమ్ముడై

ఉ. మా వధు వామె యన్న యొకమాటకె దీటగు నెల్లలోకముల
కోవల ముత్తై మా జనకుకూతురు రాఘవు లింటివెల్లు వ
న్యాయవియంబు లేలునొ ననాతని తల్లి యరుంధతీకృపా
శ్రీవిభవంబు కోడలిని జెందును గావుత మాశిషంబుగా

క. బిడ్డలు వనవాసంపుం
గడ్డు గడచి మఱల తల్లిగడ్డం ద్రొక్కం
బడ్డప్పుడు వారలచే
నొడ్డుంబట్టెదన? యంతయున్నదా? నాకుక

శా. అయ్యయ్యా! యిదియేమి వ్రాసినది నా యాస్యంబునక? గుండలోఁ
గయ్యల్కోసిన దుఃఖవాహినియు నీకౌసల్యజీవంబులక.
వ్రయ్యంజేయదు సాగరాభిముఖమై వారించ దేమందు నా
యయ్యల్ కాననదుఃఖవార్ధిక బ్రళయంబై పోదురో! యేమొకో?

క. నాతండ్రి మఱలవచ్చును
తాతల యీనేల మఱలఁ దానేలు ననక
జేతంబు పుట్టదాయెను
సీతా! సీతా! యిదెంత సేగే, తల్లీ!

వ. అని నిరవధికదుఃఖసాగరతరంగతాడనాంతర్నిత్యైర్య యైన కౌస
ల్యతోఁబాటు దశరథుండు వననంబు కన్నులఁబెట్టికొని కుములు
చుండ సుమిత్ర పట్టపురాణిని విడదీసి యిట్లనియె

క. ఆహా! యేమిది యశుభ
వ్యాహారము లాడె దిద్ద రాల్మగలు బభీ
యోహరిసాహరి నొకరొక
రూహలపై నూహ లల్లి యుఱక తపింపక

మ. తనకుం బుత్తుడు ప్రాణమం చెటిగి చింతామగ్నుడౌ భర్తగై
కొని వేరీతులదేర్చుకో నగుట లేకుండె నరే! నీవు పాం
గిన దుఃఖంబున బ్రుంగిపోయిన నృపుఁ గేలూది యెవ్వారు తే
ర్చును బాలింపను చేయగల్గుదురు ధైర్యం బూనవమ్మా సతీ!

ఉ. చివ్వకుఁజాలు బిడ్డ వనిఁ జేరినవాఁ డటఁ చేతకానివాఁ
డెవ్వఁడౌ పోయినట్లు నెగులేటికి? రాముఁడు బాలుఁడం చహో
నొవ్వకు! బాలుఁడే యని మనోగతిమండును దల్లివెంట, వాఁ
డెవ్వఁడు? వాని కేమిభయ? మేగిన త్రోవన వచ్చు స్వామియై

చ. సుతుఁడనుకోకు! సూర్యులకు సూర్యుఁడు బ్రహ్మల బ్రహ్మ యెల్ల దే
వతలకు దైవ మా కొడుకు వానిని నగ్ని స్పృశింపలేడు భూ
తతతి కుమారునందు వినతంబయి భక్తి సపర్య సల్పు నా
పతికడ నున్న భూసుత కపాయము రాఁ బనియేమి! చెప్పమా

మ. తొల్లిధర్మంబున బద్ధుడై చనిన పుత్రుంగూర్చి దుఃఖంపఁగా
వలెనా? నిశ్చునువంటి శీలవతు లా బాలుండు సత్యవ్రతుం
డలఘు డచ్చయశఃపతాక శశిసూర్యంబైన కాలంబు మె
చ్చులమేరై పదిదిక్కులందు నెగిరించుఁ గాశకాశవభణ్

శా. శౌచాంభోనిధి రాముచంద్రు నుడికించుఁ లేడు సూర్యుండు శ్రీ
వీచీగంధవహండు రాఘవునిసేవించుఁ నభస్వంతుఁ డ
రాచచర్చిక్యనవాంశుసంతతి సుతుఁ జంద్రుండు సేవించు వ
న్యాచక్రాటులు రామువింటికొపిరెఁ గాంచంగ లేరింతయుఁ

చ. మృధమున దానవేంద్రునిఁ దిమిధ్వజపుత్రునిఁ జంపినందుకుఁ
విధి దయచేసినట్టివి నవీనమహాస్త్రములుఁ సుబాహుని
రక్తధనకృతంబు గాధిజుని మన్ననఁ జేకుటనైన యస్త్రముల్
బృథులభుజావ్రతాపు ర్భువీరుని నిత్యముఁ గొల్పుచుండెడిఁ

క. ఆతని కీ యిల్లెట్ల
స్థితవసంబులును నల్ల బిడ్డ కరగతం
బై తనరు విల్లుఁగాంచిన
భీతిం జరియించు భూతవితతులు తల్లీ!

శా. నీకు నాకును లేదుగాని పసివానింగాంచు భాగ్యంబు వాఁ
డా! కాంతారపథోచ్చలద్దితిజరాడ్వ్యాపాదనోదారబా
హోట్టొక్కతి నిస్తరించి వనవాసానేహ మేతెంచు నిం
దాచక వాడని పూవువోలె క్షీతికన్యాభ్రాతృసంయుక్తుడై

ఉ. జిష్ణుని మౌనికల్పు కుశచీరధరుఁ బదరీవనిఁ మహా
విష్ణువు తాపసాకృతిని వెల్లెడునట్టుల వెల్లువాని ని
స్తృష్ణునిఁ గన్నులెత్తి కనరే ఋషిపుంగవులెల్ల నందు భ్రా
జిష్ణునిఁ గాంచుచుఁ తపముసిద్ధినిఁ గాంచిన మూర్తి నెంచుచుఁ

శా. రాజై రాముఁడుపోవ లక్ష్మణుఁడు మార్గంబెల్లఁ గోదండవ
ల్లిజాగర్యుఁడు తీర్పు భర్తమయవల్లీమూర్తి భూజాత స
రేజాతాత్ముఁడు భర్తతో సుఖముగా శృంగారలీలావచః
కూజాసంశ్రవణాత్తకుట్టమిత యాకుంబిందెగాఁ బోయెడుఁ

శా. ఆ రాముండును నిల్లెవచ్చుచు నయోధ్యాపారన్నేతాంజనం
బై రోమాంచము వుట్ట నీయడుగులం దల్లంత నొత్తుఁ బయః
పారావారము పోటుకొగ్గినటులఁ బట్టాభిషిక్తుం డగుఁ
శూరుండౌ సుతు ముంగురుల్ తడిపె దాశూద్ధారిబాష్పంబులఁ

వ. అనుచున్న సుమిత్ర మాటలకుఁ గన్నకడుపు కావున మదిమఱుంగు
వడ్డ శ్రీరామచంద్రకళ్యాణానేకగుణంబులును వాని స్వామిత్వం
బును దెరతీసినట్లై కాసల్య యోరిమింగాంచె

క. జనపతి యదిమొద లాఱగు
దినములు నిదురింపలేదు తినలేదును బ
ల్కనులేదు శయ్యపై న
ట్లనె పండుకొని తెలికన్నులం గనుచుండుఁ

క. కాసల్య పలుకరించిన
భాసురముగఁ గనుల నామెవంకకుఁ ద్రిప్పఁ
గాసల్య దుఃఖపడినను
ద్రాసంబవు గనుల సర్వదైన్యము నింపుఁ

క. ఏ వ్యక్తియైన లోనికి

రా వ్యక్తచ్ఛపులు కనుల రా వీక్షించుకొ

దా వ్యక్తియై కౌదని

లో వ్యసనం బంధింట్లు లోగొను జూపుకొ

క. బలవంతంబుగఁ దాఁ గో

సలకన్యక నోరుదెఱచి శర్కరిలపయ

స్ఫులఁజోయఁగ మ్రింగక కో

సలసుత దుఃఖవడ మ్రింగు సాధివముగకొ

గీ. అంత వినఁబడె నంతఃపురాంతవీధి

గలకలము తోడుపాటుగాఁ గదలిపోవు

వేళ రామ్మునిఁ గొంచేగి వీడు వచ్చె

జూడు రామ్ముడులేకుండ సూతుడనుచు

ఉ. ప్రాణములెల్ల గుప్పిటను బట్టుక, వచ్చు సుమంత్రుడొక బ్రతీ

తొనిశితాక్షికి సుతవిచారకుఁ బట్టపుదేవి కేమిగాఁ

దాను వచించునో యనుచు ధారణినాథుని భార్య లన్న దుః

ఖానతవాక్యవైఖరియు నంతిపురంబువఁ జెల్లరేగఁగా

చ. అనుపదముకొ మహాశనివిహారహరాస్మృతిఁ గోరికొంచు లో

నెనిమిదికక్ష్యలకొ గడచి యెచ్చట తేడొ కలండ్లొ యచ్చటం

జని గదిముంగిటకొ నిలువ తొవతి కన్నులు విచ్చి చూచి యొ

క్కనినె సుమంత్రుఁ, ద్రిప్పికొని కన్నులు, కన్నుల నీరుగార్పగా

ఉ. వంచిన కన్నులకొ గొలికిపట్టులందెట్టెలు కట్ట నీ ర్పమి

పించి ధరాపతికొ మనసు ప్రేగున మాటయురాక తన్నెటిం

గించుక దోయిలించి యొక క్రేవ నిలంబడు మంత్రినామముకొ

వించు స్మృతింజెడకొ నృపతి బిట్టుగ రాణులయేడ్పు లొత్తుగా

క. పతితల తొడపై నిడికొని

సతి కోసలరాజతనయ “చనుదెంచెను దు

ష్కృతి కార్యకరణ మొనరిచి

హితముగ మఱి పల్కరింపజేలా మంత్రికొ

క. నీ పున్నెమాయె మఱి యే

దో పల్కుము దుఃఖ మెట్టు లుడుగును గైకే
యీ పర్యంతము నీ భయ
మా పడతుక లేద యిందు నవనీనాథా”

క. అని తానుగూడ మూర్ఛం

గనెఁ బట్టపురాణి దారఘట లాగుబైబ
పెను వగపుహర రోద
స్వనమున నంతిపురియెల్లఁ జనె నమవసయై

ఉ. మోహమునుండి తేరిన నృపుండును మంత్రిని రామచంద్రవా

రాహవమైన కన్నుల నతంబుగఁజూచిన మంత్రి పుత్రగా
ఘోషుని శోక వహ్నికృతహింసులదేహునిఁ దల్పఱాలితో
ద్వాహుని డగ్గఱెఁ బ్రియసుతప్రవియోగమహోపనాహునిఁ

ఉ. మానననాథుఁ డిట్లనె నమాత్యుని నానందైన్యరేఖకా

స్థానవిషాదయోగపలితాయితభృత్యుని రామభావసా
నూనసుతీవ్రతేజితమనోధృతచైత్యుని మార్గధూళి సం
తా నసమావృతాపఘనదానమహాఖిలలోకజాత్యునిఁ

క. ఉల్కాపాతము నోలిక

నూల్కొను కొపమున లక్ష్మణుం డే మనియెన్
చుల్కన నాయెడద రివరి
వల్కొన శిక్షింప నెపుడు వచ్చెద ననియెన్

చ. అనిన సుమంత్రుఁ డోయి ప్రభువా! పరమర్షి సమానశాంతభా

వనులగు నీ కుమారకులు పల్కెద రెట్టల నట్టు లట్లు నీ
యనుమతి నేగుచున్ రఘుకులాంబుధిచుద్దుఁడు రామచంద్రుఁ డే
మనినను నీదు సత్యవచనాభిరతిన్ మఱి మెచ్చుటె యనెన్

క. పృథుమతి సౌమిత్రి నిలిం

పథీకుఁ డతఁ డన్నగారి మాటయె యెపుడున్
వ్యధలేక యన్న చను వీ
వధచింతానిరతచిత్తపథుఁ డెల్లపుడున్

సీ. హా! రాము! హా లక్ష్మణా! హాస్సుమా! యంచు

నాఱుదినమ్ముల కవనినాథుఁ

డేడ్పుచుండినఁ జూచి యెల్ల యంతఃపుర

మఖిలదుఃఖమున సౌఖ్యమ్ము కొంతఁ

గనియె భూపతి మంత్రిఁగాంచి రాముం డేమి

యనియె రథంబెట్టు లవతరించె

జనకజ రథము డిగినవేళ నూత్నభ

యాకంపితాంగిని నాదుకొనెనొ

తాను రాముఁడు, నాదు సంతాన మడవిఁ

బట్టినది దిక్కుమాలి యేచెట్టునీడఁ

బట్టినది యేమి తిన్నది బడలి యెంత

తిట్టిపోసినదో నన్నుఁ దెలుపుమయ్య

శా. తా నిచ్చోటికి నాదుకొన్నది సుమిత్రాదేవి కానల్యనుకొ

బ్రాహ్మణ్యధనవేళ నన్నటు సుమిత్రాపూజ్యపంతాన సు

క్లే నా రాముని సీత నాదుకొనునా? యీ రెండైర్జ్జల్ పు

త్రాణవ్యగులుకాక యీవఱ కయోధ్యారాజు లేమాధురొ?

శా. తోడ్తో నిద్రయుఁ దిండిలేక కులబంధు! నిన్ను దర్శింపగా

నేడుకొ లోనన లోన రాధువకులహీగాధ నాలిఁ ప నే

వడుకొ గన్నుల వెల్లిగా నగ పె నింపంగాని నిన్నుడల్లే

కేడుకొ జానకిపోవ రాదనుచుఁ గానీ మాటలేకుంటినే

చ. అనిన సుమంత్రుఁ డిట్లనె ధరాధిప! రాముఁడు లక్ష్మణుండునుకొ

జనకజ నీపదంబులకు సల్పిన చెప్పినవౌ నమస్కృతుల్

కనుకని వేలు, తల్లులకుగాఁ బొనరించిన వొక్కలక్ష చె

ప్పినయవి చెప్పకుండు నొకవేయి నమస్కృతు లిచ్చె నీకహా!

శా. ఆ విద్యానిధి సూక్తిమంజులధురావ్యాహారబాహుళీ

లావైదగ్యము నే నశే? తలలు వేయెయున్న శేషాహియకొ

భావం బింతయు బీరువోకనుకరింపక లేడు, నాస్వామి నా

దైవం బా రఘురాముఁ డన్నయవి చింతాకంఠ వాక్రుచ్చెనక ౬౭

శా. నీకై యిట్లనే నేమి పూర్వసుకృతానీకంబా సత్యోక్తిమా
లాకంరాభరణుండవైన నిను నే నన్నిచిత్తికా దండ్రు
నా కీ జన్మమునందుఁ దద్వద్విమలపన్నాశికయుగ్మంబునం
జేకోవే ప్రణతుల్ సహస్రములు రాజీనాప్తవంశాగ్రణి!

చ. కొడుకు వనంబు చన్న యొకకొండొకశోకముచేత, జిన్నత
మ్ముడు చనుదెంచుదాఁక వగపుంబఱి రాజ్యము చూడకుండ మీ
రుడుగకుఁ డాత్తధర్ములు మహానిధు ల్బాత్తనత్యవిత్రముల్
విడుపుడు పుత్రదుఃఖము వివేకపథుల్ చన రా పథంబునక

శా. తల్లింగూర్చి యుపన్యసించె నిలులకా ధాత్రీశుఁడుకా దుఃఖపుకా
వెల్లికా ముగ్ధిన నీవు నల్లె యున్న నన్ బృహ్మమహాకార్య మా
వల్లొలంబగు నీకు రెండవును సేవ్యంబుల్ ధరానాథునిం
బెల్లొర్వ న్వలె నిత్య మగ్నిని హవిఃక్రీచుం బొనర్పక వలెక

ఉ. నీ కొడు కిట్లె వచ్చు మఱి నీచరణంబుజనత్ప్రణామరే
ఖాకమనీయుఁడౌ వగచి కందకు నీవును దండ్రు యచ్చటకా
శోకమునంద నా కడవిచోలులలోన శుభంబుగాదు మీ
ప్రాకటమైన యచ్చటి తపస్సుఖభావన నాకు శ్రేయమా

ఆ. అనుచు నిట్లు చెప్ప మనియె సుమిత్రతో
తల్లి! నీవు నాదు ధైర్యమెల్ల
నీవు లేకయున్న నే వనంబేగెడు
చాఁకగాను తల్లి వదలిపెట్టి

చ. మఱియును నీకుఁ జెప్పుమనె మానననాయక! దుఃఖ మంద కే
భరితుఁడు చిన్నవాఁ డనని పాల్యము పెన్దియు బర్వు నీవు మం
తురులును వానిఁ జక్కనగుఁ ద్రోవను బూన్పునుగావలెక వృథా
విరహము పేరగుండె యనిపించుకొనున్ మనుజుం డధీరుడై

చ. మఱి మువ్వరైన తల్లులు సమానమె యకాదుర యెంతచూచినక
భరితున, కెవ్వఁడో నృపుఁడు వాఁడఖిలంబున, ద్రాసుముల్లు దు
ర్భరమగు శోకభావమున బట్టి మరెవ్వరు కైక నేమి యం
దురొ యనరాద యామె నను దోలద కానన మేనె పోయితక

వ. మఱి సౌమిత్రి యిట్లన్నాడయ్య మహారాజ!

గీ. తండ్రి లేడును నాకును దల్లిలేదు
తమ్ములును లే రయోధ్య లే దుమ్ములికకు
నాకు సర్వమ్ము రామచంద్రభుండే
నాకు దైవమ్ము రామచంద్రవభుండే

గీ. సివముగొని తల్లి రాజ్యముచేసి పెట్ట
నెంచదును నాకు వలదు రాజ్యేంద్రియము
రామచంద్రపదధ్యానరమ్యమైన
చిత్తమున నన్ను వేటి స్మరింపజోడు

శా. నాప్రాణంబులలోని ప్రాణమగు నన్ను దండ్రు యీ రీతిగా
నే ప్రారబ్ధమొ తండ్రికి మఱిల దాని సామి యూహవసా
నప్రేమాస్పృహ డిట్లె పంపెజుమి కాంతారమ్ము నా కోపము
దీప్రంబై ధహించుచున్నయది నన్నే నన్నె తా నెంతయే

ఆ. ప్రాయోదాటి వెలికి యోగమంటపై
నీళ్లు చల్లినట్లు నీలమేఘు
సుందరుండు నన్న సూత్రవేప్తనకళా
సూరి యెడద కండెచుట్టు నాది

ఉ. తేడొనరించె దప్పలను రెండుటి దొల్లటి దాచరింపజే
న్నేడిది చేసియుండడు పునీతమతి యయు మేధవేళ స
మ్రాడభియోగ్యపుత్రజరింబగు బాంస మొక్కముద్దగా
మూడవభార్య కే యొసంగిపోయి యుండిన నింతయానాకో

మ. తొలుత నా మనసెంత యుమ్ములికతో దూరగాఢనో యంతపిం
గల నా కేల నటించు జల్లపడుగాక బ్రాహ్మణాజ్ఞల యి
ట్టలమైయుండిన నేమి యయ్యెదో దో డ్వేడాక్రూర మానేత యీ
తల నేలా వచ్చింపగోరన యయోధ్యాశోభనం బింతయు

ఆ. ఏల కోరవలయు నా లోకలోకమో
హతిరేకకారణాతివేల
చలదిరమ్మదాభ శాలీనమూర్తిని
జెలగి యన్న నిట్లు చేసినపుడు

క. అని యుండు కొండగుహలో

నన జొచ్చి వృథాభ్రమిన్ స్వనంబును మఱి చ

చ్చినరీతి నూరకయ యుం

డెను సౌమిత్రి పతయాశుశింబమువోలెక

ఉ. దోయిడికంట రాఘవవధూమణిమాలిక భర్తవంక గాం

గేయశలాక క్రొంజిగులు క్రేవలఁ గ్రమ్మగఁ జూచు లోచన

వ్యాయతి నిట్టగా మఱచినంకను గాంచె నుఱేమి చెప్పలే

దాయమ తల్లి నే నడుగనైనను లే దపు డెట్టు లుంటినో?

గీ. ఒకడు మాత్రము జ్ఞాపకమున్న దక్షు

లందుఁ గ్రొత్తగ జలపుట్టినట్టి చెలమ

యయిన రాముని లక్ష్మణుఁ డాని నిలచి

యతఁడు పడకుండఁ బట్టుకొన్నట్లు కలదు

వ. అనిన రాజు హాహాకారములుసెయఁ గౌనల్య వానకాలంబు మలు

సంజవోనికన్నుల నల్లై చూడ, రాజు హారామో హాలక్ష్మణ! హా!

జానకి! యని మృత్యుగాంచి

శా. ఇంకంజెప్పుమ యింకంజెప్పుమ ధరాభృంగోకపారిస్థన

త్కంకాలంబగు నాచరిత్రము న్యకంజైన రామాటవీ

న్యంకుప్రస్థితవ ర్తమానములు మూర్ధాన స్థితోష్ణాంశుమీ

నాంకుండ్డై తెలియెల్ల లేని ప్రభువై యా పోవు వాపోవుటల్

ఆ. మంత్రి చెప్పె నంత మఱిపా లైచ్చెమ

గుహుండు వారు నులచుకొనిరి జడలు

వేల్పులేఱు దాటి వెడలినారు ప్రథమాగ

ముఖమువెట్టి బాలిమొగమువెట్టి

శా. నాకన్నుల్ జలసంభృతంబులుగఁ గన్నా నా జలాపూర్ణ నే

త్రాకారంబులు మిన్ను చేసొనని దీర్ఘకారముల్ గాఁగ బా

హాకోదండుండు లక్ష్మణుండు చనె ముం దాపైని భూజాత భూ

మీక న్యామణి వెన్న రాముండును సోమింపక వనీమార్గముల్ గా

మ. అనినన్ రాజు చిరంతనుండగు నఖుండో నీవు నిన్నాళ్ళ నా
వనటన్ కొంచెము మంచిమాట వినిపింపజేసి తేమంటి ల
క్ష్యుణ్ణుడు రాముడు ముందు వెన్నదెసలం గాయంగ మాతల్లి మ
ధ్యను దా నేగిన దండ్రు లిద్దరును గోదండోగనారాయణుల్

క. ఆ యిద్దఱు నడుమను జను
య్యోయోపాప్రియకుమారి స్మరహరనేత్ర
శ్రీయగ్రమధ్యగత శు
షాతదృశ్యేషు ముంద యరిగి దహించున్

మ. అనినన్ బ్రెగ్గడ రామభద్రశరలక్ష్యులజ్ఞాను ముల్లోక మా
తని ప్రాణాంతరదీపవర్తియగు సీతాదేవి యెందున్న నే
మని, గంగాఫరతీరగాము లగు వా ర ధ్లేగఁగాఁ జూచి చూ
పునకుం దాటిన శూన్య మస్లేగని యో భూపాల! నే నేరునన్

చ. పరమశివుండు రాముఁ డనువాచము పెట్టిన యొట్టుజేసి నే
నరధుండెనొచ్చు నగ్గిజొఱుజాలక వేలుపుటేటఁ బ్రాణముల్
తొరఁగనులేక నీ రధము తోలుకవచ్చెదనంచు నెంచినన్
దురగము లొక్కముందడుగు తూఁగవు నా కశ బద్దలైననున్

వ. ఒకవేళ రాముండేమైనఁ గబరంపునేమో యిందు రెన్నాళ్ళుండు
మని గుహుండు చెప్పిన నట్లే యి యా రెన్నాళ్ళలో రాముండు
భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరుటయు నచటినుండి బయలుదేరి చిత్ర
కూటాభిముఖంబుగాఁ బోవుటయు యమున దాటుటయు గుహుని
వేగులవలనఁ దెలిసికొని

సీ. ఓ మహారాజ! నీయాళ్ళలో, నీళ్ళలో
జెలుపులందున నొక్కచేపలేదు
భూలోకమఘవ! నీ నేలలోఁబూలలోఁ
దోటలందున నొక్క తేటిలేదు
పృథ్వీశ! నీరాజ్యవీధిలో వీధిలోఁ
బురములందున నొక్క పురుగులేదు
ప్రభు! మీరు చను నసివాళ్ళలో బీళ్ళలోఁ
బసిమి మేసెడు నొక్క పశువులేదు

చిన్నికోడలితోడ రామన్ననదలి
వచ్చుచున్నట్టి నాదు దౌర్భాగ్యముఖము
పరిహరించిరా! నాదు సేవకతపొంతుఁ
బృథ్విపతి! యెంతగాఁ బ్రతారిందినావు?

శా. స్వామీ! నీవగు కోసలంబులును నీ సాకేతమున్ వేణ్యధో
భూమిన్ రంధ్రము గల్గి వచ్చిన జలంబున్ సర్వముం బీల్చుకో
నై ముందేగని పెద్దనాగువలెఁ దానల్లంతటన్ వచ్చు న
ట్లే మాయంబు పోయినట్లు కనరా దే దారిగాఁ జూచినన్

సీ. హవ్యకవ్యాదిపయఃప్రాణవీధి మా
హేయి తా నీచుకపోయినట్లు
నాలినగిరి కొప్పవడి గుహాముఖముల
సుడినడి మునులిండ్లు జాణిగినట్లు
వఱదలు నిదురలోవచ్చి తీసినఁ జూడఁ
బ్రొద్దుట ససి బీడువోయినట్లు
నిలువునఁగాచి పండిన తియ్యమామిడి
భగ్నవాత్యలఁ బడిపోయినట్లు
లోయి రాజ! నీయూల్లెలు నుస్సురనుచు
దాగుకొనుచును మ స్తకదఘ్నపంక
లీనమగుచును జెడరి తూలినఫలంబు
నగుచుఁ జన నీదుకొంచు నే నరుగుదేర

ఉ. బిట్టగు కోవశోకముల వీధిమొగమ్మును జూపకుండ నే
పట్టుల నిండ్లలో నొదుగఁ జారులు నిర్లనవిధులందు నా
కట్టిన బండిరాఁ దలుపుకంతలఁ బిల్లఱుచూడఁ బాపపుం
గట్టెలబండి దానిఁ గనఁగా వల దంచును దల్లు లాడఁగన్

సీ. ఉదయకాలంబుల నుర్వీసురగృహప్ర
ఘాణంబులన్ బలుల్ కానరాని
మధ్యాహ్నవేళల్ మహితాశుశుక్షణి
జ్వాలాశిఖాధూమ్య జాడలేని

సాయంసమయ భైక్షచరణనివృత్తహ

రాశరిశేణి మార్గానబోని

ప్రొద్దుపోయినచేళ ముఖరవిపంచీమి

లత్కమిసీగీతిలవణి లేని

వినమితోషస్సులను వటువీరకంఠ

శీవరస్వానపర్యాయవిధములేని

యూళ్ళ పెడపెడబడి క్రుద్ధయుగ్యములను

నా యదపు సుంత పట్టమి నడుపుకొంచు

సీ. వడిసెలతో నొక్కవనితె మంచెల లేదు

సర్వపక్షులయధేచ్ఛమ్ము పొలము

పాలుతీసెషు నట్టివారు లే కుండోధ్ను

లైన నైచుకులకు నమితబాధ

తొంగిచూచిన యెట్టి తోయజాక్షీముఖం బ

తైలసంస్కృతశిరోజాలిముంపు

చెట్టు చెట్టున మాసి చెడిన పండ్లనంగ శా

ఖాసితమూక హాకలికులంబు

ఒక మహాఘోరుఁ డైంద్రజాలికుఁ డెవండో

రవిలి మంత్రించి చన్న పురాళివోలె

నైన నీ యూళ్ళులంబడి యరుగుదెంచి

నాఁడ నీగుఱ్ఱములు ఛిన్ననద్రములుగ

సీ. నిర్జనసాకేతనిభృతవీధుల నేఁడొ

యొకఁడు పుల్కసునక ట్లుదరి తొలంగ

శవము త్రోవను గొల్లించు జనగాఁ బరిహరించి

నట్లు తల్పులు మూయ నందు నందు

మఱియు నీయూరి కమర్యాద యని బండ్లి

దిగి కల్లెములు చేతఁ దివిచికొంచు

ముట్టెలఁదను నుర్వుతెట్టెల కందుపలు

మేననెండ్లిన్న నెండి మెత్తుకొనంగ

యుగయుగములు నాపాడు నొడలి నెత్తు
రుల జొరించిన సేవానిరూఢభావ
మదుముకొనలేక నినుజూడ నరుగుదెంచి
నాడ రఘువులబానిస నడక చెడక

వ. అనిన రాజు నాలంబంబుచెడిన యింటిమాలంబుగోలె విఱుచుక పడి
సుమిత్రాకౌసల్యాబాహుచతుష్కాలంబంబు పొంది మఱల సేద
దేరి యిట్లనియె

క. ఏ యేలిక యే ప్రెగ్గడఁ
జేయింపనిదాని నేను జేయించితి నీ
చే యంతృభావదోషం
బాయెను నీయందు సేవనాఘఫలంబై

గీ. సేవకుఁ డఘంబు రాజాజ్ఞఁ జేసెనేని
నా యఘఫలంబు సేవకు నంటఁబోదు
పారలొకికశిక్ష నీవలన లేద
యైహికంబగు దుఃఖంబు నంట దెట్లు

ఉ. నీ పరుదెంతువంచు మఱి నీవలనక విని రామమూర్తి యా
త్రావచనంబు లాపయిని బ్రాణములం ద్యజింతునంచు నీ
త్రోవన చూచుచుంటి నిక దోసమునెట్టకు నాదుపైని నీ
సేవకు నీఫలంబు దయచేసితి నంచును బ్రయ్యవెట్టకే

ఉ. నా సుఖమందుఁ బాలుగొనినావును దుఃఖపుభోగ మెట్లు పోఁ
ద్రోసెదు? రాముఁ గాననపుద్రోవబడిక దిగఁబెట్ట నీకుఁగా
వ్రాసిన దేరి కే పగిది వ్రాసెనో యేమని చెప్ప! సద్గతిం
బాసినఁ జెప్పరాని వరపాలన యెవ్వరిధీమూహ చెప్పుమా !

ఉ. బద్ధులు రాఘవాన్వయస్యపాలురు కోసలసర్వభూప్రజా
బుద్ధి కటంద్రు నే నడిగి పుచ్చితి నే రఘురాముఁ గానకు
విధమతిక ననుం దొలగఁబెట్టి రఘూత్తముఁ దెచ్చికొందు స
న్నదుడ నేను మృత్యువదనంబును జేరఁగ శిక్ష నా కదే ౧౦౭

శా. సన్నుం కైకొనిపొమ్ము రాముకడకు నాతండ్రి నాకందునా?
యినా ఖైచ్చి వనీప్రయాణములు పోయెం జితకూటంబునం
దున్నాడా! వని నెట్టి కోనదరిలో నున్నారొ కన్గోకయే
యన్నా! వచ్చితి, వానిఁ గాంచుటయు నానా! నాకుఁ బ్రాణాలతో

క. మీ రందఱు నే నేమో
శ్రీరాముని విప్రయోగచింతామతి నం
చారోపింతురు రాముఁడు
దూరగుఁడా నాకు నెడదతో వసియించుకొ

ఆ. వాఁడు నాకుఁ గొడుకుకాఁడు తండ్రినిగాను
నేను వాని క్కింక నేల చింత
మీరు వాని బ్రజలు మీరాజు రాముఁడు
మీకు మీకు నేమి మేర కలదొ?

నీ. హా! హా! హా! హా! హా! హా! హా! హా! హా! హా!
నాభిసమగు శ్వసనంబు వదలి
దశరథుం డిట్లనె దానవి కైకయీ
వరగాధమును బాష్పవర్షితంబు
నిశ్వాసపవమాననిత్యవర్ణితరం
గమ్మును మంధరాగ్రాహ మవని
తనయావియోగలంఘన వేలమును నైన
రామశోకకృపీటరాశి నన్న
ముంచివేయుటలేదు నా మొగముఁజూడు
మనుచు నున్నాదచ్చితదుఃఖాంబురాశి
మునుఁగుచుండిన భూషణి మొగము గాంచి
మంత్రి చింతాంబురాశిని ముగ్ధుఁ డయ్యె

వ. అంతఁ గౌసల్య యిట్లనియెఁ దాత! సుమంత! శ్రీ వశిష్ఠులతో
పాటు నీవును నంతఃపురప్రవేశయోగ్యసాధుచరణుండవు, నిన్ను
వచ్చినను దప్పలేదు, నన్ను రాముఁ డున్నయెడకుఁ దీసికొనిపొమ్ము

శా. నా తండ్రిం గవుగింటఁ జేర్చికొని యెన్నా శై నదోయీ ! మఱి
నా తల్లిం జనకాత్మజాతఁ గని యెన్నా శై నదోయీ ! మఱి
నా తాతంగని లక్ష్మణుఁ మఱియు నెన్నా శై నదోయీ ! బళ్ళి
చేతం బియ్యది నాది రాతిదివలెన్ శీర్ణంబుకా దిదలయున్

చ. కలగిన రాజు భర్తయునుగాఁడును భార్యనుగాను నేను బి
డ్డలకడ కేగి యుండెద నిటాలజటాలులవద్ద గొండలో
యలకును బోరుగాక వనియందునఁ బుస్త్రుల నెంతమంది త
ల్లులు కనలేదు నే నొకతె లోకువయైతిని గాక సృష్టిలో

శా. ఏ నిం దుండను గొంచుబొమ్ము వనికిఁ హేలాసరోజ్ఞాతమా
లానేత్రాంశులఁ గన్నబిడ్డల వనైలావల్లరీజాలశా
లానిద్రాగతులం ద్యజించి మణిమాలాసౌధతూలాచ్చశ
య్యానిద్రం గనలేను బ్రయ్యపడలే నా రీతి నిద్రించుచున్

వ. అనిన సుమంత్రుం డిట్లనియె

క. నీకేలమ్మా శోకము
నీకొడుకును గొడలును వనీదేశమునం
దే కాటియ పడియెద రని?
మాకన మామాట వేఱు మహిరాజ్రాహిషీ!

గీ. వయసువచ్చిన కొడుకు లెవ్వారు తల్లి
నంటుకొనియుందు రది దుఃఖ మనుట లేదు
అతఁడు తేడైననేమి వేడైననేమి
తల్లితనమున నది కొఱంతయును గాదు

మ. ఇక నీతావిషయంబునం దనినఁ దల్లి! రాముతో నున్న నీ
తకు లీలాకరకర్ణాత్మతితరుద్రప్రాథకోదండల
స్తకపణ్యాకృతియైన నీతకుఁ బతిద్రాక్షిష్టదోస్సీరరే
ఖకు నీ నీతకు నేమి భీతి? గతదుఃఖా! పిచ్చి నీకేటికి

ఉ. ఆ రఘురామచంద్రుఁడు మహాటవి కేగిన భూమిజాత నె
వ్వారిటఁ బట్టికోగలరు భర్తకు దగ్గరనున్న నీతకున్
నీ రమణీయసౌధములు నీదగురాజ్యము నీవు నెల్లరుం
జేరువ నున్న యట్లె యొక నేగియు నీతకు లేదు కానలో

క యోషిస్మణి కార్తస్యక

- భూషణములు లెక్కనేయఁబోదు ప్రసవమం
  - జూషాకృతి పూవులతో
- వేషము తీర్చికొనుఁగాక ప్రియ మా యమకుఁ

చ. అరదముపోవునట్టి సమయంబున నేనును లక్ష్మణుండు ని
ర్భరమగు దుఃఖమానముల బాధను బొందుచుఁ బోవ నామె యా
తరువును జూచి యీ సుమవితానముఁ గాంచి మఱి మృగంబునో
యరసి యదేమియెం చఱుగు నాత్మవిభుఁ మఱిదిఁ స్పృహఁభునై

చ. సుమములు వాసిపోవుటలు చూచితి తేవునకుఁ శిరీషవ
త్రములును వాలుసంజలకు వ్రాలుటఁ జూచితి నెల్లయైన జీ
వములు దివంబాసన్ నశిమిభాగమునం దపియింపఁ జూచితిఁ
నిముసముఁ జూడలేదు ధరణీసుత యించుక కందిపోవుటల్

సీ. అడవిలో నడచినయప్పుడైనను దల్లి
చిఱుకాళ్ళు బారాని చెఱుగలేదు
కోసయెండలు తలన్ గుప్పచున్నను నైనఁ
గోడలినదనంబు వాడలేదు
బడలికయెంత చొప్పశినఁ జెమ్మటపోసి
చిఱుకకుంకమబొట్టు చెఱుగలేదు
వడలారి రివ్వనఁ బారదోలినను జా
యల గందపుంబూత యారలేదు
తల్లి డయ్యదు చిఱుకవృవెల్లి మొగము
నందుఁ దొలగదు తల్లి కే మమ్మ తల్లి!
జానకీభీతి నీకవసరములేదు
కడుపుగూర్చిన బెద దృఢతకంటె లేదు

గీ. అన్నకన్నను సౌమిత్రి యధికమైన
శ్రద్ధ వదిలెపై నీగను వ్రాలనీక
కరశరాసనవల్లువల్లనసమావృ
తాఙ్మలదిశంబుగా రక్ష నాచరించు

వ. అనినఁ గౌసల్య యేడ్పుడిగి నిజమా? న నోదార్పుటకుఁ జెప్ప
చుంటివా? యన సుమంత్రుం డిట్లనియె

క. పోడిమిచెడి పరలోకము
జాడలయందునఁ దెగించి చన్నానా! యీ
నాఁడున నీతావిషయం
బాడక యాడక యబద్ధ మాడఁగవలెనా?

గీ. అనినఁ గౌసల్య యోదారియును గళంబు
నన్నగా' యోయి రామయ్య! జానకమ్మ!
బిడ్డ! లక్ష్మణ! యని చిన్నిపిల్లులొప్ప
వైన్యభావంబునం దింత తఱుఁగఁబోదు

వ. అంత నీలలోహితలోహితజ్వాలాపాటలంబులు సంధ్యారాగంబు లొత్తి
గిల్లి నీలకంధరకంధరాశ్యామలంబులు సాంధ్యతమస్సు లావరించి
ధృతసితచీరకాంతులందు నూత్రము చాలక యష్టాపదవర్ణదేహ
లైన యంతఃపుర స్త్రీల ముఖమండలంబులను గనిపింపనీక గొంతు
గురగురులు మాని సౌధవలభికులాయకుహరప్రవిష్టపారావత
దేహంబులందుఁగూడ నలుపెక్కించి యుద్వాననరోవారిఁ బారాడు
రాజహంసశిశుపక్షంబుల యందు ముదురు లేతరంగుల భేదంబుఁ
జూపి విషాదపరిమాయమానపంజరశుకీముఖసిధానంబుఁ జేసి దుఃఖ
రేఖానిరస్తపాదమంజీరలైన పరిచారికలందు మానంబువహించివట్లు
రాజదుస్థిస్థితిభావనిరాజపాజ్ఞ పసముజ్జ్వలదీపికాపరిహారమున రాజ
సౌధకోణకోణంబుల మలఁగి మలఁగి చీకట్లు మ్రింగుద మనియు
బ్రాణచలనభీతంబులై యోసరిల్లు చందమున మనల సుమంత్రుండు
తనయింటికిం జనియె నంత కౌసల్య రాజితో నిట్లనియె

సీ. నీ బిడ్డ లడవిలో నిభృతహంసీగరు
స్మృదుశయ్యలందు నిద్రింతురేమొ
తపనీయశిల్పపథానంబులను దలక
మోపి సౌఖ్యమ్ము క్రమ్ముదుర్నో యేమొ :

కనకవిపంచీని కాయస్వనత్సాధు
గీతికావితతిఁ జొక్కెదరొ యేమొ
పరిచారికాక్షతప్రౌఢహాస్యన్యంగ్య
భావసంగతి సుఖంపడెరేమొ

జాలికాలంబమానవజ్రచ్చవులను
గృతసమాచ్ఛాదనమునఁ దగ్గింతురేమొ
ముసరుకొనివచ్చు నిద్దరముంపుచేత
నడవిలోని భవద్దయాహతులు రాజ!

క. నానారసభక్ష్యసదా
నూనకృతాహరులై వినూతన కేళీ
మ్లానులు ఫీబిడ్డలు వ
న్యానివహాసుఖంబులన్ గృతార్థులు నీచే

మ. ప్రభు! నీచేసిన యీ మహాపకృతిచే బ్రహ్మన్నులై బిడ్డల
క్షుభితల్ ట్టొమ్ములమీఁదఁ జేతు లిడి కూర్చుంఁగాంతు రానందవ
ల్లభసుస్వప్నము లెన్నో కాంచెదరు భల్లకృష్ణసర్వావసీ
విభులై రాజ్యము సేయునట్లు సకలార్వీసేవలం గన్నులన్.

ఉ. అక్కట! రామభద్రుఁ డొకఁ డావలఁ దాఁ జనుదెంచి యెప్పుడో
క్రక్కిన కూటి కానపడు కైవడిఁ దమ్మునియేలునేలఁ దా
నెక్కును సింహాపీఠ మపు డేమగుఁ దమ్ముఁడు? తమ్ముఁడన్నచో
నొక్కఁడు వాఁడుగాని దయయుండఁడు నీకృతి యెంత మేలొకో?

సీ. ఇతరమృగమ్ముచే హతమైనమాంసంబు
నిక్కి కన్గొనదు కంఠీరవంబు
ఒకసారి మున్న యశ్లోపయుక్తము హవి
స్సును వాడఁ కొకసారి సోమయాజి
యన్యఘలగ్నచిత్రాంభోజయగు కాంతఁ
దాఁ బెండ్లియాడఁ జొదాత్త్యకీలి
యితరకిషింద్రగ్రహీతభావంబుఁ దా
నందఁడు పరమర్థయైన సుకవి

రాముడరుదెంచి భరతదోష్టాగదవనిఁ
బరసతీబలాత్కారదుష్ప్రిభు బోలె
తాను గైసేసికొనఁడు నీదై నవరము
జీవితాంతంబు సుతు వనసీమ యునికి

చ. పడతికిఁ గాలమందుఁ బతి, వార్ధకమందున బిడ్డ, యిద్దఱుం
జెడినను బంధుసంతతిని జెందుచు నాకును జూడ మూటనుం
జెడిన విధాన మయ్యె నృపశేఖర ! మా ఖరమైన జిహ్వయే
చెడనిది నీ కృపాగుణవిశేషము శేషము నుంచె నా కిదే

మ. ఒక యే కాంతకొ! చేసికొన్నపతి ముక్తోత్కంబుగా బెండు తే
లికగాఁ జూచిన మామగారయిన జాలిం బొందునో యత్తగా
రికినే నక్కటికంబు గల్గునొ జతారీ! నాకు నాభిన్ననా
టికె యా పోడుములెల్లఁ దీరెను బరిష్టిష్టోషకు న్నాకహా!

శా. నాకున్ గూఢటియైన నేర్పడక మున్నన్ నీకు నధ్యూహగా
జేకొన్నా రజరాజు లా శ్వశురదాక్షిణ్యస్వరూపరూలో
నాకారంబును గట్టకుండనె చెడెన్ | బ్రాణప్రియావిప్రయో
గాకీర్ణంబగు గుండెతోడన | పయాగాంబుప్రనాహృద్విడై

ఉ. తా జనకుండు లెచ్చిన నితంబిని నేనును నాకు నట్లుగా
నే జరిగెన్ సమస్త మది యెప్పుడు నిన్ననలేదు, రత్ననీ
రాజనయోగ్యలోచనుని రాముని నా హృదయాభిరామునిన్
రాజయి కాన కంపెడు వరంబున వంచనఁ సన్ను జేతువే

ఉ. సత్వముగల్గు కైకకును జానకు భర్తకు నాకృతాభిషే
కాత్వము నేను కోరితి నె? కావలెనేనియుఁ దీసికొందు శో
కత్వరమాణమద్భుదయకంధికిఁ గట్టను గట్టు! నా మన
శ్చత్వర వగ్గిపెట్టకుము మౌపతి! యంజలి పట్టి వేడెదన్

శా. ని నేమిన్నను దప్పలేదు మఱి కానీ! భార్యయై భర్తనే
మన్నుం దప్పని, బిగ్గ నేఘుచును శయ్యంబిగ్గి వైదోయితోఁ
గన్నుల్ కప్పుచుఁ గంధరాబిలపక్షోద్ధారాశురోదస్వనా
పన్నం గోసలరాజకన్య ధరణీపాలుండు కైకొంచును ॥ ౧౪౦

మీ. అవునమ్మా! రఘురాముడల్లి నను నేమన్నాన్ సరే తప్పు లే
దవురా! నీ యనకున్నీ నీడు సుగుణంబయ్యెన్ హృదంభోజనం
భవదుఃఖిమ్మును వేలయేం డ్లదుముచున్ బల్లెత్తి మాటాడ వీ
ననదుఃఖిమ్మును నోర్వలే వనుట యైన నీ గుణాబే సుమీ

శా. ఇన్నాల్లోర్పితి వింతయోర్పుకొన లేకేపోతి వీ సంజ నా
యన్నా! దేహము నాత్మ రెండు విడిగా వైయుండె నాలోన నా
త్మ నిన్నుంటుకయుంటి విచ్చటను గాదా! రాముఁ డా నేన యా
సన్నుండై భవదీయగర్భగతశాసనం బేల చేసెన్ సతీ!

ఉ. తీవ్రము గాఢమాఁ బ్రణయతేజము నా జనకుండు నేకవ
త్సవతుఁ డా మహావ్రభువు తెచ్చిన కోడల! చిన్నచూపుగా
సువ్రతురాల! నిన్ను మఱి చూచితినన్నది కామరోగదే
హావ్రణమే భవప్రళయమితాత్మ కగౌరవభావ మయ్యెనా?

శా. చానా! యెవ్వడునే బురాబహుజనుస్సాంయ్యాతికత్వంబునన్
దా నిత్యాగ్నియు నిశ్చలాత్మకుఁడు బ్రాణాయామనిష్ఠుండునై
తానాఘండునునైన బైజ్జన్యపునన్ లో నేకవత్సవతుం
డా నా పూర్వపుజన్మలందు నియతంబై లేదు తథర్థమున్

గీ. తండ్రితెచ్చిన భార్యతోఁ దనయుఁ డెవఁడు
తృప్తుడై యుండు నిశ్చలధీకుఁ డతఁడు
తొల్లిట బహుజన్మల గృహస్థుండు వాఁడు
మలచుకొనినట్టి యింద్రియములు గలాఁడు

చ. శ్వశురులయండ లేదని విచారము పొందెడు పిచ్చిదాన! నీ
శిశువయిపుట్టె లోకముల నేగిని మాన్పెడు రామచంద్రుఁ డా
శిశువును నీకుఁ గాదగిన చెట్టదినంబుల లేకపోయెనే
వశమయి పోతి మిద్రుమిద్రు వానికే నావిధికిఁ బిసాళికిఁ

ఉ. ఇంటను స్వర్గలక్ష్మీవగు నింతికి నీకు దొనంగు చేసితిఁ
గంటికిఁ గామపుంబారలు క్రమైను, జేయను లేదటంచు నే
నంటిన? నీ మహాశనుగుశాపహరుండను నీడు నిందయుం
బొంటెను సర్వయోగ్యుడను చొల్తుక! దానికి లేదు మాఘము ౧౮౭

చ. పతి సతీ కెన్నదైవమగు భర్త కృపాళువొ నిర్దయాత్ముడో
సతి మతి యందుఁ ద్వాదృశ ప్రసన్నతమాలిన ధర్మలోకముల్
గతిచెడిపోవు, నండగొని కాడటె నిన్నును బట్టి సత్పతి
వ్రత మను భావ మిచ్చటను రాఘవు లంతిపురంబులందునకొ

వ. నన్ను తుమింపుము ప్రసన్నపు కమ్మని రా జంజలిఁబూని కౌసల్యా
ప్రసాదనంబుఁజేసిన నాయిల్లాలు పతిపాదంబులు స్పృశించియాయన
తొమ్మన నాని యేడ్చి పతికరపరిమార్జితశిరోజయై యిట్లనియె

సీ. నీధర్మనిష్ఠయు నీ సత్యవాక్పాల
నవ్రతనిత్యతైత్త్యంబు స్వామి!
యే నెఱుంగుదుఁగాని యీవేళ నాబిడ్డ
యాఱునాళ్లుల వనంబందు నునికి
యాఱుయుగంబుల ప్లాతలో వ్రేఁగెక్కి
యోర్వజాలకపోతి నుర్విసాధ
శోకకోపములు చూడఁగా నొకయెత్తు
తద్వశమైన చిత్తంబునందు
ధర్మసత్యభావంబులు తలఁగిపోవు
ధైర్యము సహస్రధావిశ్లేధంబుఁగాంచు
శోకదాసిని నానాల్క నాకు మీతె
నన్నుఁగైకోవె ధర్మసనాథ! నీవు

చ. అడయుడ వీవు నాదెస నటం చనినా నది విధ్యయం చెఱుం
గుదు దయలేనివాడ వనుకొందునె నాకడుపున్ ఫలింపనొఁ
గొదమను నీవుగాని కయికోన్నవిధంబున నీ మనోఽంతరం
బొదిగిన నాదెసం గలుగు సుజ్జ్వలమాదయ బుద్ధి కందునే?

క. నేనేనీవును నీవే
నేనును నాబిడ్డ నేను నీవును నీన్నుకొ
నే నన్నది నా బిడ్డకుఁ
బో నీకును నేను గాకపోవుట కాదే!

వ. అని యన్యోన్యాభిరవ్వులగు నయ్యాలుచుగలు సంగమవారి
యొక్కొక్కడు ప్రవాహవేగంబున బాడుచుకొని మఱల వెనుకకు
లాగి సమ్యక్స్థితి గాంచి నట్లుండ రాజు కునీకినట్లు కునికి కన్నులు
తెరిచి యిట్లనియె

సీ. జాబిల్లివెల్లులు చాళ్ళుదున్నిన మింటఁ
దిమిరపుంజం బరుదెంచినట్లు
లానందధామ మైసట్టి నాయెడఁదలో
గాఢాంధదుఃఖరేఖలు చెలంగె
నచ్చరల్ మైడాలు విచ్చువేలుపువీట
దితిజనంతతి క్రమ్ముదెంచునట్లు
లతనిపట్టాభిషేకానందపులకిత
మైన యెడండ శూన్యత భజించె
నట్టె యవవర్గలక్ష్మీ తా నరుగుదెంచు
నంచుఁ దెరిచిన గృహకవాటాంతరమున
మృత్యుదేవత చొచ్చినరీతిగాఁగ
నతివ! పొలుపటె నా జీవితాంగణంబు

ఉ. పున్నెమొ పాపమోను సుఖమో మతిదుఃఖమొ మంచొచ్చెడయో
మున్ను బొనర్చినట్టిది ప్రభుస్థితి గాంచినదైన కర్మమున్
వెన్నున వచ్చునే తొలగఁబెట్ట గ సంస్మృతిబద్ధమానవుం
డెన్నడు చాలలేఁ డనుభవేచ్ఛయె జీవికి లక్షణంబుగా

గీ. గొడ్డటన్ మావి నఱకితి దొడ్డిలోన
మోదుగునఁ బ్రేమతో నీళ్ళు పోసినాఁడ
నీ వనంతమాసాంతమం దేను ఫలము
లెట్లు లభియించు నని యేడ్చి యేమిఫలము?

ఉ. యావనవేళ సంతతిఫలాగమభావన చుల్కనైన యా
హవిలవేళ సంశుభవిషయంబున శ్రద్ధయులేని సంచల
ద్భావముచే నపత్యపరిపంధినిమిత్తకకర్మజేసి యీ
నా వయసప్పు డా కృతమునన్ ఫలమొదలుట యెందు నున్నదెనిగె?

ఉ. అప్పుడు క్రొత్త నేర్చితి శరాసనవిద్యను శబ్దవేధి నా
కప్పుడు మిన్ను మన్ను కన నైనదె? పుత్తుడు శబ్దవేధిగాఁ
గప్పెను నాదుకన్నులను గర్మయుఁ దప్పకవచ్చెనేటికిఁ
దప్పకవచ్చు గర్మ నియతంబగు నెప్పటి కల్లనాటికిఁ

మ. నినుఁ బెండ్లాడను లేద యప్పటికీ దస్వీ! నేను నాతండ్రి న
న్నునుజేసెన్ యవరాజు వర్షయుతు నన్నా! మిన్ను మ న్నేకమై
చనుదెంచెన్ స్తనయిత్తుముర్మురితగర్జభర్జనాభీలమో
హనమై యాకసమున్ వశం బలరె ధారాసీతసూత్రాకృతికిఁ

నీ. శంకావహద్గారశంపాభరదములు
గుట్టలందున నేనుగుంపు దిరుగ
దిగినట్టి వానకాఘృగ దూరగతతాళ
వృక్షముల్ వాసుకశ్రీ వహింపఁ
బాదవెన్న నే జంతువుంబోయినను వనీ
చ్చన్నత శార్దూలశంకపొడము
గిరిదరీధాతుకచ్చరమైన నదివారి
సర్వజంతువులును జప్పరింప

నెట్టి ధ్వనియు స్పష్టముగా నేర్పరింపఁ
బాచిబండలతోలఁ గప్పలును బచ్చి
కలును మొలిచిన పల్వలంబులను బిట్ట
నుదరి మొరయుచు వీలులేకుండఁజేయ

నీ. నిత్యసంధ్యాభ్రాంతినివీడవనీవీధి
బవలె శార్దూలముల్ బయలుదేఱ
గిరిధాతువుల నేల దొరలివచ్చిన కొండ
చిలువలవలె హ్రదిశులు స్రవింప
నకులాయబలిభుజంబులు వృక్షశౌఖ్యగ
ముల వానలోఁ దపస్సులను నెఱవ
గాల్ మేఘావృతాకాశమునను దిక్కు
తెలియక తరణి నిశ్చలత పొందఁ

- బట్టిన మొయిళ్ళు దున్నలవలెను నచ్చ
- భల్లములవలె మనుబిళ్ళవలెను ద్వీరద
ముల విధమృతిన నాకాశమున జరింప
నాకు మృగయాభిలాష మనంబు దగిలి

ఉ. కైవిలుపూని యరపపొదిగట్టి రథంబున యావనోదయ
శ్రీవిభవంబునక గలవరించుచు నేర్చిన శబ్దచేధియో
గ్యావసరంబు నిర్దియనికాయపుజ్జేతకు లోగిపోయి తీ
వోవరులైన వన్యసరయూతటిసితటవర్తి నాచునుక

చ. నలుదెనలం ధిరుల్ బలిసినం గనుపింపద రాత్రి గడ్డుగా
బలిసెను నీరుత్రావుటకు వచ్చిన దున్న నొకండు చంపితిక
గళమున గొట్టువెట్టి యదిగాని పదాహతిఁ దీరవల్లికా
వలి సడిచేయఁ జచ్చినది బాణపథంబున గుర్తుపట్టితిక

మ: పడునై గుంఠియ యేమిచెప్పుదుఁ గళాపాచుర్యలోభంబు పో
వదు తా నొక్కట వేఱ రావలె వధింపంగావలెక బిట్టున
న్నది ప్రాణంబున కానయై పెనచియున్నా సజ్యకోదండదా
రదనారాచవినిర్గమాధ్వమతిథారావ్యగకర్ణుండనై

ఉ. సన్ననిమూతి కుండను వెసం జలమందున ముంచు సవ్వజిం
జన్నది బిట్టు దప్పివడి సామజ మొక్కఁడు తొండ మూడి కై
గొన్నవిధాన వారి నదిగో నిశితోజ్జ్వలబాణలక్ష్యసం
కున్నత నల్లెత్రాడు విద్రువక బెడకొప్పన దాక నేసితిక

శ. అదివఱ కెవ్వని గఱవని
కొదమయయిన త్రాచు వినపుగోఱ విధానక
వదలఁ జనిన యంపఱయా
మదగజ మనుకొన్నచోట మల్లచఱపుగాక

చ. హితతమురాల! రామజననీ! మదనాగవిదాఙ్మోరఘ్నిం
కృతి బదు లేమి వింటి 'నిది కేవలమైన యధర్మ మీ శరా
హతి నను జంపునెవ్వఁడో యుదాన్నుని నేనును వానికేమిచే
సితి నతఁ డెవ్వఁడో నెపుడు చేసితి నెవ్వనికైన నెగ్గుగా?' ౧౬౭

చ. అప్పు డేటులుంటి నిప్పు డేటు లట్టులనుంటిని మృత్యుదేవతా
విపులముఖాభిముఖ్యగతి వెక్కన హూచును, దేవుకొంటి నే
నపుడు శరాభిపాతమగు నయ్యెడకుం జనుచుంటి నేను దా
రిపొడుగునం దదీయ మురరీకృతదుఃఖనిహాన్యమానుడై

ఉ. 'ఆకులు దుంపలుం దినుచు నన్యవసూత్కరవాంఛ లేక ని
ర్వాక్కులచిత్తతం బరులయందును ఘత్సరభావ మేది చె
ట్లాకులు పట్టుకు వననమై మను నన్నును జంపు నేమి లా
భాకృతికోరి యా యెవఁడొ యక్కట నిర్దయబుద్ధి యేటికో?

ఉ. ఈ జడ లట్టకట్టఁ దపియించెడు నన్నును జంపి యేమి కాం
క్షోజగ మెల్ల బావుకొను? సాధులు మెత్తురె దీని? ధారణీ
రా జిది విన్న వానికి శిరస్సును నిల్చునె? ధర్మభాషచే
తోఁజుడు నేలు నేల, జటులుండిన నిర్భయవృత్తి పోయెనో?

మ. తను వే నాటికి నైన నీ శరముచేతంబోలె నొదానికై
వనరన్ మత్పితృమాతృపాదయుగ సేవాధర్మవిచ్ఛిత్తిక
ల్గిన యీ జన్మముతోడి యీ తనువుపై తేదింతయుం గోర్కి నా
చను ధర్మాధ్వము వ్రయ్య నా చను భవిష్యల్లోక మేలాటిదో?

శ. నన్నుం జూచుక యంధులయ్యు మనఁగా నాతల్లియుం దండ్రీయున్
నన్నుం జంపినవానిచేత మృతిఁ గన్నా రమ్మయు న్నాన్నయున్
నన్నుం జేయియుఁ గాలు జీవనమునౌ నన్నున్ వదీవారికై
చన్నున్ రాని ననున్ దలంచి గళితాశాజీవు లేమాదురో?

గీ. అనుచుఁ జన్నంతనవు విన్నట్టి నాకుఁ
బాలతి! పై ప్రాణములు పైనిబోయె ననుము
వట్టికట్టియవలె మునిపట్టిఁజేరి
చూచితిని నాడు నేడును జూచినట్లు

ఉ. జటముడి వీడలేదు ముఖసంగతలేజము మారలేదు లే
నిటలమునందు మాత్ర మవి నిచ్చెను రెండవు స్వేదబిందువుల్
పటుతరబాణఘాతవినిపాతమహానము పంకవిశ్రమై
ఫటుతనువెల్లఁ గ్రమ్మినది వానినిఁ జూచితి నే పరీమణీ! ౧౭౪

ఉ. బ్రతుముడి వీడలేదు ముఖసంగత తేజము మూరలేదు లే
నిటలమునందు మాత్ర మని నిల్చెను రెండవ స్వేదబిందువులో
కటకట రావుభద్రుడు డవికారుడు కానన మేగువేళ సం
కటపడు నవ్వుటూ త్తమునికైవడి సాధుజనాగ్రయాయై

ఉ. చూచుచు నన్ను నమ్మనికేశోరుడు నీవతె నన్ను దీవనా
గ్ధాచముతోడ గొట్టితివి ప్రాణమునందున సాధువైన నే
గ్రాచితి నెట్లు నిన్ను వనరాజి ద్యజింపను మున్ను, నిన్ను నే
జూచిన్నదైనలేదు వివశుండను జెప్పము నాదుదోసము

క. నీ కపకృతి చేసితిని
నా కదిచెప్పు మదిచెప్పు నాకని యడుగ
వే కన్నులు దీనములై
యాకోమలవదను నేమి యందును జెపుమా !

ఉ. వీ మనుదుక బెగుల్చుకొని యేనును నిక్కముగాఁగ నీవు న
న్నేమియుఁ జేయలేదనిన నెంతయు చూర్పును గొంచతండు తా
నామెయి నిద్రమేల్కొని ఘటాంతరమందున వారిఁజూచి నీ
లేమియు లేమి వైవలిని కేగి జలంబును దెచ్చిపెట్టవే!

క. అని నను బంపిరి తండ్రియు
జననియు నను నిద్రలేపి జనుపాతిధులు లే
వనులేరు ముసలివారలు

చ. చనుదెంచితి నిటకు నీవు చంపితి నన్ను

చ. నను నెదియో మృగం బని మనంబున నెంచితివేమొ యన్న, నా
నని గజపానశ్రీధరము నందితిఁ జేసితి నిట్టిపాపముక
జనువునఁ దీరరాని దన, జాల్ముని నన్నును జూచి నీవుచం
పినయది నన్నుఁగాదు విస్మే వృద్ధుల నా యల తల్లిదండ్రులక

మ. టవళిం జంపితిగాని నన్నెదురుచూడంజూడ నకబిల్వ నే
మవు శాతల్లియుఁ దండ్రి వారి తపమేతా సాగు? నీపాటికే
రవులుక శోకము, దప్పి నాల్గుతశియారక మత్ప్రతీక్షాదురం
తవిధామూనమనస్కు లేమగుదు రన్నా! నన్ను గన్నాకొంగం

ఉ. క్షిప్రముచీకల బిడ్డలును వృద్ధులు పొర లొకభౌకశృంగు
దద్దయు నేమి సాయమగుదారియు నున్నది పెద్దకొండకొ
మ్మద్దరి వ్రాల నిద్దరి కలట్టిది యేమి పొసర్చు నయ్యయో!
మద్దరితంబు మత్పితృసమర్చనసువ్రత మెల్ల నాటెపో

క. ఇక్కడికిని మాయాశ్రమ

మొక్కడు గట నెదురుచూచుచుందురు నను నీ

వక్కడికిఁబోయి చెప్పమ

యిక్కరణిని నైన నన్ను నెఱుంగని పితలన్

ఉ నీ వయిపోయి చెప్పినను నిన్ను శపింపరు, కోప మారు సం
భావనఁగఁ జెప్పము, ప్రమాదమువచ్చున యెట్టివానికిఁ
సీసలె దుఃఖసంభృతుని నేర్తురె తిట్ట, నెఱుంగ కేదియో
నీవును జేసినావు, ధమనిజ్వలనోగ్రశరంబు తీయవే!

హ. తనుమర్మంబుల వేధ చేయుచును బాధాదుస్సహం బయ్యెడిన్
నను రక్షింపు శరంబు లాగు మన నన్నా! నిన్ను నీరీతిగా
గొనిపోదుంజుమి వారివద్దకన, నాకున్ వద్ద నన్నురిగద
ల్చిన నా ప్రాణముపోవు, బాణము పెకల్చెన్ బ్రాణమూలంబుల్లన్

శా. వారున్ నన్నును జూతురేని మరణావస్థాగతున్ దుఃఖపున్
వారాశిం బెనుర్పుంపు పుట్టినటులౌ వద్దచ్చొటుంగొంచుబో,
నారాచంబును దీసివేయుచునుచు న్నాకన్నులం బ్రహ్మహ
త్యారీభాగతదుఃఖరేఖఁగని యాస్థాలోచనాబాహుడై

వ. అప్పటికె డగ్గుత్తికనడుచున్న గొంతుతో నేను బ్రహ్మపత్యమను
గాను, శూద్రయదు వైశ్యాపత్యమను, బ్రహ్మహననరీభాదుఃఖము
పడకుమని బాధకుఁ దాళలేక యమ్ము తానే పెఱికికొనఁబోన నే
నా శల్యం బపనయించితి నతండు నవికారుండు విచేష్టం డైన నా
నెత్తురు కడిగి

ఉ. హంస త్యజించి చన్నదగు నా చిటువెచ్చ కళేబరంబు నా

యంసమునందు వేసికొని యాతని చెప్పిన పుంతవెంట ని

స్సంసరణుల్ సుతాగమనసంగతనేత్రబిలుల్ శరీరని

ర్మాంసులువైత యాముసికుమారునితండ్రిని దల్లిజేబ్బితిన్ ౧౪౪

క. నా కాలినవృక్షి విసి
యా కోచలు తండ్రి! నీవురా! మసలితివే
లా కూలంకషరేవున
నీకై యెదురెదురు చూచి నిలచితి మిచటక

క. నీ నిలుచు త్రోవ వెదుకను
రానైనం గన్నులేక రాలేము కదా
మా నాయక! నీరిటు తె
మ్మా! నాలుక పిడుచకట్టె మిహికాస్పర్శా!

ఉ. ఇంతకు నిర్దుష్టమగుని యీతలుగొట్టుచు నుంటివేమొ నా
పొంతను దల్లిపొంత మతిబుట్టెనొ కొండాక చిన్నియల్క? మా
సంతస మెల్ల నీవె కద, జన్మకృతార్థత నీవ! పల్కరా
వంతయుఁ దండ్రి! నీవ యిటు లేచిన మాబ్రదు కెమి కావలెక

మ. అని కురదీవిలాపములయట్టులఁ బల్కిన యత్నతోగృహీ
తనిభృతవాక్యకై దశరథక్షీతినాధుడ నేను, గాను మీ
తనయుడ, వానకాటు నృపదర్పణశీలము వచ్చి వేటకే
గిన మృగయావ్యధామతిని కేవలశబ్దవిఘాతలోభినిక

ఉ. తోరము మాటుపెట్టికొని దూరమహీరుహశాఖయందు స్తంభ
బేరమదీర్ఘహస్తవివీతమహాసరయూజలధ్వనిక
వారణమంచుఁ గొట్టితిని బాణనిపాతమువెంట దా నధ
ర్మారభమాణ మిద్ది యని రమ్యకుమారగళస్వనంబుగా

ఆ. అంతయెత్తు చెట్టునందున్న నే ధాత్రిఁ
గూలి యొడలు దులుపుకోనులేక
మీ కుమారుఁజేయు న్నాకైతవక్రియా
కథన మెల్లించుఁ గదలివచ్చి

శా. మీకుం గన్నులులేవు మీ బదులుగా మీబిడ్డ మీప్రాణ మ
శోకాకారము నేను జూచితి నసృక్పూలకృతాపాదయా
ప్రీతుక దృక్పథులు ముఖావికృతుఁ బ్రస్థిన్నాంతఃపాలుక బిత్త
ప్రాకామ్యవ్రతలోపదుఃఖచచనప్రాసంభరమ్యానచుక

క. నీకే యవకృతిఁ జేసితి

వాకొనుమని యడిగినాఁడు పరమపితృనవే

ర్యాకోమలాత్మ! నీవా!

నాకా! నీకది పొనర్చు నను పెడఁ గలదే?

ఉ. లొగ్గిడి శబ్దవేధిగతలోభముఁ జెప్పితి, నింతయేష్టి యీ

యగ్గివతెఁ దహించు శర మాతల లాగు మటన్నఁ గాడు నీ

మ్రగ్గెడుఁ దల్లితండ్రులకు మామకపాపము ప్రాణశేషముఁ

దగ్గరకైనఁ గొంచుఁజనెదఁ దుదిచూపునకైనఁ జేసెదఁ

మ. ఆనినం జంపుట బాధవెట్టుటకు మేలంచాడ నమ్మాడ్చితిఁ

వనిఁ గ్రొన్నెత్తురుకంటె యెట్టుసరయూవారిఁ భవత్పుత్రు గం

డిని బ్రతుకనచేసి మీరటకు రానేలేరటం చప్పు వె

చ్చుని మీతండ్రిక శేబరం బిదిగొ యంసంబందు నేఁ దెచ్చితిఁ

గీ. అనుచు వారల యొడులందు నతనినుంచి

వారిప్రేళ్లను గైకొని బాణపాత

మైన గాయంబునందున సంతటఁ స్పృ

శింపఁజేసితి వారు నిస్పృహులుగాఁగ

క. నే నిటకు వచ్చి చెప్పట

గానీ నా మంచితనము గాదు కుమారుం

డ నీవు పోయి చెప్పము

మా నాయనకుఁ శపింప మతి పుట్ట దనెఁ

క. మీరలు మీదగు దుఃఖాం

భోరాళిని మున్న యొలుకఁబోసికొనుం డే

దూరము పోవను శోకముఁ

దీరిన యాపైని నన్నుఁ దిట్టుడనంగా

ఉ. మ్రూన్పడి చీకడంపతులు రాయిడిఁ దాళుకొనంగలేకహా

చొన్నితి మమ్ము నారకపుశోకపులోకమునందు సంచునుం

గన్నునఁగొట్టితె చెఱుకుకాండముకై వడి నీవ వచ్చి యీ

సన్నుల మాటఁదెచ్చితివి నారస మీవె వెలార్చినట్లుగఁ ౨౦౨

మ. ఘరనాథుం డెవడేనిఁ దాఁ దెలిసి వానప్రస్థునిం జంపినకొ
ఘరనాథుండయినకొ ద్రివిష్టవపదచ్యుత్యైవిలుం డాను గా
వరమై మాన్నిఁజుంపఁ దచ్చిరము భూపా! సప్తథా వ్రీలు నీ
వరమాజ్ఞానకృతం బిదే బ్రదికిపోవంజాలి తీ నాటికికొ

ఉ. నీయెడ నా కుమారునకె నిక్కపుజాలి జనించె నీవుగా
గాయెడ వచ్చి చెప్పగ మనంబున నెంచవయేని నీ శిర
స్సాయెను వేయిముక్కలు దయార్థివి వచ్చితి బిడ్డఁడెచ్చినా
వీ యెడ కేమిచేయుదు సరే పానరించితి వజ్జతామతికొ

వ. అని కుమారుని శవంబువైబడి తండ్రీ! పలుక వేమిర! యిప్పుడ కద
నీరు తెత్తునని పోతివి. నీవే బ్రదుకైన మమ్మేమి చేసితివి. మారే
త్యుండ వని సంతోషించుటకైన లేకపోయెగదర నాయన్నా!
యాపరిష్టమైన యశనిపాతంబుచే వలె నైతివి. అయ్యో! నీవు చేతి
కొందిచ్చుచుండ నీ కరమ్ములో మృణాలనాళంబులో తెలియఁజాలక
కన్నులులేని మేము నీ కరంబులే పట్టుకొని వానికే సంతోషించి
తిమి గదోయి. అయ్యో! తండ్రీ! సూర్యోదయమైనదా? అగ్ని
సంధానంబుఁజేయుము, నీ యధ్యయనవిపంచీనాదంబు చెవులఁ దవు
టుట లేదేమి? నేడేమి పాపము వచ్చినది. అయ్యో! నీ తల్లి నెల్లు
పట్టుకొందును? గొడ్డొచ్చిన ట్లట మచున్నది. అప్పుడే యమచదనాభి
ముఖంబుగ నెంతదవ్వు పోయితివి. కొంచె మాగుమోయి, మేము
కూడ వచ్చుచుంటిమి.

క. నే యమునితోడఁ జెప్పెన
మోయయ్య ఊమింపు మితఁడు మాతృపితృసప
ర్యాయుక్తుఁడు నిష్పాపుఁడు
నీయెడకుం గొంచుఁబోకొ నీరజతనయా!

క. నిహతుఁ డొక క్రూరకర్మ
ప్రహతుండై యుద్ధవీధి బాణహతులయై
నిహరించు వీరులంబలె
విహళోయాగ్యుండు స్వర్గనీధుల నిలఁడుకొ

గీ. రాచజోడులు సంప్రహారంబులందుఁ
బిక్కచూపక నిలచి నిర్విషయమాఁబ్ర
తాపరాసులు హతులయి తారు నే గ
తిం జనెద రాగతిం జను తిష్ఠవదన!

గీ. సగరశైబ్యులును జనమేజయుఁడు సహుషుఁ
డును దిలీపుఁడు నిత్యోక్తుఁడును రఘుండు
మందుమారుడు పుణ్యసందోహు లే గ
తింజనెద రా గతిం జను తిష్ఠవదన!

మధ్యాక్కఱ

స్వాధ్యాయనిరతులు సర్వసాధులు త్మోదానకుశలు
లధ్యేషణారమ్ము లనఘు లవనిపు లాహితాగ్నులును
సాధ్యతపోవంతు లెల్ల చననైన సాధులోకముల్పు
నధ్యాపకులు పోవునట్టి యమృతలోకాళి నీ వేగు!

మధ్యాక్కఱ

ఏకపన్నీనత్రు లమృతు లే లోక మే లోకము క్త
మాకోటిదాత లే లోక మహితు లా మహితలోకములు
నీ తాల్మిత్రోపకుం దుదిని నిలుచుత నిభృతుడై గురుని
యాతలో నిలుచు శిష్యుని గతాధ్వమ్ము లగుత నీ కైన
క. అకుశలగతిం జనరు మా

మకాన్వయులు నీవునైన మాబంధువ వా

సుకృతనిభృతలోకంబుల

కకృష్ణపథచారి! చనుమురా! మా తల్లి!

చ. అని జలముం గ్రహించుచుఁ బ్రియాత్మజపుణ్యజగత్ప్రయాణవ
ర్ధనమగు సంప్రవృత్తిజనఁ దాపసిబిడ్డఁడునుకా బుభుక్షుతో
మనుకువగాఁగ మింటను విమానమునం గనిపించి తల్లితొ
ననియెను మీకుఁ బుత్తుఁడఁ గృతార్థుడనం చని దోయిలించుచుకా

ఉ. లోలుభమైన యీ మహితలోకము లేగెద మీదయార్చిరే

ఖాలసమానవైభవసుఖంబున మీరును మీ మహాతపో
హేల మదాత్తలోకముల కే చనుదెండని శ్రీ విమానో

త్తాలపథంబునం జనియెఁ దల్లియు నతన కొంత తేరుచుకా ౨౧౪

వ. కొడుకునకు మిగిలిన కర్మ సమాప్తంబుజేసి నన్నుగని యిట్లనియె,
రాజా! నీవు నన్నింక వదలిపొమ్ము, తెలియక చేసితి వనుకొమ్ము,
సన్నోక్క బాణంబుతో నపుత్త్రకునిజేసితివి. తెలియకచేసిన యీ
కర్మ నీకు బ్రహ్మహత్యతేదు. నేను నిన్ను త్షమించినను నీకర్మ
నిన్ను త్షమించదు

క. నీవును నావలెనే పు
త్త్రావిలశోకమున నంతమందెదు నానా
జీవుల నానాకర్మల
నావల నానాఫలంబు లంటియుండున్

ఉ. ఇట్లులె పుత్తునింబడిన యేడ మేగక కాలుసేయి లే
నట్టి మముల భరింపగలయట్టి డెనంజన నేను మీకు మీ
పట్టివిధానం జేతు నన పల్లన నన్ని మునీంద్రుఁ డిట్టి నీ
యట్టింప పాప మే కృతమొ యమ్మునందాకితి మశ్శుతాసువున్

క. నీకర్మ ఒలీయంబగు
నీ కిరుణాహృదయఫలము నెక్కొని మృత్యుయుం
గాకయ పోవదు కానీ
నీ కొడుకువియోగ మొకడె నీకుఁ గలింపా

వ. ఓయి! కాదు సేసెద నందువు, నీవురాజవు, లోకారాధనము దీనికన్న
నీకు గొప్పకర్మము, అటవీదారుకావచ్చితిఁ జేసిపెట్టుమన నట్లే చేసి
శ్రితికి నేనే యగ్గివెట్టితివి, ఆ మునిదంపతులు స్వగారోహులైరి

ఉ. అగ్నునిదంపతుల్ తలచితాగ్నిశయానులు నాడునున్ బ్రదో
షమ్మున నీప్రదోషమున సంస్కృతివచ్చెను నాకుఁ గర్మపుం
జమ్మును భావసంగతివిశారద మా ఫల మూనువేళకున్
గ్రమ్మిన దీ శ్లఘాపఘనకంపము నన్నును జేత నూనవే!

ఉ. ఆ పదునాల్గువత్సరము లొటది యేమియొ? క్తాకాచ్చరా
కాపరిపూర్ణచంద్రచులుకాకృతి రాముని నవ్వుమోము నే
నోపికక జూచుటేమొ? యదియున్నదె? యెక్కడిఘాట? మానిదా
శాసము వచ్చి నాను నసునదత్తముముంగిట నిల్చియుండఁగా ౨౨౧

ఉ. లోకములో నయోగ్యవధలోలుపచిత్తులైనఁ బుత్రులం
బోకడ పెట్టరే, నిగమమూలసుశీలుని సాధులోక త
ర్వాకృతి నల్లకల్వజగుతా నునుగన్నుల వెల్లుబిడ్డను
బోకడవెట్టితి నకలపుణ్యవధంబులు బాహిరించితి

క. రాముని తల్లికి నీకును
సౌమిత్రికి జనని కల్ల చానకు మీకు
నా మగనితనము చచ్చిన
దా మగువకు నేను భర్త నాదానవికి

మ. పడతీ! యిన్నిదినాల కేను ఋషిశాపం బొం డబద్ధంబుగా
నెడఁదం గాంచితి పుత్రహేతువుగనే మృత్యువతిషీవుండై
చెడగాఁ దిట్టెను మాని, కోడలివనీసీమం బ్రచేశించుటం
జెడితి న్మానికీఁ బుత్రశోకమతిఁ దోచె సుంత వ్యత్యాసము

మ. మునిశాపంబున లేవ యింద్రియఘటామూర్ఖులతల్ సుంతక
న్నున గన్పింపమి దేహకంప మిదియు నూల్ఱొన్న మౌంధ్యమ్ము నా
తనులగ్నంబుగ నుండె నివ్వ మృతియు దా విప్రతీపక్రియా
జనితం బీదృశమై ఘటించునో మునీశబ్రాహ్మ్యతిక్రాంతిగా

క. నా కొడుకులు నా కోడలు
నా కాననసీమనుండి యరుదెంతురు నీ
వో కాసల్యా! వారికి
వాకొను మీ చెప్పనట్టి వచనము లెల్ల

శా. తాఁగౌసల్యయు విస్మృతిం గను సుమిత్రా! చెప్ప నీవైన నే
రేఁగుంబట్టనొ వ్రాసిపెట్టుకొనుఁడీ! శ్రీరామచంద్రుండు వ
న్యాయోలోమిని బోలు జంజలులలం దావచ్చు సాకేత మా
జోగింజెప్పుము నేను జెప్పినటంచుం బోలులేకుండఁగ

ఉ. ఓరఘరామ! నీవు ఘటియొక్కఁడు జన్మము గోరెదేని శ్ర
ద్ధారతిఁ జూడు కామగుణదాసునిఁ దల్లడిని నెన్నుకోకు దు
ర్వారవచోనిబద్ధు బహుభార్యునిఁ దల్లడిని నెన్నుకోకు మీ
తీరని తల్లడిమాటఁ గడతేర్చెడు శాంతము చేక యుండుమ్మా! ౨౨౨

శా. తండ్రీ! రాఘవ! తల్లి! జానకీ! సుమిత్రానందనా! లక్ష్మణా!
 పుండ్రక్షుపదరాసనాభతనుసంభూతద్యుతిప్రేంఖిణుల్
 గుండ్రాగ్గుడియఁ గల్గు తండ్రీపయి మీకుంబ్రేమయుం గల్గునా!
 వేండ్రం బెక్కిన మీరు నావయిఁ గ్రుధావిష్టాత్ములూ చెప్పండి!

ఉ. ఏనును నేకభార్యుడను నింకొకజన్మమునందుఁ దండ్రీనై
 దానును నాకు బిడ్డఁడయి తారసిలంగలఁడారఘూత్తముం
 డేనిపు డాచరించిన సుహృత్ప్రతికూలనికారనిష్కృతి
 త్రాణము నాచరించుటకు దైవము నక దయతోడఁ గాంచునా?

ఉ. ఏనొక వ్యర్థజీవిని మహేశ్వరమై చనులేజ మిల్లె గ
 ధానికి వచ్చి నన్ను దయఁబట్టెను, స్వామికి నెంతచేసితిన్
 దానును సిగ్గులేక మఱి తారసిలు న్నను బిడ్డఁడై కృతా
 జ్ఞానిని స్వామి కైకొనుట సాకుట యురీడునె దుఃఖతప్తునిన్

ప. హా రామచంద్ర! ప్రత్యుషఃపవమానసాధునంచలితమృకునీరజాత
 కతిదళదళాభిరామలోచన! హా! రామభద్ర! కాల్పికికపార్ణమాసీ
 స్వచ్ఛజైవాత్మకావృత్తసుధామండలముఖమండల! హా! రఘువంశ
 నారాయణ! దోరగ్రసమవర్తించడకోదండవినిర్గామితైకపృషత్క
 విదాతానేకయాతుధానమండల! హా! ప్రతాపవిష్టరశ్రవన!
 త్రిస్సప్తవారకృతరాజలోకనిర్ధామధామజామ దగ్ధ్యమహాప్రతాప
 గృహీతశిష్యచూడామణి! ఓయి! యోగీశ్వరేశుడైన జనక
 రాజనియల్లుడ! ఓయి! రెండవబ్రహ్మయైన వశిష్టముని యనుంగు
 బిడ్డ! ఓయి! స్త్రీలోకచారితార్థాకృతి యరుంధతమ్మ ముప్రోద్ధుల
 వచ్చి చూడకుండ నుండ లేని యమృతమూర్తి!

గీ. కూన! నీతండ్రీ ననిపించుకొన్న భాగ్య
 మిదియు నాప్రాణముల కెదురెక్కి కూల
 ముద్రుజమ్ముగ నున్నది ముసరుకొనియె
 జీవితప్రభూణ మ్మిరుల్ చెక్కినట్లు

గీ. అంతః జీకట్లు బలిసినయట్టి బలుపు
కలుపుదీయని వరిచేనుకరణి బలిసె
మలుపు తిరిగిన కాళిందిజలము లలము
కొన్న నడిపాయ విను రొడ్డుకొట్టినట్లు

సీ. ఉరగఘాతాగ్రవిషోగవహ్నిజ్వాల
లలమి క్షీరాంభోధి యసితమైన
రాహుగ్రహోగదంష్ట్రముల నైల్యంబు
లొలసి చంద్రజ్యోత్స్న మలినమైన
నగ్నిగృహీతసమీపగేహజ్వాల
లారగ్వధకిసాలయములు పొదువ
బ్రహ్మహత్యాసమాపతితాఘపంకంబు
బహుమహాక్రతుకీర్తి బాడుపటుప

నెట్టులుండునొ నృపుమన న్నెట్టులుండె
నెట్టు లుండునొ యిరులు పెల్లెచ్చిరాజు
నంతిపుర మెట్టులుండె ఘోరాంధకార
నిబీడసాకేత మట్టుగా నిండె నిరులు

శా. ఆమై గ్రమ్మిన గాఢరాత్రమున నే ప్రాణంబు స్తంభించెనో
యే ముగ్ధానలరేఖ చల్లవడెనో యే మన్ను మన్నయ్యెనో
యే మింటం బరిణాహ మంటుకొని సాహిత్యము కోల్పోయెనో
యామై గ్రమ్మిన వంధకారములు రాజాంతఃపురంబందున

ఉ. విధనమ స్తజీవమయి వెక్కనమై చన రాత్రి, మందురా
బద్ధము భద్రఘోటకము పార్శ్వగవాక్షసమాగతోపడి
ద్బుద్ధనవాంశుపుంజమును ముట్టియఁ ద్రిప్పి విభీతనేత్రమై
ఋద్ధివిహీనకాంతిఁ బ్రసరించెను గన్నుల కొశలందున

శా. ప్రాచీనగతపింగలోజ్జ్వలదుఃప్రారంభరేఖాద్యుతి
ప్రాచీనాగతభద్రజీవులు కృత్తిప్రారంభసాకేతివీ
ధీచైత్యాంగణసుప్తయజ్ఞులు పరాధీనాసువుల్ నేటికి
శోచిష్కేషునకు నకాలనతిదీక్షుల్ కారు నిద్రాహతుల్ ౨౩౮

శా. సాకేతంబున దొడ్డు వారము పయిన్ స్వాధ్యాయనాదామృత
ప్రాకామ్యంబు మువస్సుబాలతరణిప్రాలేయశీతాంశుమా
లాకోణాంచల్లమంజుసంచలితకల్పం బల్లనక వచ్చి, పూ
రేకల్ విచ్చి మవస్సుజొచ్చి వరనారీనూపురారావముల్

క. బారెడు ప్రాదెక్కియు రా
జారూఢాంతఃపురంబునందున మేల్కో
లేరెవ్వరు జగన్ని
ద్రూరూఢులు నెల్లరును శ్లఘాంగులవోలెక

గీ. వట్టి యాచారదాసులు వందిమాగ
ధులును మాత్ర చింతనస్తోత్రములను
నెఱవ నలవాటుకొలదిఁ బంజరశుకాది
పక్షులును, ముక్కులాడించెఁ బలికినట్లు

వ. అంత సౌఖ్యశాయనికులును స్త్రీ వర్షధరులును నీ వారముదినము
లట్లే యేగుడెంచిరి, పరిశారికలు స్నానార్థము జలంబును నగురు
కస్తూరికాద్రి దవ్యంబులును నీ వారముదినము లట్లే యూరక
యాయత్తపఱచి యుండిరి, సర్వాభిహారికకర్మయు నైవేద్యము
కాని భోజనపాత్రవలె నిత్యమువలె నట్లే యుండె

నీ. అదియు సూర్యోదయం బైనదా యైనది
కుటుచయెండలు మేళ గ్రుచ్చుకొనెడు
నీ సూర్యకిరణంబు లింతింత చిన్నవి
నడిమిని విఱుగక నద్దపఱచు
రక్కెనచీడటి నిక్కిన ముండ్లివి
తుదలు తెల్లనయకాచు బొదలుగాని
యివి సూర్యకిరణములే యన వీలులే
కున్నది, యాసేన నున్నదయ్యె
నైన నఖిఖాషర్యంత మమితకంప
మానలై కామినులు ధరాజానిశయ్య
కడకు బొట్టనవేళ్ళపై నడచిపోయి
కనిరి దృక్పక్ష్యమది క్రమక్రమము హెచ్చు
౨౬

ఉ. ఈ గతరాత్రి పాడుకల లేమికలల్ సకలంబు వచ్చే స్వ
పాగతమైన దుష్ఫలము ప్రాప్తమయైనది యంచు లోపల
సాగిన భావముల్ వెలికిసాగవు నాలుకబట్టి కాని య
ట్లే గుఱుతింపనై చనియె లేమల మోముల సర్వవార్తయున్

క. వెనుకకు వ్రాల్చిన బొమ్మలొ
యన నిలచిరి రాజుఁజూచి యంగన ల య్యం
గనలం గనుగొని భూపతిఁ
గనుగొని వారిఁగని రాజుఁ గని యల్లంతన్

చ. అతితరభీతిమగ్నహృదయాంతర పట్టపురాణి తైలనం
స్కృతిరహితావదాతసువికీర్ణనతాలకలన్ విలోచనా
గతిఁ దొలగంగఁద్రోచి సుతు కాననమేగిన దుఃఖభాష్పనం
తతికతితారుణారుణధుతంబులఁ గన్నుల నింపె బాష్పముల్

క. హేమంతప్రాతర్నిమ
ధామంబయి జెల్లుపూవు తనుకుచెడిన య
ట్లామెయి సుమిత్ర కన్నులు
భీమచ్ఛవి పొల్చి గ్రీష్మవేశంతములై

గీ. లిప్తలో సర్వయోమావలీనిలీన
గళతలినశబ్ద మెల్లను బిలము పెడలి
యే యభిజ్ఞ ప్రాణంబుల కెక్కెనొక్కొ
యెల్ల యంతఃపురంబును గొల్లుమనియె

ఉ. ఇద్దఱు రాణులున్ వసుమతీశ్వరు శీతలదేహయష్టిపైఁ
బెద్దయు నాన్తిమైఁబడి నిశీతమహార్ణవదుఃఖబాష్పలై
బ్రద్దలుగాఁగనై పడిన భాండములై హృదయాంతరాంతరా
పద్ధురితాంధకారబడబాజ్వలనోద్గతధూమరేఖలై

చ. ధరణిపుఁ డున్నయట్టి గది దాఁటి విరోదననిస్వనంబు ని
ర్భరమయి సౌధసౌధమును బట్టి ధరాపతినర్వగేహబం
ధురమయి బిట్టుతోఁచిన వినూతన మాపదవెంబడిన్ మహా
సరసిఁ బతంగనంతతులు సార్వేకుఁ గూసెడునట్టు లేచినన్, ౨౫౦

ఉ. అంతట మంత్రులెల్లరు ధరాధిపుగేహము లేగుడెంచి వృ
త్తాంత మెఱింగి యశ్రునిభృతాకృతులై పరతంత్రులౌచనో
పాంతపరిస్థవద్విధుర బాష్పకదుష్టజలప్లవుల్ దృశా
ప్రాంతవిసీలిమౌ నిలచినట్టిరు నిల్చినయట్లె యుండగా

క. పొగ్గడికత్తెల బెత్తపుఁ
బుగ్గెంకున్ నిలువఁబడియెఁ బరిచారకులున్
విగ్గొనలేని యేడుపు
లుగ్గడ ప్రెగ్గడలయందు నూరుకొనంగన్

వ. అంత మూర్ఛాప్రాయమై సర్వభావనానంస్తంభహేతువైన
మొదటి దుఃఖతరంగమ్ము కడచినఁ గౌసల్య పతి మేనిపైవ్రాలి
యిట్లని దుఃఖింఁచె

క. నా కప్పజెప్పిపోయిరి
నీకొడుకులు నిన్ను మఱి ననీభూములనున్
సా కేతమ్మునీ జేరిన
యాకడకును నేమి చెప్పుమందువు నన్నున్

శా. ఆ తీవ్రవ్రతపాలకుండగు సుతుం డయ్యయ్యె యేతెంచి నా
చేతోదోషముఁ జెప్ప నీ మృతికి రాజీవాక్షుఁ డేమందునో
యా తీవ్రవ్రతఁ గాననంబునకు నీ వంపించినా వరేచు సా
మీ! తప్పించితి నీదుప్రాణ మని వాఁడేమైననుం బల్కెడిన్

క. ని నిన్నేండకు నంటిని
నిన్న నొకటి పొల్లుమాట నీ వది మదిలో
న న్నెఱపి యింత చేసెద
వన్నది నే నేర్పనైతి నయ్యా! స్వామీ!

శా. చేతస్సర్వపథానుశాసకుఁడు రాజీవాక్షుఁ డా బిడ్డ తా
నీతిం జెప్పెను గాదటే కొడుకుకంటెం భర్తయే ప్రేయుఁ డం
చా తాత్పర్యము నేనెఱింగితిని రాజా! నీవు నీ రీతిఁగాన్
జేల్పోవీధిని, వాని కాననమె పొచ్చెంబయ్యె నీ కంటెనున్ ౨౪౭

ఉ. ఏచినకైకయందుఁ గల యెగునఁ బట్టపుదేవి నంచు నీ
వై చనుదెంచి నా విటకు నక్కట వచ్చినవాడ విచ్చటకా
దోచదు నీకు నిందునికి తోరపుచిన్నను నింతల్లోన నే
లా! చన నేమిచేసినదయా! నను నీ సతి యొక్కమాటకుకా

క. ఆ కొడుకుతల్లిడి వోదువు
నా కొంచెపుమాట కింత న్యాయమె చేయకా
నీ కౌసల్యయటన్నకా
నీకుం గల గౌరవమ్ము నిండెనె? స్వామీ!

మ. అనయోక్తుల్పది కైక చెప్పిన నృపుం డాలించి తా నూరకుం
డును దత్త్రీతికి రాఁడు నా గృహము నన్నుం గాని కన్దొన్నఁ గ
న్దొనలం దోసముఁజెప్పికొంచు భయమగున్నదై మఱాశ్వాసనం
బున నాయందున గౌరవంబు నెఱపుకా భూమిఃశుఁ డిట్లయ్యెనో!

ఉ. నీ నిటనుంటి రామజననీ! యని నన్నును బల్కరింప వే
లా నృప! కాకపోయినటయ్య! మఱిప్పుడు రామాతల్లి నా
కాననవాసిత్వల్లిని సుఖంబుగ నుంటిని పెద్దకోడలకా
నే నటనుంటిఁ గన్నులను నెత్తి కనుంగొనవేమి ధాత్రిపా!

మ. తొల్లిదైవంబ! మఱెంతచేసితివి! పుత్రుం డన్న పుత్రుండు నా
వలఁ గాంతారముఁబట్టి యిప్పటికినికా పొరమ్ము కాలేదు లో
పలనే యిట్టులఁజేసి తేమి కరుణాపర్యంతముల్ నీదుచే
తలు వేటొక్కనృపాలవంశమున లేదా? నీకుఁ దాత్పర్యముకా

మ. ధరణీనాయక! పెద్దభార్య యిదిగో తా దుఃఖముంబొందె శ
ర్మరిలక్షీరముగాని నోరైచి వేక్తకోవె! యాచార! శ
ర్మరిలక్షీరపుగిన్నెయే పగిలెనా? కౌసల్య ముంజేసె నే
దురితం బా దురితంబు నర్వమును నీతో నిండెనా! భూమిపా!

మ. అసిధారావ్రతుడైన రాముఁ డిపుడేలా రాఁడు తాతా! సుమం
త్ర! సమూహ్యులవేత్తిపారిషదతీరా! మాకుఁ దల్లి! వశి
ష్ఠ! నరే! రామునిగొంచుఁ దెండు సముపాధంబైన యత్యాహితం
బు సమస్తంబును జెప్పితెండు రఘురాముకా వీరకాముకా సుతుకా

వ. అంత నసంస్కృతశిరోజాత, సితసీచయధారిణి, నిరంత్రవద్యాష్ట
 ధ్వరవిదూషితారుణలోచన, ప్రాణసహితయయ్యుఁ బ్రాణరహితఁ
 బోలినయామైఁ నిరస్తనమస్తభూషణ, ముఖంబునందు మాత్రము
 కుంకుమంపుబొట్టుకలది కైకేయాదేవి, రాజును రాణిని డగ్గఱుటకు
 భయపడుచునున్న యామెవంకఁ దనచూపు మఱిలగాఁ గౌసల్య
 ధూక్రోశించి యిట్లనియె

క. ఓయమ్మా! కైకమ్మా
 నీ యాడినమాట ఫలము నెక్కొనెఁ గంటే
 మాయురే! నీతోపాటు ధ
 రాయోషయుఁ గూడ విధవరాలయ్యెఁగదే!

క. నీకోర్కి నిరీడినది మఱి
 నీకన్నులు చల్లఁబడియె విఖలధరిత్రీ
 శ్రీకరిమందు వ్రేలఁగ
 నూకొని యూరేగనమ్మ! యొకైకమ్మా!

శా నాకేమీ! పతితోడ నగ్గిచితివైనన్ మ్రగ్గెదన్ నీవు నీ
 యాకారంబును భర్తృహీన మగు నర్వాశాప్రపంచంబు న
 స్తోకశ్రీకత బావుకొండు మఱి నీతో వచ్చు నీధాత్రి, వ
 ల్లీకోదండమహీజమూర్తి కొడుకేలెన్ గాననానీకమున్

ఆ. నీదు ననుఁగుబిడ్డ నీరజాతాత్ముని
 నతని నీవు నడవి కంపినావు
 నాదు ననుఁగుభర్త మేదిసీనాథుని
 జాగి నేనుగాని చంపినాను

శా. నీ పుట్టింటనె యుండె నీకొడుకు తన్నీ! యెల్లకాలంబు నీ
 నా ప్రేమం బఖిలంబుఁ జూపితివి నీలాంభోదమాలాచ్ఛవి
 డేపాకారుఁడు రామచంద్రుపయి, నీచిత్తంబు నీరీతి ని
 డేపంబై చనుదెంచెఁ జూడఁగదె నీచేతన్ ఫలం బెట్టిదో? ౨౦౦

అ. అతివ! నీవు చేసి నట్టి జోగులమైతి
మిందఱమును మఱియు నిందఱమును
నిట సయోధ్యలోన నట మిథిలాపురిఁ
దెఱవ! నీదు కరుణ దీర్ఘగామి

చ. జనకుఁడు నల్పపుత్తుఁడు ప్రసన్నరసాకృతి నేను బల్కినన్
విని కడునయ్యపుంగరిమ వియ్యపురాలని గాక చెల్లెల్లె
చనినటు జూచు, యోగిజనసంసదురోమణి కిట్లు చేసితిన్
గనుకని నిన్ను నే సవతిగాఁగొని దానవవంశజాతనై

క. నా బన్న మేమి చెప్పదు
నా బిడ్డల మేలుజూచి నా కన్నులలో
నేఁ బోసికొంటి నిప్పులు
నా బాములకెల్ల నిన్ను నాటం బలుకన్

వ. అనిన బిగ్గ నేడ్పుచుఁ గైకేయి పోయి కాసల్యాపాదంబులు పట్టుకొని
మొగం బెత్తి కాసల్యవంకఁగంచు విధురకంపనూనాధరాధరయై
యక్కా యని నేత్రంబుల గ్రమ్మిన బాష్పంబుల దృష్టిరోధంబుగాఁ
జూచిన నొక్కముహూర్తంబు దిగ్భ్రాంతురాలై పట్టపుదేవి

ఆ. కూరుచున్న యామె కూరుచున్నట్లుగా
నిలువు నిలువుగాఁగ నీరసించి
భర్తమీఁదనున్న పాణియుగ్మము నెత్తి
లేమఁ గైకఁ గొగిలించుకొనియె

క. అక్కాసెల్లెం డ్రిడ్డఱు
నొక్కరోకరు కౌగిలించి యురియుచు నున్నన్
బ్రక్కన సుమిత్ర కన్నుల
ప్రక్కన యానందరేఖ ప్రజ్వలితముగా

చ. ఒక నిముసంబులోన నటనున్న జనంబులబుద్ధియందు మ
ప్పికవడే యంతలోన ననిపించెను బట్టపుదేవి కైకయున్
సుకినల వేలయేండ్లుగ ననువ్రజహార్దము కల్గి యెంతో మ
చ్చికకోల్పోవరై పోరువుఁజెంధక యుండిరటన్నయట్లుగా ౨౭౭

చ. ఒక నిమిషంబులోన నటనుండిన యెల్లజనంబు బుద్ధిలో
నకటకటా! పురాకృతమహాదురితం బదిగాక యిట్టి కై
కకు మఱి యిట్టి యూహ యెటుకల్గెను గానన మంపు నూహ దీ
పికయటు నిర్లయూహ యనిపించెను సాధుమనోవశంగతి

వ. అంత నడిమింటివైదూర్యసాధదేహాలీరవికాంతోపలతాడిత ఖుర్రా
గ్రమ్ములు నప్తాశ్వహరులు సకిలించినట్లు వట్టియాకసంబున
నెగురుచు నెందువెదకిన నారజోసిన వడ్లు కానరామి బంగరు
పిచ్చుకలు తుధార్తములు కిచకిచలాడె, సాకేతనగరీశృంగాట
కమ్ముల నిస్తిలకులై యల్పపరిధానులైన జనమ్ములు రహస్యంబు
లాడినట్లు రాజశరీరదహనసంస్కార మేమి యని యాడుకొనఁ
జొచ్చిరి, కైకేయికాసల్యాసమాగమవార్తాశ్రవణసంజాతకౌతూ
హల లయిన యుత్తమస్త్రీలు సందుగొందులఁబడి రాజాంతః
పురవశాద్వార్ద్యరంబుల నంతిపురికిఁ బోవుచుండిరి. ఆతప్రతారిత
బలిభుజంబులొందు రెండు తా మాశ్రయించిన నింబవృక్షశాఖ వదలి
కూయుచు నన్యశాఖకుం బర్వెత్తె, పురంబున నగ్గులులేవు, పసి
వాండ్రకుఁ జల్దియన్నములె లేవు, తలలుదువ్వి నీళ్ళువోసి తిలకం
బులు వెట్టి క్రొత్తిపరికిణీలు కట్టి కన్నెపిల్లల దినము ముస్తాబు
చేసెడుఁ దల్లులు రాజాంతఃపురవార్తావ్యాప్తియమాణలై కూతుండ
వంకన చూడలేదు

ఉ. ఉగ్రమయూఖితప్త సరయూసరయాంబుతరంగరంగ వా
యుగ్రధితాంబుజాతశిఖరోన్నతపత్రము లెల్ల రాజవం
శాగ్రియసూర్యదుఃఖవిముఖాకృతిఁజేసిఁ జివళ్ళుమాడి వా
రిగ్రసమానబాష్పమిష్క రేసె నళివ్రకరాంతదృష్టుల

గీ. రాజులోఁ బ్రాణములు ధర్మరాజు, రాజు
నుండి తొలగింప నెంతగా నుసురులేడో
రాజు వెల్లిప్రాణములను భార్యలను రాజు
నుండి తలఁగ మంత్రుల కంత యుసురు లేడు

ఉ. మంతురు లల్లనల్ల బతిమాలీ విరక్తీవచస్సు లాడి సీ
మంతిను లెల్లరక దుదకు మానవనాథుని వీడిపోవఁగా
నెంతగఁజేసినక వదల దింతయుఁ బట్టపుదేవి మృత్రు లూ
హంతరమేది నిల్వఁ దుద కా యమఁజేరి సుమిత్ర యిట్లనెక

క. అక్కా! యీ మోహమ్మే
యక్కజమైనది నృపాలుఁ డరుదెంచునె యీ
ఫక్కి దురపిల్ల దేహము
ముక్కిచనుక సురత గాలిపోయినయంతక

ఉ. మేనులవీడి జీవులు గమింపరు పున్నెపులోకముల్ మఱిక
మేనులకైన సంస్కృతి శమింతురు ప్రేతములైన జీవు లా
మేనులు ధూళిమగ్గుచుఁ క్రిమిగ్రసితంబులయైన నారకా
స్థానము వ్రాసె జీవులకు దాని నెఱుంగవె నీవు రాణివై

చ. పలుకఁడు రాజు చూడఁడును భారీవుఁ డించుకయైన నిన్ను నా
పలికెనుఁ జూచువాఁడు తనవద్దతిఁ దానుగ నేగె నల్ల యా
పలికెడివానిపై పలపు పల్కని యీ వెడమృత్తుపైని నీ
వాలుకఁగఁజేసినక వెడఁగవో పయికార్యము లెట్లు సాగునో?

మ. పనితంబై చను నీదుశీలమును నీ ప్రాజ్ఞాత్వముం జూచి యే
మనలే రీ మతిమంతు లిప్పటికె సూర్యాంశుల్ వియద్విధిచుం
గున నిలోపక యొడ్డిగిల్లఁబడె నీకుం గల్గ భారంబు నీ
కనుటే లే దిఁక రాజధానిబహుధాకార్యంబు లెట్లనొనో?

గీ. రాజులేడ యిపుడు రాజబిడ్డలు లేరు
భరతుడిల్లె తిరిగి వచ్చుదాఁక
పట్టమహిషి వీవు పాలింపకుండిన
నేమి కావలయునో యీ యయోధ్య

చ. అని తాను గూడ దుఃఖాందోళిత యగుచుఁ జెప్పిన సుమిత్రచేత
రాణి యోసరిల్లఁజేయఁబడిన మృత్రులు రాజనకు సంస్కారము
చేసి తెల్లద్రోణికానిక్షిప్తం గావించిన రాణు లెల్ల ద్రోణికచుట్టుం జేరి

మీ. తనపై తేనికీ నెప్పుడో తగిలెఁ జిత్తం బంతఁ బెండ్లాడెఁ గూ
డునకుం గుడ్డకు నైన రాఁబలము నేడో మేము కానల్యతో
డను చీటైతిమి భర్తహీనతకుఁ గంటంజూడఁగానైన ద
ప్పెను భూమిఁశుని భర్తయంచు దురితాభీలత్వ మేపాటిదో?

ఉ. మా కడుపందుఁబుట్టని కుమారుని రామునిఁ గన్న మేము రా
జా! కడుసంతసించితి మయా! నిను భర్తఁదలంచి కానకుం
బోకడయైన రాఘవుని పుత్రవియోగజడఃఖ హేతువై
మోకును నేటి నీచనుట మానసముం దహించుచుండెడిక

ఉ. ఏ యొకనాఁటిదో వలపునెంచి నిరుక్ సృరియించుకొంచు నీ
వేయిదినాల కొక్కపరి విచ్చెడు ప్రేమయెడందకోసమై
మా యెడఁ బెల్లఁగాచుకొని మన్ననచేసిన నీవు పోయినక
బోయెను బొమ్ము దూరమగు భూమి వెలింగెడి వెల్లుసెతముక

శో. మాలోఁ గొందఱు నీవు కానుకలుగా మన్నించి తాకొత్తలో
నీలోభంబును మా మెఱుంగుటను నిండెం బ్రాతవడ్డంతలో
నీలోగిళ్ళను మేము నందఱుముగానే యుంటి మట్లయ్యు భూ
పాలా! మిక్కిలి మాయఁజేసితివి సౌభాగ్యం బయోగ్యంబుగక

చ. లలితగుణురేడు మా బ్రదుకులక గడతేర్చునటన్న బిడ్డఁ గా
నలకును బంచితీపు నయిన నిలుపువక పోయి తేమికా
వలయును మేము నీ యనుఁగుభార్యయుఁ గైకొను తొల్లి భర్తచే
వెలియిడెఁ బుత్తుచేత వెలివెట్టును నేడు సమర్థ యన్నిటక

మ. పసపుంగుంకుమ చెడ్డ మా మొగములక బాలుండు రాముండు దీ
పసముస్మేషమునోజ్ఞహాసవదనప్రార్థమర్యాదుఁడై
యసకృత్కృహనమూర్తి ప్రేలేడు నృపాలా! నీవు నీ పుత్తుఁడుక
మసలంగాఁ జన దూరదేశముల నేమైపోతి మే మిచ్చటక

క. అని తైలద్రోణికపై
నునిచిన చేతులను బిట్టు నున్న రనెడు వా
రిని గని కానల్యాసతి
యనియెను మీ రేల దుఃఖ మందఁగ నిట్టె

మ. మును సంభోగమునందు నేడు కరుణా భూపాలసంబంధమై
చనె మీ కెట్టులొ విప్రలంభ మదియున్ సందీప్తమే నాకునున్
మనుజాధీశుని మీరు నేను బ్రతికింపకలేము మీరేల భీ
తినిగాంచక బతియున్నయప్పు డెటులో దీపించు నట్లే సతుల్

ఉ. మీ కడుపందుఁ బుట్టఁ డని మేకొను దుఃఖము రామచంద్రుఁ డే
లా? కమలాననల్! మఱియు నాతఁడు పుట్టఁడు పుట్టెనేని నీ
కాకయు లేకపోయెడిదికాదె మఱి భరతుండు రామచం
ద్రాకృతి మీ కెఱింగెదరు తాఁ జనుదెంచిన యంతలోపలన్

వ. సమాశ్వాసిల్లుఁ డనిన నందఱును గించిల్లజ్జావనతవదనలై భర్తృ
వియోగదందహ్యమాన లగుచున్న, రాజస్నేహితులందఱుకొడుకు
రాక తేనిదహనం బంగీకరింపమి చీకట్లుపడి రాత్రి సమీపించె

క. అంతఃపుర మంతఃపుర
మంతయు నిశ్శబ్ద మగుచు నపుడప్పుడు నీ
మంతినుల ముసుగు సన్నని
గొంతుల యేడుపులు ముసురుకొనుచున్నవియై

క. పెకలింపఁబడిన మణిదీ
పికలై యాముదముతోడఁ బెట్టిన దివ్వెల్
మకిలిపడి కొడింగట్టిన
నొకరును గొడితీయువార లొప్పుర యింటన్

క. తగ్గికొని ప్రమిద లంచుల
నిగ్గుకొనం దివ్వె లేరు నెగసన త్రోయన్
మొగ్గమిని ప్రమిదలోపల
నగ్గికణంబులుగ వత్తు లారెఁ జిటుపొగె

వ. అట్లు యామినీదేవి బహుప్రయాసపడి శైలవాసిన

నీ. పరమేశ్వరిస్తుతి ప్రకటవాచారూఢి
• దై నందినమ్మ మేల్కొనునైన
సాకేతవాసులౌ జనము లాప్రాప్తుట
హా! రామచంద్ర! హా! హా! నృపాల

చంద్ర! యంచును సన్నసన్న యే శువులతో;

దేలికసిద్ధురల్ మేలుకొనిరి
సరయూనధితటర సాలవనీకిసా
లయనీలగుచ్చంబులక దనంతఁ

జాటుచేసికొని హరిదశ్వశిశుబింబ

ముదయపర్వతశిఖరమ్ము వదలలేడు
వలసపోయిరో సా కేతవాసు లన్న
యెట్టి వీధులఁ దరణి యల్లాడె వచ్చి

ఆ. రాజు నిన్నఁ బోయె రాముఁడు వన మేగె

భరతుఁ డింతవఱకు మఱలలేదు

రాజ్యభాగమున నరాజకత్వాకృతి
కలికిఁ గొంత యాసకలిగె సుంత

సీ. చేటలవలె నైన చేతులతోడ వి

ద్యున్మాల్గి బర్జన్యుఁ దోలువాఁడు

దున్నినచాళ్ళ విత్తులు చల్లు పిడికిలి

మించుఁ బుర్వులను బట్టించువాఁడు

తండ్రిని బుత్తుచే దరుణిచే భర్తను

సిగ్గఱ నెదిరింపఁజేయువాఁడు

నయధార్థతకును బట్టాభిషేకముచేసి

ఋజుగణంబు నధఃకరించువాఁడు

నిష్ప్రయోజనముగ నింజోలగంబులు

తీర్చువాఁడు సిలుగుకూర్చువాఁడు

రాజ్యభాగమున నరాజకత్వాకృతి

కలికిఁ గొంతయాస కలిగె సుంత

సీ. తాను హింసాకృతియై నవ్యయజ్ఞసం

స్మృతమేషవధము దూషించువాఁడు

యజ్ఞకర్తలచేత నాహితదక్షిణల్

భైడగ నపహరింపఁ జేయువాఁడు

వృత్తివిద్యలు నాట్యవిద్యలు కులకర్మ
లగుట హాస్యంబున నెగుచువాడు
పదుగు రొక్కటఁగూడి పలికిన ననుమాన
వడి శిక్షఁ బరిహారపఱచువాడు

సతులయందుఁ గ్రొత్తస్వాతంత్ర్యములు తెచ్చి
కులవివక్ష లెల్లఁ గూల్చువాడు
రాజ్యభాగమున నరాజకత్వాకృతి
కలికిఁ గొంతయాస కలిగె సుంత

సీ. ఆశ్రమధర్మముల్ వ్యత్యస్తముగను వా
నప్రస్థమేగ వనంబు చెఱుచు
ధనవంతులను దోచుకొను పేదవారికి
గుడ్డియు వెన్నంటుకొనును, బద్ధ
ఘంటలు కుంజరఘంటలు విషాణులు
షాష్టిహాయనములు చనవు పత్త
నీవీఘంటులందుఁ బండితులైన శస్త్రాస్త్ర
ధారులు ధాత్రినుధ్యమున లేరు
వణిజు లెల్లరను సభాపరాధీనత
నితరదేశములకు నెగుచుచుండు
తేజు తొలఁచువాఁ డరాజకత్వాక
కలికిఁ గొంతయాస కలిగె సుంత

సీ. కామమై దేవతాకారమ్ముగాఁ గొల్పఁ
జేయువాఁడు తపస్సు మాయువాఁడు
తనసేన శత్రుసంతతిచేత నోడింపఁ
జేయువాఁడు మహస్సు త్రోయువాఁడు
వేదవేదాంగార్థవితతి నిర్మూలింపఁ
• జేయువాఁడు మిసీపఁ దీయువాఁడు
ప్రొది నానాచేపతామూషణనేక
పరిపాకకృకవాకువాక్కువాఁడు

పూలు నత్తరువులు పూతగందంబు ల

నాగరకతయంచు సాగువాఁడు

రాజ్యభాగమున నరాజకత్వాకృతి
కలికిఁ గొంతయాన కలిగె నుంత

సీ. నదులలో నీరు వనంబున గడ్డియు

నమ్మించి భయముచేయంగలాఁడు

అమృతమాహేయీ పయఃతామ మేర్పడ

శోవుల పొదుగులు కోయువాఁడు

నగ్నిహోత్రమున ధ్వజాకృతి ధూమమ్ము

నిడ్లలోఁ గనిపింపనీనివాఁడు

నిదినాది యని యెవ్వ రేనియు ననుకోను

వీలులేకుండఁ గల్పించువాఁడు

చేవలనుబోలె నొక్కరిచేత నొకరి

నుర్విజనులను దినిపించు నుక్కలుండు

తా నరాజకత్వాకృతియైన కలిమ

హాపురుషున కయోధ్యపై నాన కలిగె

గీ. నాస్తికులును వైతండికుల్ నగ్నమతులు

ప్రభువుచేతను శాసింపబడక భావ

మునకుఁ గల్పింపబడక భూమిని జరించు

కలికి సాకేతమునయందుఁ గలిగె నాన

శా. చేతస్సర్వపథానుశాసకుఁడు ప్రాకస్పృష్టిప్రధామూర్తి ధా

త్రీతీర్థంకరమాలి సర్వజగతీసిత్తుజ్వలద్భావనా

ప్రాతస్సాగరరాజ స్వామియు నశిష్ఠుం డా వశిష్ఠుండు సా

కేతంబందున యోగధండవిధుతిక్రీడాప్రచండంబుగన్

క. అదలించెఁ గలిని గలియను

మదవిహ్వలధూర్తహాసమార్దంగికుండై

పొదలంబడి పోయె స్పృహ

భిదాగదమ్ము హాహాసవృత్తభిసీతి

వ. అంత మార్కండేయ మౌద్గల్య వామదేవ కాశ్యప కాత్యాయన
గౌతమ జాబాలప్రముఖు లెల్లరు దీర్ఘిన పరివత్తునన్లెల్లరును జేసిన
విన్నపము లందికొని శ్రీవశిష్ఠదేవుడు తా నిట్లనియె

క. జనకుమృతి వచించియు రా
మునిఁ దేజాలమ యతం డమోఘవచస్కుం
డన్యతచ్ఛాయామూరగుఁ
డును బిత్తవాచాధురీణుడును గావుటచే

క. కావున భరతుని గొనిరా
నే వలయున సూర్యవంశ మీమనరఘురా
మావృతమతిలోభముచేఁ
దావల మగుటా? మృషాపథంబున కకటా!

క. వేఁగులఁ బుత్రైంతము భర
తాగమనారం బనంగ నందఱు ఋషులున్
వాగంగీకృతఁ జూపిన
శ్రీగురుదేవుం డయిన వశిష్ఠి వెనక

వ. సిద్ధార్థుఁడు విజయుఁడు జయంతాశోకుఁడు నందనుఁ డనుచారుల
రావించి యిట్లనియె

క. మీ రిం దున్నట్లుగఁ జని
తేరవలయు భరతరాజు ధృతిజననములన్
గూరిచినలఘురథంబుల
మీ రాకఁ బ్రతీక్ష ప్రతినిమేషము మౌనము

ఉ. లెస్సమొగాలఁ జింతయను లేశముతోచంగరాదు దేహశీ
నిస్సరణంబునందుననె నిల్చినవానిని నిల్చినట్లు వ
ర్చస్సముపేతుఁ దీసికొనిర మ్మని నాదగు నాజ్ఞగాఁగ శ్రే
ణుస్సులు చెప్పి తేవలయు నానలితప్రతివాక్యవేదులై

సీ. మీ పురోహితుడును మీ మంత్రులును మీర

లాడుడు లెప్పుగా నడిగిరంచు

నే మెఱుంగుముగాని యేదియో యచనరం

బైనట్టి పనియున్ని యాచిరంచు

శ్రీరాఘవుని వసినీమ యాత్రయుగాని

పెనరబద్ధంతయు వెలికిబోవ

నీకుడు జనకుని మృతిమాట జరుగనే

లేదనుకొండు ప్రహ్లాదముఖులు

నుపదలుగఁగొంచు గేకయాధిపునకు భర

తునకుఁ గౌశేయములును భూషణము లొప్ప

నడ ననంతరితప్రయాణములఁ బోయి

రండు భీరత్తరాజును గొనిరండు వేగ

మ. అనఁ బాదేయము గట్టికొంచు జని దివ్యాశ్వంబులం దెచ్చి పూ

న్చి న్న తేరుల్ గొని నాల్గు మాని నెలవుంజేకొంచు గౌశేయభూ

షణముల్ భద్రముగల్గఁగా ముడిచి హేమానూచిశ్రీఘ్రప్రధా

వనపాంఛాహయసంతతిం బఱపి రావ రత్ననన్నానలక

వ. సాకేతంబునకు దూరాన వ్రేలాడుచున్నట్లు గనిపించుచున్న పడ

మటిదిశంగల తాళ్ళకు నుదీచీదిశగాఁబోయి మాలినినదిందాటి

హస్తినయందు గంగానదీతరణంబుఁజేసి పడమరకుమళ్ళి కురుజాంగ

లమునడుమగాఁ ద్రొక్కి పాంచాలమ్ములు ప్రాపించి కార్యవశ

ద్రుతగమనులు సరస్సులయు నదులయు సౌందర్యమ్ము గాంచుటకు

నాగక ప్రసన్నోదకయు దివ్యయు నానావిహగసేవితయు జన

నివాసతీరయు నైన శరదండానది నధిగమించి యట నొడ్డున నున్న

సత్యోపయాచనము దివ్యమైన వృక్షమ్ముఁజేరి ప్రదక్షిణించి పునః

పునఃప్రణామమ్ము లాచరించి కులిఁజ్ఞాపురంబుజేరి పైని నభికాతంబు

పోయిరి

గీ. అంత నభికాత మేగి యనంతరమున

బోధిభవనంబునం దుండి పుట్టినట్టి

మహితపుణ్యాంబు వగు నిక్షుమతిని దాటి

రా మహానది యొడ్డునయందు ఋషులు

వ. అంజలిగృహీతవారిమాత్రభక్షకులు వేదపారగు లాప్రభువులకు
దూరమునుండియే నమస్కరించుచు బాహ్యకదేశములలో నుండి
పోయి సుదామపర్వతముంజేరిరి.

క. ఆ పర్వతమ్ము శిఖర
వ్యాప్తపరచూడమై యథోఽక్షజపాద
శ్రీపరిణతచూడమై
దీపించె శిరస్సవన్నదీనిర్ధరమై

వ. చని విపాశాశాల్మలీనదులను త్రోవకంటుకొని పాంథతృషాపనో
దార్శనిద్రిత బహుదీర్ఘకలును తటాకములు పల్వలములు సరస్సులు
నటవీపథంబుల సింహవ్యాఘ్రమృగద్విపంబులును దాటి

గీ. ముట్టెలను హయాళికి నుర్వుతెట్టెలుగను
గట్టి చిద్రుపలు చిద్రుపలుగాఁగ ధరణి
భుక్తపుణ్యులయైన జీవులు వియత్తు
వదలి పడు దారలట్లుగాఁ బడుచునుండ

క. గుట్టమ్ముల దేహమ్ముల
వట్టులగుచు స్వేదబిందుపటలియు నొండొం
డెట్టతిరిగి యొటపిడిచేఁ
గొట్టలవలె నుర్వుకట్టుకొని పోవంగా

ఆ. జీను క్రిందనున్న సీరయుఁ దడిసి ము
ద్దయ్యె మునిగి తానమాడినట్లు
అట్టలయ్యు వార లదలించి గుఱ్ఱాల
దోలుచుండి రెదలు తూలునట్లు

క. పతికార్యగతపరాధీ
నతఁ దామును దాముగాక నానాదేశ
వ్యతికర వైతికమించుచు
జితత్వర గిరినజంబుఁ జేరిరి పెలుచున్

గీ. రాజహితమెంచి నృపకులరక్షణంబు
దలచి కులపరిగ్రహసముదాత్తమతులు
విజయసిద్ధార్థులందనుల్ విమలమతులు
సాధుమతి జయంతాశోక సహితు లగుచు

చ. తలపులు కంటికాంతినుపధంబును బొందకయే యహేడమా
నులు చని సన్నచీకటులు నూల్కొను వేళకుఁ గేకయాధినా
ధుల నృపగేహముల్ దరిసి తోడన రాక నెఱుంగఁ బంచి రు
జ్జ్వలమతులై ధరామఘవనదృములందునఁ జేరునట్లుగన్

గీ. అప్పటికె ప్రొద్దుపోయిన దవుట వేగు
లురకగొని రమ్మని వశిష్ఠ లూదిపలుకు
టను బలుకుట నిద్రాగతుడైన భరతు
మేల్కొట్టువలేదు సంబంధమృదుజనంబు

మ. రఘువంశాంబుధిపూర్ణ చంద్రుడు తమిసాపశ్చిమానేహ మం
దఘభూయిసము స్వప్న మొందుఁగని క్లిష్టాత్ముండు తోడ్తో వ్యధా
లఘునిద్రాగేతి మేల్కొనెన్ మఱియు మేల్కొన్నన్ గతస్వప్నపా
రిఘభూతంబులు మానలే దెడఁద నారింఁచెన్ భయకాంతిచేన్

చ. కనులకుఁ గట్టినట్లు కలఁ గన్నడుఁ దండ్రి విశీర్ణ మూర్ధజం
డును పెనుకొండకొమ్ము నడిఁదొంకున వ్రేలుచు గోమయహ్రదం
బునఁబడి తేలి దోసిటను బూనిన గిన్నియనుండి నూనె గై
కొని తెగద్రావుచున్ గనులకోసలు మూతవడంగ నవ్వచున్

చ. నలకువ బిట్టుగా వెకిలినవ్వులు నవ్వుచు నువ్వుపిండి ము
ద్దలు తినుచుంబడెం గుతకుతం దలకిందులుగాఁగ ముగ్ధి న
ట్టులు మఱి సాగరాంబులు కడుంగడు నింకిన యట్లు నిండు జా
బిలి ధర జారి పడ్డట్లులు పెల్లగు చీకటి క్రమ్మినట్టులున్

ఉ. పట్టపుశేనకొమ్ము గునపంబుల బ్రద్దలుకొట్టినట్లు హాం
బట్టుమెఱుంగుజ్వాలల శుభంకరుడై చను దక్షిణాగ్నిపై
మట్టిని జల్లినట్లు మహిమండలి నాకులు పూలు పిందెలున్
వట్టిన చెట్లు మ్రోళ్ళు కనుపట్టిన యట్లులు తల్లకిందులై

మ. పెకలింపంబడి పెన్దశైలములఁ గప్పెన్ ధూమసంతాన ము
ర్వికళత్రుం డగు తండ్రి నీలవసనావిష్కారదేహుండు వా
లికఁ గారాయనఁజీరికాగతుఁడు నోలిక నీలదేహంగనా
నికరప్రావృత్తుడై హసించునటులన్ నిండెన్ దృశావీధిలో

క. ఎఱ్ఱని చీరలు తాలిచి
యెఱ్ఱనిమైపూత లొప్పు నృపుఁ గ్రోధముచే
నెఱ్ఱ కనుసెరల దానవి
బఱ్ఱున లాగెను శిరోజసంగతి యెడలన్

మ. ఖరయుగ్యంబురధంబుడైఁ జనియె నాఁగన్ దక్షిణావీధికిన్
నరనాథుం డిది యెల్లనుం గనియె స్వప్నంబందు యోజించినన్
భరతుం డా కల సర్వముం దలచి బీభత్సంబుగా నౌ మనోం
తరమం దాఁగను లేకపోయెఁ బితృజాతంబైన వృత్తాంతమున్

ఉ. ఆకఁ బురానుభూతివిషయంబులు బుద్ధినిగూఢగాఢసం
స్కారముచేత స్వప్నములుగాఁ జనుదెంచు నటందు, నీదృశం
బారభమాణమై చనినయట్టిది వృత్తము వాంఛనీయతా
దూరము దీనికిం దొలుత తోచదు జీవుని సేకరించుటన్

ఉ. ఈ యఖిలానిలాధ్వముల నెల్లను నిండిన ప్రాణశక్తి తా
నై యొకఁ డొక్కవేళ సకలావరణంబు ధ్వనించు, నెక్కడో
స్వీయము నేకదేశ మగు వృత్తము నొక్కఁడు నన్యదేశ మం
దాయెడ జీవలక్షణసమీపతఁ గల్గిన చోటులందునన్

శా. ఈ కాలాకృతియైన జీవునకు ముందే లేదు, తా వెన్న లే
దే కాలంబును నొక్కఁడై చనుట నీ వృత్తంబు ము నైననున్
గాకన్ వెన్నను నై న నిక్కువముగాఁ గావచ్చు నీస్వప్న గా
ధాకల్లోలిని జీవవాహిని నిరంతాంభఃప్రవాహార్ద్రయున్

ఉ. ఏ యశుభంబు తండ్రి కగు నే మగు శ్రీరఘురామమూర్తికిన్
శ్రీయుతుఁ డన్నగారు నొకసేగిని గాంచునె, రామచంద్రబా
హుయమితారి తండ్రి కగునా యశుభం బని, కాదయేని నీ
పాయనిద్దైన పాఘకల వచ్చిన యా ఫలమేమి, చెప్పమా! ౩౪౪

- శా. ఒక్కొక్కప్పుడు స్వప్నముల్ మననధానోద్వేగసంకల్పితక
జిక్కుబట్టపు నిశ్చితార్థముల హృచ్చింతాభరాత్తోహసం
స్పృక్కుల్ తండ్రికి మేలయంచుదలఁతున్ శ్రీరాముఁ డాగూపయో
ముక్కమాకృతి వాని కేల కలుగుంజూపా! యకశ్యాణముల్
- చ. అని యనుకొంచునున్న సమయంబున వేగులరాక బండుగుల్
చని వచియింప స్వప్నమును జారులరాక పరస్పరాహతిం
జని భరతుండు శీఘ్రముగఁ జారులనన్నిధి కేగి రాత్రి వ
చ్చినయది యింతదాడ ననుఁ జెప్పరు మంచివివేకు లంచునున్
- ఉ. శ్రీరఘురామచంద్రునకు సేమమె యంచన సేమమే యనన్
ధారణినేత సేమ మటె తండ్రి యటన్నను సేమమే యనన్
దోరఘట్టార్పు విచ్చి భరతుం డనె నిద్దుర లేపరాదటే
వారకేయింతదూరమున వచ్చిన సేమముకంటె నెక్కువా?
- శా. తలుల్ సేమముగాగ నుండురె యయోధ్యావాసు లానందధూ
ర్వల్లీమూలము శ్రీవశిష్ఠుల తపోవర్ధిష్ఠులేయన్న సం
పుల్లస్వాంతులు వేగులందఱును బెంపుం గాంతు నీ ధాకచే
నెల్ల మేలగు శ్రీవశిష్ఠులును స్వామి! నిన్ను వే రమ్యన్దె
- సీ. అడిగిరి నీ సేమ మఖిలమంతులు, పురో
హితులు, వశిష్ఠులు నెన్నియేని
వస్త్రముల్ నగలును పంపిరి నీకును
నీతాతగారికి నేమిధర్మ!
నిన్ను నిల్చినవాని నిల్చినయట్లుగాఁ
గొంచురమ్మనియె నెక్కువఁగ స్వామి
బ్రహ్మసూమాని మార్తండవంశార్ణవ
శ్వశ్చేయసక్షీరసగీతమూర్తి
కడఁగి తొందఱకల రాజకార్య మేమి
తాను జతగూడెనో చెప్పనైనలేదు
వేగులము మేము నడిగిన వెక్కనంబు
నిదియు జాగింతయును సహింపదు కుమార!

వ. అనిన భరతుండు గిట్టునదిరిగి నృధరాజుకడకుఁ బోయి 'తాత! తాతలు వశిష్ఠులు దూతలఁబుచ్చి నేను మా యూరుపోయేద' ననినఁ గై కేయుండు దౌహిత్రు నాలింగనంబుసేసి శ్రిరసు మూర్ఖొని ప్రయాణంబు సమకూర్చి మనుమనికి వేయిరుక్మసిష్కుంబులుఁ బదు నాటువేలు గుట్టంబులు విశ్వాప్యలయన మంత్రులను నేనులను రథములకుఁ గట్టిన వేగరులగు ఖరంబులను బసిపట్టిపోయి పొదల లోని వ్యాఘ్రంబులఁ గోఱలతో వెలికిద్రవ్వ నడుమునన్నని జాగి లంబులను గాన్కలిచ్చిన భరతుండు తాతగారియు మేనమామయు సెలవుగైకొని రథారోహణంబుచేసిన్ గై కేయుండు భరతునిచేయి రథస్తంభంబు పట్టుకొనిన దానిపైఁ జేయివైచి యిట్లనియె

క. విను కన్నతల్లి కైకయి
నినుఁగనుటఁ గృతార్థురాలు నిక్కమ్ముగ నా
యన! నీ తండ్రిని నడిగితి
నని చెప్పము వేల్పుసేన కండగునతని

ఉ. వీరులు రామలక్ష్మణులు పెద్దయుఁ దాతలు తాతలంచు నం
జేరిన వీడిపోవరు నిశీధచరాఖిలధూమకేతులన్
వారిని నేనుగా నడిగినానని చెప్పము కాన్కలందునన్
వారికి నున్న వయ్యవియు వారికి నా యవి యంచు నియ్యవే!

మ. అని శత్రుఘ్ను రథంబునుం దరిసి బిడ్డా! త్రోవ భద్రంబు చూ
చిన యే వస్తువుఁ జూడకే భరతుఁడు జింతించుకొంచుండు లో
నన తా నెప్పు డెదో సమస్తమును గంటం గొంచుచుం బొమ్ము పం
చిన యీ కాన్కల నీవి నీవు గొనుమా శీఘ్రం బయోధ్యపురిన్

క. అన నన్నదమ్ము లిద్దఱుఁ
జనిరి జనీన ప్రలాప్తసారణిమృదువా
సనలేచు పుంత్రత్రోవన్
గణగణరథనేమినిస్వనంబులు సెలంగన్

వ. అట్లు ప్రాజ్ఞుఖంబుగాఁ జనిన రథంబులు పూలుదండగ్రుచ్చినట్లున్న
తరంగమ్ములచే నన్వర్థాభిధ సుధామాదిందాటి యేలాధాననగర

సమీపమందు ప్రోతస్సు లేదురుతిరిగి వెడల్పెక్కి యొడ్డులు
 ఘోరము చేసికొన్న శరద్రూపది సుత్తరించి యవరవర్పటములు
 ప్రాప్తించి చెకుముకిరాళ్ళతో నిండి ప్రవాహవేగపరస్పరఘట్టన
 జనితాగ్నికీటములచేత సంతఃశతఘ్నికవోలె నున్న శిలావహా
 వాహినీని స్తరణంబుసేసి మహాపర్వతంబులు గమించి చైత్రరథాభి
 ముఖంబుగాఁ జనియె, గంగాసరస్వతు లిటుప్రక్క స్రవించెడు
 పథంబున రమ్యతాహ్లాన్నుండైన రాచకొడుకు వీరమత్స్యదేశంబు
 లందు భారుండమను వనంబుఁ బ్రవేశించె సంత యమునానదిం
 దాటె, నాయమున యసమశిలాపథంబునఁ గొండలోయలలోఁబడి
 పోవుచుఁ బ్రతిపదంబు బ్రపాతవేగంబున నిలువకయుండె నచటఁ
 గులింగ యను మాటుపేరున వ్యవహరింపఁబడుచున్న యా నదీ
 నీరమ్మున దిగిన గుఱ్ఱంబులు కొన్ని చలిచేత బిగుసుకొనిపోయి
 కొన్ని భూతావిప్లములవలెఁ బ్రకంపమానము లగుచున్న నడవి
 కట్టెలు తెచ్చి యగ్నిచేసి వానికి శైత్యావనోదంబుఁ జేసి యందు
 విడిసి వంటలుచేసికొని యారగించి తజ్జలంబులు కుంభంబుల
 సేకరించుకొనిపోయిరి, అచ్చటి త్రోవ మహారణ్యమధ్యగామి;
 భరతుఁ డచ్చో నిముసమాగక బలంబులు తఱుముకొంచు వాయు
 దేవుం డాకాశమున నేగిన ప్లేగె, నమ్మహారణ్యం బతిక్రమించి
 ప్రాగ్వటంబని విశ్రుతంబయిన యంశుధాననగరంబునందుఁ దరింప
 రాని భాగీరథిందరించి పైని కుటికోష్ఠికానదిని బలములు దాటించి
 ధర్మవర్ధనమైన తోరణంబు కుడినగమునందుఁబోయి జంబూప్రస్థముం
 జేరె సంత వరూధ మను ముచ్చటయైన పల్లెఁజేరి దాని నాను
 కొనియున్న పూదోటయందు మఱల విడిదిచేసె నచట బయలు
 దేరి తూర్పుదిక్కుగాఁబోయి యుజ్జహీనానదీతీరప్రియకతరూద్యా
 నములుసేరి శడిమిపూముంజువాసనల మఱిగి మఱలని మత్తాశ్వం
 బుల మత్తవారణంబుల ముందుండి తీయించి యుజ్జహీనం దాటె;
 దారిపొడుగునఁ దీర్థంబులు సేవించుకొంచు నితరములైన పెక్కు
 కొండవాగులు దాటునెడఁగొండలఁ బెరిగిన గుఱ్ఱాలచేతఁదరించుచు
 హస్తీపుష్పకమును గుటికయు నలివ ర్తించి తౌహిత్యనగరంబునఁ

గవీవతీతరణంబుసేసి యేకసాలకున స్థానమతిని వినతమున గోమ
తిని దాటి కళింగనగరంబున వనంబు ప్రాప్తించి యులసిన వాజాల
నూడదీయక యారాత్రియెల్లను బ్రయాణంబు చేసి యావనంబు
దాటి యరుణోదయవేళ

సీ. రిపుశతఘ్నిమహాగ్నిరీధావినిర్దగ
ధూమసంపిహితమా దుర్గమట్లు
శిల్పికృతశ్యామలాల్పమృన్నిర్మిత
క్రీడాగృహసమాజకేతువట్లు
ఝంఝూచినిర్ధూతిసంఛిన్నసర్వవ
త్రౌల్పశాఖమ్ము మహాగమట్లు
మఱి రాజి రాజి క్రమమ్ముగాఁ జల్లారి
యసితమె చను నిటుకామమట్లు

చిఱుత వెలుగులలో దూరసీమయందు
చలియుఁజప్పుడు లేక నిశ్చలముగాగ
నున్న సాకేతపురిఁజూచి యుల్లమందు
భరతునకు నల్ల కదలించు పగిది నయ్యె

సీ. అంతటిపట్టణం బందు వేగుననైన
నవ్వడియెంతైన దవ్వవచ్చు
ప్రాతరధ్యయనసంధాతిరీటస్వనం
బనిలాధ్వ మెంత దవ్వైనఁబట్టు
గ్రామబహిఃప్రదేశామలకోద్యాన
ముల యందు గతయామినుల శయించి
నిరతం బుష్కలనిర్గతవృద్ధరా
జన్యరథంబుల జాడలేదు

రుద్ధకంఠసమాయాతరూక్షశోక
రావ మది యుండియుండి దూరంబునందు
సీలపీటలు కూసిన స్త్రేగుడెంచు
సరయువున సన్నగాలులు చఱచినట్లు

ఉ. వట్టివిభూతిపండువలె బాంకురమై పాలుపేది యున్నయా
పట్టణమున్ గనుంగొనుచు బార్థివనూనుఁడు మాతితోడఁ దా
సిట్టులనెన్ గనుంగొనఁగదే మనపట్టణ మెట్టులుండె దూ
రాట్టమనోజ్ఞకాశీతి కనరాదు పునాసమయంబులంబలెన్

శా. నాకై వార్తను బుచ్చి యప్పటికినైనన్ వత్తు నన్నట్టినా
శ్శాకోట్టగ్రమునందు నిల్చి జనకుం డధ్వంబు వీక్షించుచున్
నాకుం దోతురు మున్న సేవకులు మున్నా వచ్చి గ్రామాంతమం
దాకై నీడల కన్నులం గనరు నేడై యింతగా డగ్గఱన్

చ. పరిచిత మెన్నియైన తడవల్ మును సేనును దాతగారిదా
పురముననుండి వచ్చుచును బోల్చుట పట్టణవిధియానసిం
ధురతరుణీపదాంబుజవినూతననూపురఘంటికారవం
బానసి శకుంతలరావముల నూదుట తా వినరాదు నేటికిన్

మ. బహుజన్మల్ గని నేటి కీ రఘువతిభ్రాతృత్వమొప్పన్ సుఖా
వహమా జన్మముఁ గాంచి తృప్తికను నప్పాటన్ బురావేశలన్
స్పృహతో నిచ్చటఁ గుందురుష్కలఘుసంపృక్తగురుద్రవ్యభూ
మ హరాత్మాడనధృత్పరీమళరీరంసం గందు, లే దిప్పుడున్

గీ. దోషరహితంబుగాఁగ నిందుడు జయంతు
వెడలనడచిన యప్పటివేల్పువీడు
జోడుగా నున్నది యయోధ్య చూడఁజూడఁ
దోలుమా రథంబును గళాధూర్వహముగ

గీ. అనుచు శత్రుఘ్నునింగల్పికొని నిమేష
మాత్రమున నయోధ్యారాజమార్గఘనక
వాటసామీప్యమున కేగి ద్వారములై
తెరిచి రేయెల్లఘండిన భీరుజూచి

శా. ద్వాశ్శోభాపరిహీణమై నవహరిదాకుంకుమానీతభా
నిశ్శేషంబు లుంబమానసుమ వేణీరంగవల్లీయవీ
యశ్శాలీనత తోచి గుఱ్ఱములు ముందై యేగ నిర్వంకలన్
దోశ్శాలుల్ భటరాజి నిల్వరు పురీదుష్కుప్రచారంబుగాన్ 3౨౪

ఉ. రేసి పథంబునం బరిహరింతురు కొందఱు దీనమూర్తులై
మాసరదృష్టిపాతమున మన్ననజేతురు కొంద రెవ్వరో
కోసలనిల్చుచున్ నృపునకుంబలె వంగి నమస్కరింతు రా
యాసము పొందుచుండు కనినాతన కొందఱు పోరులెంతయున్

చ కలితకవాటముల్ సుబలికర్మవిహీనము లాత్మమూర్తులు
త్పలదళమాలికానిరహితంబులు తోరణముల్ నవాగురూ
జ్వలతరథూపవరితవిష్ణుములున్ భుజికర్మ లేకయున్
నలచువగాఁ గుటుబిభవనంబులు తేజ తొఱంగి కన్నడన్

సీ. దేవాలయంబులు దీపధూపనివ్జ
తంబులు, శిఖరహితంబులయ్యె
యజ్ఞగోష్ఠులు, పూవులంగళ్ళు సుమదరి
ద్రంబులు, విరహితధనము లయ్యె
రత్నావళములు, పౌరజనంబు పరిదీన
మూర్తులు, విఘటితభోగమయ్యె
జైత్యంబులందు, నిస్వనమాధురీరేఖ
ఘనశకుంతంబులఁ గానరాదు

తరుణశుకశారికాదిపంజరములెల్
దాచుకొనిరి పౌరులు గృహంతరములందుఁ
బ్రాద్దు బారెక్కి గడపల మ్రుగ్గుకఱ్ఱ
పట్టి తీసినయట్టి పాపానఁబోరు

ఆ. వెనుక వీధులందు వెనులుబాటుండద
యడుగుదీసి మఱల నడుగుపెట్ట
నా యయోధ్య మనిసు లందఱు వలసపో
యిరొ మనసులయందు నిడిసిచనిరొ!

ఇ. విఘ్ననేకవిదారి తాంతరుఁడు పూర్వీధీమహాదూరతా
నిఘ్నాంతఃకరణుండు సంచలదరత్నిప్రస్థఘాతంబు వృ
ద్ధఘ్నంబై చనురీతి సందియము లుద్దండంబుగాఁ బోయి శ
త్రుఘ్నజ్యేష్ఠుడు తండ్రి రాచనగరండున్ వ్రాలె వాయుత్స్వరన్ గెల్చె

క. పిలచినఁ బలికెడు దిక్కుం

గలుగని యా రాచనగరుఁ గని యశనిశిఖా
జ్వలనమునఁ జూడినట్లులు
వెలవెలనగుసూముతోడ వెక్కన మగుచున్

చ. బరిపిడి నెట్టకేలకును నున్న రటంచును లేచి కాళ్ళులున్
విరిగినయట్లు తల్లిగృహవీధుల దారిని బట్టిపోయె డ
గ్గరిన జనంబునైన గనఁగా మదిపుట్టక యే విపత్తు చే
కురినదొ రాజు రాజగృహకోటిని దాటి నిగూఢుడౌటకున్

ఉ. తాఁ జని యాగతిం గనిన తల్లిగృహంబులుకూడ దీనతా
భాజనమై యొకింత కనుపట్టని సేవకులైన ముంగిటన్
రాఁజెడు శోకవహిని గృహరాజుఁ బ్రవేశమునంది తల్లికై
యోజనానొక్కయొక్క గది నుండినదో యని చూచి చూచుచున్

చ. తుద కొక చావడిన్ జరరతోయదనన్నిభమైన దుప్పటిన్
గదిసిన మోముగా ధరణిఁ గాయము తూలఁగ నున్న తల్లి న
మృదమునఁగాంచి యామె పదమండలి శీర్షముచేర్చ నెవ్వరో
కదిసినజాడ తోచి మఱి కైకయి కన్నులువిప్పి చూచుచున్

సీ. హా! ధరణీశో! హాహా! దైత్యమథన సా
రచమూప్రణీతపుర స్త్యభాగ!
హా! కైకయ్యాపాణ! హా! కైకయ్యాసమా
రభదుస్తంత్ర నిరస్తపాణ!
హా! హా! యనుచు బిట్ట నావటిల్లి యొకింత
కా దుఃఖపుంబొంగు నాచికొంచు
నాయనా! కబురంపెనారటోయీ నీకు
నెవరుపంపి రటన్న నేనెఱుంగ
నుఱ్ఱ రమ్మనినట్లు నన్ గఱపి తెమ్మ
టందు పంపిరి కాబోలు నేల పోయె
దండె? యే వ్యాధివచ్చెను? దండెజూడ
నైన నే నోచుకోఁబోతి నంచుఁ గొడుగు
29

చ. జనకుని దుఃఖభారవివశంబగు గుండియతోడి రామచంద్రుని గనకుండ నా కిచటఁ దోచ దటంచును బిగ్గనేడ్చి లేచిన సుతుఁగాంచి కైకయి విశ్లేరహృదంతర యోయి యోయి నాయన! నినుఁజెప్ప రెవ్వరును నయ్యది నేన వచింపఁజాలె

గీ. శ్రీవశిష్టులు నన్ను శిక్షించుటకును నీకు నిజమైన వార్త నందింపలేదు తల్లి యని యంతకు మున్ను తాల్చినట్టి యడుగు లంటినచేతులు కడిగికొమ్ము

చ. అనుచునె కైకయివదన చుందునఁ దైశ్మ్యము కన్నులందునఁ గనలును దేహమందునను గంపముఁగల్గి తనంతఁదాను గాదనినటులఁ వచించె సకలావని నీకయి చేసిపెట్టితిఁ గొని ధర యేలికొమ్ము తనకుం బ్రయమైనది రాచబిడ్డకు

చ. ఇలవయి రాచవానికి మఱెవ్వరులేరు జఘన్యుడైననుఁ బలయుతుడైన రాజ్యపరిపాలన వానిది రాజ్యలోభవిహ్వలమతికాని రాచకొడు కాతఁడు రాజకుమారుఁడా! ధరావలయుగతో గ్రలోభము ధ్రువం బగు భూష నృపాలకోటికి

చ. కలిగిన రాచవానికిని ఖడ్గమువంటిది నీతి, నీతిచే గెలిచిన గెల్పు ఖడ్గమున గెల్చిన దానికి లొచ్చుగాదు దోర్విలయమహావతాపశిఖ శ్రీప్రభుఁ డా రఘురాముఁ గత్తితో గెలువను రాదు, నీవునయి గెల్చితి రామునిఁ దల్లినీతిచే

చ. అనయము రాచవానికిని నన్నలు లేరును దండ్రులేఁడు మెత్తనియెదతోడి రాజనుఁడు ధారణికి దనకు సహస్రయోజనముల వాఁడు, బంధుజవిషాదము పుట్టినరాచబిడ్డ పుట్టిన దగుఁ బాటులింటనో! కడంకను మూఁడవజాతియింటనో

చ. ఉరకయ తండ్రుపోయె నని యుమ్మలికంబున వంతగూర్చినఁ దిరిగియు రాఁడు తండ్రి యరతింజని వేళ్ళకు నందుచున్న యర్వర నొకమాటుగాఁ దతకరంబును జాచి గ్రహింపకుండ బిత్తరపడి తాఁడఁభోయినను దవ్వగుఁ జేతికి నంధకుండను 3౮౧

ఉ. కాదని తండ్రిదుఃఖమునఁ గమ్ములు వార్చెదవేని గుండెకున్
' శ్రీదివిషజ్జగచ్చరణశీలిని తండ్రిని నీకు నాకునున్
భేదము చూచు గుత్తగొను ప్రేమమునం గననొట ధైర్యసం
పాదనచేయిమీ యెడఁదపండిన పున్నెపుఁబంటు మాన్యమై

తా. ఈ రాజ్యంబునుగాని నీవు కొనినన్ హేలాధనుశ్రీకళా
పారావారుఁడు రామచంద్రుఁ డిసుముం బట్టించుకో, డాశ్రవ
ప్రారూఢాకృతి వానిపక్షమునఁ జెప్పంగల్గుదున్ రాజ్యల
క్ష్మీరంహఃపరికృష్టి నీ తెగువ సంలీఢంబుగాఁ జేయుమీ!

గీ. అనిన భరతుఁడు శ్రీరాముఁ డవనినాథు
ననుఁగు నైన జ్యేష్ఠాపత్య మాతఁ డేల
దీనిఁ బట్టించుకోఁబోవఁ డైన నేను
బోయి కనుగొందు ననఁగఁ గైకేయి నవ్వి

సీ. కొనియెందుఁబోయి కన్గొందువోయీ! ధనా
జాని నీ తండ్రి నిస్సంశయముగ
వలదని యనఁడు శ్రీపతి వనీవానబు
సలుపఁబోయెడు నిమేషములయందు
నన్నచోఁ జాలు నటంచు మీ నాయన
మోమునందున బిట్టు మోముపెట్టి
చూచి చూచి నిజంబు, చూఁడిపోయినది నా
గుండియ కాలువ్యకుధరమనని
నన్నుఁ దిట్టుటయే కాని నలిననేత్రు
రామువల దనఁ డాయె శ్రీరామమూర్తి
వనము లేగి యీనాటికిఁ బక్షమయ్యె
బాలుఁడా! నేటి కిది కృష్ణపక్షనవమి

గీ. అనిన భరతుఁడు శ్రీరాముఁ డడవి కేల
యేకజనకుండు నుజక నిన్నెల తిట్టె
ననినఁ గైకేయి యిట్లనె నట్టు లడుగు
ముట్టిపడివచ్చు బుట్టు పూర్వోత్తరంబు

క. అది యెప్పటిమాటో ము

న్న దైత్యసంస్థిట వేళను శ్రీపతి యొ

ప్పిద మగు తేజమ్మది బ

ల్లిదమై కౌసల్య పవ్వళించదు బరువై

ఉ. అప్పటిమాట నీ జనకుపాణము కాంచితీ నేను రాజునుం

దెప్పిరి నన్నుఁ గోరుమనె దిట్టరి కోర్కులు రెండు కోర్కిలే

దెప్పుడు నాకుఁ గాదనిన నెప్పుడో కోరెద వెండి యంటి నా

యప్పుడు నిప్పుడైనయది యా యిరుకోర్కుల వేళపాటుగా

శా. నీపై నాకును లేనివేమ యది నిండెమంథరాదాసికిఁ

నీ పల్యంకిక దానిపల్లకి యటే నీకోస మాకోర్కులఁ

వ్యాపింపించితి నీవు రాజగుట యొం డా దైత్యసంహారగా

ధాపాండిత్యసముద్రమూర్తి చనఁ గాంతారమ్ము రెండై చనఁ

మ ఒకయేడా! పదునాలుగేండ్లు మఱి నీ పుర్వీమహారాజ్యముఁ

మొకమోటం బనిలేక యేలుకొనుమీ భూపాలుఁడా దుఃఖవా

రికదంబంబులు నేళ్ళుకట్టి నుడులై రీణత్వముంబొందే నా

యన! శ్రీరాఘవ! లక్ష్మణా! జనకజా! యంచుం బర్చిభాంతుడై

క. అన భరతుడు తల్పడియు ల

క్ష్మణా! జనకజా! యటంచు సంతాపం బే

లను బొంద రామచంద్రుడు

చన రామా యంచు వగవఁజనుగా కనినఁ

ఉ. కైకయి బిగ్గగాంచి తుదికన్నుల, ధాత్రిని నీకు నేలు దీ

శ్రీకత కల్లు రాముఁడు వసింపని నీదు నయోధ్యలోపలఁ

గైకయి కాక జానకీయుగైకొని లక్ష్మణుఁడు వసించురా?

యాకున నీనెలు వదలి యాకని యండునటోయి భూమిపా!

క. ఆ లక్ష్మణుండు లేమియె

మేలగు శ్రీరామునంత మేలు కలఁడు వాఁ

డాబీడచాపల స్తక

మాలాబ్బలాశరాళి మన్నించునటే!

ఉ. చక్కగ సీతకు భృతియొసంగను నక్కటలేదు లక్ష్మణుం
 ' యొక్కెడనుండియుండి యెదియో ప్రళయంబునుజేయు నన్న భీ
 ' యక్కట లేదు కోసలములన్నియు జన్నియపాలుగాగఁ బైఁ
 జక్కనిమీఁగిడల్ కలక చెందని వన్నియ నారగింపుమా!

మ. నిరతంబుననుఁబెంచి నావలన సంతృప్తి గనక లేదు మం
 థర సీవై ధరనాల్గుకొంగులు మఱితత్ బట్టిన బందిరి
 దిరుగంజల్లగ నీ విహారమగు ధాతీమారవ్యంత సా
 గ్గరశీతానిలధూతమందవిచలదౌరాలకామోఘయై

మ. అన దిగ్రాభితిని బొంది నిల్చి భరతుం డా మాట లాలించుచున్
 దన లోగుండియ న్పందనం బఱిన నంత మాట జిహ్వగ్రమం
 దున యత్నంబునఁ దెచ్చికోలుగ ననె ద్రోణీపరిస్పర్థిలో
 చనుఁడై గొంతుకలోన నుండవలె శుష్కంబై పెగల్పంబడక

ఉ. పేరిమి నిన్నుఁ దల్లియని పిల్లున యింతటి గాలిమూట నా
 ' పేరుక నేలకట్టితివి పెద్దయు రాముఁడు ప్రతమైనచోఁ
 దోరము నేను నీనెయగుదున్ విడియా కగునంత ధూర్వహ
 త్వారభమాణమై చనెడు నంతటి చిక్కన లేదు నా యెడక

క. నేనెఱుంగలేన యైతిని
 మాననమందొక్కడదియు మఱి యడిగెద ని
 న్ని నీవు చెప్పవైఖరి
 నానంబట్టను ద్వదీయమగు వాగ్గీతిక

మ. నను నిందించెదొ సంతసంపడెదవో నామేలు నేరీతి కో
 రినదాచుండెను నీ యెడంద రఘుమూర్తిక రామచంద్రున్ నిజం
 బునకున్ గానకుఁబంపు నంత పగ యీ బువ్వంబు నీ కెట్లు తోఁ
 చెను శ్రీరాముఁడు నీదు లోచనపురస్కృత్యానమద్దీపమై

ఉ. పుట్టినట్లాటనుండి ననుఁ బొందదు నీదగు ప్రేమ యూరకే
 యుట్టికడ విచిత్రముగ నున్నది, యైనను నీవు నా కహో
 పట్టముగట్టి తిప్పటికిఁ బట్టునకుం జనుచెంచె దల్లిలో
 గుట్టగు ప్రేమ, యైన నిదిగో ధరయేటి కహో త్రిదండికిఁ శరం

క. నిను దూయరాదు కత్తిం

జనని వగుట దూసికొందుఁ జండతరాసిఁ
నను నేన రాజ్యలక్ష్మీ
ఘనపరివేత్తగను నన్నుఁ గల్పించుటకుఁ

ఉ. మాటలఁబట్టి నీవు రఘుమండను గానకుఁ బంపుఁగోర్కి గుం
జాటన లేనిదానివలె నాడెదు మంధర వచ్చి పెద్ద ని
న్నూటి బలాత్కృతింబఱచి 'ఊ' యనిపించిన యట్లు చెప్పె దీ
మాటలు నమ్మ రెవ్వరును మంచితనం బభినీతిఁ గల్గునే?

శా. అస్వర్ణంబు నశిష్టపారిషదయోగ్యం బీదురూహంబు స
ర్వస్వప్రోక్షణ మెట్లు నీకుఁగలిగెఁ రాముం డసూద్యానవీ
ధీస్వాద్వీమయమూర్తి స్త్రీహృదయమే దివ్యం బనూహ్యంబు నూ
హస్వైరంబు త్రిమూర్తులుం దెలియలే రన్నంత గాఢంబు నై

క. మన కాయుష్యము మఱియుఁ
మన కారోగ్యంబు గాగ మన్నించితిగా
ని నిరుపమానశుచాదీ
నను శౌనల్యను దలంచినావే చెపుమా!

శా. నేనే రాముడ నాయనే భరతుడు నీవే రఘూత్తంసుఁ గ
న్నా నం చెంచుము నేనుభోవలయుఁ గాంతారంబు నెట్లుండునో
నీ నానాపథగామియా మనసు పండెంగాని యాలోచనా
హీనత్వం బది యెంతదుష్టఫలమే నీముంగిటం ద్రవ్వెడు

మ. అనినం దైకయి యిట్లనెఁ దగుదురా! యన్నా! మఱి వేగి కా
నన మేమాదువు రామచంద్రుడనినఁ బ్రధానంశుతేజోవినూ
తననారాయణమూర్తి శాసితపమస్త్రపాణి నీ వేగు టా
లేనిదా నేగుట యొక్కడా? భయసముద్రంబయ్యె నీమాటలు

గీ. అనిన భరతుడు నీమాటయట్టులున్న
దిన్నికంతులు గోసీతి నెఱుంగ నింత
బాధ నా కంటికోసినప్పటి విధాన
నన్నయట్టు మఱి రామునందు ప్రేమ

శా. ఇందాలస్యము సేయరాదు మఱి నే నిందున్నచో నెల్లరున్
గందుంబల్కెదరేమొ నాపయిని భాగస్వామినింజేసి నీ
ఛందప్రక్రియ, నేనుగాగఁ జని కౌసల్యాగృహంబుల్ ననుం
బొందంజూపు నీదు వంకరతలంపుల్ నాగఁ బ్రార్థించెదన్

క. నీ కడుపున నేఁ బుట్టితి
వాకోనరా దొక్కమాట పాపిష్టులనున్
వాకోన వచ్చునటందురు
గా కా మార్గంబు నాకుఁగా నేల ధరన్

శా. ఏ పాపంబును నీవు చేసితివో యా యీ సర్వనిష్కారమున్
నా పాలంబడె నేను నీకడుపునం జన్మించు దోసంబుచే
శ్రీ పద్మాక్షుండయైన రాఘవుని నే సేవించెదన్ బోయి వాం
ఛావృత్తింబల్లె నన్ను శ్రీపతి తలంచన్ రాద యేనాటికిన్

మ. ఒకమార్గంబునఁ జూడ నీదగు దురుద్యోగంబు నా మేలుకో
రకకోరెంజుమి సర్వకోసలధరారాజ్యంబు పాలించు స్వా
మికి నాభక్తిభరంబు తోచెడిదె కామింగాక యీ నేలకే
లిక వీవే యని స్వామిఁదెచ్చెదన యోలిం భక్తి దీపింపఁగన్

శా. నీతోఁబల్కుటకూడఁ బాపముగ నిండెన్ నా మనోవీధి న
యోగ్ తల్లింబడి యట్టులున్గికి సమస్తోపాస్యతా దేవతల్
నా తాత్పర్యమునెంచి నాయెడ క్షమానాందీకరుల్ గావుతన్
జేతంబెల్లను బెద్దతల్లి వగవుం జింతింప సంపుష్టమా

గీ. నేను రఘురామునంత ధన్యుని నిజంబ
కాను నేనేమి యెవ్వఁడుఁ గాఁడు నేను
వనికెఁజనుటన్న నీకెంతో బాధయయ్యె
నే! మహాధన్యు పోవలెనేమి చెప్పును

చ. తనకొడుకన్న తీపి యేది దానికిఁ గోసలభూమినాథుకూఁ
తునక్కును లేదో చంచదపతోకకు స్వర్గవిక్తై ననుండుఁబో
మును శతమన్యుఁ డొక్కపరి భూగతుడై చనుచుండ గోరువె
చ్చనివగు బాష్పముల్ తనువుచాదినఁ దాఁ దలయెత్తిచూచుచున్

గీ. కనె నడుమువంచి తలవాంచి కదలరాని
తోకకుచ్చుగ బాలేందుధూర్వహముల
గనుల నీర్గార్పుచున్నట్టి కామధేను
నంత మఘవుండు తల్లి! యే మమ్మ! యనిన

చ సురభి వచించె నో నముచినూదన! సర్వజగంబుఁ దింకిన్
గరిసెనమైన యీసురభికానుపుకాక మఱొండులేదొ దు
ర్భరమగు నీ త్రిలోకఁగరిపాలన మందున నొను గాదు నా
బరుగదు నిర్దయఁ మనుజసంతతి చేయుట యట్లు చూడవే

సీ. రెండుజాముల యెండ మండిపోవుచునుండె
గాడి విప్పఁడు పంటకాపతండు
జతబక్కయెద్దుల సంతరించి బిరాన
నాగేలు తానేల సాగఁదీయు
నఱితిపుండై కాడి యొటిపిడిచాలక
ముసరుకొం చీగలు ముద్దిచేయుఁ
బొడిచెడు నురిసినపుండైన పృష్ఠభా
గమ్మునఁ బెనుములుగఱుతోడ

నాదుబిడ్డలకైన యింతటిది పాటుఁ
జూచి నాకంటిసీళ్ళలు ప్రోతసులుగఁ
బాతె నేమందు ననెఁగాదె, పట్టరాద
తల్లికోకంబు బిడ్డల త్రచ్చుజూచి

గీ. తల్లివేలుపుగిడ్డిసంతాన మపరి
మితమ యేకైక దేశసమ్మితము పుత్ర
దుఃఖ మాగను గాకున్నఁ దోర మేక
పుత్రదుఃఖమ్ము కౌసల్య పూనునెట్లు

శా. ఇన్నా భూయమ రామచంద్రవిరహాహేయవ్యధాభిన్నయై
యున్నంజూచెడి దిక్కులేదు చని నేనోదార్పదన్ దల్లెహ
యన్నం దెచ్చెద వానికిం బ్రతిగ నేనైపోయెదం గాననం
బెన్నన్ దద్విరహంబు నేజనిప్రభం డేతేరునల్లంతకున్

మ. అనినం గైకయి కాంతికన్నల సుతుం బ్రాలంబముక్తాచ్ఛవిం
 , జనఁగా లోచనకాంతిజూచి మహిరాజ్యంబందు వైరాగ్యమే
 , చిన నీకుం బదిలంబ రాముఁడు వసినీమక నివాసంబు కొం
 గునఁదాస్తైః సుడికట్టె ముల్లెవలె నీకుకవచ్చునా? చూచెదన్

ఉ తెచ్చెదవేని నామనసు దెప్పరమైనది సంతంబునం
 దచ్చెరువొప్పు జూచెదన యాతనిఁ బొమ్మనఁ దీక్షదృష్టియై
 , పచ్చివిసంబు వెట్టితివో ప్రాణము మళ్లనియట్లు నింతగా
 మచ్చరమేల పూనితివి మామకసోదరభావదుర్వ్యథక

గీ. నువ్వుగింజంత ప్రాణము నూతిలోనఁ
 బడినఁ బగ్గము మెడఁ జాట్టువడిన నగ్గి
 సోకినను బోవు నింతటి నూడుకొనెడు
 రక్కసతనంబునకు మేలురాశి చావు

శా. పోపో! నీకును వేయిదండములు నా పుత్రత్వముక బ్రేతవీ
 , ధీవ్యంతము నన్నుఁదోలినది సాధీయుక రఘూత్తంసు వ
 న్యాపర్యంతము యాశ్రయించెద నటం చాకైకయాపుత్రుఁ డు
 ర్వివర్యంతము పోవు వేగగమనప్రీడావిధూతిం జనె

మ. చని కొసల్యగృహంబు ముంగిట మనశ్శంకానమేతుండు ని
 ల్చె నిమేషం బొక లిప్తలో నెద పెకల్చె శంక శంఖావదా
 తనివేశంబగు నాయెడందఁ గొని పాదద్వంద్వమం దుంచెదక
 నను మన్నించద యేల తల్లి యని వెంటక లోనికింబోయినక

శా. శ్రీరాముక మును గర్భవీచికను బాల్యే నేడు హృద్వీచిక
 శ్రీరాముం ధరియించెనా వెలుంగుతోఁచె మోమునందుం బయః
 పారావారతరంగరేఖవలె శోభం గన్న కొసల్య దే
 జోరీనాస్యను గాంచి పాదసవిధక్షోణీప్రణామంబుగక

శా. భూమిం బిట్టుగఁ జీపకట్టుగఁ బడెంబో నారి కేరంబునా
 వ్యోమైహూకము నూడిపడ్డదనఁ దా నుద్విగ్న కొసల్య భీ
 ప్రేమాధాక్షులఁ జూచి నీ వెవరవోయీ లెమ్ములెమ్మున్నఁద
 ల్లీ నీవిడ్డడ నేమిచేసితిని తల్లీ! యిట్లు గుర్తింపక
 ౪౨౬

గీ. అనిన భరతుని గొంతులోనన వెలుంగు

రామచంద్రుని గొంతుజీరను నెఱింగి

నాయనా! వచ్చితివబోయి! నా యనుంగ

లెమ్మటంచును సుతూర గొల్గిలిచె రాణి

చ. తొడవయిఁజేసి తా నెలక దువ్వి మొగమ్ము స్పృశించి కన్నులుం

గడలుకొనంగఁ బ్రేమఁ బుకంబును బూనుచు మోముజూచి యె

ప్పుడు చనుదెంచినా విచటఁ బుట్టిన నన్ని యెఱింగినావె త

క్కెడవలె నయ్యె నిచ్చటను క్రిందును మీదునుగాఁగ నన్నియున్

క. మీ తాతగారు సేమమె

సీతించెడిన రఘువులిండ్ల నెక్కొనువార్తల్

మీ తాతలిండ్లఁ దెలిసెనె

చేతోరీఢావిధావిశేషము లకటా!

వ. అనిన భరతుండు

శా. తల్లీ! తాతలు శ్రీవశిష్ఠులును వార్తల్ దాచియే పంపి రీ

యెల్ల న్నాకును వారికిం దెలియరా దిచ్చోటి యీ రద్దియో

తల్లీ! నే నీటవచ్చి యీ సకలవార్తామూలదేవీగృహం

బుల్లాసంబునఁ బోయి వచ్చితిని దుఃఖోద్ధారిబాష్పచ్ఛటన్

మ. అనఁ గౌసల్య యదేలరా యనుఁగ! రాజ్యంబెల్లఁ బ్రాప్తించె నీ

కును సీతల్లి నృపాలసీతిధిషణాకూలంకమప్రకీయన్

జనెఁబో రాముండు వేఱుమాట యది యీ సర్వపాప్తమా సర్వధా

రణి నిక్షేపముగాఁగ నేలుకొన వారా! దుఃఖమేలయ్యెనాన్

. భరతునకు నీళ్లు గిట్టునదిరిగి కనుల

దొలుతఁ గౌసల్యతొడదిగి దోయిలించి

యమ్మ! నన్ననవలసినయట్టిమాట

యా యిది? యొకింత భేద మెంతయ్యె నీకు

శా. ఇన్నా ల్పింతయు మత్సరంపడను దల్లీ! రామునింగూర్చి నే

డైనొంబడ్డ విధాన నీ కడుపునం దేనైన జన్మించియే

యున్న న్నిటువంటిమాట యనెదో యోచెల్ల! కౌసల్యబి

డ్డ నే నంచునె వచ్చు నోటికి వరిష్ఠం బాచు నా కెప్పుడున్ ౪౩౪

వ. అని ప్రక్క నిలంబడియున్న సుమిత్రంగాంచి

గీ. రాఘవాంతఃపురావలిరథకభావ

పాలనీ! యిట్లు లన్నింపవలెనె నీవు

కూడనుండీ! తల్లికి బిడ్డకూడఁ జేదు

వెట్టు కాలమ్మె మిక్కిలి బెట్టిదంబు

కా. ఏ యొక్కింతయు వీఁ డెఱుంగకయె తా నింతైన దవ్వేగునా

యీ యోమాకృతదుష్టనీతిపథమం చీ రీతి మీరే మదిం

బాయంబెట్టర యేని యెవ్వరియెదం బాయు మఱీనింద స్వా

ధ్యాయంబై చను నేల సందియ మయోధ్యాసర్వమార్గంబులన్

గీ. ఇందుఁ బూచికపుల్లంత యెఱుంగనట్టి

భరతునింగూర్చి సం దేహపడెడువారి

కెఱుంగనా నేను రాము లోకేసు నెట్లు

చూతునో వానియందు నా నూటి యేమొ!

శుభాకృతులు :

ఎవే డార్జుండగు రాముఁ డడవి కేగుట యెఱుంగునో వాఁడు

తవిలిశాస్త్రానుగబుద్ధి తన్ను బొందని జోగి వాఁడు

నవసూతికను గోవుఁ బాదనాశంబునం దన్ని నిహతుఁ

డవువాఁ డసాధుకృతి సుకృతాత్తలోకాళికె గాక

నేవకుచే దుష్టకర్మ జేయించి చెడునట్టి వాఁడు

భూవిభుఁ బితవలె జనముఁబ్రోవ నా భూమిషు ద్రోహ

భావంబునం జూచువాఁడు పడయు నే పాపంబుఁ బడయు

నే వాఁడు శ్రీరాముఁ డడవి కేగునో యెఱుంగునో వాఁడు

క్రొవ్వి తాఁ బన్నులు గొంచు ట్రోణిదత్తుడుగాక కఱవు

నివ్వటిలంజేయు ధారణీపతి నెగడు నే త్రోవ

నెవ్వఁడు శ్రీరాముఁ డడవి కేగుట యెఱుంగునో వాఁడు

త్రవ్వకోగలవాఁడుకీవాఁడు తత్పాపరాశి యంతయును

బుష్పమా యజ్ఞదక్షిణలు మునులు చెప్పుట కడ్డదిడ్డ

మువ్వెత్తుగా నాడువాఁడు యుద్ధవ ధోర్భి సభి

మొవ్వమిఁజేసెడువాఁడు నొగియామ రొలసి యల్లగుర

యెవ్వఁడు శ్రీస్వామి యడవి కేగుట యెఱుంగునో వాఁడు ౪౪

క. నే నెఱిగి రామచంద్రుఁడు
కానకుఁ బోవుటకు నైనఁగాని వికుంఠా
నూననపదివ్యదర్శన
మానందధు నంత శత్రువా నా కకటా!

క. నే నెఱిగి రామచంద్రుఁడు
కానకు నేగుటకు నేను గ్రత్వర్థవయ
స్సానను గురూపదేశ
స్థానభ్రంశంబు వొందఁ దల్లి! యింతక

ఆ. కాల నాపు తగులఁ గార్లాడ గురువును
జెలిమియందు ద్రోహచింతసేయ
నమ్మి యాడుమాట నడిపింప వీధిని
నెఱిగి నేను రాముఁ డెట్లు చనును

గీ. అయ్యో తల్లి! కృతఘ్నుని నన్నయ ట్ల
కర్త నన్నట్లు త్యక్తాత్ముఁ గలుషశీలు
నన్నయట్లుగ నంటివి యట్టివారి
యెఱుక రాముండు కానకు నేగుఁగాని

చ. అనయము దారపుత్రులు తుఘాతురులై విలపింప మృప్తభో
జనుడగువాడు తుభ్యకులసంపద మాలిన యాలుతేచ్చి సం
తునఁ గులకర్మకుంజెడిన దుష్టుఁడు వారలు రామచంద్రుని
వనికెని బంపునూహగలవారలు త్రేతఁ గల్పచారకుల్

ఉ. శ్రీపతి కానకుం జనుటెఱింగిన యాతఁడు యోగ్యకేహినీ
వ్యావృతజీవితాధ్వమునయందున సంయ్యతుడై యపత్యకే
భాపరిహీనుడై నడుమ నాయువు త్రుంచుక పోవువాఁడు వాఁ
డై పసివాండ్ర యంగనలయందున గొంతులు నుల్మి చంపెడుక

గీ. అని తనయదోషమతి నుపన్యాసగతి న
రోషమతిఁ జెప్పి కానల్య దూక్షశోక
భావసాగరవేలాశుభంకరుండు
భరతుఁ డాననదైన్యవిభాసికాఁగ

౪. కౌసల్య కుప్పగూలి శి

శ్మా! సంతానంబు పొందకోయా! నేను

నీ సముదారమునోభా

వాసమసాభ్యగ్య మెఱుంగనైతినో యేమో!

ఉ. బిడ్డవు నిన్ను నేనడుగ బెట్టిదమా క్షమియింపుమంచు నే

ర్పడ్డ విచిత్రసంఘటన పాతుక భావరురీనికృష్ణనై

యెడ్డ చలించి యాడితినో యేమొ యటంచును దోయిలించి చూ

పడ్డముగాఁక బాష్పరురమై మదినొవ్వకురా! కుమారకా!

మ. మఱి మీ నాయనతోడ వేల్పుమలు సంసారంబు నేడేసి నే

నెఱుంగంబోనటె మీరు రాఘవులు తండ్రీ! యెట్టివారో వృథా

తెఱవల్ కిష్టవచోనుకూలమతినీతిన్యాకుల ల్గాని నా

నిఱుపేడైన మనస్సు పాటుచెడఁ దండ్రీ! శోకసంఘట్టనక

ఉ. ఉగ్రమయాఖమండలగతోజ్జ్వలతేజఃకు శాంతిమూర్తి నీ

యగ్రజః డీప్త కాననములందునఁ బట్టిన గుండియక సెలై

వ్యగ్రతకన్న దుఃఖమున నాగక యంటినయా దయావయో

ముగ్రమణీయసాధుతరమూర్తుల రాఘవులం దలంపకే

క. అన భరతుండును చిఱుబీ

తున నాయమ దోయిలించు దోసిలి విడఁదీ

సిన చేతులు చేతులలో

నన యుండఁగ దైన్యమిళితనయనుండయినక

గీ. దగ్గరకుడిసి కౌసల్య బిగ్గ కౌగి

లింప భరతుండు గంధఫలీదళాభ

మైన కౌసల్య చేతుల నెది కనుల

నట క్రుమిత పాదంబులయందు మ్రొక్కి

వ. కారచుకేయులఁ బిలచి సర్వామాత్యులకు వార్త పుచ్చి మొగసాలఁ

గొలుపుతీర్చి సభామధ్యమున నిట్లనియె

క. నే నూరలేన యన్నయుఁ

గానలకుం జరుగుటాది కలిగెను ధరణి

శానుఁడు జ్యేష్ఠావత్యశు

చానిర్గతప్రాణుడయ్యె సంక్లిష్టమతిఁ

శా. నాకుం దల్లి యటంచుఁ జెప్పఁబడుఁ గాంతాదుష్టసంకల్పరీ

ధాకూటస్థుని గాఁగ నన్ జనము లాడన్ వచ్చు నట్లాడి నా

శోకోషర్భుధసామిధేను లయి మచ్చుద్ధాంతరంగంబు జ్ఞా

లాకుండంబుగఁ జేసినన్ బ్రదుకు మేలా నాకు యోజింపుడీ!

క. మీ రంద తెఱిగినదియే

ధారణిపతి నన్ను నామెదగ్గర నుంచం

గోరకయ కాదె తాతల

యూరున ననుఁ బెరుగనిచ్చె నొగి నిన్నాళ్ళు.

చ. నిరతము నామె కే నెవరో నిక్కము నాకును నామె యెవ్వరో

జరిగిన దిట్లు నేటికిని జంత ఘటించెను, సర్వధాత్రిమా

యిరువురి మధ్యఁ బొందిక రహించిన కైవడి మాహనేయ నా

శిరగున నోరుపెట్టికొని చెప్పిన నైనను విశ్వసించు రే

ఉ. బాహిరవోయె నీ భరతుభావ మటంచును నెవ్వరైన సం

దేహపడంగ నేల సమితిజ్వలనోగ్రశిఖాధనుష్కులై

దేహునియల్లువానిఁ గొనితేత్తును మీకయి యిత్తు నాశర

ప్రహము విత్తు నామె కుటిలోహలు సర్వము వ్రత్తు నెల్లెడన్

క. నే నడవి కేగు కొడుకును

దా నయి రఘురామమూర్తి ధారణి నేలం

గానైన కొడుకుఁ జేసెద

భూనాయకుముద్దుభార్య పాగులన్ వగ్గులన్

శా. తా నిర్మించిన మట్టిసాధము తనంతన్ నేల మట్టమయ్యగా

నైనన్ జూచి దివాంధమై యుచుఁగా కాయమ్మ యాయమ్మ యెం

తైనన్ భగ్నమనోరథాకృతిని దానై చన్న నా దుఃఖలే

శానం బట్టదు నా యభాగ్యకృతదోషప్రాప్తనిదాచ్చటన్ ౪౬౩

చ ఎవరికొ శోకమొక్కడుగ నెప్పుడొ వచ్చిన వచ్చు నిందయు
దవులు నదొక్కడే పరిణతంబుగ రెండును నొక్కసారిగా
గడిసెను నన్ను దేనికయి కందుదు జ్యేష్ఠుని కానపోకకా?
యననిపతిప్రహరణమునకా? జననీకృతకచ్చరానికా?

శా. స్వాధ్యాయాచిహతప్రచారణములం బ్రత్యూహమై సత్రియున్
విధ్యగ్నిక్రియం బ్రత్యవాయమయి కావిన్ యాయజుంకుండు తా
నధ్యాత్మాధ్యమునందు విచ్యుతుడునై యంతం బరివాట్టు సా
న్నిధ్యం బందర యంత దుఃఖనిబిడాగ్నిజ్వాలికామాలకున్

క. అటులైన భరతుఁ గనుగొని
నిటాలఘటితైకయోగనిభృతాగ్ని మహా
పటలీలాకృతి శాంత
స్ఫుటతేజఃము శ్రీవశిష్ఠముని యిట్లనియెన్

ఉ. చ్ఛాలును సర్వజంతునహజం బగు దుఃఖఃకు పట్టిపోకు ము
ద్వేలశుచాప్తతారణము దెప్పరమైనను దండ్రి పుణ్యలో
కాలికి నేగు కర్మ తొలి నాచరణీయము తైలకుంభమున్
వ్రేలెను తండ్రి! నీ వనుసరింపుము సద్యఃపేతకార్యమున్

వ. అనిన మహాత్ము లెల్లరు నాసీతతైలద్రోణికాపసీతరాజకశేబరు
లయిన భరతుండు నానారత్నపరిష్కృతు భూమిశయాను దండ్రిం
గాంచి

గీ. ఒక్కపెట్టిన నఱచి యో యుర్విసాధ!
నేను భరతుండ నరుదెంచినాను దండ్రి!
యెంతదయ లేవు కానన మేగె నన్న
యని గతించితి నా హేతు వంది కాదు

ఉ. తా. బెద్దతల్లి యెంచిన విధంబున నీవును నెంచినావొ యీ
జీబుల్కున్న సంఘటనచేసిన చేత లనూహ్యమయ్యెద
డ్రి! బధింబలెన్ నిలిచె దేటికిఁ బూర్వపుణ్యమే పోయె నే
నే బయకారి కాన యిది యెంతయు నిక్కము నమ్మవే ప్రభూ!

క. నిన్నడిగినా నటంచును

మన్ననగాఁ జెప్పు మనియె మా తాత! యిది

విన్నావో! యాయన మా

టన్న నీ గౌరవంబు లవి యేమయ్యె

శా. పాపం బేమనవచ్చు దండ్రి మరణానసాగఁగఁజేక్షణో
నా పైపెచ్చునఁ దూలుచేఁ దులసి నీ శైవ్య గళంబందు ని
ట్లే పోయంగను నేమి కర్మఫలమోయె నైన లేనే ధరా
నేపథ్యాభినవాభిరాముఁడును లేనేలేడు శ్రీరాముఁడు

మ. మహనీయంబులు ప్రాణగుప్తములు ప్రేమస్థానముల్ రెండు నా
కహహా! యొక్కఁడు పోయి కాననములం దల్లాడు నీ యొందు నీ
విహలోకంబును దాటిపోయితివి తండ్రీ! వప్రభేయోగ్రదు
ర్భహమా దుర్గము శత్రుసైనికుల ఖడ్గవృత్తయం బైసటుల్

క. వచ్చెదను దండ్రి యెడిలో

మచ్చిక నిదురింతు నంచు మది నెంచిన నా

హెచ్చరిక తలఁపులన్నియు

ప్రమచ్చిరఁజోయినవి యడవిమూలల యందు

మ. ఒకనాఁ డారఘరామమూర్తి ననుఁ బ్రేమాద్ధారినేత్రాంశునే
చకుఁడై యిట్లనెఁ దమ్ముఁడా! ధరణిరాజ్యం బెల్ల నీవేలు మూ
రక నే నుందును నామమాత్రముగ నారా! నీవు నాకేతకా
తుకమై పోతివి తాతగారి గృహమందున్ నిత్యవాసంబుగ

ఉ. తమ్ములమీఁద నా దొరకుఁ దార్కొను నచ్చపుల్ బేమతోడి పా
క్యమ్ముల నిట్లు పట్టనని యర్థ మెఱుంగఁగలేన యైతి నన్
గ్రమ్మినయట్టి మందమతిగాని యథార్థవచస్కు వాని వా
క్యమ్ముల కాభిముఖ్యముగ నై చనుదెంచు మహాశివసంతతుల్

చ. అని విలపించు రాజసుతు నంత వశిష్ఠులు చూచి యోయి నా
యన! గతమెల్ల యర్థమును నందున ఖిన్నులుకారు పంక్షితుల్
కనుగొను ప్రేతకర్మవిముఖంబుగ నుండెన యిన్నినాళ్ళు నీ
పనలిఖిపాణితసుకృతాధ్వము చేయుము తండ్రిగారికి

వ. అనిన భరతుండును శత్రుఘ్నుండును చీరకొంగులఁ గన్పిల్లు తుడుచు
 ౧ కొంచు స్నాతులై వచ్చి ఋత్విష్ణురోహితాచార్యౌ తానేక కర్మ
 ౨ కేలాపంబుల విచ్చిన్నాగ్నిహోత్రశాంతులును యాయజుకుండైన
 రాజు నంత్యర్థకుఁ హితంబు లైన యనేక స్త్రీష్టకర్మలును గావించి
 రాజకళేబరరేబు శిబికారూఢంబు చేసిర

క. పదినాళ్లుగ లోలోనన
 ౧ నదుముకొనిన శోకరావ మది పొంగి వియత్
 ౨ పదమెల్ల సంతిపురమున
 నదవనలయ్యెన్ వికృష్టమై హృదయంబున్

సీ. ఇన్నాళ్లుగాఁ దలకు నూనె రాయక
 నన్నచిట్లిన శిరోజముల తుదలు
 ౧ మొగములపై వ్రాల ముంజేతులం దోయి
 లించి మోముల నావరించు హస్త
 ౨ ఘుగ్మంబులన్ రాజు నువిదలు మూఁడువం
 దలయేఁబడుండ్రు విహ్వలత బిట్టు
 రోదింప భరతుండు స్రుక్కి వారికి దోయి
 లించి యేడ్పులు నివారించి పట్ట
 మహిషిని సుమిత్రనుం బతిమాలి యొర్చి
 వేలు లతులుగాఁగను వెంటవచ్చు
 పారసంతతిగా నంతఃజేరె సరయు
 వునకు నుత్తర సైకతభూమియందు

గీ. చనిన భూమిశదహనసంస్కార నిత్య
 కర్మ లైనన్నినాళ్లు నక్కట! యయోధ్య
 యిసుము మంత్రించి చల్లిన యెడిలఁ ద్రాచు
 కదలికంబోలె దుఃఖనిష్కంపమయ్యె

చ. ఇటియుచు నిత్యకర్మ ఘటియించి దినంబును నన్నదమ్ములి
 ద్దఱుఁ జనుదేర నిడ్లకు విదారితమానస యే లతాంగియో . .
 తెఱలి విశాలరోదనము దెప్పరమై చన నిల్చి యున్న యి
 ద్దఱు నిలుచున్న యట్లె నిరతస్రుతిబాష్పదృశాంతులై చనన్

చ. నవయుచు నట్లనే పదిదినంబులు చేసి దశాహకర్మ శా
 త్రువిధిగ నల్పి యంత కృతశౌచుడు నల్లెను శ్రాద్ధకర్మలకు
 నవమణులు ధనంబులు ననంతములై చను నాలమందలు
 గొనకొనియిచ్చె బ్రాహ్మణులకు మృదువానసముల్ మహర్షముల్

గీ. అంతఁ బదుమూడన దినంబునందు సంచ
 యనము సేయుచు భరతుడు నమితదుఃఖ
 వేగతాపిణి ఁడై చితావిధిభస్మ
 మూలమునఁ బడి బూడియఁ బూసికొంచు

౪౫౩

ఉ. ఆవురుహుచుఁ దండ్రీ! యదియూ పొనరించితి నన్ను రామచం
 ద్రావృషదుఃఖవేగ విగతాసువనై వెలివెట్టినావు న
 న్నానల నేమిచేసితివయా! జగదీశ్వరి బెత్తితి నో
 హో విభు! పక్షపాత మిది యొప్పున జ్యేష్ఠకుమారునం దిటుల్

శా. పోనేపో నిక నే నయోధ్యకు వసీభూముల్ మట్టిపై చనం
 గానా నాకును నవ్విపోయెదరుగా కా మూఁక సాకేతదే -
 శానేకాకృతు లేమిచేసితి వయా యన్నన్న నా గుండెలో
 నానాధారము కత్తిచొన్నితి దురంతకేశసంబాధిగా

క. బౌ నా నయ్యా! తండ్రీ
 యే నెలయుం దిరుగకుండ నేనో నాకై
 నానాభక్త్యములు భూ
 పానిధు లంపెదవు తాతనదనంబులకు

క. ఆ యంతప్రేమ యేమై
 పోయిన దే నింక బ్రదుకఁజోవను దండ్రీ!
 వే యగ్నిలోనఁ జొచ్చెద
 మాయురె నా యంతరాగ్ని మండించదయ్యే

మ. హిమవత్పర్వతమంత ధైర్య మది నా హృద్విధి మున్నుండె ధా
 త్రిమహేశానుడు నాదు తండ్రీ కలఁ డంతే నంచు నా యెల్ల ధై
 ర్యము నయ్యయ్యో శ్రుశానభస్మ మయి నా యం దింతగా భీతి న
 ర్యము దుర్భేద్యత న్నాకమించినది యప్పా! యింక నేమాడునో?

మ. తొటటల్ వారిన గుండెతో నగుచు శత్రుఘ్నుండు నాయన్న డ
గ్గటి తా వెక్కుచు నన్న నానుకొని దుఃఖ ప్రాశ్నవైశ్వానరం
బెటియింపఁగ్గ మదియెల్లనుం గుములగా నెంతేని మంత్రుల్ వృథా
పటియల్ వాఁకుం డంచు సోదరులఁ జెప్పంజొచ్చి యోదార్పుచు

చ. మఱి యిది బాగుగాఁ గలదు మానవనాథునిఁగూర్చి యెట్లు గా
నుటినైన రాజు నస్థి సరయూజలసంగతి యెట్లు గల్గు పె
ల్లుటినయెడంద తోడి దనుకూలసురాలయనీతిగాదు క్రి
దేటువగుఁ బ్రేతకర్మ మతితేకువ సేమక తండ్రిగారికి

మ. అని శత్రుఘ్నుని నన్నగారి విడదీయఁ శోకపుంబాగు త
గ్గిన నాయుర్ద ఉమాత్యసంభ్రమలు సాకేంబు సంత. పురం
బును జేరగదని రాజునగులు సురాంబుల్ సేర్పునం చూహ సే
సెను గైకేయిసుతుండును ద్రుతరథానిసుండు నల్లంతలో

శా. శత్రుఘ్నుండు రథంబుఁ జేరఁజని నిశ్వాసంబులంబుచ్చి యీ
గోత్రావగ్రహ మేల మాన్పురు ధనుష్కోటీరీరాఘాటచా
రిత్రుల్ శ్రీరఘరామలక్ష్మణులు వారీబస్సమ త్రేఘులై
ధాత్రీశానుని సత్యవాక్యవశతాతంతంబు పాలించిరో

ఉ. ఆరయ నిట్లు చెప్పు సమయంబున బండి మొగంబువెట్టు పా
గ్ద్యారమునందుఁ గుబ్జయును గానఁగనయ్యె సమ స్తభూషణాం
భోరుహక పద్మరవిభాసిశరీరసమార్ద్రచందనో

• దారవిలేపవంక పరిదర్పితసూకరమూర్తి యంతట

ఉ. కుట్టిన రత్నముల్ కలుగు గుడ్డలు చుట్టిన మద్దిమొద్దునాఁ
జెట్టుమొదల్ ధర్మితి బడఁజేయఁగఁ గట్టిన త్రాళ్ళనోలికం
బెట్టిన మేఖలల్ గలిగి పెద్దయుఁ జూచెడి వారికన్ను తే
ల్లటినయట్లు వచ్చె నొడ లూచుచు మంధర పెద్దరోలునా

క. నీ! పాడుముండ వచ్చెద

వా! పాపపుశకునపక్షి! యని ప్రతిహారుల్

దీపింప వెండిబెత్తము

లాపస్కూలంబు దాని నదుముచుఁ దోడ్తో

చ. రఘువుల నంగసంబునను రాలిన దియ్యది తోకచుక్క యి
ద్ది ఘృతము కైకయీశిఖచుతిక మతిత్రోవల గుంటనక్క యీ
యఘమతి దీనిమోము జ్వలితాన్నిని మాడినపెంకుముక్క తా
మఘ జనియించి పుబ్బబడి మాడును దీనితలంపు లన్నియుక

క. మా యంతిపురము పట్టిన
దీ యెనుఁబోతైన చీడ యీ ధాకిని కై
కేయింబడివచ్చిన నాఁ
డే యెఱుఁగుదు మేదొ కొంప కెత్తు నటంచుక

మ. అనున్నంతయుఁ జేసె బట్టకొనుఁడా యంచుక మహారజుబం
ధనముం దైకొని దానిఁగట్టి మతిసుప్తంబైన కోపాన్ని యె
ల్లను గుబ్బగతదగ్ధనంబునను జ్వాలల్ రేగ శత్రుఘ్నుఁడుం
డిన యచ్చోటికి నప్పగించిరి వరాటీబద్ధనుక మంధరక

క. ప్రభు! సర్వపాపకర్మ
ప్రభవం బిది దీనిచేత రాఘవు ల్లిట్ల
రభయతఁ జరించునే దుం
దుభిషలె నై దీని గ్రుడ్లు తోడఁగవలయుక

మ. అన శత్రుఘ్నుఁడు శోకకర్పితుఁడు నేత్రాంతంబు తీక్షణంబుగా
వన మేగెక బ్రభు వైన స్వామి పిత దుర్యారుండు నిట్లయ్యె శా
కిని సంతఃపురిఁగొంచు రండిదె పతంగిక యోగ్యశిఖాపథం
బునకుం దెచ్చెద నంచుఁ బోయెను జనంబుల్ మంధరం గొంచురాక

క. అరదము తోలింపకయే
భరతుఁడు నిలఁబడియెఁ గుబ్జ బహురోదనదు
ర్ధరవాహకదర్ధరని
ర్భరరవమున నింటఁ బెద్దరద్ది యొనర్చెక

శా. ఆగ్గోలున కెల్ల గుంపులుగనై యంతఃపురీసర్వకాం
.తాగుచ్చంబులు చేరఁ గేకయపురీతఃప్రాప్తకుబ్జానఖుల్
వేగ క్లిషణముఖాంతలై యటచుచుక వికాంతితో వచ్చి యీ
యాగం బెంతయు బాగు గాఁగలద కట్ట! కుబ్జ యెట్లయ్యెనో!

గీ. పాము చుట్టమ్ము పడగయుఁ బగయటన్న
 స్తామెతగ నుండె నేను కుబ్జావధంబు
 తేపు మా యెల్లరియు మృగయావధంబు
 నంచు నానావిధంబుల నాడుచుండ

శా. తా శత్రుఘ్నుడు రక్తనేత్రములఁ గాంతాపాలి వీక్షింప నా
 క్రోశం బాప్పఁగ నారు మాకు గతిలేయో యెవ్వ రి కోటలో
 రాశీభూతకృపాత్మ కోసలసుతాప్రాలంబముం గాంతు మం
 దాశంసుల్ చని రంతఁ గోపవివశుండై తాను శత్రుఘ్నుడున్

ఉ. మంథర జుట్టుపట్టుకొని యొడ్డనలి నీపుచుఁ బోవుచుండఁగా
 మంథర కాశ్యపజేతులను మట్టసి యుదిన పర్యవస్తువుల్
 బంధురరీతిఁ ద్రోయుచును బగ్గముపాడుగఁ జేయుచుం జనున్
 సింధురసత్వ దారి విరజిమ్మిన ముక్కలుగాఁగ నన్నియున్

చ. మృచ్చగ తెల్లన్ నుసికాఁగ చీర చిరుగన్ నధంబుగా దేహమున్
 సిగలో వెల్లుడుక లూడిరాఁ బరిగతస్వేదంబు యొల్లఁ దీ
 ర్వుగనై కాలువ కట్ల నీడ్వబడి నుర్వుల్ గ్రక్కు నా దాసి బి
 ట్టుగఁ గై కేయిపురోధరీతిబడ నెట్టుంబొంది నిశ్చేష్టగాన్

చ. పెరికిన వాల్చుచేతఁగొని పెల్లగిలంబడు నీను తెట్టుగా
 భరతునితమ్ముఁ డిట్లనియె బమ్మెరవోయెద వేల చూడు నీ
 దురితపుట్లొక్క మొదటఁ దోచిన దారపుటుండ గొంతుక
 తైర యిడెదన్ మఱిడ్డముగఁ దె మ్రొవరో కనుగొందు నిచ్చటన్

గీ. పాలు త్రావెదవా? లేక ప్రతివిత్తు
 లం దినెదవా యటన్న శాంతిం దగి ప్రతి
 దానికిఁ దలూచు రాముడఁ గాను నేను
 సాగఁ రామాజ్ఞఁగట్టు లక్ష్యుణుడఁ గాను

చ. భరతుడఁగాను ధీనపాజబంధురశాంతినమేతుడన్ మిమున్
 దరికెడఁ గత్తివాదర నుదారమనస్సకలాధ్వ రామునిం
 దిరిగి యయోధ్యవీధులకుఁ దెమ్ము, సుఖంబుగఁ గూరుచుండి యు
 ర్వర సకలంబు భోజనపరంపర చేయఁగ నెంచుచుంటివో శరణం

క. తిన్నది క్రక్కించెద దు

ప్ర నిన్నును గుబ్బ నేను సాక్షాద్యముడన్

న న్నెఱుంగరు మచకపుడ్రా

చు నీ మి యూహ లెల్ల జూడింతుఁజూమి

వ. అంత శత్రుఘ్నం డేగుటయు నంతఃపురగతవాసీజనంబు గొల్లు

మనుటయుఁ గైకేయీపరిచారికలు కౌసల్యాగృహభిముఖంబుగఁ

బరుగెత్తుటయుఁ గాంచి భరతుండు రథంబు డిగి శత్రుఘ్నుని

వెదకుచుంబోయి కైకేయిని నిందించుచు మంధరం జంపఁజూపు

తమ్ముని వారించి యిట్లనియె

శా. ఓయీ! దాసిని జంపు తెంతపని? కాదో తల్లినిం జంపెదో

యే యే దుర్గుణముల్ కలట్టిదియొ కానీ! తల్లియే యాంగదా

చేయంజూలక యూరకుంటినటె రాజీవాఱుడో రాఘవం

ద్రాయ త్తంబగు భావ మేర్పడదు భద్రదా! చూడుమి యింతకున్

క. కౌసల్యగోటి మీఁది పని రా

మున కియ్యది తలఁచుకొన్న మొగిఁ దూష్ణింభా

వనిభృతుఁడై చనె నాగతి

వనీధరిత్రి కే తపఃప్రభాకృతమతియో!

క. ఈ మర్కటీచెలు లందఱు

ప్రామించుకొనంగఁ జనిరి పట్టమహిషికై

యా మాత యేమి యనునో

ప్రేమించెడుఁ దల్లి శత్రువితతుల నైనన్

క. రా పోదమని ప్రకోష్ఠ

వ్యాపృతహస్తంబు భరతుఁ డతనిం గొంచున్

వే పోయె గమనరేఖా

వ్యాపితకోపాగ్ని పథమునందు వెలుంగన్

క. చని తండ్రియసికలు కై

కొని పలుసంగమసుపర్వకూలంకవయం

దున నునిచి యథావిధిగాఁ

జనుదెంచె నయోధ్యకు మలుసంజవెలుంగులన్

క. అయ్యో! సాకేతమునం

దొయ్యనఁ గుబ్జాపరాభవోల్బాణవార్తల్
ముయ్యేఱులు గావించును
దియ్యపడిరి, జనులును గసితీరిన యై

శా. భూమినాథుని కీకనంబులు వియత్పూతాంబులం జేరెనో
యేమో! వేలుపువీట దుందుభిరవం బేపార నానాప్పరో
గ్రామానేకవినుత్సనాట్యసుపరీక్షాసత్సభాధ్యక్షుడై
భూమినాథుఁడు పొల్చె గోనలము లూర్పుంబుచ్చె నొక్కంతగా

క. అంతంత నెలయుఁ గడచెను

వంత కరుగగా నయోధ్య పౌరులు నిద్రా
శాంతింగని రా నాటికి
శాంతచుతియు భరతునందుఁ జను ప్రత్యయమై

ఖండాంతము

గీ. ఇద్ది మునిశాపఖండ మాహితనమస్త
జంతుతతికర్మపరిపాక సార్వభౌమ!
నత్యకవి వక్త ముక్త్యాలస్వామి శ్రోత
నేత వీవెల్ల చైతన్యనిభృతకళకు

చ. తెలిసిన మూఢులంచు జగతింగలరే కడ వారిలోన ను
జ్వలతరుడేను జంతుతతి జన్మలు భ్రాంతులు చావు లన్నియుం
దెలిసియు బిట్టచీకటుల తెన్నున బొప్పెలు కట్టుచుండ నీ
వెలుతురులోనికిం గొనుచువెళ్ళవె మాళిశశాంక రోచిమా !

ర సా లి

తృప్తమైదుహితృపియా! ధీ
సుప్తనందితశుద్ధతత్త్వా
దీప్తజననదీకియా! ని
ర్లబ్ధభావవిమలీకృతత్త్వా!

౧౯౩

క. శ్రీవిశ్వేశ్వర! దుఃఖత

భాననముద్గతవిరాగభావైకలనూ!

కై వల్సవిఘటితజనూ!

నీవారశ్లక్షణాక నిభృతశితలనూ!

సీ. ప్రాగ్విశామృతసరోవారి మున్గిన వేల్పు

తేన్గు కొమ్ములు పైకి నెత్తె ననగ

మారరపింగళుల్ మార్తండ పారిపా

ర్వగులు బెత్తంబులు పట్టి రనగ

నిరులఁ బైకొను విభాకరుసేన యర్ధచం

ద్రవ్యహమును దీర్చి నడచు ననగఁ

దుదిదాఁకఁ బండిన పొదరేయి గేదంగి

పూ ప్రక్కరేకలు పొడిచె ననగ

నురలిచను సూర్యనారాయణోల్బణమున

చరమయామినీ మంటప స్తంభ మిట్లై

రెండుగాఁ జీలె నన నుషోరేఖ లొక్క

రెండు లవలీలతాగ్రిమశ్రీ వహించె

సీ. తూరుపుఁ బెండికూతుకు వల్లెవాటు దీ

ర్చిన మధువర్కంబుచెంగు లనగ

చేతికిఁ బైఁ జేర్చుచేయిగాఁ బ్రాక్కాంత

బుజము బూనిన క రాంబుజము లనగ

క్షుణ్ణమందేహరత్నోదంప్ర లూర్ధ్వప

సారముగాఁ బైకి సాగె ననగ

గమలబంధుచ్చవి కామధేనువిషాణ

యుగ మంధ కారంబు నూడె ననగ

భ్రాజ వటర పతంగాది భాస్కరులయు

• బారిషదులును గూర్పున్న పంక్తిచిత్ర

మన నుషోరేఖ లొక్కరెం డాకసమున

నభయహస్తంబు లెత్తిన యట్లు పొలిచె

సీ. అగ్నేయ కాశేర మగు దిశలో హస్తిన

మేఘవాహను పాలిమేరగీత
లబ్ధినీయావన పారంభసముపాత్త
మోహసప్రేమముగ్ధరేఖ
లాదిత్యయుగ్యమూర్ధాగ్రభాగోచ్చల
స్థితచామరప్రభాచ్ఛిన్నవీధు
లలయ కత్యంతీనుడగు నూర్యదేవుని
తీక్షణనీనికాదీ ప్రితుల్య

లనగ నుదయాచలాగనిర్యద్విరేఖ
లాకసము మూడు భాగములైన యట్లు
చీల్చి పాలపరు లట్లు వేంచేసి మింటఁ
బ్రభువుమాగ్గుంబునను సుషుపఱచు నట్లు

చ. మనసులనుండి మెల నచుమానము సర్వము జూపిపోయి మో
హచరణుడుగా భరతుఁ డన్నను నిష్ఠముకల్గి పౌరు లా
తని ధరణీదుఁ డౌటకు నెదలో మలయించుక రాజవాక్యపా
లనమును గూడ కారణబలంబుగ నట్లె మనస్కరించుచున్

ఉ. అంతట రాజకర్తలును నా పదునాల్గవనాటి ప్రొద్దుటన్
బంతున నాభిషేచనికవస్తువులం గొని రాజకార్యవృ
త్తాంతవిదుల్ వెనక భరతు నందున భక్తివిసము లౌచుఁ దా
మంతట నంతటన్ ద్రుతకృతాంజలు లిట్లనఁజొచ్చి రుమ్మడిన్

కా. మా కెల్లం బరికాఁడుగా దశరథత్మోజాని భూమిప్రజా
నేకం బన్న మదద్విపంబు నడపెన్ నిత్యంబు సేనానియై
మా కాల్యంట్లుల వేల్చు సేననువలెన్ మన్నించె నా స్వామి దు
ర్ధిక్కులై చను దైవకృత్యమునఁ జేరెన్ స్వర్గలోకంబులన్

ఉ. అనరపాలమాళి సుకృతాత్తమనోధృతి సత్యపాలనా
నూనవిధాపరిక్రముఁ డనుష్ఠవుఁ డీ సకలప్రజానికిన్
వానిని గోలుపోయితిమి పౌవలోకనియంత దత్తమా
ధానము నీ ధరావహనధర్మము శర్మదమార్గమర్మమై

చ. ఒక నెలనాళ్ళుగా సకల ముర్ఖి యరాజకమై వశిష్ఠమా
 నికి బరువయ్యె మంత్రులును నెచ్చడి బట్టనులేరు నీవు మా
 మకము సభిష్పతంబు మతి మన్నన చేయుము మీరు రాఘవుల
 సకలసరావలాహాకి సింహవివస్ప మూర్తు లెంతయుకా

సీ. ఆ తండ్రిపై బ్రేమ యేతాదృశంబు నీ
 యందున్నగతి వేటొకందు లేద
 యా యన్నపై భక్తి నీయందు నెగడిన
 రీతి యన్యమనోబ్ధనీతి కాద
 యా ధర్మవైఖరి సాధువై నీగుండె
 హత్తినయది యచ్చకొత్తఫణితి
 యా రాఘవుల నీతి సారధారావాహి
 నీరూపముంగట్టె నీదు నెడఁద

రమ్ము దయసేయుమయ్య ! ధరాప్రజాళి
 పడవవలె రేవునంగట్టఁబడియె రమ్ము
 నీవు చుక్కానిఁబూనుము నిఖిలమంత్ర
 జన మర్హతంబులై పోతమును నడువఁగ

సీ. తాతతండ్రిలనాటిధాత్రి నీ చెప్పిన
 యట్లుగా మనలు రవ్వంత బెనఁగ
 దిట్వోకులకుఁ గృత మెప్పుడో యప్పటి
 నుండి మచ్చికపడ్డ యుర్విచెక్క
 కిటకిటలాడి పోవుటయయ్యె గడియకు
 మున్నె శ్రీరాఘవభూమిపాల
 పరిషన్నహామంటపంబు, లేవయ్యె య
 రుంధ్రతీరాణేశరూపితావ

నీమహాపాలక ! దశరథత్నామహేశ
 న్నేజమా ! పూతజలములు తెచ్చి సిద్ధ
 ఘటము లుంచిరి చిత్రశిఖండిలోక
 మరుగుదెమ్ము మందప్రచారాభిగమన !

క. అన భరతుడు భక్తిబ్రద

- షీణించి కై మోర్చి యాభిషేచనికద
- వ్యనికాయంబునకును ని
- ట్లనె మీ రెల్లరును రాఘవావ్యయభక్తుల్

మ అపు రాజ్యం బఖలంబు రామునిది జ్యేష్ఠాత్మ మా స్వామి యీ
యవనీరాజ్యము దొంగిలింపు మని నల్లయ్యెక్ భవద్వాక్యముల్
• సవి నా కంతటి శక్తిచాలదు ప్రశంసావాక్యనై య్యశక్తి
తవమూర్తి నను తేనిఁబట్టినటు స్తోత్రం బేల పట్ట వలె

క. నే దాచలేదు వని నే

- బోదును రాముండు రాజ్యముం బొందు నటం
- చీదారి నాది పదునా
- గ్గిది నములు దీని నెవ్వ రెఱుంగరు వించుక

డి. పట్టిన యాభిషేచనికభాండము లన్నియు బండ్లమీదికిం
గట్టుడు బోయి రాఘవుని గైకొనిన త మయోధ్యయాత్రయుం
గట్టుకపోవలెక జటియఁగాఁ జనె నెంతటి దవ్య రాఘవుం
డట్టులె రాజుగాఁగ నకలాధ్యము నంతటిదవ్య రావలెక

డి సర్వపదాతి సైన్యమును సర్వహయాళి యనేకపంబులుక
సర్వములుక రథంబులును సర్వ మయోధ్య గలట్టి సర్వముల్
ధూర్వహ మాచు బోయి నచతోయదగర్భమృదుచ్ఛటాస్ఫుటా
• ఖర్వతనూమనోజ్ఞు బతింగైకొని తెత్తము యజ్ఞవహ్నినాక

సీ. నా యాజ్ఞగాఁ జని యాయెల్ల మీరు భూ
మిప్రదేశజ్ఞుల దీప్రసూత . . .
కర్మకోవిదులను ఖనకుల యంత్రకు
లను యంత్రకోవిదులను స్థపతులఁ
గర్మాంతికుల వర్ధకశ్రేణి వృక్షత
క్షుకులను గూపకారకులఁ వంశ
కర్మకారుల సుధాకారుల గొనిరండు
ధండయాత్రకుఁ బోవుదారియందు

జతనవఱచినయట్టులఁ జనునుగాదె
యీ మహాజనమెల్ల ను నేగునేని
యనిన నా రాజకర్త లుద్యత్కరాజ్ఞ
యగనమోవాకులై కన్న లూడివడఁగ

క. నీ వొక్కండవును బ్రజా
భావమహాసాగరంబు పట్టినలోతుల్
భావంబున నెఱిగిన మే
థావంతుడ వంచు నమ్మదంబునఁ బలుక

చ. భరతుఁడు నవ్వీ యీదృశము భావము లోపలనుంచి ధారుణీ
వరుడవు గవ్వాటంచు ననుఁ బల్కితి రీ వెడమూట పొందు నా
విరవిరఁబోయి వారు రఘువీరుఁడు చెప్పినయట్లు యాత్రకు
దెరువును దీర్పు శిల్పకుల దేశములం జని యాజ్ఞ పెట్టిన

ఉ. తొమ్మిదివేల యేనుఁగులతోడి చమూగమనాభియోగ్యవ
ర్తమునుగాఁగ శిల్పులు ముదంబున వెంటనె చేయఁజొచ్చిగే
హమ్ములు కూపముల్ నదులయందున వంతెనలుఁ ఘటించి మా
ర్గమున నెల్ల నుం జదునుగా ఘటించిరి సేనపోకకు

గీ. లంత మఱునాఁడు సౌఖ్యశాయనికు లరుఁగు
దెంచి భరతుని నిట్లు స్తుతించినారు
కోటమొగసాల కొడిమె నుదుచ్చమైన
రిశకాశంఖరావముల్ బోరుకొనఁగ

నీ. మీ రాఘవుల మహోదారశౌర్యచ్చట
జిష్టుని రాజ్యలక్ష్మీపతాక
తనువుగా నిడఁబట్టినదా మహాప్రభూ !
లలితసుఖస్వప్నములును గనిర !
మీ ధరానాథుల మేలియూహలు సురా

.రామకామగవీ ధరావహములు
ప్రభూ ! నిడ—యన్నంత భరతుండు మేల్కొని
యీ యప్రవేశ స్థకార్యేచ్ఛ మానుఁ

దేను రాజుగాను మానుడు పొండంచు
వారిఁ బంపి శంఖభరికాది
శుభురవాద్యములును మాన్పించి నే రాజుఁ
గాన యిండు నింటిలోని కేగ

వ. అంత శత్రుఘ్నుం డన్న గారివిషాదం బెఱింగి యాయనఁ జూడఁ
బోయిన నతనిం గాంచుచు భరతుం డిట్లనియె

క. చూచితివా ! మనపౌరుల
రాచరికపునీతి నన్ను రాజుం జేయం
జూచెదరు రామచంద్రుని
ప్రాచుర్యం బపుడె మఱుఁగుపడినది యెదలక

ఉ. తా నొకవేళఁ దల్లి యనుచారత నిట్టులఁ గోరెఁ గోరినక
నేనుగ రాజు నాదు నని నెవ్వడి నెంచెడి మీరు రాఘవా
శ్శువు భావముల్ తెలియుజూడ గనంబడ దేను వచ్చెదం
గాని సభాశులంబు మునుగాఁ జను నీవు నటంచుఁ బంపుచుక

మ. వడి సామాన్యపురాజపుత్రకునిసేవధ్యంబు సైరించి గా
రుడరత్నపథమైన రాజపరిషత్తోష్ఠీశిరస్సింహావీ
రి డొసంగే చన మోడ్చి పార్వ్యగతపీరిం దాను గూర్చుండి కా
నఁడు కన్నెత్తి సభక విలోచనపథానంతాశ్రునంబాధియై

ఉ. అంతట రాజధర్మవిదుడైన వశిష్ఠుఁడు వచ్చి రాసుతుక
జెంతనుజేరి దూతలను జీరి వచించెఁ బ్రధానులైన వా
రెంతయు రార యింతవఱ కేగి వచింపుఁడటంచుఁ బంపె వా
రంతన వేగవచ్చిరి పురాంతరసర్వస్వపాలక ర్తలుక

గీ. బ్రాహ్మణోత్తముల్ క్షత్రియుల్ వైశ్యులును న
మాత్యులును గణవల్లభుల్ మఱియు వచ్చి
కూరుచుండిన సభ సన్నకోరకములు
తొడుగు జూజిపాదంబోలెఁ దోరమయ్యె

ఉ. అంత వశిష్టమాని కరమందునఁ బూవులతోడి పల్లెరం
బెంతయు నాడరంబున నహించి వచించెను కైకయీసుశుక్
వంతలు పుట్టె నైనఁ బృథివీహుభారము మోయు శక్తి దు
ర్దాంతము మీరు రాఘవులు తాత! నహింప వలయు లీ ధరన్

చ. దశరథరాజు సీతి పశుత్వవిరుండు వశిష్టమానిధీ
వశుడయి యేలె వేల్పులకుఁ బట్టిన సోయు మాన్చె భూప్రజా
నిశితవిమర్శ కందని మనీషఁ జనెన్ గద బూర్వరాఘవుల్
విశదముగాఁగఁ జన్నపదవిం జనె రేఖయుగాఁ దొలంగకన్

సీ. తెలియ రాజరి మండలిమాళివై దూర్య
మణి, నమస్తాధ్యాత్మమహితభావ
చర్చావినిష్కృష్టసారసంవిదాన
నిభృతమంజూషిక, నిత్యయోగి,
జనకుని యల్లువాడని జానకీభర్త
యని చెప్పబడు రాముఁ డడవి కేగె
నాతని తరువాత నవనిరఘోయోగ్య
తాల్మీక్రి నీయందుఁదక్క లేదు
ప్రాకటగుణుండు నిన్ను నంగీకరించి
చనియె రాముండు నీతండ్రి సత్యవాక్య
పాలనము రామునకు నెట్లా భరితునకును
నట్లె, యద్దాన నీవు రాజగుము వత్స!

ఉ. ఓలిన మాని యిట్లనుచునుండగఁ గైకయిపుత్రుకన్నులం
గాలువలయ్యె బాష్పములు కంపితసుశ్వరుఁ డాచు ని ట్లన్
మేలు విదేహజాపతిది మేదిని శ్రీజనకన్మయల్లువాఁ
డేలిక దీని కే నెవడ? నిచ్చట నన్నుఁ బరాభవింపన్

క. కైకేయి యేమి యశిగెనో?
భూకాంతుం డేమి యొనఁగిపోయెనో? దానన్
నా కేమి పసక్తి? వయో
దాకారుఁడు రామభద్రుఁ డది యెఱుఁగుదునేన్

సీ. ఆకాశజలదమాలాకోమలాకార

నీకాశతనుకాంతి నాకు లేద

యిడిగిన యప్పుడ యాకసంబున మొయిల్

నింకించి యిట్లె బిందించుటకును

సాకారధర్మమేధాకేవలాకర్ష

కాకేకర్మాకాంతి నాకు లేదు

కిష్కర్మార్థనిష్కప్తార్థముల నెల్ల

నిభృతసూక్ష్మముల నందించుటకును

జ్ఞానసాగరమూర్తిని నేను గాను

భూప్రజాభావనదుల నిముచ్చుకొనఁగ

సర్వపరివత్తునకు సహస్రంబు మోడ్చు

చేయి, రామరాజ్యంబు నాచేతఁ గాదు

చ. తనకును జేతకాసిది వృథా తలపైకిని నెత్తికొంచు దో

క్షు ఘటియిల్లు నించుక జెడంద కెడందకు లోఁగి మీరు మీ

రని మీముఁ గాళ్ళులుం గడుపులందునఁ బూనఁగ నేల నాకు ధా

రిణి వల దేనుగాని రఘురామునకుం బదపద్మదాసుడఁ

డి. ఈ పదునేనునా శ్లభినయించితి నంచుఁ దలంచినారో యే

మో! పృథివీజనంబు ప్రియమొందఁగ నాయెడ రాముఁ డన్నగా

గా పయి, నేను దమ్ముడ నటించను నూహయే లేదు నాకుఁ దా

నో పరముండు రాముడని, యొక్కడ జీవుడ నంచు నెంచెదఁ

డి. లంతయు నట్లులుంచి యిదియైనను జూడుండు నేనుగాని యే

మంతటి నీచమానవుడనా! సకలాగమవేది వేదవే

దాంతవిశారదుండు చరితాఖిలధర్మపథుండు రాము శ్రీ

కొంతక్కఱిగొంతయైన సమకూరిన దంచును నూహచేయఁగఁ

క. నా శ్లలి యెట్టి దైనను

జేతంబున నాదుతండ్రి నేవించినదే

నా తండ్రిఁబోలి పుట్టితి

చేతమ్ము సమస్తధర్మసేవానిధియే

మ. ఇవిగో చేతులు దోయిలింతు వనిఁ దా నె చోట నున్నాఁడు రా
ఘవుఁ డాస్వామిపదాంబుజార్పణముగాఁ గైకొందు నన్నుఁ ధరా
ధవుఁడౌ రాముని బంఁగు నన్నఁ బరివత్సర్వప్రజల్ మేలుమే
లవు నన్నట్టి ప్రశంసవాక్యములు వర్షాంభోదగర్జన జనెన్

క. అవునోయి! బిడ్డ! మిక్కిలి
యవునోయి యటంచు వృద్ధు లాడుచు నట్టి
స్రవదానందకడుషాం
బువులై యధావచోవిముగ్ధులు కాఁగన్

చ. మాటల వచించె నిట్లు రఘుమండను గానలనుండి యింటికిఁ
దిరుగఁగ దెత్తు నాపనియు దెప్పరమైనను నేను గానలం
దిరిగెద రాముతోడ గుఱుతించఁదొ నన్నును లక్ష్మణుం బలెన్
బారిపారి మార్గశోధకులఁ బుచ్చితి నింతకుముందె యందఱన్

శా. సర్వాయోధ్యయుఁ బోవుచున్నది దిదృఘోత్సాహమై నాయెదం
బర్యేక్ శ్రీరఘురామునూహ పితృతఃప్రాప్తంబు దుఃఖంబునుం
బర్హేంద్రాజ్వలవక్తు) నన్నఁ గనినం బాయున్ మతోక్తంబుఁ బో
దర్శించినమనుండు నన్నఁ గన కేలా నిల్చు నాప్రాణముల్

క ఓ యయ్య సుమంత్రా! మఱి
సాయంపడు మింత సర్వసాకేతమునం
దీయాత్ర తెలియఁజేయును
యీ యుషసున బయలుదేరుటే వే చనుమా!

చ. అనిన సభాసదుల్ మగిడి రందఱు నిండ్లకుఁ దా సుమంత్రుఁడూ
జని భరతానుశాసనము చాటిన నింత మొగంబులై జనుల్
కనుకని నేను జెప్పితిని గాదట కైకయిబిడ్డ రామచం
ద్రునిఁ గొనితెచ్చునం చనుచుఁ దూలిరి పట్టగరాని మ్రోదమై

వ. అంతఁ బ్రయాణసన్నాహమైన యా యూరున వీరవత్సులు భర్తృ
కవచఖడ్గంబులకుఁ బులికాపుపెట్టుచు, సారథులు సాధేయంబులు
మూటగట్టుకొంచు బ్రాహ్మణు లగ్నికుండంబులందుఁ బదిదినములకు
బిడుకలుపెట్టి యుముఠతో బూదితోఁ గవ్వుచు జనంబులెల్లఁ బది
నాళ్ల ప్రయాణంబునకు వలసిన యుడుపులు భద్రంబు చేయుచు

• నెందుఁజూచినఁ దా మాయ త్తపడుచుఁ గాల్గకుఁ జేతుల కడ్డమ్ము
• వచ్చెడు బాలబాలికలఁ గోపించి యోదార్పువారు తమ కది
• యందీయలే దిది యందీయలేదని భార్యలను గేకలువేసి బుజ్జగించు
వారు నోకవస్తువు దీయఁబోయి మఱియొకండుఁ గొనువారునై

చ. నిముసములో నయోధ్యయు వనీగమనంబున సిద్ధమయ్యె ను
త్తమహాయుక్తమైన యరదంబులు వేలకు వేలు పట్టలే

• దమరవరూఢినీచయమునట్టుల మిన్నున వై జయంతికా

• విమలనవచ్చటల్ విరిసె వెన్నుల నీనిన యిశువప్రమై

ఉ. అంతిపురంబులో భరతుఁ డందఱు రమ్మ నె నొక్కొక్కరున్
సంతస మెంతో లో నిముడఁజాలక యూరక మాటలాడుచున్
• వంతులుపోయి సిద్ధపడు వైఖరి నెవ్వకంటె మున్నుగాఁ
• జింతితనస్థుజ్ఞాలములు చేర్చుచు ముంగిట నిల్చుచుండగా

చ. మఱియును వేగపెట్టుచు సుమంత్రుని తెచ్చినబంకి నెక్కఁగా
భేరతుఁడుఁ దమ్ముడున్ వెనుక బాడిని దల్లులు ముగ్గు నెక్కి రా
దరమున శ్రీవశిష్టులు రథంబును బౌర్వమునందుఁ జోరగా
జరిగె రథాళి వెంట బడి సైన్యము వచ్చె మహార్ణవాభయై

గీ. ఆ కదలిపోవు సైన్యంబునందు లక్ష

గుఱ్ఱములు పదివేల యేనులును రథము

లర్పడియువే లయోధ్యలో నచటఁ బిట్ట

మిగులనట్లుగ జనమెల్ల పెగిలి వచ్చె

ప. బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు నగసాలులు కుమ్మరులు సాలెవాండ్రు
కత్తులు సేయువారు ముచ్చెవాండ్రు అంపపుకోతవాండ్రు రోచకులు
వేధకులు దంతకారులు సుషపుఁ బనివాండ్రు గంధద్రవ్యంబు
లమ్మువాండ్రు సువర్ణ కారులు కంబళునేయువారు సంవాహకులు
వైజ్ఞులు చాకలులు కుట్టుపనివాండ్రు పల్లీజీవనులు గొల్లవాండ్రు
నాట్యవృత్తిచేత జీవించువారు పల్లెవాండ్రు నెక్కిబండ్లమీదను
రథమ్ములమీదను నెక్కి యయోధ్య యయోధ్యయంతయు భర
తుని వెంబడించిన నందఱును మందచుండ ప్రయాణంబుల శృంగిబేర
పురసమీపగంగానదిం దరిసిరి

౫౦

చ. భరతుండు మంత్రులంగని విభావరి యచ్చటఁ బుత్త మందఱున్
గరి సెన మందినారు నడకన్ మన సైన్యములెల్ల గంగ కి
ద్వితట మాక్రమించి సమతన్ శిబిరంబులు తీర్పజేయుఁ డా
దరిమున రేపు దాటుద ముదారసుపర్వజగత్తరంగిణి

క. ఇటఁ దండ్రు కౌర్వదైహిక
పటుకర్మలు సేయుదుము సుపర్వాంభోని
ఘ్నటతరణయత్నమునఁ జూ
చుట తగు మీరెల్లగును నుపోవేళబడిన్

చ. అని శిబిరంబు తేర్పఱచి యామినికిన్ విడియంగ సాగరం
బనఁ బెనునేలఁ గ్రమ్మకొని యశ్వగజాదుల రావఘోరమై
చనిన చమూవిడంబనము సర్వముఁజూచి నిషాదరాజు లో
నన నొక సందియం బొదవినన్ దన మ్రెగ్గడలందుఁజూచుచున్

శా. డుయ్యంబట్టెన యెట్లు కాంచనపుఁ జెట్టుం డెక్కెమై యాకస్తం
బయ్యారే! భరతుండు కావలయు సైన్యం బింత యేలయ్యె నా
య య్యన్ రామునిఁ జాలదా? వనికిఁ దానంపించెఁబో యింకనుం
డయ్యం జేయఁగ దండయాత్రఁ ఒడిరాఁడా! చూత మా సర్వమున్

ఉ కై కొని లల్లి నా ప్రభునిఁ గాననఁ ధికిమాత్రఁ ఒకపె నిం
దాఁకను నూరితఁడను బృథాకువు తా నరుదించి రామునిం
జేకొనవచ్చెనేమొ గుహుచిత్త మెఱుంగఁడు గంగదాటి కా
దా కమలాక్షు రాఘవునిఁ దా స్పృశింపగలండు దండియె

ఉ. ఈశఁడు గంగదాటుటయు నేఁ గనుగొందును గాని మున్న ద
చ్చేత మెఱిగిర వలయుఁ బెట్టతలంపున వచ్చెనేనియన్
సీతనమ ససేనకు ధునింబడిఁ బెట్టెద నీటిపాతరల్
గోతులు త్రవ్వకుండ, ననుకూలత వచ్చెనయేని ఘంచినదే

క. అటునిటుఁ బదియోజనముల
అల గల ఒడవలెల్లఁ దండంబులుగా
నిటుచ్చేర్చి పగులఁగొట్టఁడు
ఒటతాటంబుగను నేను బెట్టినయాజన్

- చ. అచట సుమంత్రుడొదిగలయట్టిరును మనవైపువార లే
 • నచటికిఁ బోయికాని సకలార్థవినిర్ణయ మాచరింపలే
 • నచట నొకింత వేటువిధమైనను వార్తను బుత్తు లిష్టలో
 నిచటను మీర లెల్లరును నే వచించినయట్లు సేయుడే

- క. శూలంబుల పటుతరకర
 వాలంబుల విషవిలిప్తబాణంబుల గం
 • గాలోలాంబుల సర్వా
 గ్వేలము చేరంగరాద వెన నొక్కఁడును

వ. సర్వశబరకిరాతపుళిందవ్యాధమృగయులుబృక సైన్యంబు తెల్లవారు
 వఱకు నిచ్చట నుండవలయునని యాజ్ఞాపించి భరతున కుపాయ
 నంబుగా నిష్పపూవుఁ జారవప్పు మత్స్యమాంసంబులు నేన్దు
 దంతంబులను గైకొని యొంటిపగవమీఁదఁబోయి యాతలి
 యొడ్డున దిగి కైవ ర్తకులతో మీరుపొండు పడవ నీయొడ్డుననుండ
 నీకుఁడు, వ్యవహార మననుకూలమైన నేన యీదుకవత్తునని వారిని
 బరిపించి

- క. ఏమోయి దాశరాజా
 రాముం డేత్రోవ నటవిరాజ్యముఁ జేరె
 మేమును జనెదము మాము ను
 ద్దామాంబువును గంగ దాటించవలె

- చ. ఎఱిగినవార లిట్లు మొగమెంతయు విప్పుగ నాడుచుండ డ
 గ్గఱిన గుహాననంబు బిగికాంతులు తగ్గక తెచ్చికోలు న
 వ్వటుమగ మీదునాజ్ఞ యని యాడుచుఁదాను సుమంత్రుడెందు చే
 కుఱు నని వానినికె వెదకికొంచును జేరె నృపాలదేశము

శా. తత్రత్స్యండు సుమంత్రుడు గుహునిచెంతరాక వీక్షించుచు
 మిత్రత్వంబున నీవటయ్య సఖుడొ మేలయ్యె రా! రా! వనీ.
 యీతారామునివార్త లేమయిన నీ కామీఁద బ్రాప్తింపెనా?
 యత్రత్స్యండు రఘూద్వహుం డెఱిగినావా! తెల్పు మేలయ్యెడు

చ. అన గుహుఁ డా రఘూద్వహుని యందున వార్తకు నింతసేనతోఁ
జనెదరు మీరు మీ కెఱుంగఁజాలరొ బద్ధజటానిటాలురా
ము'ఁ గన నింతసేనయ ను బోవలెనా! వలెనేని నేను జె
ప్పను వలెనా? భయంపయి వల్కుదురే జనులె న వార్తలక

ఉ. నావిని మంత్రీ చిఁ గవునక భరతుంగన వచ్చివాఁడు నా
భూవిభుతమ్మునిం గనఁగఁబోదువు రమ్మన దాశరాజు చిం
తావశుడై ధరాపతికిఁ దమ్ముడొ! తా నెనఁ డా ధరేశుఁడా
భూవిభుఁ డేమొ కాసలకుఁ బోయెన, యాయన వేనితమ్ముడో?

చ. మఱియును నాగకుండ నె ఁ మంత్రుడు లోనికిఁబోయి కాంచుచుం
భరి ని దాశరాజుకు నచ్చెను లోనికిఁదెచ్చునా యనం
భరతుఁడు తానుగా వెలికి వచ్చి గుహుంగని యొరురామచం
ద్రరసితబుధి! నీకొఱకె! రా! మఱి రమ్మిటఁ గూర్చుచుండుమీ

మ. అన నాసీనత గాంచుచుం గుహుఁడు తానర్పించి యా యాయుషా
యనముల్ రాజు సీవు సీసకిల మింప్త యుండుగా వచ్చునీ
వనిజాతంబఖిల బు కాయలును దుంపల్ మాంసముకా మత్యముల్
గానితైత్తు భుజింపుడి యవని మీకుక సొంతయిల్లెనుడి

గీ. రేయి యిందుఁగడపి రేపు పోవచ్చును
మీ సమస్తచమువు మేలొ? యన్న
భరతుఁ డనియె నింతపాటి సైన్యంబున
కెట్లు సీవు సుఖము నేర్పరింతు?

కా. నే నెల్లప్పుడు తాతగారి గృహమందే యున్ని నీతోడ్కిమె
త్రీనిశ్చేకిక కట్టఁ దండ్రియును భ్రాతృజ్యేష్ఠుఁడుక నీకు నెం
తే నే స్తంబులు నిన్ను నమ్మికొని కాదే వచ్చితిక వేల్పువా,
గైనం దాటఁగ నన్న దాశపతి యట్లా మంచిదే యో ధుభూ!

క. నా యాతిధ్యముగొని యీ
రేయి యిచటనుండుఁ డద్ది రేపటికథ కా
దా యన్న భరతుఁ డట్లే
నీ యాధిపతిలోన నే స్తము లేదే!

చ. అనిన సుమంత్రుడు గుహుని కయ్యెను సందియ మొందు రామభ
ద్రునిగన నింతసేవయును దోకొని పోవలెనా యటం చదే
మనసును విప్పి పల్కడన మంత్రమొగంబును జూచి కైకయీ
తనయుడు తాత! యెల్లరియెదల్ తొలి నిట్టులెయ్యాట యేలొకో ?

ఆ. అమ్మ మొదలు గుహునియందాచ భరతుని
నెఱిగి కూడి నేలొ యెఱుంగలేరు
స్వర్ణజనుల హృదయసారసంబులు రాజ్య
వాంఛ మీదిబలము పట్టికొనియె

క. మది ధర్మయు కమైనను
మదిలో రాజ్యానుగతసమంచితమహిమం
బది మహిమమన్న భావము
పొదలు వెలకట్టుచుండుపో! యా కొలత

ఉ. లాగదు న న్నలంతియొ వలంతియొ రాజపుటన్నభావ ము
ద్యేగములేదు నాయెడఁద బృథ్వివహించుటయన్న రాజ్యలో
భాగతికి మనస్సునను ద్వారము లేదు మఱేమిసేతు మే
ధాగురువై నీ రామునిపదాబ్జమె యుండిన యీ మనస్సులో

వ. అని గుహుని వంకఁ దిరిగి

ఉ. నన్నును వేఱుగాఁ దలచినన్ మది నించుకలేదు కోపమున్
నిన్ను గుఱించి, యెచ్చటను నిల్చిన నెచ్చటఁ జూచినన్ సరే
యన్నయటన్న నింత ప్రియమాటకు నిక్కము నాదులోన నే
నున్నది నేనకానయినోయి తరించితి మీ మనస్సులన్

క. ఆయేలికఁ దెచ్చుటకై
పోయెద నీ సేనతోడఁబో! నీవును రా!
నాయెద లోపలి భక్తి క
టా! యాననమందుఁ దోచదా! యది నాకున్

చ. అవునవు రాచవారి మేగమందునఁ గోపము ప్రేమ భక్తిము
న్నవు నెదలోనిభావములు నాటవు రేఖలటన్న దాశరా
జవిషయమయ్యెనంచు బిడియంపడి నిక్కము సామి! సామి! పం
డవునుమి నీకుఁ బోలిక నెడందలు మాయవి కచ్చరంబులై 23

శా. నీ వన్నట్లుగ మాకు రాజ్యములు లేనేలేవు నారాజ్యపుం
భావంబందునఁ బెద్దయానకల దప్పా! త్రెంచుకోలేక యా
భావంబుంబడి వచ్చు నూహలబడిం బర్యాప్తమా గుండె తర
ద్రీవై దేహిమనోహరుంబడి వనం బేలా చనక జెప్పమా!

ఉ. ఆయన యెందయుండినను నంద వసింతు నటంచు బోవరా
దా! యట దాశరాజ్య మొక యల్పము నా కధికప్రియంబుగా
నాయె నటన్నఁ దా భరతుఁ డాతనిఁ గొగిలఁబూని రూక్షించిం
తాయుత! నిన్ను నేనెఱుంగనాయెను బండినబుద్ధిశాలిని

చ. అనిన సుమంత్రుఁ డోయి గుహుఁడా! యదియేటి కబద్ధమాడ? రా
మునిబడిపోక యొప్పుడు ప్రభుండని నేను వచింప మానినా
వన; గుహుఁ డూరకే కనుల బొప్పములం గురియంగఁ గైకయీ
తనయుడు కూడ దుఃఖచలితంబగు గుండియచ్చేత డస్సినక

క. నాయేలిక! యేడువకే
నీయెడఁ బొరపాటుపడితి నే నిదె యిచ్చుడే
పోయి సమస్తము తీర్చెద
నా యాతిభ్యంబును బృతనకు నని గుహుఁడు

ఉ. లాఠిగ గంగయొడ్డున నిలంబడి కూసెను గూత యొండు సం
కేతము దానిలోఁగలదొ గెబ్బున నాతలియొడ్డునం బ్రతీ
క్షాతరలాక్షులైన గుహుజట్టు సమస్తము సర్వభాద్యముల్
పోతము లెల్ల నింపికొని మోదమునం జనుదెంచి రీతలక

ఉ. ఆ గుహుఁ డాచరించిన మహాదరవైఖరి యానుకూల్యారే
ఖాగణనంబుగాఁ జమువు గట్టిగ రాముఁడు వచ్చునన్న యూ
హాగతి వానియిచ్చిన పదార్థములం బరితృప్తి పొంది ని
ద్రాగతులైరి దాశపతి తా భరతుంగని యేగ నింటికి

చ. శ్రుతికటువైన యే వికృతరోదనమో స్వనమో శ్రవణపుటం
బలికిన గుండె కొట్టుకొని యాగము కంపము పొందుఁ గైకయీ
సుతునకుఁ బాపపుం బలుకు చొచ్చినచోఁ జెవియందు బిట్టు దుః
ఖతుండగు రేయియెల్ల నుడికె గుహుఁడందిన సంశయానకు

సీ. క్రిందుగానుండి పైకిని దూసిపోవుచో

• నెదురు రాపిడి గఱుకెక్కినవియు

• నీలెలవలె వచ్చి యెదురుగాఁ దాడుచో

మొనలయందున మొక్కపోయినవియు

నలగాలి కూఁగు నాకంచులఁ దునుగుచో

నిరుదెసలకొ మెఱుఁగెక్కినవియు

ఫడ్డమ్ముగా వచ్చి యాకుల మలయుచో

నిట్టునట్టుల నునుపెక్కినవియు

నైన తన లేత కిరణము లంబుజాపు

డింగుదీతరుప్రతమ్ము తెగచికొంచు

దన మహాకాశదీర్ఘయాత్రాప్రయత్న

మునను సధిచూచుకొన్నట్టి పొలుపు తాల్చె

వ. అంత గుహఁకు నిగుదీపాదపమూలస్త్రిరామాయణప్రదేశం

బుల్లు భరతశత్రుఘ్నులకును దదంబాత్రయమునకును జూపించుచు

మ. ఇవి సాత్వికైపదాంకముల్ నిగమసాహిత్యాధ్వఘట్టంబు లి

య్యవి వై దేహిమనోంబుజాంగజుని సంధ్యావందనార్చకృతి

ప్రవణాబై చనుచోటు లిచ్చటనె నిద్రంబోయె నాస్వామిరా

ఘనవంశార్ణవవీచిశారదికరాకావారిజాతారియున్

క. ఆ రేయికిఁ దొడి పయః

పారాయణ మాచరించి వండుకొనెన్ సే

వారతి సౌమిత్రి పదాం

• భోరుహసంవాహనంబు పొలుపుగఁ దీర్చెన్

సీ. తల్లికిఁ దనచేయి తలగడ ప్రభువైన

తనకును దలగడ తల్లివక్ష

మట్లు నిద్రించి రా యయ్యయు నమ్మ య

ప్పటికి వారి శుషు ప్తిభంగభీరు

లము నేను మృతియు లక్ష్మణుండును దూర

భూమికేగి రహస్యములుగ బిట్టు

గుసగుసలుగ నాడుకొంచుంటి మార్కాతి

వార తెల్లరు నిరాహారులుగ నె

లక్ష్మణుండు మాతో మాటలాడుచుండి
యే యధిజ్యోతరాసనుం డెల్లయెడల
వేయికన్నులఁ గనుచుండె విభులు నిద్ర
పోవునెడ సన్నసవ్వడి పుట్టినీక

క. ఆ తమ్ముని దగు పరిర
తొత్తెత్తమ్మది చతుర్దశమ్ములు నేండ్లు
గ్రీతమతి రెప్పవాలెడు
రీతిం గనరాద రక్షరేకుగ నుండె

శా. నేనంటిం బ్రభు! నిద్రపోగదవె యెంతే నైతి మూన్నాళ్ళుగా
నే నుంటింగద సర్వకానదరీసీరంధ్రమార్గజ్ఞుడ౯
బ్రాణంబందునఁ బ్రాణమైన ప్రభు నిద్రదాదీక్షుఁ బాలింతు నీ
వైనం జిట్టెఱునీళ్ళు పుచ్చుకొనవైతం చాడ సౌమిత్రియు

శా. నాకా నిద్దగవచ్చు? నన్న వదినెల్ నా ప్రాణముం దేహము
సాకేతంబునఁ బచ్చమేడలను నంచల్ కేళిగా రాల్పుత
క్కికల్ మెత్తగ నేకినట్టి పరుపందే స్రుక్కనా మేనులం
బ్రాకామ్య మృత నిట్లు నేల నిదురింపఁ జూచుచుం జూచుచు

క. అని మఱియు నిట్టలనె నా
కు నన్నమైనను రుచింపకున్నది యిదిగా
కను నిఁటివద్దఁ దల్లులు
జనకుండును నేమియైతొ చన దూహింపఁ

ఉ. వద్దని నేలవీడ బరువా తనకేమియుఁ బట్టనట్లుగ
నిద్దరపోవునంట పతి నెవ్వడి నా పెనుశోకమంతయు
ముద్దగ వచ్చుచుఁ దనదు మూర్ఛమునందునఁ గూరుచున్నదం
తెద్దెననై ననుం దనకు నించుక కూరుకు పట్టకుండఁగ

మ. సముదోడుందనమందుమో! భరతుఁడు శత్రుఘ్నుఁడు నేను న
న్నయు నెట్లుందుమొ యట్టులుందురు దురంతంబైన యాహేతుసం
చయ మే మైతికి నెట్టిభంగము ఘటించంజూచునో యీ వ్యధా
వ్యయమై నాయెద యొక్కత్రోవచనదం చాడె లలాటోష్ణత

కా: ఆ సౌమిత్రికి వచ్చుకోవము సముద్రాంభ స్తరంగాభ మా
 యాసంబైచని యెంతభీకర మొ పోటాటంత సౌమ్యంబు వ
 న్నాసీమంబడి చన్న యన్నయెడఁ జింతారేఖ తత్కొప్పరే
 ఖాసామగ్ని బీగించిపట్టినదిపో! కక్కెన కల్లెంబుగా

కా. ఆ కోపంబును శోకముం బయి ప్రవాహంబైనను లోపల
 గై కేయీసుతునందు బ్రత్యయము రేఖాస్ఫూర్తి దీపించెబో
 నాకుంజూడ సరస్వతీనదివిధాన లక్ష్మణస్వస్థ ధై
 ర్యాకృష్టాత్ముడఁగాని లేనియెడఁ బోనా నేను స్వామింబడి

చ. గుహుకథనంబు వించుఁ గనుకొనలయందున నల్లపాప లా
 గ్రహముగ మూర్ఛితుండయినఁ గైకయిపుత్రుఁడును శుచాత్వరా
 నివాతలు తల్లులు నిలువనేరక పుత్రునిజేరి తేర్పఁగాఁ
 దవాతహాపొంది రప్పుడు గతప్రమ పట్టపురాణి యిట్లనె

మ. నినుఁ జూపెట్టుక వెళ్ళబుచ్చెదను దండ్రీ! కాల మా బిడ్డలు
 ననుఁ దారై వెలిపెట్ట భాగ్యమిది యన్నా నాకు లేకుండఁ జే
 యనుబోతే! నిను నొక్క వాడిపలుకే నాడంగ నానాడునే
 డును నాగుండీయ దాని నొప్పువిడకుండుం గన్నుల విప్పురా!

ఉ. అమ్మయిఁ దానుగా దశరథావనినాథుఁడు పోయెడండ్రీ నీ
 క్రమ్మిన ప్రేమకుఁ నెలపు కాననమేగెను నీదునన్న నా
 సమ్ముఖి మందునఁ మిగులుచంద్రుడ వుంటివయా యయోధ్య రా
 జ్యమ్మున కింక నొక్కప్రళయంబును దేకువె కన్నువిప్పమా!

క. మీ నల్లరన్నదమ్ములు
 మా నాయన! నాకు నొక్కమతియాట నిజం
 బైనను గనువిప్పుమురా!
 ప్రాణంబులు నాకుఁగూడఁ బాటుం దప్పె

గీ. అంత భరతుండు స్పృహదేరి యమ్మ యేదో
 పైత్యపురోమైగా వచ్చె భయము లేద
 టంచుఁ గౌసల్య మెడనున్న హస్తములను
 నడలఁజేయుచుఁ జూచి నిపాదరాజు

శా. ఓయీ! నే స్తమ! లక్ష్మణుండు నెద నన్నూహించి యారీతిగాఁ
బ్రేయోభావము కల్గియుంటకు మత్తిశీ లేదు నాయందు నీ
తాయోహాపరిచర్య సాధువుగు చిత్తంబైన సౌమిత్రికఁ
నాయుండట్టి మృదూహ కల్గినదటన్నఁ లేద యాశ్చర్యమున్

క. ఆలక్ష్మణుండు నాకును
చేలగు జన్మలకు నప్పువెట్టెను గుహుండా!
దేలా నాబరువు తనది
పోలికఁ దలకె తిక్కించు మోయుచునుండెన్

మ. పదమా! యిన్నిదినాలు నాదు బరువుంబట్టించి మూర్ఖంబునం
దది మోయించిన సాపమార్చి యది నేనై యెత్తికొందున్, ద్రయీ
విదుఁ డా రాముండు లేచి ప్రొద్దుటను దద్యత్తాంతముంజెప్పు మీ
యెదికున్ వించును గత్తులంబొడిచినట్లే శిక్ష గావించెదన్

చ. అవలగుణుండు దాశపతి యంతట నాయెద నున్నయట్టి బ
ల్లములను బుచ్చి నీయెడఁదఁ గ్లేశముపెట్టుమటందువంచుఁ జి
త్తము నిలువంగరాక కనుదమ్ములు గాల్వలుకట్ట నేడ్వగా
నమృతమి దాశరాజు నట నందఱు దేర్చి నాంతస్వనోక్తులన్

క. ఏమున్నది యాపైనను
స్వామియుఁ దెమ్మనియె మట్టిపాలను దెచ్చెన్
సౌమిత్రి తలలు నట్టలు
తామయి కట్టించుకొనిరి తత్తీరములన్

క. ఈ నాచేతులు నటకుము
నేనే దాఁటించితిని మహేశానజటా
సానభశ్యద్వాహిని
కానఁగనా దాఁక వారిఁ గాంచితిఁ బోవన్

ఉ. తోడ సుమంత్రుఁ డుండె దయతో నదియేదియొ వంకఁబెట్టి నే
ఘూఁడుదినాల నాపితిని బామ్మ సుమంత్రుని, కాదయేనియున్
గాఁచిన గుండెపై నదుపు కల్గను జాలక యొక్కవేళలో
వాఁడిశరంబుతోడ నెద వ్రచ్చుక యందును దుఃఖవేదనన్ ౧౧౦

క.. మీ గురుతరశోకమహా

. సాగరమునఁ దరగపాటిఁ జన్నది యిపుడీ

. 'నాగుంశియ, రాముని ప్ర

త్యాగమహాశాతటంబునం దాడినదై

మ. అనగై కేయిసుతుండు నోయి గుహుడా! యాలత్తుణుండ్లెన్నో నీ

పును నత్తెలివి గామచంద్రకథలోఁ బున్నాగ మా రామచం

. ద్రునకుం బూపులు పూచినారు సుమి మీరుక మీరు; నేనింక రా

మునిదా నేలను దొంగిలింపమియె పోపో! నాగుణంబయ్యెడి

ఉ. అక్కటలేని యాయవని నంబ ఘటింపగఁ జూచె నాకు నా

కక్కటయైన రామకృపయందున వంచన జేసె దండ్రి నే

నక్కడఁ దాతగేహముల యంగడి నమ్ముడుబోతి మీరు మీ

. రిక్కడ నాదు భాగమగు నీ పరిచర్యను సొమ్ముచేసికో

వ. అని శ్రీసీతారాముల శయ్యాభూతస్థలంబుల యొద్దకుఁజేరి తల్లులం

బిలిచి యిట్లనియె.

మ. ఇవి నా తండ్రిపదాంకముల్ నిగమసాహిత్యాధ్వఘటంబు లి

య్యవి వైదేహిమనోంబుజాంగజులు సంధ్యావందనార్చాకృతి

ప్రవణంబై చనుచోటు లిచ్చటన నిద్రంబోయె నాతండ్రి రా

ఘవవంశార్థ వవీచిశారదిక రాకావారిజాతారియుక

క. ఆరేయికె టండ్రి పయః

పారాయణ మాచరించి పండుకొనె నే

వారతి భరతుండు పదాం

. భోరుహసంవాహనంబు పొలుపుగఁ దీర్చె

మ. అనుచుండం గనులందునం జలములై యంబ్రత్రయం బోయి నా

యన! శ్రీరాముని పాదమొత్తితివి పై నాతండు నిద్రించె నీ

పును సీతారఘరాములుక వనములంబోనైరి నీ నేవ న

చ్చెను మీయన్న మనోంతరంబునఁ గటాక్షింపంగదేమమ్ములక

మ. అని శత్రుఘ్నునిగాంచి యోయి శిశువా! యాయన్న కై పూని తో

డ్కినిరా! పోదము గుండె యిందుఁ జెడిపోకుండక జనంకాచగుం

గోనిరమ్మన్న నతండునుం భరతునిం గోదండలీలం బుజం

బునఁ గైకొంచును రాగదయ్య శిబిరంబుం భోదమం చేగఁగక

- ఉ. ఆ పవ లెల్లనుక భరతుఁ డంబుజనేత్రుని కాననాంతయా
త్రాపతయాశుమానసధురాసవ మందుచుఁ బెద్దతల్లి చిం
తాపరిదీనయాచనమునక రవి వాలిన వేళ రాఘవా
లాపముఖుండుగా మెతుకులం దినె నాలుగు తల్లి 'వెట్టగా
- గీ. కంచమందునఁ జేసులు కడిగినంత
తల్లి మెడకును జేతు లావేల్లనమున
వేసి దుఃఖించె మెడపైని వేసినట్టి
చేయి కౌసల్యమెడయందు శీతలముగ
- ఉ. భరతుఁడు సంబరంపడిన వచ్చిన యట్టి యయోధ్య యెల్ల సం
బరపడు, లేబరంపడిన నచ్చిన యట్టి యయోధ్య యెల్ల లే
బరపడు, నా పవల్ మఱి విభావరి తద్భరతానురోధి బం
ధురమః క్రిందుమీదునయి తూలిరి యేతముతొక్కినట్లుగక
- వ. అంత నొక యేకాంతం బరసి కైకేయి భరతునితో నిట్లనియె
- ఆ. పరమధర్మతర్కపటువు రామునిబుద్ధి
లెక్కనేయఁ బోవఁ యొక్కఁడింత
భావమందుఁ గట్టపడునంచు నీ విట్లు
లెనయెడల నలని దేనలేవు
- ఉ. అన్నిటి కన్నిచెప్పి నిను నంపున యింటికి నీవుచున్ వ్యధా
ఖిన్నమనస్కుడై యతని కేవలవాదముముందు నిల్వలే
వన్నయటన్న బుద్ధి హృదయంబున దాచు మలంకు రాజు నీ
వన్నను రాజగావు మఱియక్కఱలేదును నీకు రాజ్యముక
- క. ఆ బిగువున నుండినచో
ధీబంధుఁడతఁడుకొంత దిగివచ్చును మే
ధాబంహిష్ఠుఁడు రాముఁడు
ప్రాబలుకులమీఁద నంత పట్టువై నిలుచుక
- క. దిగిదొక్కు మింతదుఃఖము
నొకచి మదీయాఘసర్వనిష్క్రమితి నలుపక
దగుదునని యన్నమాటల
మొగమై నిల్వము యెడందఁ బోకుము వ్యయమై

గీ. ఉన్నవాఁడున్నయట్లుగఁ గన్నవిష్పి

• భరతుడుం దల్లిగాంచి యంబా! యదేమొ

• దాచియే చెప్పితివి సముద్రంబులోఁతు

తెలియరాకు కదా! మాటతీరునందు

క. నీ చెప్పినట్లుచేసెద

ధీచాతురి మఱల నీవు తెప్పింతువా వ

• న్యాచారణ శ్రీరాముని

నీచాతురి కాదె యడవి కేగించినది

గీ. తాను గౌసల్య వచ్చెడులోన మఱల

భరతుఁ డాననగతదుఃఖభావరేఖ

విడిలియుండినఁ గౌసల్య యెడఁదలోన

• సంతసంపడిచనె నా ప్రసక్తి తేక

కా. ధారాతాండవధూరటిప్రసృత సంధ్యాదేవి రాగిలై ద

ద్ధారారాగము నిర్జరాపగపయి దారాడె గంగాంబయి

• నీరంబు విదలించె నెంతయు సపత్ని మత్సరత్వంబున

దీరంజందలి తమ్మిమోడ్పులబడి ధిక్కారముంజూపుచు

కా. ఆరేయెల్లను కైకయీతనయుఁ డూహాప్రాధమార్గంబులకా

ధారాభావనగాఁగ రాముని యయోధ్యానీతికి భావమం

దేరీతి మధి చిక్కఁబట్టవలెనో యేరీతి నాకోననువా

కారంభంబులఁ దీర్చగావలయునో యాలోచనం జేయుచు

గీ. అంత మఱునాటి ప్రౌద్ధన నరుగుదెంచి

• గుహుఁడు భరతునింగని పిల్చికొని నృపాల!

వచ్చి మీయొడ్డునందు నావలును నైదు

పంగలవి సిద్ధముగనుండె బయలుదేరు!

క. మీ యన్నదమ్ము లిద్దఱు

మీ యంబాత్రయము నాదు మేలిపడవపై

బోయెదరు స్వస్తికాభిధ

నాయోడ శుభంబు మీకు నాణియ మగుత

వ అనిన స్కంధావారం బంతయు సన్నద్ధంబై యెడ్లతల్త్రాళ్ళు

పడవలకుఁ గట్టి చేతఁబుచ్చుకొని కూర్చున్నవారు నాలతోడలు

పుచ్చుకొని యేటఁబడినవారు రథంబులును బండ్లును పోలుల క్రింది వజ్రకుఁ బడవలపై నెక్కించి తెట్లువేయువారు నెంతవరకు నీటి లోనికి దిగని గుట్టంబుల నదలించి స్వారిగా దించి దిగిన తరువాత నవతరించి తోడనీడుచుఁ బోవువారుఁ బడవలలో నలల తాఁకిడి కొరిగినవేళ గగ్గోలుపడువారు గొన్నిపడవ లొడ్డిగిలి మునుగగా ధీవరులచేత రక్షింపఁబడువారు నై

శా. ఆపై న్యం బఖిలంబు గంగఁజనగా నంబు పవాహంబు నా యాసంబై యెదురెక్కి పైతటములం దంతఁ బ్రవాహంబులై కోసల్ గాఁగను నోడయోడ నడుమఁ గుల్మపసారంబు శైలాసన్నంబగు నిర్లురాంబువుల వేగాభీలమై యేగఁగఁ

ఉ. కర్దమమైన శైవలినికాండములం బడి డయ్యుచుఁ బలీ వర్దము లెల్ల బుస్సలుగ వచ్చుచుఁ గొన్నియుఁ గ్రొత్తియెట్లు నీ రార్దితముల్ తొలంగఁబడి యంతన యంతన నావక్రీందికిఁ దుర్దమముల్ మలంగఁబడి తొందర పెట్టెను నూతనంతతిఁ

శా. ఆహనేయములుఁ ధరిత్రిని ఖురవ్యాకృష్టిగా దున్నుటో, తేజం బెంతయు నీటిలోఁ జెదర భ్రాంతింబొంది సాసాపుటీ కూజానిర్గతవాయుధూతజలకిష్కృపాంతమారంబుగా రాజిలైం దల లెత్తి జూల్విద్రుచుచుఁ రక్తాక్షముల్ ముద్దలై

ఉ. ఒడ్డునఁ జేరు జంతువులు నుగళ మేను లహో విధుల్బుకో దొడ్డ చలిం బ్రకంపమునఁ దూలుచుఁ గన్నులు ప్రత్తికాయలై యడ్డముగాఁగఁ బౌర్వముల యందునఁ జూచుచుఁ గొన్ని భీతి యే ర్పడ్డ విధాన దూసికొని పాతెఁ బడఁ దలతాళ్ళు గిట్టలఁ

ఉ. వీన్లు నీటఁజొచ్చి జలమెత్తి కరంబుల జల్లులాడుచుఁ మున్నుచుఁ దేలుచుఁ జలసమూహము ఘోరతరంగపుష్పమై ముగ్ధల నావ లొడ్డిగిలిపోవఁగ మానిసు లంబుమజ్జనం గనన ముక్కులఁ విడిచి కంపము పొందగ నూపిరాడకఁ

ఉ. మావటివాం ద్రదల్పుచును మత్తగజంబులఁ ధీర దేశముల్ పోవఁగఁ జేయ నొడ్డునకుఁ బుచ్చిన యేన్గులు కొన్ని నీటికిం బోవఁగనెంచ నంకుశపుఁ బోటుల వాని మలంచికొంచు నే దో వెడబాసగాఁ ధుదకుఁ దూగముగాఁ గొని నిల్వఁబెట్టగా ౧౪౦

సీ. చూడ ముచ్చటయైన యోడ, ముంగల నంచ

మోమైన యోడ, నిమ్మలను నంది

గంటలు మువ్వలు గలగలలాడెడు

నోడ, నున్నరొబ్బ నొప్పనోడ

గుహునోడపై దాను గూర్చున్న భరతుండు

గంగదాటెడుసేన గాంచి కాంచి

జహుజంతువులయు స్వభావంబు పరికించి

జనుల నేరుపు చూచి చక్కనెఱిగి

మున్న దేవాసురులు త్రచ్చుకొన్నకడలి

కూడ నింతటి శ్రమపడి యోడదనుచు

వేల్పుటేటిని తమియింప వినతిపెట్టి

యట్టై కన్నీరుగా గంగ కిట్టు లనియె

శా. మాపాలక దయకల్గినే యమున యా మా చెల్లెల్లు నీవు చె

ట్టాపట్టాలుగఁ బోవునంత దయ పుట్టక నీకు మాయందుఁ ద

ల్లి పడ్డాత్తుని రామచంద్రుఁ గొనిరాలేనా! కనీసంబు త

చ్చిపాదూయగమైన మోసెదఁ గటాక్షింపగదే! వాహిన్సి!

గీ. అనినఁ గౌసల్య భరతుండు వనమునందె

యుండిపోవునోయం చెద నుమ్మలికము

పొందెఁ గైకేయి భరతుని ముసరు దుఃఖ

మొత్తిగిలెనంచు సంతసంబొందె నెడఁద

వ. అంత వాహముల యొడ శృంగనిచ్చి హాదాలును జీనులుగట్టి బండ్లు

కట్టి సర్వసంభారములు నెత్తి సైన్యంబు ప్రయాణంబునకు సిద్ధ

పడువఱకు రాజవంశము గుహునావయందే యొడ్డుననుండి యంత

రథంబు తెక్కి బయలుదేరి

చ. తనరగ వత్సదేశములు దాటి మహాటవిత్రోవబట్టిపో

యినఁ బృతనావిరావమున నింత ప్రయాగపుసంగమస్వనం

బును వినరాద సేనయును బోయి వికర్తనబింబమద్దిక్రం

క ననెడు వేశకుఁ జనిరి క్రేవల ధూమపరీతదేశము

గీ. మది భరద్వాజముని యాశ్రమం బటంచు
నెఱిగి కోసెడు దూరాన నెల్లసేన
నుండ నియమించి శ్రీవశిష్ఠుండు భరతుఁ
డల సుమంతుండు నాశ్రమ మ్మరిగినారు

గీ. వ్యక్త మఖిలంబు బీజ మైనట్టి డొకఁడు
నొక్క డవ్యక్తనకలమహావిధాత
శ్రీవశిష్ఠభరద్వాజు లావృతాద
రామృతాక్షులు మృదుకంపితాంగు లగుచు

శా. ఓయీ! గాలవ! యోయికాశ్యవ యిదో! యోగ్యాంబువుల్ దర్శిం
వే యిందీ! పరమర్షిలోకనవితృం డే తెంచె నర్హ్యంబు తెం
డీ! యీశానుఁడె వచ్చె నాశ్రమము మీరెల్ల మహర్షింగనం
గా యోగ్యావసరంబు వేచికొనుడీ! కంటే వశిష్ఠుల్ నుడి

శా. ఈ ధాత్రీస్థలి రాజవంశములు లేవెన్నెన్ని యీ స్వామి తా
సాధివంబుగ నై పురోధసుఁడు భాస్వద్వంశపుణ్యంబుచే
నేధింపించునుగాక యే వికృతి లే దీ స్వామి కానందచి
ద్వీధీదీపము నీడవారని మహాదీపంబు తా నొచునున్

ఆ. విధివదర్శ్యపాద్యవిభవంబు నెఱపి తో
నైనవాఁడు భరతుఁడంచు నెఱిగి
వడి ననామయంబు నడుగఁగా భరతుఁడు
మాని యడుగుఁజేర్చి మస్తకంబు

శా. స్వామీ! మీకృపచేత మీతపనుచే నర్హ్యంబు భద్రదంబగున్
మీమేధ్యాగులు శిష్యవృక్షమృగముల్ మేలేకదా యన్న ను
ద్దాముండై ముని యిట్లు వచ్చితివి నీ ధాత్రీసతీపాలనం
బేమింజేసితి రాముండైన వనమం దేగ్గదా! భూమిపా

మ. అడవింబుట్టెను రామభద్రుఁడు సమస్తాశాంతమా నేల కీ
నొడయండై తివి నీకుఁదక్కువటె యేలోవచ్చి తీలాగు కా
లొడ నీ సేనను దాచి వచ్చితివా కాంతారస్థుడైనట్టి రా
ముడు నీవై జనుడెంచునా యతనిపై బోవంగ నీవీగతి

- మ. మఱి నిష్కంటక మంతసేయవలెనో తొమ్మెల్ల, రాముండు చే
 , కుఱునా! నీకును దల్లి నీతి సులభక్రోడంబు నా కేతముం
 • బెఱికాటంబుగఁజేసికోక చమువై పెల్వేర్చి పెల్లొర్తువా
 కుఱుమట్టంబిగు నీ బలంబునను నా కోదండ వేదండునికొ
- శా. దిక్కాల్లంబులు పట్టకుండఁజనె భ్రాతృజ్యేష్ఠుఁ డా యన్ననే
 ముక్కాల్లంబును నంటిపెట్టికొని వేపోవంగఁగాంక్షింతు శ్రా
 , జిక్కంబోవఁడు నీకుఁజిక్కిన నహో చిక్కిఁచుకోలేవు వాఁ
 డొక్కండీ సకలంబునా పృథన ప్రేలో వ్రేలికోరో సుమీ
- ఉ. బిక్కమొగంబు పెట్టెదవు వేరిచి రామునిపైకి దండుపో
 వక్కట మంచిబిడ్డఁడవ యాదువు మీ రఘువంశగౌవం
 బెక్కడ ? నీచభావ మది యెక్కడ ? రామునిరాజ్యపీఠమం
 • దెక్కఁగఁజేయఁ గొంచుఁజన నేగెదు నేను నెఱుంగుదురామీ
- మ. మిగులంగుండియ గాడిపోయితికదా మీయిం, నీదగుచుకా
 , న్నగడుంబుట్టిన నీవు సాత్వికుడ వేలా సేయు దా నీ
 సిగలోఁ బూవుగ నెంతు రాఘవుని దాసీవాక్యకోసంబు మి
 మ్మొగఁచె నీ రామునిఁ దెత్తువా యతఁడు నిందే చిల్వకుంకంజనొ
- గీ. అని భరద్వాజమాని యిట్లాడుచుండఁ
 గీర్తిలోకంబులం బెల్లగిల్లఁబడియె
 భరతు పుణ్యంబు కార్తికప్రౌఢచంద్ర
 కాంతిఁ బెళ్లు పెళ్లులుగాగఁ దిరిగి
- వ. అని మఱల భరద్వాజుం డిట్లనియె
- శా. ౪ దూరంబున నేలయుంచితివి సైన్యంబెల్ల వే కొంచురా!
 నీ దామోదరమూర్తి యన్న పయనకొ నీ కున్న సాహార్దమ
 ర్యాదాభావముచేత నీయెడల నా కత్యాదరంబయ్యె నీ
 యాదార్యంబున కెల్ల యోగ్యముగ నే నాతిధ్య మిత్తుంజుమీ
- క. ఈ బడుగుబాపఁడింతటి
 యీ బంధురసైన్యమునకు నే మాతిధ్యం
 బూబకు సంతానం బను
 కోఁబోకుము సైన్యమెల్లఁగొనిరానయ్యా !

సీ. కుశలతారాశి మీకుఁ బురోధనుండు ను

న్నాడే మఱియు నాయనకు నిరంత

నిర్వాతచిద్దీపనిభృతమూర్తికిని నా

నందంబు కదలని నవ్యకళిక

మా కట్లుకాదు మా మా దీపితానంద

ములు తరంగానేకపుష్పములగు

నఖిలలోకైకబ్రహ్మానందపరిధి మీ

యన్నయం దింతటి దైన నీదు

నెదకుఁ బరితృప్తి కల్గె నా కేగు మింత

సైన్యమును దెమ్ము మారాడఁ జనదటంచు

నా భిరద్వాజుఁ డగ్నిగృహంబుఁ జేరి

కలితనియతి స్వాహానమఃకూరసరణి

గీ. సర్వతంత్రస్వతంత్రుఁ డా జటియుఁ బనిచె

విశ్వకర్మను ద్వష్టను వివిధలోక

పాలురను నదీనదముల బహుళకిన్న

రులను గంధర్వులను దేవతలను శ్రద్ధ

శా.సారాంగీ! చనుదేవే! రంభ మఱి విశ్వాచీ! హిమా! మిత్రకే
శీ! రోచిర్ముఖ! నాగదంతిక! ఘృతాచీ! హేమ! యో తుంబురా
రా! రా! వీణీయఁ గొంచురమ్ము మధుధారావీధి! విశ్వావనూ
హేరాళంబు! హహాహుహుల్ కదలిరండీ యోహరికా సాహరికా

శా.రా! రా! సాదరమేదురావలితధారాసారమైశేయకి
ర్మీరాసారమురావలీకలితనారీ! యక్షుమాధ్వీరసో
దారా! సారససారి సాదరమహోదారా! సుధారాదరీ
హారా! హీరపరీతనీరమృదుబంధారూఢ శారాంభసా!

శా.శారాకారమనోహరా! హరితురాసాత్లోకధీరాప్సరో
వారా! సారవిరించిలోకయువతీవారా! చిరాన్త గృహ
వారాసుల్ చనుదండు! సోమ! యదిగో భయ్యోలి భోజ్యోలి చ
క్షూరమృంబులు కొంచురమ్ము వదిరల్ చోహ్నోలి లేహ్నోలియు

క. కోరికచెట్టా! కైకొని

• రారా! కొంబూలతోడి సజములు దారా!

కోరికలావా! కైకొని

రారా! రసనామృతము సురాపేయంబుక

శా.తానై దేవపురోధసుండుగు భరద్వాజుండు శీఘ్రాప్సర

ప్రాణంబై చన నిత్యసిద్ధమగు మంత్రాహూతి వెట్టం బ్రవా

హానక వే జనుదెంచి యొక్కొకరు ముగ్ధకారరొచిశ్చటా

సానందాకృతి మానియంజలిపురస్తాదేశకాశచ్చవిక

చ. మలయధరాధరోదరకుమారనమీరకుటీరవార మా

వలితముగాఁగఁ జల్లనయి వచ్చె దుమారసుమాభిషేకమం

• జలములు క్రొమ్మొయిళ్ళు తలనూపె మనోహరగీతికారవం

బుల నర్పదెంచి రచ్చరలు మోహనమోహనదేహవల్లరుల్

శా. ప్రాణంబందున బట్టుకొన్న మధుధారాదేవగాంధారగీ

తీనిస్వానపర్థంపరాపరిచయాంధీభూతచేతఃప్రవా

హాసీ తెల్దియనంచయాకులితదేహవిగ్నధీపారవ

శ్యానక వచ్చెను దూఁగుచుక భరతుసైన్యం బాశ్రమాస్థానికే

నీ. విదామడల్ మేర సాదామినుల సార

మా వెన్నెలలపూర మందమారఁ

జదునుగా నగు నేల శాద్వలంబులు నీల

వైదూర్యమణిజాలవలన మేల

• మారేడు మొసలైన మహిజాతములు నూన

ఫలనమృద్ధి యనూనభరము నూన

నాచుట్టుగాఁ బారి యమరవాహినివారి

కనువిందొసఁగఁ దేరి కాంతు లూరి

సర్వతోభద్రములు గజశాల లశ్వ

శాలలును సభాసాధముల్ శారవర్ణ

యుతము హరిచాపసన్నిభం బుర్విసాధ

భవనమును గన్నులకు సర్వవైభవముగ

చ. పరవశమైన మేనులను వచ్చి చమూసకలంబు దేవతా
సరసున మున్నలాడి పశుసంతతి నీటనుదోలి కడ్డి పె
న్నరదము లన్నియుం గడిగి యంతట భోజనశాల లేగి బం
ధురగతి సూదకుల్ మడుగుదోవతు లీయగ వే ధరించుచున్

నీ. చిన్నాడితోడిమల పన్నీరుపూవుల
ననుపైన సన్నయన్నంబుతోడి
క్రొక్కాఱుతోటల దక్కోలు వన్నెల
నలువైన వగు వ్యంజనములతోడి
నాసాబిలంబుల మోసాల కెదు రెక్కి
చను గుబాళింపు చోవ్యములతోడి
బంగారురంగుల పొంగారు తావుల
సర్వవిధాల భక్ష్యములతోడి
రసన యొట్టగఁ బచ్చశ్లేపసలతోడి
కూడు మీఁగడ పెరుగులతోడి పాత్ర
పార్శ్వములను గంధాగురుప్రకటదివ్య
ధూపములతోడి క్రొత్తవిందులను గుడిచి

ఉ. ముత్తైపు భస్మమున్ దమలపుం గవటాకులు జాజికాయ జా
పత్తిరి యేలకుల్ నవనవల్ చికినీలును బచ్చకప్పురెరి
బుత్తమమైన కస్తురియు నొప్పగు కంకుమపూవు నూచిపు
చ్చాత్తములైన చల్లమిరియాలు లవంగము లాదివస్తువుల్

మ. పొగలూ పెత్తెడు దేవతావిషయతాంబూలంబు సేవించి క్రొం
జగురుల్ పెన్నెలవత్తులైన యువతుల్ శృంగారలీలారసా
నుగహేలాపరిచర్య గంధముల మేనుల్ పూయఁ గ్రీగన్నప్రీ
తిగ జవ్వాదియు నత్తురుల్ పునుగు లందీయం గటాక్షించుచున్

ఉ. తీయని యూహల్ బయలుదేరి సభాభవనంబుఁజేరి గాం
గ్గేయమయాద్భుతంబు లగు క్రేవల వీరముల నిష్కణ్ణులై
సోయగమొప్ప నున్నయెడఁ జొక్కులపైనను జొక్కుతెచ్చ గీ
లీయగపత్నవిష్టు గుఱుతించిరి కైకయిపుత్రు సంతటన్ ౧౭౫

సీ. తో నరుడెంచు మంత్రులు మందవాయుసం

చాలితతోరణమాలలట్లు

ము న్నరుడెంచు ధీవుతులు మోగడికాండ్రు

మేలిరాచిల్లీ తేజీలనోలెఁ

గ్రేవల్ల నరుడెంచు పూవుబోడుల వార

ము సజీవతూణీరముల విధాన

మెన్నున నరుడెంచు వివిధసేవకులు వ

సంతర్పుపుష్పసంచయము రీతి

నంతమందికి భిన్నుఁ డైనట్టి తన్ను

దాను దెలిసిన పుష్పకోదండుఁ డట్లు

నడుమఁ జనుడెంచె భరతుండు నంత సభికు

లట్లై లేచి నిర్భంగ బద్ధాంజలు లయి

శా. అచ్చో నుండిన సింహాచీరికి నమోవ్యాపారమర్యాదగాఁ

బొచ్చెంబైచను ప్రాంతపీఠమున హీమూఢుండు కూర్చుండఁగా

నుచ్చైర్నాడములఁ రఘూద్వహజయప్రహోక్తులఁ మాగధుల్

ముచ్చంబల్కిరి చేతికజ్జలతుదల్ మువ్వల్ దువాళింపఁగఁ

సీ. ఒక్కజంత్రపుబొమ్మయో యనఁ జనుడెంచి

విశ్వాచి పన్నీరు విరియఁజిమ్మెఁ

బూవుతేనియకాల్పపోలిక పుంజిక

స్థలవచ్చి పూల త్తరులను బూసె

నాకద్రుశాఖనా నాగవల్లీదళం

బుల చిల్క లందిచ్చె లలి ఘృతాచి

మలయదరీపవమానకుల్యాకృతి

వింజామవలు వీచె విప్రభోగ

యప్సరోవార మంగవిన్యాసభాస

మాననానామనోవినోదానతాన

నాత్తచిత్తాంతరానంద మవఘుళింప

సేవఁ జేసిరి రాఘవశ్రేష్ఠునకును

సీ. ఇది పాలమున్నీటి మొదలిలేఁగెరటంబు
తొలిచూలుకాబోలు తొంగివచ్చు
నిది వేలుపుల జన్ని మొదవుతో నొదవిన
కవల కాబోలు లక్కనము నెఱపు
నిది కోరుకులచెట్టు నుదిరికొమ్మకును పై
దోడుగాఁ గాబోలు దూఁగియాడు
నిది యొక్కజడదారి పదునైన యెదజారు
కోర్కికాబోలు పెక్కువలుచూపు

నన భరతశాస్త్రసర్వరహస్య మిట్లై
పఱచినట్టుల నచ్చరపడఁతులెల్ల
భరతు ముందున నాట్యసంపదలు చూపి
తెరలి రానందమున నెదల్ తేలిపోవ

సీ. అల వికుంఠమ్ము మహానందధామ మ్మ
చంద్రచంద్రికలును జయవిజయులు
సనకసనందాది సర్వరి సంఘమ్ము
శాశ్వతామోదకీసహితమైన
యొక దివ్యతేజోమహావారిరాశిలోఁ
గళపెళల్ గా మహాకళిక యొకఁడు
వెలువడి వైకుంఠవీధినిర్గతిమహ
స్సర్వలోకములను జారిజారి

యొక్కయాపాథమేఘమ్మునొఱపుతోడ
తాపసియుఁ జాపియైనట్టి రూపుకట్టి
నట్టి తేజోఽవతరణకథాంశ మొక్క
యప్పరోరత్నమాలిక యభినయించె

శ్లో. అంతం దా నొక యప్పరోజగదుదారాంభోజపత్రాక్షి దృ
క్రాంతమ్ముల్ తెలిడలుగా మలఁచి గ్రీవపాంచజన్యంబు వృ
త్తాంతం బొక్కటి యెత్తి భక్తిధవళంబైనట్లు నూచించె హ
స్తాంతప్రక్రియ ధీసదం బభినయాశ్చర్యంబు దీపింపఁగన్ ౧౮౧

ఉ. ఆరని తమ్మిరేక యొకయచ్చర తాఁ గనకాంగిదొట్టి నం
 • చారముచేసి జాతు లుపజాతులు కోమలతీవ్రతీవ్రగాం
 • ధారనిపాదముల్ ఋషభధైవతముల్ పచరించి ప్రాణపుం
 దూరపులోఁతుచెల్మలను దోడిన తేనియగాఁగ పాడినన్

ఉ. తుంబురుమాని వీణపయఁ దూలని సామవిభక్తి సుస్వరా
 లంబనస్వరదైవతములన్ మదబంధరనాదసాధురూ
 పంబులు కట్ట తీగపయఁ బట్టిన వ్రేళ్ళులు పట్టకుండ దూ
 రంబుగఁబట్టి నన్నని స్వరంబుల నాకస మెల్ల నింపఁగా

శా. ఆరాస్మీహనమోహనస్వరవిధానానూనమై దేవగాం
 ధారగ్రామవివాదిమూర్ఛనము చేతస్వర్యమార్గంబులం
 • దారూఢింజని నిండఁగాఁ బరవశత్వంబై శరీరాళి ని
 ద్రారూఢిం జని రెచ్చటంగలరొ తా రచ్చోటనే యెల్లరున్

క. భర్తతుఁడు శత్రుఘ్నుండును
 నరిగి తమకు నైన యుటజమందున బ్రహ్మ
 ిరచిత దివ్యోత్తిధ్య
 స్ఫురితజగన్నాథు రామమూర్తిం గంచున్

సీ. అప్పగోత రాగార్ద్రత యొకి యెట్లు
 మంచు రేఁగురిసినమాదిగాఁగ
 గతరాత్రి వంటయల్లాడిప్రాయ్యులలోని
 పానుగఱ గ్రమ్ము నిప్పుకలు గాఁగ
 • రే నప్పరఃపాళిన్యత్యవేశాస్తస్త
 మాణిక్యకాంతులు మలసె ననఁగ
 నలభరద్వాజుని యాతిధ్యభావది
 వావేళ మలుసంజ వఱలు ననఁగ
 నెచటకో పోయి యప్పడ యేగుదెంచి
 యంచటి కాననవృక్షంబు లచ్చెరువుగ
 జూఁకఁ జివురుల తల లెత్తి చూచు ననఁగ
 వ్రాలి తొలిసంజ యెట్లుదనాలు విరిసె

న. అంతనయోధ్య యంతయు మేల్కొని యొకఁ డిదియేమి యీ వృక్ష
మూలంబు తలగడగా నిదురించితి నని, యొకఁడు బాపురే! యీ
శాద్వలంబున నిదురపోయితి నే పురుగైన ముట్టుకొన్నది కాదని
పలుమంది లేచి యొడళ్ళు దులుపుకొనువారును గొందఱు
మజ్జారే! విశ్వాచి! సెబాసు! ఘృతాచి! యను ప్రశంసా
వాక్యంబుల లేచి వట్టియడవిగాంచి దిగ్భ్రాంతి పడువారు గొందరు
రాత్రి యేమి భుజించితి నో యంతవఱ కరుగలేదని నేలపైననే మసలు
వారును గొందఱు గతయామినీనమనుభూతసౌఖ్యలీలాస్మరణవశం
వదచిత్తులై నే నిచటు కదల ననువారును మరికొందఱు స్మృత
ప్రాయులును నై యుండ భరతుండు లేచి మునిఁ జేరఁజని నమ
స్కరించి నిలచిన భరద్వాజుండు

క. నా తీర్చిన యాతిధ్య
ప్రీతులె నీ సేనయెల్లఁ బ్రియమైనదె నీ
కా తీరు చెప్పమన్నను
జేతోభక్తిప్రణీతసేవాంజలియై

చ. భరతుండు స్వామి నీమహిమభ్రాంతుండు మాదృశుండా వచించుటల్ .
సురలును నబ్బరంపడుచుఁ జూతురొ నీకృతి సర్వసేనయున్
మరులును గొంచు నీ యుటజమండలియందె నిజానముందు మం
దురు రఘురాముదర్శనము త్రోవనె వట్టరు కృష్ణచేతసుల్

తా. నాకున్ రామునిత్రోవఁ జూపఁగదె యన్నన్ మహాని మీరిట్టులే
నాకస్రోతసి సవ్యపుండటము వెంటన్ యోజనం బర్థమున్
వేకాంతారముఁ బట్టిపొం డచటఁ గన్పించున్ లతానేకపు
ష్పాకారంబయి చిత్రకూటగిరి రామావాసతీర్థం బదిన్

క. ఈ రేయి కూడ నుండియ
పోరాదా యనఁగ దవ్వుపోవలె స్వామీ !
శ్రీరాముం డేమనునో
తీరిక లేదెడల నేమి తెల్పుదు ననినఁ

చ. సరిసరి పొమ్ము పొమ్ముని ప్రసాద మొసంగెను మాని యంతలోఁ
 • దిరిగి ప్రయాణ మాట విని దెప్పరమై చనుగుండెలోని వే
 • గిరముల మాని పాదముల క్రేవకు వచ్చిరి రాణు లంత ము
 వ్యరు నర్థుడెంచి మా నిపదపూజనతత్పరు లాచు నిల్చినన్

శా. లజ్జాస్యంగతచిత్తుడై మొగము వాల్చున్ గైకయీపుత్రుఁడు
 ద్యజ్జాలీసుమహాసుడై ముని కుమారా! యెవ్వరెవ్వారు వీ
 • రుజ్జుం జేయగలేన చెప్పమనఁ దా నొక్కింత గౌసల్యకున్
 బజ్జ నిల్చి వచించె నాభరతుఁడున్ మాసింద్రుఁ గేలొడ్చుచున్

సీ. తాటకాప్రాణపాతాళనాగస్వామి
 కైకయాప్రాణరక్షాపతాక
 • యలసుభాహుప్రాణహరణోగనారాచి
 మారీచగతకరుణారంసి
 శై వకోదండలస్తకభావసంఘేత
 హరిహరాసగ్రహణాత్తశక్తి
 క్షుత్రియధశ్మరయోవిలాసత్యాగి
 తరుణవానప్రసధర్మరాగి

యేది యెందుకుఁజేయుకో యేది యేల
 చేయఁదొ యెఱుంగరాని దుర్యోగచరణుఁ
 డాప్రభువు కన్నతల్లి యాయమ్మ సత్య
 వాక్కు దళరథభూపాలు పట్టమహిషి

చ. తనకొడుకట్టు లయ్యడవిదారిని బట్టిన నేను వచ్చిన
 ట్టి నిముసముం బడిన్ననుఁ గడిందిగ వాడుగఁ జూచు రామచం
 ద్రునకును నాకు భేదమని తోచదు తల్లియెడందలోన సౌ
 మనసము చిత్త మితటి యమాయకురాలగు తల్లియునునె ?

వ. అని కాసల్యాదేవిని గొంగిలించుకొని యామె కొడుకు మృగార్థా
 ప్రాణంబు చేయగా నతడు సుమిత్రాపాదాంభోజంబుల యందు
 నమస్కరించి యిట్లనియె

మ. ఒకకౌసల్యకుఁ దోడుగా నగుటయందుఁ దో సర్వసాక్షేతబం
ధుకదంబాకృతిగాగనై మనుటయందుఁ యన్నకు న్నాకు నొ
త్తుక నెయ్యం బిడు పుత్రులం గనుటయందుఁ పేరు సార్థక్యమా
నకలంకాత్మ సుమిత్ర యీజనని క్షీరాంభోధిగంధీరమున్

గీ. అని వచించి కై కేయి ముఖాబ్జ మందుఁ
జూచి చూపును మఱిలించి చూడకుండ
మాటలాడక యుండిన మాని నవ్వి
యీమె నీచెప్పకయ నాకు నెఱుంగనయ్యె

సీ. అమరసాహాయ్యార్థ మరిగినయెడ దశ
రథభూమిపాలు సారధియుఁ దాను
హ్మనీతిసంక్లిశ్యమానార్థముల వేళ
మహిపాలుని రహస్యమర్పితి తాను
శ్రీరఘరాముని చిత్రధనుఃకళా
ధృతిహేతునూత్నగాధియుషి తాను
సర్వదైవతఋషిసంతానకార్యసం
ఘాతశ్రీసంధానక ర్హి తాను

తనను బెంచిన ఋణము తీర్చును హృదంత
రాంతరప్రణామగు బిడ్డ నడవి కంపె
మంధరాప్రార్థనము పొంటె మగువ కైక
యామె నీకు గౌరవనీయురాలు కాదె

చ. జనని విసంబు పెట్టినను సర్వధర్మియుఁ గాకయుండఁ జే
సినను లతాంగితో నెడముచేసిన నైనను నీకు నక్కతం
బున సిలుగుల్ సహస్రములు పుట్టిన నైనను బూజ్యురాలు నీ
తను వొసఁగెన్ జమి జనని దానికి నేమి యొసంగి యిత్తువో

గీ. ఖన్నవడకోయి సర్వమృత కేవలముగ
భద్రతావారిరాశిగాఁ బరిణమించు
సఖిలము ప్రయాణనన్నద్ధమయ్యె బోలు
పోయిరండు రామునిదయ పుట్టుగాక

వ. అస భక్తతాదులు ముందు సాగిపోగా గైకేయి వెనుకాడి ముని
 పాదంబులకు నమస్కరించి చీరకొంగు కన్నుల కడ్డమిడి వెక్కిన
 మహర్షి

క. ఓయమ్మ! యెందుకమ్మా
 యాయేడుపు నీవు కోరి తెదియది నీవై
 చేయుటకాదే దేవత
 లాయెడ నీయెడద నట్టు లాడిరిగాక

క. సకలము కర్మాధీనము
 సకలము నియమితఫలంబు చానా! యిది యే
 రికిఁ దెలియఁ బోవ దవ్యా
 రికి మూతము నీకృతి విపరీతార్థ మగుక

అ. కర్మ చిట్టకములు కాననేరనివారి
 వాకర్త వేమి యీశ్వరుండు
 దుష్టకర్మయుతుండు తోచును లోకమ్ము
 నజ్ఞతకును మాయయనుటె యెల్ల

క. దేవతలును, మానవులును,
 దేవత లీ కృతికి నిన్ను దెలతురు మనుజుల్
 నీవిధములు నిందింతురు
 నీవెయ్యది కోరె దిండు నీవే కనుమీ!

వ. అని యోదార్చిన నామెయుఁబోయి పుత్రతాదులం గలసికొన్న

శా. పైన్యంబెల్ల విదేహరాజతనయాసంసక్తచిత్తుండు రా
 జన్యానేకపయాధనాయకుండు మోచాక్షుప్రసూనాభిరా
 మన్యస్త్రాగమనోజ్ఞనాసుడు సుధామంద్రప్రవంతీమనో
 ధన్యుడౌ ధర్మురాముదర్శనసముత్సాహంబునం బోవఁగ

క. ఆ యేనులు గుఱ్ఱంబులు
 శ్రీయుతుడగు రామచంద్రుచిత్తము గలవో
 పోయె బదునాశ్లనడకయు
 నాయెడ బదినిముసములకు నంచించుగతి

మ. కెలనంగల్గిన తీవ లొడ్డిగిలు, మూకీభూతముల్ ఘూకముల్
సాలపుంగన్నుల జూచుచుం బరిహరించున్ మార్గమున్, గీరముల్
తెలుపున్ మార్గము మృగ్యుడైన పతి యీ తెన్నేగై నిట్టిట్రా
వలెనంచున్ నుకుమారరావకలనాప్రహ్లాన్నచంచాకృతుల్

క. పసిలేళ్ళ కంటికోసలఁ
బినళ్ళయిన మందమందభీతిచలచ్చీన్
వెసనుటుకు వెనుకఁజూచును
గొన పచ్చిక కొటుకు నాకుకొసలకరాచున్

మ. అతివేగంబున నేగు నేనుగులపై హృదాలక్రిందన్ సమ
దృతి బంధించిన మెత్తనై పలుపుల్ దేరంగఁ దద్దేహసం
గతముల్ కీకనముల్ నిష్ణులకు సంఘట్టంబుగాఁ దీవ్రచా
లితహోలాగతినయ్యెఁ బట్టుకొనునోలిన్ గట్టుతాళ్ళందున్

క. గుఱ్ఱములు నెంతదవ్వును
జిట్టున వెస లొగివేయుఁ జిత్తములందున్
వట్టియిన రామభక్తిని
గుఱ్ఱములకు ముందు దూసికొందురు జనముల్

క. వై దేహీపరిచర్యా
పాదితసౌముఖ్యమైన వటరాజు చమూ
సాదిజనస్వేదజల
తోదముగాఁ బంచ శిశిరశుద్ధానిలముల్

మ. శివచూడానితపీఠినాగరకతానీమంతరేఖాస్రవం
తి విలాసాంబుతుషారసంహతులఁ దోతెంచెన్ సురారామపుం
జివురుల్ పూవులతోడిదౌ చెలిమి వాసింపంగ సాకేతమా
నవధీభానవకాంతి లేమొగము ప్రాంతంబెల్ల దీపింపగా

క. మదకేకేనమదకేకా
వదద్దరిమధురఘూర్ణనస్వనరేఖా
విదితమహతీమనోద్రమ
కొదమేరనె యల్ల చిత్రకూటము వచ్చెన్

గీ. అంత భరతుడు శ్రీవశిష్టాననంబుఁ
 గాంచి యిట్లనె నోతాతగారు! చూడుఁ
 డల భరద్వాజముని చెప్పినట్టి గురు
 లెల్ల సరిపోవుచుండెడు నీసలాన

సీ. రవితేరి నడిమి గుఱ్ఱము మెడవన్నె నీ
 ప్రాంతమ్ము పచ్చిక రంగు మాతె
 గిరిగహ్వరాభిముఖనకేక్కాపతి
 స్వానమంద్రధ్వని సాగుడెంచె
 గావచ్చు మాల్యవతీవియత్పరిణాహ
 మాదూరమునఁ బక్షులూడు చోటు
 గిరిధాతుమండలీ కిర్మిరితంబైన
 కొమ్మగు నిధి చిత్రకూట మనఁగఁ
 దరులు మృగములు నూత్ననూత్నముగఁ దోచు
 ధ్రాణి పామృల్య మేమి చిత్రమ్ముగలదా
 యధికసౌఖ్యర్యవిజ్ఞాత యన్నగారు
 నిచట నిలుచుట కానిచో నేలఁ గలుగు?

మ. అని శత్రుఘ్నునిఁగాంచి యిట్లనె రిపుఘ్నా! నీవు మీయన్నఁ జూ
 డను సాకేతజగత్పతిఁ మనము చూడంగల్గు నట్టి చమూ
 జనముం బుచ్చుము కాననాంతరజటిసానంబు లీ మూఁత చొ
 చ్చిన గగ్గోలగు నప్రసన్నుడగునో శ్రీరాముఁ డాహేతువై

మ. సకలేశుండగుఁ గౌసలేయుని కృపాసర్వస్వసంపాదనా
 ధికయత్నమ్మునఁగాక సేన వనవీధిం దాను బాదంబు నె
 త్తక పాదం బిడరాదు తల్లియగు నీతాశ్రీవిహారస్థలం
 బకటా! పావనతీర్థ మీ గిరిసమీపారణ్య మర్చ్యంబగున్

ఉ. చూచితివా! మృగీవితేతి చూపులవైఖరి రామశాంతిరే
 ఖాచణముల్ విదేహసుతకాననవాసవిభుగ్నచి తరే
 ఖాచణముల్ చమూవితతిఁ గన్గొని పాటవు లేళ్ళు లక్ష్మణాం
 సాచితచాపరక్షణకృతాధికధైర్యపయోధిగు ఘ్నముల్

డి. పాతమునందుఁబట్టికొని బ్రధ్నగుణం బఱ మాలిమా గజా
 నీతగళశశృంఖలల నెట్లగ బిట్టగ ఘోరకృత్రిప్రణీ
 తాతిమహోగ్రవిప్లవమహాబులు వన్యగజాళి, యే స్పృహ
 రీతియొ మాలిమై యనుసరించెడుఁ బట్టపుఁజేన్గు నాగతి

సీ. తుండమ్ములెత్తి యుద్ధరబృంహితములతో
 నిక్కుదంతములు పెండెములుగాఁగ
 వివృతాస్యములతోడి విపినగజాళి మో
 ములు నీరుతోడెడి మోటబావు
 లట్లుగా మెలచిన యల్పపుచ్చములుగా
 నడచుఁగల్గ్యాణమండపము లట్లు
 పథమెల్ల మనవెంటఁబడి వచ్చుచున్నవి
 పత్తీసంసర్గభయములేక
 వట్టియంబారితోఁబోవు నట్టి పట్ట
 పేన్గువెంబడి వచ్చు నీయేన్గులెల్ల
 బహుళశుభదాయిగా మనవచ్చుపనికి
 నూచనము చేయుచున్నవినూ ! రిపుఘ్న !

వ. అనిశ శత్రుఘ్నుండు సేనయెల్ల నొకయెడ నడవిలోని విడిబయ
 లున విడియించి యాశ్రమభద్రంబుగా నానపెట్టి చుఱుకైన వేగ
 రులఁగొండఱ శ్రీరామచంద్రుని విడిదలను గనుగొన నియమించిన
 నం దొకరుండు నొకచోఁ బసిమంచుకారువేగునఁ దామరాకుల
 కొలనుమీఁదవలె నొక చెట్లగుమ్మపై హోమధూమేతరంబున
 పొగకట్టుఁబోల్చిచూచి శత్రుఘ్నున కెఱింగించిన

క. భరతుడు విని సవనాగ్నిం
 బరువడి పొగ రేఖకట్టు వంటిల్లుపొగే
 విరిసి పొగకట్టు గట్టును
 బెరసిన గోధూళి మంచువేళంబోలె

డి. పచ్చనిదెల్ల యాయడవి వాడిన కొమ్మయు లేదు లక్ష్మణు
 ఁడెచ్చట నెందువంటచెఱ కేగతిఁదెచ్చును బ్రాయ్యమండక
 నిచ్చలు ధారణీతనయ నెవ్వగఁగూరునో మానులెల్ల రీ
 వచ్చిన కీడు దూరపుశుభంబుగఁ జెప్పెద రేమిన్యాయమో ౨౨౬

న. అని యావేగరిం బుచ్చి సుయజ్ఞం బిలిపించి యిట్లనియె

ఉ. అన్నకు నీకుఁ బ్రాణముగదయ్య ! నిజంబుగ నాకుఁ బ్రాణమా
సన్న ననుక సమానముగ నాదృతిభావనుఁ జేయగావలెన్
సన్నయొకలిడు పుట్టినది జానకీదేవి మహానసంపుధూ
మోన్నతిఁ జూచి వచ్చె నొకఁ డూర్జితభూమిజపండచూడమున్

క. నే ముందుగానె పోయిన
నేమగునో ! నీవు పోయి యీసన్న నిజం
బో ! మనవాం డ్రండుండిరొ
యేమో కనిరమ్ము రాముఁ డెఱుంగకయుండన్

ఉ. రామునితోడ నాకుముడి రాముఁ డయోధ్యకు రాఁడు నేను రా
నీ మునిపల్లిలోనె వసియింతును సేవకు నొప్పుకోనిచో
రాముఁడు భేల్లనుం గలిసిరావొ ! వసింతును వానితోడ నా
మోమును దేహమున్ మునులపోలికఁ జెందెనకాదె యింతకున్

నీ. ఈ కలనాళ్లుగా నేకభక్తింబులు
తనువుబిట్టగఁ గృశించినది చూడు
తైలమ్ములేదు నిత్యన్నానములు తల
పెనుపుగా జడలు కట్టినది చూడు
అన్న రాకున్న నేమున్నది యీపాటు
గా వనిలో నుండిపోవవచ్చు
నందుకు సిద్ధమై యరుగుదెంచితి మఱి
యన్న కానంగ రాకున్న నింత

కంటఁ దక్కువస్థితి యెట్లు గావలయును
శ్రీభరద్వాజమునిరాజు చెప్పె రాముఁ
డిచట నిలుకట్టెనని నీవ యేగి కనుమ
యన్న లేకున్న నుండు నీ వరిగితేని

వ. అనిన సుయజ్ఞండు నవ్వి సరి యీచ్చితకూటమున లేకున్నను మీ
యన్నను నీకు జూపింపఁజాలితినేని నా కేమిచ్చెద వన భరతుండు
నీవన్నకిచ్చు చనవు నా కిచ్చుచుంటివి నేను నీకేమి యీఁగఁబడు

ననిన సుయజ్ఞుండు పోయి యా పొగకట్టుతలకట్టు గల కానుగుల
పట్టునకేగి విమర్శించి నిశ్చయించి తిరిగి వచ్చి భరతునితో నిట్లు
చెప్పె

క. నీ మనసులోని తీవ్రత

సామిష్యమునకుఁ దెచ్చె జనకదుహితృనే

తామృతవర్షిని దవ్వలు

తామయి తపనగిలొడి దగ్గరి కొగ్గు

గీ. అనిన భరతుండు లేచి సుయజ్ఞుఁగఁగి

లించికొని నీవ యన్న యేలినసఖుండ

వన్నతోఁగూడి నీవు మాటాడినావొ

మావదినెగారునుం గనంబడెనొ నీకు ?

చ. అన ద్విజుఁ డెంత వైదికుఁడ నైనను నన్నకుఁ గానిపించికొం

దునె ననుఁ ద్రోసిరాజనిగదోయి వనంబుల కేగుడంచె నా :

కు నతనిమీఁద మిక్కుటము కోపము నాపలు కాదరింపడం

చును మును నీవు కన్నడుము చూచెద నాపయిఁ గోప మాఁగఁగా

ఉ. ఇప్పుడె కానిపించికొని యేమనువాడనొ నే నెఱుంగ నీ

కొప్పదు పైని నేఁగనుటయున్ మునుముందుగ నన్నఁ గన్నులు

గప్పిన నూచిదృష్టియునుగా భరతుం డనె గుర్తుపట్టి తే

చొప్పున వారలొక్కరును జూడకయుండఁగఁ జెప్పవే యనన్

నీ. అప్పుడు జానకి తాల్చినట్టి యాచీరయే

చెట్టికొమ్మకు నారఁగట్టియుండె

కోటిసింహాననక్రూరచాపంబు సౌ

మిత్రి దింకొక చెట్టుమీఁద వ్రేలు

పాణిగ్రహణవేళ నై దేహదత్తపా

ద్మామణిచ్చవి లోఁచె దూరమునకు

నన్యదుర్లభవిదేహాత్మజారచిత్రసం

గతరంగవల్లులు కానవచ్చె

మట్టిమిదెను నిర్మించి మాసమైన
గడవలేదును గోడల కిడినయట్టి
యండలండలుగాఁ బచ్చి యారలేద
కనఁగ నింకేమి గుర్తులు గావలయును ?

వ. అనిన భరతుండు

ఆ. తల్లిముగ్ధకట్ట దగ్గరనుండి నీ
కేమిగుర్తు చెలిమి యెంతలోలో !
యలదుకనియె యన్న కంతటినే స్తమ్ము
నీ వనంగ శ్రీమనీషశరధి !

క. రామునిఁ గనుగొని వచ్చిన
నే మిత్తు వటంటి కపిల నిత్తు నొకఁడు క
ప్తామరధుసీమృదుపయః
శ్రీమాధవి జాముజాము చేపెడుదాని

వ. అయోధ్యకుఁ బోయినంతన నీ యావు నీకుఁ దోలిపెట్టెద నన సుయ
జ్ఞుండు నేత్రోస్మితనంబుగా నేమియేమి కపిల నిత్తువా ! సాక్షాచ్ఛ్రీ
రామచంద్రునే యిచ్చితీ వన నిద్దఱుఁ బరిష్వంగ వేగధుతిపరస్పర
యజ్ఞోపవీతములు పెనఁగొనఁ దడిసినచెక్కి శ్యామకొనిరి

గీ. అంత భరతుండు గుహువార్త నంపి యతఁడు
రాగఁ దనప్రక్క గూర్చుండరానుఁ బనిచి
శ్రీవశిష్ఠులతో దయచేయుఁ డనుచుఁ
బంపి యా ముని రా గౌరవంబు నెఱపి

క. తాతా ! శ్రీరఘురామచంద్రుని సమధ్య స్తంబు దేశంబు ప్ర
సీతంబయ్యె సుయజ్ఞుఁ డేగి కనివచ్చె రాముఁగాంచఁ సప
ర్యాతాత్పర్యముతోడఁబోవలయుఁ గాదా ! తల్లులఁ మువ్వరఁ
నాతోడేవలె మీరు ముందరిగెదఁ నాశీకఞ్ఞాస్మిహ !

చ. అని గుహునిం గనుంగొనుచు నయ్య ! సుధి త్రమ ! సీవుగాని రా
మునిఁ గనవచ్చినావుగద పో ! ముచఁముండుగ నిన్ను ముందఁ జూ
చిన రఘురాముక్లిన్ననుగుచిత్తము కొంఁతసన్నమాన నే
నును బయిఁగాంచ నా తలపునఁ సమకూడెడుత్రోవ యేర్పడు

చ. ఉడిగినదా నయోధ్యయును నుర్విసుతామతి కొక్కసారి క
 స్పృహ ధరణీకుమారి యెవ్వచ్చునోయేమొ హఠాత్స్పృహాయుతికా
 గడు మును నీవు గన్పడిన గంగనుజేరి యనంతరంబు చొ
 వ్పడిన యయోధ్యగా నెడఁద భద్రత కల్గుఁ గ్రమాత్తభావమై

వ. అని గుహునిఁ బంపించి శ్రీనశిష్యులు తల్లులతో వచ్చిన తరువాతఁ
 తాత మేము ముందుఁ బోయెదము, మీరు వెనుకరండని తాను
 శత్రుఘ్నుఁడు సుయజ్ఞుఁడు సుమంత్రుఁడును బయలుదేరి గుహుని
 యెడము చూచికొనిపోవుచు

సీ. తరులబోదెల వెనక దాఁగి నవ్వుచుఁజూచు
 ఋషి బాలకుల స్పృహకృతులు గంచు
 పల్లకీబాంగులవలెనైన దీర్ఘదం
 తమ్ములు గల దంతితతులఁ గంచు
 పరిచితి లేని నేపథ్యమ్ము గల తమ్ముఁ
 గని లేళ్లుపొందిన కలత గంచు
 తన మేను గని మేఘతాత్పర్యమున రాచి
 కొనిపోవు నెమఱుల తనుకుఁ గంచు

వెనుకనుండి సుయజ్ఞుఁడు విపినమార్గ
 మిట్టు లట్లని యుపదేశ మిచ్చుచుండ
 మును సుమంత్రునిబోసిన ముందు తానె
 నడచుచుంబోయె భరతుఁడు కడిఁదిశ్రద్ధ

క. నయవేది కొంత యేగిన

బయలున నదియే యటంచుఁ బలికె సుయజ్ఞుం
 డయయో! తుద కిదియా శ్రీ
 మయుఁడగు రాఘవుని యిట్లు మఱియం చులిఁకె

చ. నలుపుర మొక్కటేకడుపునం జనియించిన నింతయైన యీ
 నిలయము పుట్టఁబోదు రఘువీరులకుఁ రఘురామమూర్తికి
 తెలి సకతానందమయి తెచ్చిన చిక్కని రాఘవాన్వయో
 జ్వలతరకీర్తికి నలుపుచార ఘటిల్లదు కైకబుద్ధిగా

శా.. అలాగేలగు గట్ట! యీ భరతు పుణ్యాధ్వపచారంబు ని
మాలువ్యం బగు గీతలేదును బురానంపాదితానేక పు
ణ్యానిం జేసితి నేమొ యొక్కయఘంధానంబు తత్పుణ్య
ర్వాల్లీభవిగునట్టి దుష్మియ యొకం డజ్జశ్యవారాన్నిని.

చ చొక్కున రామచంద్రమధునూదను పర్ణకుటీర నైఖర్ని
జిక్కని భక్తితోడఁ బరిశీలనచేయుట రామచంద్రు నీ
ఫక్కికి లోన దుఃఖమును బట్టుట రెండును నైక కాలికం
బొక్క మనోవిచిత్రచలనోగ్రతచే భరతుండు నూగుచు

ఉ. ఈదృశమైన భారము సహింపుచుఁ గైకసుతుండు రామబ
ద్ధాదరదృష్టి యాచుఁ బురతస్థితవృక్షపథంబుగాక పా
ర్వ్యాదులఁ జూపులేక చన నల్లన వచ్చె విదేహకన్యకా
స్వాదురసావతారు రఘునత్తము పర్ణకుటీరదేశము

గీ. అల సుయజ్ఞుండు చెప్పినయట్టి గుఱుతు

• అదుకగానైనయట్టి పుణ్యాశ్రమంబు
కసులయెధుటన వచ్చి సాక్షాత్కరించె
దీర్ఘ శిశిర నిశాంతప్రాగ్గీ ప్రియట్లు

మ. మఱులుం భూషలు పట్టువల్గులు తృజింపం జాలిచాలండు శ్రీ
జనకక్రొత్తతద త్తపాదుకఁ దృజించక దివ్యరత్నాంశువ
ల్లననీరాజన క్తప్తపాదయుగ హేలాసేవనామూర్తిని
గనులక దా నది కొట్టవచ్చెఁ దొలుతక గైకేయిగర్భావకు

చ. కృతమణిశేఖరం బయిన కేవలదోషముచేతఁ బాదుకల్
నుతమతి పర్ణశాలకును లోనికిఁ గైకొనిపోడొ యేమొ పా
లితవనజాతభూతతతి క్లేశము పొందుచువచ్చు భక్తసం
తతికి న్నొసంగనో వ్రధసుదగ్ధన మాయెడ నుంచుఁ బాదుకల్

చ. భరతుని గుండెలోనో నలపాదుకలం గనినంతలో రమే
శ్వరుఁగననేగుటీవతయు సన్నగిలెన్ సుఖలేశమయ్యె లో
నరయఁగ రామచంద్రుడన నగ్రజభావము కూషియుండు వి
స్ఫురిత ముపానహంబునను శుద్ధము భక్తియె తోచుచుండెడి

సీ. ప్రభురూపకల్పనా పథమ సద్యఃస్ఫుర
 త్పాదాబ్జయుగకనత్పరమభూష
 వైకుంఠమంగళద్వాదేహశీదత్త
 మక్షితర్పణము దీపాంకురంబు
 సనకసనందాదినకలదేవర్షిదత్తల
 తాంశమోహనతానిధాన
 మంచితకుంకుమహారిదచందనా
 లేపకిరీరితాశిష్టవర్ణ
 మంబుజోదరుపాదపర్యంతలంబ
 మానవనమాలికాధోనిధానసూచ
 పరమమిత్రమ్ము మాస్వామిపాదుకమ్ము
 మా యెడల సుప్రసన్నమై మసలుంగాక

సీ. కమలామహాదేవి కాలిమంజీరము
 హేయస్వనంబుల కెదురుకోలు
 బృందారికానేలననుచ్ఛిరోనుగి
 కోటిరమణ శరణోపమూర్తి
 నైదేహాపహరణాపహరణోత్సవమా
 రంభణకోతాహపర్యాప్తిరేఖ
 మహినుతామహిమనుయచీగకృతపరి
 మార్జనాభోగసామాజ్యశాలి
 స్వామి యుగంబుపార్శ్వసంప్రాప్తికిణ
 కలితతీక్షణభక్తిభామనతపస్వి
 పరమవైకుంఠవాసి యుసానహమ్ము
 నకట! మన్మనోదారిద్ర్య మణిచుంగాక

సీ. ప్రభుపదాంకదరచక్రప్రభాముద్రిత
 శిల్పరేఖాపరసీమయగుచు
 వైకుంఠమరకతోపలసౌధధారణీ
 ప్రతిబింబబింబభావంబు నగుచు

శంకుశేఖరమణిచ్ఛవిమిషాదిప్రదాకు
పరివృథశ్రీపతిస్పర్ధి యగుచు
మౌనతీప్రభుపాదసంస్పర్శశృంగార
రసదూతిభావసమాప్తు నగుచుఁ

గేశప్రస్వామిముక్తిసంకేతభూత
కుంభవాటీసుమద్వారకోణపాల
నామశివ్యాజ నేత్రతీక్షణంబు నమున
పాదుకామూర్తి నాప్రాణపదము నగుత

మ. భరతుం డీగతిఁ బాదుకాస్తవవరత్వం బేచుఁ జిత్తంబుతో
హరివ్రజాయుధకామధేనుపరిసేవ్యప్రథకల్పాగభా
స్వరునిం గాంచెను రామచంద్రు వనవాసక్లేశసంక్లప్తని
మృరరేఖాబరిభిన్నగండతలపాండుస్విన్నవర్ణాననుక

డి. పాయని దుఃఖభారవినిపాటితచిత్తము విచ్చిన్నట్లు ల
న్నో యని వచ్చె నా భరతునాస్యము వెల్పడి యొక్క కేక దై
తేయభట్నాగపాణిగతతీవ్రకళాపరితప్తనాకమా
హేయి విలంబమానరసనేరితముం బొనరించినట్లుగఁ

మ. తల డబ్బాటుగ రామచంద్రపదపద్మం బందునం గొట్టుతో
నిల సాష్టాంగముగాఁబడె గనుల నీశ్చేష్టై రఘుస్వామి వి
హ్వలపాదంబులు జొత్తుపాపలుగ హైమాసారపర్యాప్తమై
కలగంబారిన జంటతమ్ములవలె గాష్ఠీలకాశీతముల

చ. భరతుడు వచ్చెనంచుఁ దన పాదతలంబుల వ్రాలె నంచు నా
భరతునిరాక లక్ష్మణుఁడు పల్కుటయు గుహురాకచేత వి
స్ఫురితము నొటయుం దెలిసి మున్ను సమాగతుఁడైన తమ్మునిం
బరువడి చూచినంతటన ప్రాణముసొక్కి యెఱుంగఁ డన్నయు

చ. ఒకయెడ నేమిదోస ఘది యున్నది నాయెడ నీవు నాకుఁ జె
ప్పక వన మేల రావలయు వారల వీరలమాట లెక్కచే
యకయును నుండఁజాలమిగటా ! యెటు లయ్యెను నీకు ధమ్మనిం
తకుఁగొనలేవు నీ యెడల నమ్మితి నన్నును నమ్మవైతివో ౩౦౪

- చ. సరి యనుజన్ములందునను జాలని నమ్మకమైన నీవు మం
దిరమున నుండి లక్ష్మణుని దెచ్చితి వెట్టులు నీవు నాతడుం
దిరిగెద రొక్కగాట నది తెచ్చిన నమ్మకమైన నీవు నా
పరముడ వీ వెఱుంగుదువు పట్టవొ క్లేశమువేళఁ భ్రేమముల్
నీ ధర్మంబును నీవు చూచుకొనఁగా నీ తమ్ము లే మాదురో
మా ధర్మంబుల మాట యేమి యగునో మన్నించితే ? సర్వధ
ర్మాధీనం బగు నీదుచిత్తమున నేలా రాదు నామాటఁ ? సం
బాధంబైచను క్లేశవేళబడి లుప్తంబయ్యెనో మత్స్రత్తుల్
- చ. భరతుడు మోము నేలకుచు వాలిచి పల్కుచు నున్న వాక్యముల్
ధరణి పటాపటాకృతి ద్విధాపరిభిన్నత నందినట్లుగా
విరిసి కుటీర దేశమున విచ్చిన విచ్చిన కన్నుదమ్ములై
ధరణికుమారి బుగ్గలుగఁ దాల్చె సమాదరబాష్పబిరదువుల్
- శా. తాడగుత్తికతోడ నిట్లనియె సీతాదేవి ! యోబిడ్డ ! నీ
గాడంజొచ్చిన గుండె యన్నయదియే కాదయ్యె దోసంబు సే
నాడంజాలకపోతి ని స్తటిచి తా నవ్వేళ నె వ్వారికిం
గూడంబట్టదు గుండె యొక్కసుడియో కూలంకషాధూతమై
- మ. అనినఁ రాముడు తెల్వినంది యనుజం బ్రాలంబబాహుద్వయిం
గొని నా తమ్ముడ ! బిట్టు డస్సితివి నీకు నాకు ధర్మైక్యమై
చను ధాత్రీశ్వరువాక్యపాలనరిరంసాధీపరీపాటి నీ
కనఁగా నొక్కటి నాకు నొక్కటియె పిత్రాకారు లైనప్పుడు
- ఆ. తల్లిమాట నేను దరలితిఁ గాంతార
వీధి కీవు పాల్యపృథ్వి వెడల
కుండ నుండవలయు నుర్వీశుఁ డనృతపా
వంబు సుంతయేని బడయకుండ
- చ. జనకుల వీడి యిచ్చటికి సాగితి వేటికి ! నీదు రాకకుం
జనకులు సమ్మతించిరె రసాపరిపాలనభార మెల్లనుం
జనకులపైని నుంచి వయసా కగువృద్ధులమీఁద నుంచి రాఁ
జనునట నీకు నన్నుఁ గనజాలవటే సమయంబు తీరికన్ 3౧౧

నీ. పావనరాజసూయావభృథస్నాత
 మేదినిపతి సశ్వమేధయజ్ఞ
 సత్యసంగరు విస్వస్నేనికప్రాజిత
 భక్తి శుశ్రూషించి వఱలుచున్ని-
 యెత్వోకున్యపులపుణ్యంబు వశిష్టుల
 మన యుపాధ్యాయుల మనుజరూప
 జలజయోనిని దవస్సంతాపితైనస్కు-
 భక్తి శుశ్రూషించి వఱలుచున్ని-

నీ యెడల భద్రహానె యగ్నియుఁ బితరులు
 దేవతలు తర్పితులఁబ మృతిజనమందు
 నీతిరక్షితధాత్రి గణింతువే వి
 నిద్రుఁడవే యృషడక్షిణనియతిరాజ !

మ. నలుసా దోసమునందుఁ దీవ్రమగు దండంబుం బ్రయోగించి కా
 వలవశాత్తోవను బోవుకావటవెయప్పా ! యోగ్యకాలంబు నీ
 వలనే వేతనామిత్రై భృత్యులకుఁ దప్పంజూచినక వేళ వా
 రలు దూషించుట మంచికాదు ధరణిరాజన్యలోకానకుఁ

క. ఒకవేయి కన్నులను మా
 మకప్రాణము లెల్లఁబెట్టి మన్నించితి నా
 సకలధర్మియు జీవం
 తికాసమానంబు వృక్షధృతిఁ బాలింతే ?

గీ. అన్న ! నేనును నీ కింత యన్ననైన
 నా శతానందహాని నాకన్న నన్న
 గారు గౌతమస్మృతి మనకల్పతరువు
 రేఖ దాటవుగాదె తత్సత్త్వతిపథంబు ?

చ అన్న భరతుం డహో ! వృషభి నాశినయట్టుల నాడె దిందు నె
 వ్వనినిగుఱించి యీ చనినశ్రమము లెల్లను నేను రాజుగా
 నును నను నాడగానుగుచున్ మఱి తల్పడినుఖింబుమాట యే
 ముచుమనె దా ; రాపతియుఁ బ్రాణములన్ ద్యజియించె నెప్పుడో

ఉ. అప్రతిమానసత్యవచనాదరబుద్ధివి నీవు ధర్మమా
ర్తప్రణయంబు మిక్కుటముగా నరుదేరఁగఁగాననంబు, పు
త్రప్రణయంబు పెక్కువ ధరాపతి పోయెను నేల వీడిలు
ప్రప్రముడైన నేఁ బితృవధ వకటాఘపథంబుఁ బట్టగా

మ. తనపై దోసమువెట్టు తమ్ముని వచస్తాత్పర్యనైశిత్య మం
దినచి త్తంబునఁ దండ్రిచాపు మదికిం దీపించి పెల్లుబ్బు నా
గినదోనాఁ జనువేళఁ గీర్ణవిచలత్కేశాంచలాస్యాంతదు
ర్దినరేఖానిధులైన తల్లులును ద్వాదశంబునం దోచుచు

క. ఓ యయ్య! యెంతచేసితి
మాయెడఁదలఁ జిచ్చువెట్టి మసలితి వయ్యా!
యోయయ్య! యంచు దూఁగుచుఁ
బాయక రఘురాముపైనిఁబడి యేడ్వంగా

ఉ. వట్టయి వానవచ్చు నని భద్రముచేసిన చెర్వుకట్టలో
జిట్టున గండిదూసికొని చిమ్మనగొట్టమువోలె నీరముల్
మిట్టలఁ బాటినట్లు తొలిమేరలు దాటి రఘుప్రవీరు పే
వట్టడలైన గుండియ ప్రవాహము గట్టెను దుఃఖనిస్సృతి

గీ. లట్లు తల్లులు దుఃఖించినంతసేపు
కుమిలి కుమిలి తల్లులయేడ్పు కొంత తగ్గు
వేళ రఘురామమూర్తి త్రవ్వకొనివచ్చు
నెరియుగుండియ వెలిదోప నిట్లు లనియె

గీ. వయసుమీటి కన్న పసిపాపలము మేమె
బ్రదుకుఁగాఁగ నీవు బ్రదికినాపు
కనులఁదెలువనట్టి కందుల మ మ్మేమి
చేసి పోయినాపు చెప్ప తండ్రి!

చ. దశరథరాజు బిడ్డ లని ధారణి మమ్మును గౌరవించు నా
దశరథుడివ్వు లే వనిన ధారణి మమ్మును జల్కఁజేయదో
వికలముఁ బొవచ్చితిని వీటికి నాచును నీదుగుండె న
ర్వశఁడితానుతాగ పరివాహమనోజ్ఞపవిత్రతీర్థము

చ. కఠినపుగుండె వాని దనఁగా రఘురామునిఁ దప్పుకల్గునే
 శరతఁ బరిత్యజించి నినుఁ జంపితిఁ బంపితి స్వర్గవీధికిఁ
 లురదతిదుఃఖవారినిధిలోఁ బడి యిప్పుడు తీవ్రశోకజా
 రరమగుఁ గుండె పట్టుకొనరాదు కృతాఘఫలంబువేళకుఁ

సీ. ఇంక నేరో స్వర్గ మెగచు రక్కసిమూఁకఁ
 గొఱకచ్చు లిడి కన్నుకొట్టువారు
 వీరీ! మహారాజు లారూఢమైన పు
 త్రప్రేమగా మూర్తిదాల్చువారు
 ఏ మయ్యెనో యింక భూమిలో సత్యవా
 త్పాలనావ్రతతీక్షణభావ మెల్ల
 ఏమయిరో! యింక భూమిజాగౌరవ
 మహిమే రూపై నట్టి మామగారు
 అమృతమూర్తి బంధుజ్యేష్ఠుఁ డమలధర్మ
 మూర్తి మాతండ్రిఁ జూపింపు డార్జునుఁ
 వగనుచున్నాఁడు రాముఁడు వనము లెల్లఁ
 బరమదీనంబుగాఁ బ్రతిధ్వనుల నీవ

మ. మును నా చేసిన కర్మ యెంతబరువై పోయెన్ వ్యథాసృష్టిఁ దూ
 లిన బుద్ధికిఁ దుదిచూపుగాని మఱియున్ లేకుండఁజేసికొం
 టిని నన్నువిడి యుండలేక చనఁగా నీవో మహారాజ! నే
 నును జీవించియుంట్టిఁ బుత్రులును దండ్రులఁచూడు మెట్లుందురో

చ. పితృవధపాప మేపగిడిఁబేర్చును నీ దెస దాని నేను జే
 సితిన! యనుంగుతమ్ముఁడ! హ్రసీయిసి నాదగుబుద్ధి మారసం
 గతవిషయంబులన్ దెలియఁగానక కానకుఁబట్టె వట్టి యూ
 ర్జిత మగు వేగమా మనసు చెందెను నెల్లఫలంబు నిట్టిదే

ఉ. నా పినతల్లి కైకపయి నాటఁగఁబల్కెద రెల్లదోసమున్
 నాపయిఁబెట్ట రేల యది నాపయిఁదండ్రిని జావవీడి వ
 న్యాపథ మేగు నాపయిని నందఱు వారికి లోచువైనచో
 తే పరినింద కెత్తుదుర యెత్తురు హత్తినయట్టి చోటులన్

గీ. ఓయి ! రఘురామ ! నీ యెల్లయుచు మనస్సు
నిండెనా ! యార్ద్రకాశ్మీరనిభృతరమ్య
మాతృవదనాంబుజంబుల మాఱు హాస
శూన్యభస్మలిప్తాస్యముల్ చూచుచుంటి

మ. కృతిని యీ పదునాలుగేండ్ల పయి సాకేతంబు నేబోవ నెం
చితి నాలోపల నింతదాక యిపు డేచిత్తంబు నేమోముతో
బిత్తనాశాఖలహేతునై చనెద నాపృథ్వీజనం బాత్మభూ
పతినింపెనె న సై యోధ్యకు సమీపంబైన రా విత్తురే ?

క. ఏ మయ్యా ! మీరలు నా
యీ మోమును నట్లు చూతు రేలా ? ధాత్రీ
స్వామిమృతీకారణం బవు
నామల్లశి వింతయయ్యెనా ! మీ యెదలన్

వ. అని శోకవేలాభూతుడైన కొడుకుశిరస్సు నెదకు హత్తి మోగమ్ము
నదిన కొసల్య కవుంగింట రామునిదుఃఖము నిర్లాపంబై లో
వదుమఁబడినంత

ఆ. సీత చీరచేఱుగు చేరిచి కన్నుల
వగపుపొంగు పైకి మిగులనీక
యున్నరన్న రాము నుజ్జనముంజేసి
యత్త జనకుదుహిత నాచుకొనియె

ఆ. వలనమ్మ తల్లి ! యీ రీతిగడుపుచె
ర్వయ్యె దీవు వచ్చి యడవియందె
వఱలు నై నీదుభర్త నీ సర్వర
హృదయంబు డెందు సాకుచుండ

మ. కొడుకుంగోడలు నింటిలోఁ జలుకయున్ గొర్వంకయై శోభ చొ
ప్పడఁగా నున్నిని జూచుభాగ్య మది భూపాలుండు నోచంగ లే
దుడిగెంగోర్కులు నాకు సర్వమును నీ వొక్కర్తవుం గంటనీ
డికినం జూడఁగలేనె తల్లి ! కృపలేచే నాపయి నీకునున్. 334

ఆ. సవసిపోకు మమ్మ ! నా మీద నొట్టమ్మ

తండ్రిపోయె నంచుఁ దనయుఁ డెంత
దీలుపడెడుఁ బతిని దేర్చుకోవలెఁగాని
యకట ! నీప్ర నిట్టులైన నెట్లు.

వ. అనుచు దుఃఖావేశంబున మఱల నెత్తి

శా. అ నాఁ డెప్పుడో కార్తి కేయుఁడు సుపర్వానేకపైన్యంబు ముం
దై నప్పించెటందు రాచమునుఁ దానై మామ నప్పించెఁ ద
ల్లి ! నాదైవము భూమినాయకుఁడు నెందేగెన్ ననుంబట్టుకో
వే ! నిన్నుం గనినంత నిల్చుటకుఁగానీ చాలనై పోయెదన్

వ. అన సర్వకుటుంబ మొక్కసారి గుదిగాఁజేరి గొల్లుమన్న శ్రీవశిష్టులు
సేమిత్రకడకుం బోయి 'యేమమ్మా ! నీకుఁగూడ నిది న్యాయ మని
తోఁచెనా' యనిన నామె యిట్లనియె

గీ. ప్రభు ! క్షమింపవె ! యిన్నాళ్లు బట్టుకొన్న
దుఃఖమది పెద్దకోడలిదుఃఖ మరసి
నంత బాహిరవోయె నా యదుపులేక
కోడలు సమస్తరాఘవకులపవిత్ర

ఉ. అన్నది యాగకే మఱల నాగతి నేడ్చుచు నున్నదా సమా
సన్నచిచిత్రదుఃఖమయసాగరశుష్కత లేక మానిరా
జన్నల ! కోటివర్షతమైనను మున్ను పురోహితత్వమం
దెన్నడుఁ జేయవట్టి కృతి నే దయయో పొనరించె నత్తటిన్

గీ. అవికృతంబైన బ్రహ్మమనోంతరాంత
రస్థసంకల్పనమని స్తరంగశాంత
రేఖ తన జనిహేతుకశ్రీ వెలార్చె
యోగశక్తిని భచ్చోక మొడ్డిగిలగ

సీ. ఝంఝావిదీర్ఘ వంశఘటప్రపాతతీ
ప్రస్ము గాఢేయుకోపంబునాఁడు
ననితరదృష్టదీర్ఘచ్ఛోకరనమహా
వేల ముందుమతి దేవిమృతినాఁడు

స్వసుతశతో గ్రదుప్తహననకాలాత్త
మాత్మహత్యోహ పెల్లె ననాఁడు
నల బ్రహ్మభూయ మందలి తనమూల
శాంతిని యోగప్రసారరేఖ

వెలువటచనట్టి యాముని వెలువరించె
నంత రామాదులును హరాచ్ఛాంతదుఃఖు
లుక్కిరియు బిక్కిరె తేరి సొక్కుకనుల
శ్రీవశిష్టాననంబు వీక్షించుచుండ

చ. ఇటులనె మాని! నాయన! మహేశ్వర! మీ భరతుండు కర్మచే
యుట చనె నీవుచేయవలె నొప్పుగఁబెదకుమారుఁ డీవు చే
యుటకయి వేచి నీజనకుఁ డుజ్జనసేయఁడు ప్రేతభావ వి
ప్పటికిని లేచిరండు సురవాహిని కెల్లను సిద్ధమై చనున్

వ. అంత మందాకినీతీరగాములై యెల్లరు శ్రీరామచంద్రుండు శాలా
తిపాతసమూహవిశేషస్నానంబు లాచరించి నాభిదఘ్ను పవాహంబు
నందు నిలచి దక్షిణాభిముఖుండై జలాంజలి నిచ్చి

శా. ఆ మందాకిని వీక్షి తండ్రికిని శ్రద్ధామోఘభావంబునన్
ప్రేమన్ దాను నివాపవారి యొనఁగెన్ ధృశ్యున్నతాత్ముండు క
ర్మామేయోజ్జ్వలమార్గ మెల్లఁజని శ్రాద్ధాంశమునన్ స్వేదధా
రామిశ్రాంగుండు కొంచె మూర్పుఁగొని కర్మవృగుడయ్యెం బారిన్

గీ. నిస్తిలకళికవదన దృక్షీభృతఁడైవ్య
ధృతసమాసిక్తచీర భూగోవికూతు
రాత్మవతి కందియాయ సమస్తవస్తు
సమితి పితృకర్మజేసె భాస్వత్కులుండు

ఆ. గారపండగుంజు కలిపిన రేఁగుగు
జ్ఞాన నైన యుండలుగ ఘటించి
ప్రియసుతుండు స్వామి పిండప్రదానంబు
జేసి యిట్టు లనియెఁ జిన్నపోయి

క. పురుషుడు యదన్నుఁ డగునో

- యరయగఁ దద్దేవతలు తదన్ను లగుదు రం
దేరు సర్వహృదపాలక
పరమేశాః భుంక్తు! సత్కృపావారాశీ!

క. సౌమిత్రి జలాందులు తే

- భూమిసుతి వస్తుసమితిఁ బొందింపంగ శ్రీ
రాముండు కర్మచేయుట
యామెయిఁ గని తల్లు లెల్ల రాత్రింబడుచున్

క. భూదానంబులు లేకయు

- గోదానంబులును లేక కొడు కలు పితృక
రూదులు చేయగఁ దల్లులు
బోదల నలుకఁబడు వృక్షముల పోలికయె

వ. కొనల్య యిట్లనియె

శా. డిల్వో రాచరికంబు లేమిగతి పట్టె రాజరాజేశ్వరుం
బిల్వః దర్శి రఘూద్వహుండు బదరీశ్యాకభోగార్థమై
వేల్వంజన్న గురుండు స్వర్గపురిలో వేంచేసియున్నాడహో
చెల్వం బంచును గారముద్దరుచి విచ్చేయంగ వాంఛించెడున్

క. ఈ కొడుకొ యింగుదిసి

- గ్యాకము తినఁ బిలుచు వచ్చు నతఁడు యదన్నా
• ద్యాకారకభావసిరు
లా కొడుకుఁ బితయుఁ బరస్పరానుగచిత్తుల్

క. ఓ నా యనుంగుచెల్లెల!

- యో నా యాదరువ! యోసి! యో! సుమిత్రా!
యీ నాకతమున నీపసి
వానికి నైతమ్ము కష్టపాటయ్యె గదే

క. అక్కట! నా సంతానేము

- తెక్కలపైఁ బ్రదుకవలసెఁ బృథ్వీరాజ్యం
బెక్కడి దక్కడ వదలి వి
దిక్కులుగాఁ బక్కు లట్లు తిరుగుట యయ్యెన్

శా. ఆజానూజ్యలబాహులై నునుజరీయంగీలపై రత్నము
 క్తాజంఘాకరికాంశుపుల్ చన శిరస్త్రాణంబులక జంద్రక
 వ్యాజంబై రఘువీరభావము సమాఖ్యాతంబుగా భద్రముల్
 తేజీ లెక్కి విహార మేగు సుతు లీ పీఠైరి యీనాటికే

మ. శతదాసీపరిసేవ్యమానవిభవస్వారాజ్యరాజ్ఞీత్వభా
 సిత, యిత్వోక్తుల పెద్దకోడలు వసీసీమం బ్రవేశించి దు
 ర్గతి గాకేమిది లేళ్ల కుండెలులదా క్రవ్యంబు తా వండునుం
 బతికింపెట్టును దాఁదినుక మఱఁదికిక వడ్డించు నేమందువో ?

వ. అనుచుండఁ గర్మపూర్తియై ప్రొద్దువాటారువేళ కందఱును గుటి
 రమ్ము చేరి నల్వురన్నదమ్ము లొకరి నొకరు కౌగిలించుకొని యింత
 దుఃఖించి పితృశేషంబు భుజించువేళకుఁ బ్రొద్దుకుంకిన్

సీ. పుటపుట నల్లునల్లుగఁ గ్రొత్తకాటుక
 పూతవోలిక సుంతపొటమరించి
 పోతుపోతుకరఁడు పోలిక తిరిగిన
 ప్లారెకోలయు లేక యవఘళించి
 బరిగిబరిగి రాతు బయకారి దిక్కాంత
 స్వారి వచ్చినయట్లు సందడించి
 నసఘాటి నస గూడునం జివ్వరేగిన
 కామాంధ్యముంబోలె గళవళించి

సంజ ముదురంగఁబోయిన చాలుకట్టు
 నిరులు తోరాలుత్రొక్కి చందిరుడు పాయ
 పాయలుగఁ దీసి పెడపెడఁ బాయఁజేయఁ
 దలతెలుపు తిరి వరిచేనువలెను బడియె

క. శ్రీరామచంద్రసాధుకు
 టీరొంగణవీధి బల్లటీల్లాని జ్యోత్సన
 పూరము రాఘవుని మనః
 కైరవముం బల్లబఱచె గలప మలందేనాక

క. వైశాఖబహుళపక్ష

లాశంబులు మావితరువుల ముదురులు రా

గాశక్ మేసిన కోకిల

యాశాత్తముగాఁగఁ గ్రోల్చె నదవదపడుచు

నీ. కోకిలతోపాటు కుతకుత లాడిన

యెదతోడి భరతుండు నేఁగి తనదు

విడిదలఁ గనుమూత పడరాక తెలవార్చి

యన్న యగ్నులు సేయు నంచు నుదయ

కాలమ్ము, భోజనకాలమం చరసి మ

ధ్యాహ్నంబు, విశ్రాంతి నందు నంచు

మూఁడుజాముల వేళ, పోనిచ్చి కొంతప్రా

ద్దుండ్లగాఁ జూచి తా నుల్లమందు

నిశ్చయముసేసి శకునంబు నిర్ణయించి

యన్నఁ గనుటకుఁ బోయిన నతనివెంట

నరిగె సాకేతజన మెల్ల నమృతవినయ

మూర్తులై మనోంబుజవిధుతార్తులగుచు

వ. కుటీరాంగణరసాలవృక్షచ్ఛాయ ససీతాలక్ష్మణుడై కూర్చుండి

యన్న రఘువంశపుణ్యంబుంగని యయోధ్యావాసు లెల్లరు జరర

శారదజ్యోత్స్నకు సాష్టాంగపడిన పండిన వరిచేలనలఁ బాటల

కిరణజూబుండైన యుదయసూర్యునింగాంచి కించిద్వికసితసహస్ర

పద్మకోరకం బైన సహోవరంబుభౌతిఁ బర్యాయాచరణంబు గావించిన

ఆ. తనకు నిత్యపరిచితం బైన పదివేల

యాననంబు లరసి నంత స్వామి

కదలిపోయి గుండెకదలికొలఁది మీ

రెల్ల సేనుమా మఱేమి యనుచు

చ. అక్కట! మిమ్ముఁజూచి యుగ మైనటు లున్న దయోధ్యయెల్ల నీ

చక్కికి వచ్చె నీ వనవశంవదచిన్తు లి దేల మీరు నీ

చక్కని కాననంబు గొసానునవారుణకాంతిమంతమై

యొక్కడివారి నె నఁ దన యెంతయు నందముచేతఁ బిల్చెను ౩౬౬

క. అస రామచంద్రుఁ డెన దాఁ

చిన లొకికవాక్యసరణిఁ జిత్తము లగలఁ

జన మెల్ల మౌనముదా

వినిభృశులై భరతువంక వీక్షింపంగఁ

వ. వశిష్ఠసుమంత్రులను సుయజ్ఞగుహులును సంభ్రాతయంబునుయోగ్య
ప్రదేశనిష్ఠుల భరతుండు గాంచి వారనివీరు వీరనివారు మొగ
ములు మొగములు చూచుకొనుచుండ శ్రీరామచంద్రుండు
భరతునిగాంచి యిట్లనియె

శా. అన్నా ! మీదగుపద్ధతింగనిన నాయం దేదియో కార్యమై
యున్నట్లున్నది యేదో చెప్పటకునై యూహించినట్లుండ మీ
సన్నల్, నాదెన వీడికోలుకొని మీ సాకేత మేగంగ నై
న న్నిక్కంబుగ సంశయించెదరో యింతం జెప్పఁగో వచ్చునే

క. ఏనును నిన్నిది యడుగం

గా నూహించితిని జడలుకట్టెం దల నీ

వైనను న్యగ్రోధక్షి

రానఁ ముడిచితివె జత్తు రఘుధాత్రీశా !

ఆ. తండ్రిమాటకై వ్రతంబు బూనినవాఁడు

కావించీర లిట్లు కట్టవచ్చు

తండ్రిమాట కొఱకు ధాత్రి నేలెసువాఁడు

కావినారచీర కట్టరాదు

గీ. అనిన భరతుండు లేచి కృతాంజలి యయి

కరుణచూడుము నీ కయి కదలివచ్చె

నీ యయోధ్య సర్వంబును నిట్లై మఱల

రాజు లేకుండఁ దిరిగిపో రా దయోధ్య

వ. అనిన నందఱి ట్లనుకొనిరి

ఉ. ఎవ్వనికన్నఁ దక్కువ మ తెవ్వరు వాక్పీఠివాక్కియాచణుల్

పువ్వుల కన్న మెత్త నయి పొల్చును రత్నచయంబుకన్ననుం

దవ్వయిఁ బొల్చు దత్కఠినతాగుణ మార్యమనస్సరోజముల్

బువ్వము తల్పసంగములు పుట్టినచో విననైన వేళలఁ

ఉ. అంత విదేహరాజతనయాపతి మందముగా హాసించి వృ
 . త్తాంతము చెప్పు నా భగతుఁ డగుజలి శ్రీరఘరామలక్ష్మణ
 స్వాంతము లందునక దగుల నార్యులు మీరలు సర్వధర్మవి
 శ్రాంతికిఁనున్కిపట్టులు పరాక్రమవంతులు వేదవిత్తముల్

ఉ. త్యాదృశు లైనవారి చరితాచరితంబులు ధర్మశాస్త్రమ
 ర్యాదలు ధర్మశాస్త్రులు మహాత్ములు మీరలు కోపదుఃఖరే
 . ఖాదమనుల్ సమాశ్రితనికాయదయాగుణవర్ధమాను లా
 సాదితభక్తకార్యఫలసంగతు లంతియ విన్నపం బనక

వ. రాముం డిట్లనియె

శా. అన్నాదమ్ముల మీ పొగడ్త లివియేలా! యేదో వక్తవ్య మో
 . యన్నా! తేల్చివచ్చింపు మన్న భరతుం డట్లైన మేలయ్యె నే
 నన్నం దీముక్తడ నైనచో మఱియు నాయం దింతదోసంబు లే
 కున్నం జెప్పుమనంగ దోస మది లేదొక్కింత నీయం దనక

చ. భరతుఁడు స్వామి నే నెఱుంగఁ బాప మయోధ్యకు వచ్చుదాఁక నీ
 జగిలిన దెల్లమగు జరుగుచాఱుయె నాకు నెఱుంగ గా దహో
 గురువులు నన్ను కమ్మనికె కూరిమిమీఱ గ నిన్ను ధారణీ
 వరునిఁ గనంగవచ్చితిని వచ్చినదాఁక నెఱుంగ నేమియుకే

చ. పిత పరలోక మేగె యెడఁబెట్టిన దివ్యపు నీవు కాననా
 గతిగని యా యయోధ్యపురిఁ గాలిడుదోస మెఱుంగ కేసు జే
 . సితి సితచామరాభముగఁ జేసిన నీ సుకృతంపుచీర్తి జే
 సితి నలు పే నెఱుంగకయ చేసినపాపమునుండి పాపవే

క. నా తమ్మునితన మదియును
 చేతశ్శుద్ధముగ నీవు చెప్పితి వేనిక
 నాతో రావె యయోధ్యకు
 నీతో ముఱివెట్టికొంటి నిక్కము రామా!

గీ. తండ్రిచెప్పిన వినలేదు తల్లిచెప్ప
 గురుఁడుచెప్పిన వినలేదు కొనకు భరతు
 మనవి ప్రేమ నంగీకరించె నను కీర్తి
 సాకవే నన్ను భక్తరక్షానిధాన

ఉ. నీ దగు పాలివేలయును నీవయి యేలికొనంగ రావె ! య
నాని డయచేయు మంచు నిది ప్రార్థనసేసెడు గౌరవంబు న
నూనిదగఁజేసినట్టి వికటోగము కల్పనఁ జేయువారి వా
పాదములందు నా నుతులు పట్టెద నీవు పమాదరించినా

ఉ. తల్లి యొవర్చినట్టి కృతి తా శఘునాయకుఁ డిప్పు పచ్చిన
దెల్లని కీర్తిరేకలను దెచ్చిననత్కృతి, నీవు రానాహా
నల్లని దుఃఖరేఖలను నాటిన దుష్కృతి, నీవుచేసి డీ
యెల్లయు మురిచిచెడ్డ లని యెల్లజగంబు వృథా తలంచెడి

గీ. అమృతమూర్తి ! యయోధ్యపక్షమున నిన్ను
వోయితిరిది ప్రార్థించెద నోయి స్వామి !
నేను దమ్ముడ శిష్యుడ నేను దాసుఁ
డను సమాశ్రితజనరక్ష కనువుపొలము

క. అని శ్రీరాముని పాదం
బునఁ గన్నుల నది బాష్పములు కురియంగఁ
దన తమ్ముని రాముడు కై
కొని బాహువులందుఁ జేర్చికొనియె నడందఁ

క. అని యిట్టు అనియె రాముడు
మన యిర్మరివైన ధర్మమార్గంబులు పొం
దిన క్లిష్టతగా నాడెడు
పెనుపొందిన యన్నమీది ప్రేమకతానఁ

మ. అడిగెఁ దమ్ముడు నన్న తా నొసంగలే దన్నట్టి వాడు మీ
లైశీరీతి వచించి తీగగుచు వాంఛింపంగ నేదీర్ప నే
నొడయండ్ల చననొ దదర్శమున, నేడో స్వామ్యమే తేలి యొ
క్కడ దాతృత్వపరాక్రమంబునను దుష్కిర్తివృథామగ్నుడొ

చ. జనకుని శాసనంబునను సాగితిఁ గానన మేను, నీవునుం
జనకుని శాసనంబునను సాకుము ధారణి, నీకు నాకునా?
జనకునిమాట కాదనెడు బాల్యత, మేల్మికి నున్ని పట్టగూ
జనకుని మాటనేత, కొనసాగెడు రాఘవవంశనీతియై

శా. ఈ ముల్లోకము నేలు రాచరికమేనీ వచ్చుబో తండ్రిమా
 'లే మన్నింతుము నేను నీవు, రఘువంశేవత్ప్రతిజ్ఞాన మీ
 సామాన్యంబగు నీతి, రాఘవుల వంశంబందు జన్మింప నే
 లా ! ముఖ్యంబగు వంశధారణయే సేయంజాలమాయేనియున్

వ. ఇట్లు నితు తరుండై భరతుండు విరాఘులై యితరులు తలలువంచి
 యుండ నస్తమయకాలంబై సంధ్యాగ్నివేశయై యందఱు లేచిరి

శా. ఆ రేయెల్లను నిద్రలేని భరతుం డాలోచనామార్గం
 భీరాత్ముం డు తెల్లవారి ననుషఃప్రేంభాలనద్రజ్జవ
 ల్లిరంజత్తిరణాలి యెట్టవడి యోలిం దెల్లనె నారమై
 శ్రీరాముం గనవచ్చె నెల్లజనులున్ సేవింప మాత్రాదులున్

ఉ. నిన్నటి వోలికన్ సభయు నిండిన భక్తిని గైకయీసుతుం
 డన్నకు నంజలించి మరియాద యెఱుంగని నన్ను దమ్మునిన్
 మన్ననజేయుమీ మఱల మానస మాగక వచ్చినాడనీ

• శన్నది ధర్మ్య, ముత్తర మటంచు వచింపఁగ లేదు దానికన్

శా. నీ కాంతారమురాక నా ధరణి బండింపించుకొం టీద్యున్
 భూకాంతుండును జెప్పె నట్లు జరిగెంబో, తండ్రి వాక్యాలనం
 జేకారంబుగ సాగెఱో, యిపుడు నీ వేలేంచినన్ దండ్రినేన్
 నీ కాదన్నది లేదు నాపయి దయన్ నిండించినట్లెఁగదే

ఉ. తల్లియొసరిగె నీ చకలధాత్రిని నాకును నీ కొనంగితిం
 జెల్లరె యన్నదమ్ములను జెందున భదము నీవయుండగా
 • నెల్లర మేము తమ్ములమ యేలుదుమే ధర ? యేలవచ్చునే
 • కల్లరిగాఁగనుం బివక కాలమువచ్చెనో యీ యుగంబునన్

క. ఇది భ్రాతృధనము దీనిం
 గదియించుకొనంగరాదు కాదే యనేదో

యిది భ్రాతడి కానే కా

దిది యీ యీ నడుమ వచ్చె నింటియ కాదే

ఉ. ఆ పదునాలుగేండ్లపయి సంతయు నీదియ తల్లిగారి యీ
 పాపముచేత నీనడుమ వచ్చిన భోగము నాది, నీవు ధా
 త్రీపతి వంట నాదగుధర్మితి గ్రహించుట లేద యిచ్చితిన్
 నీ పృథివీపతిత్వమును నీవ గ్రహింపుము నేటినుండియున్ - 362

ఉ. రాముడు రాజ యీ నడిమిరాచరికం బని లెక్కనేయ రీ
భూమిప్రజాళి నేలపువ్వుబోడియు వాడియువత్త లయ్యెడు
శ్రీమహితాత్మ ! తా వ్యభిచరించు నె నాయెడ ధాతి త్వదత
ప్రేమమనోజ్ఞభావపదవీనదవీయసి పెండ్లికూతురై

ఁ. నీవును దండ్రుమాటపయి నిల్తునటంచుఁ బ్రతిజ్ఞబట్టెదే.
భూవిభుడన్నమాఁ, మతిపోయినమాట వయస్సుదాటి కా
మావీచి తత్తక దెలియ కాడినమాట మహాత్ముడయ్యె ధా
త్రీనిభుచంద్రచూడచి మతిక బారక్రమ్మిన దప్పుడోప్రభూ !

గీ. తండ్రు నోర్చిప్పి చెప్పెనా ! తల్లిమాట
కుఱక మానంబు పూనెనా ? యుర్వినేత
మనసు తా నంటియుండెనా మాటవెనుక
తండ్రువాక్పాలనమున నర్థమ్ము లేదు

క. మతిచెడి పలికిన పలుకున
కతికి చరించుట యబద్ధమా వర్తన మా
మతి సుష్టువైన యప్పటి
గతి తెలిసి చరించుట ఋజుగతి సర్వజ్ఞా !

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డి టనియె

క. నీ వప్పుడు లేవును బృ
ధ్వీవిభు నాటిసిని నీవు విన్నది నేనో
భావమునఁ గనులఁ గన్నది
నీ వెవరో యన్న మాటనే యూడెదవా !

గీ. ఇది యధర్మమైన నే నప్పు డెవ్వరి
మాట వినను నీదు మాట వినను
ఇది ధర్మమైన నే నప్పు వినకున్కి
పాపమయ్యె నేమిఫలము వచ్చి

చ. వర ముడిగొ భవజ్ఞుని పార్థివుఁ డిత్తునటన్న దిచ్చె నా

— నరమును నీవు నేను బరిపాలనచేసినఁ దండ్రు యిచ్చిన
ట్లగుదనలక వరమ్ము ఫలియించినయట్టులు రెండుచోట్లఁ గ
ల్గరి యుగ్మఁ గాటమైనదై ఖలత్వము తండ్రుకిఁ గూడగట్టుగక రంగ

ఉ. నేలయు నా యపేక్షఁబడి నిన్ను నగౌరవదృష్టిచూడఁగాఁ
బేలయె రాజుచేసెడిది పెట్టెడి దున్నదె ధర్మశాస్త్రముల్
మూలముగఁ ద్రయీవిదులు మూర్తతపంబులు వృద్ధభూసురుల్
శీలమునందుఁ బాలనముచేయఁగ నేల తొలంగిపోవునే

ఉ. ధారణి యన్నను వదలి తమ్మునిఁజేరుటలోఁ బతింపరా
శ్రీరఁగియేను నును చెప్పుట రూపకసాధువౌ నలం
కారపుమాట భిన్నునిగుఁ గాలముదేశము వ్యక్తిఁ బొంతుఁ బృ
థ్వీరముఖుల్ సహస్రములు దెప్పరమై చను సంఖ్య కాదటే ?

క. కైకమ్మ నాకుఁ జేసె న
నేకోపకృతులను వాని కేను గృతజ్ఞ
త్యాగ్యతిగ వనము చేతిఁ
దేకువ నా యమ్మఋణము తీర్చుటకలదే

కవికంఠభాషణము -

పోరపోచ్చె మున్నె మన మువ్వరుతల్లులు మువ్వరు రమా
దరణీయమ్మార్తు లవదాతయశోనిధు లందు నాపణ్ణు
దిరమైన ప్రేమనియతిం జను వారలు వారిలోననున్
మఱియుం గడిందిగను మన్ననచేయున కైక కాదటే ?

క. మన పెద్దల్లు మన మంచికిఁ
నొనరింతుర యెల్ల విషయములు వాని నెఱుం
గనుజాల కెదురుతిరిగిన
జనుల కిహము పరము రెండు చచ్చున కాదే ?

చ. జనకుని మాట పుత్రకులు సల్పుట ధర్మము, వేటి యూహనే
సిన నొకటోన మెయ్యెడలఁ జెందదు, చూపనురాదు, ధర్మబు
ద్ధినిగన ధర్మమందు గుఱుతింతు వధర్మపుదృష్టి కెల్లయం
దును గీనిపించుదోసము వినూతనబుద్ధికి మంచితోఁచునే

గీ. యదభిముఖముగఁజెప్పిరో యల్ల దానిఁ
దదభిముఖముగఁ జూచిన ధర్మ మొప్పు
నపముఖంబుగఁ జూచిన నఖిలదోష
ఖనులుగాఁ దోచు ధర్మసంఘాత మెల్ల

సీ. ఒకతటాకంబుతో నుదకంబు నూరుబిం

దెలు పోయి యిన్నిన్ని తెచ్చుకొనును

సీత సరస్సు స్థానీయురడవును నేను

గన బిందెపొటివాడను మహాత్మ్య !

కల్లోలమాలాప్రకామమ్ము కాసార

మూలోని పదియంగుళాల మేర

నీరు పట్టదు బిందె, నీ మహాప్రతిభయుఁ

గాసారసదృశంబు, కడల కొత్తి

యెంత యివిడించినను బొంగు లెత్తి దిశలు

వఱదలై పోవుఁ ద్రవ్విన పంటకాల్వ

లైన రాజ్యంబునం బ్రవాహములు కట్ట

వఱలఁబో దింతయైన నుపద్రవంబు

మ. అనినన్ శ్రీరఘురామమూర్తి మృదుహాసాంకూర మేసార ని

ట్లను శ్రీరాఘవవంశర క్కగుణమర్యాదావిహీనంబుగా

ననదో తమ్ముడ నా దెసంగలుగు నీ యత్యంతమా ప్రేమ యి

ట్లనిపించు ధర యేలఁ జాలవటె నీ వైనన్ మ తెవ్వంబునే

క. కలిగిన వ్యత్యాసమ్మున

కలికెదా ఖటి యెవ్వఁ డిందు నొకప్రభు వేత్రో

వలఁ బట్టెండునొ యాత్రో

వలఁ బట్టుదురు జనులు విధి ప్రభు వన్నిరటక

చ. అల కనవీరచసట్టిడు కృతాంతుఁడు జీవుల సౌటలోని పా

వుల వలె చిట్టటుల్ కదువుఁ బోవును బోధున యాటయోటముల్

గెరుపులవెంట జంతువులు కేవల మాతని యాటవస్తువుల్

తెలియనివానియట్లు పరిదేవన నేసెడు క్రొత్తయెగ్గులో

గీ. బ్రతికి యుండుట యెప్పటివఱకుఁ జచ్చి

పోవువఱకును మతియేల చావుభయము

పండిన ఫలమ్ము ధర రాలిపడుటలోన

వగతురే లోకమందలివారు గాని

ఉ. జీవుల లిప్తలిప్తయు గ్రసించుచు నున్న దసీశ్వరుండు వీఁ
డీవల ప్రేమాబంధములఁ గృష్ణసుతిన్ ముడివేసి యల్లికం
బ్రోవులు వానియంతఁ దెగిపోయిన నెవ్వఁగఁగూరుఁ దానగా
నావల పన్నినట్లు తన యావల నెవ్వఁడెఱుంగ నెంచెడు

క మన యీ యన్నాదమ్ముల
తనమున మన మీశ్వరులమొ దాని విఘటనం
బున వగపు నసీశ్వరల
క్షణమే యిదియెల్ల మాయసంత కదోయా !

మ. జలముం గొఁగిటఁ బూనినన్ నిలుచునా సంతాపశీలంబు త
జ్జలశీలంబు గ్రహించినం గవుగిలించంజూడ వీ యెల్లజీ
వులు నానాఫలకర్మభోక్తలుగ నింపుంబొంది పోకార్థి వా
కలు సందంబునఁ జేరినట్లు కని దుఃఖం బేటికో పొందఁగన్

వ. స్వస్వనియమితకాలైక దేశంబులైన జీవులకు యాగపద్యంబు యా
దృచ్ఛికంబు, కాలైక దేశస్థం బనిత్యంబు, కాలం బోక్కటియ
నిత్యంబు, అనిశ్చయంబైనది యున్న యట్లు భాసిరేచునేగాని నిజ
ముగా లేదు, లేని దున్నదచుకొని నీ యచుకొన్న ప్రకారము
లేనట్లు కనిపించినంత వగవనేటికి? ఆ వగపు మనము తెలిసికొన
లేకపోయితి మనుట కైన గాదే! లేనిదానికై యెవ్వఁడు దుఃఖం
చఁడుగదా! లేనిది కల్పించుకొని యా కల్పన చెడిపోవుటకు
దుఃఖంచు వెట్టులుకదోయి యీ జనము

చ. ఒకవలలోఁ దగుల్కొనిన నుమ్మలికించి ఫలంబులేదు త
లొక్కక వలత్రాళ్ళుల్ గొఱుకగావలె నిట్టటు గొట్టుకొంచు నం
గకములు క్రొత్తత్రాళ్లమెలికల్ పెనవేయఁగఁదూరినన్ నిషా
దకుఁ డేరుదెంచుఁ గుర్కురవితానముతోడ స్వయంకృతాంతుడై

చ. పెనుపరిమాయ ముంతపోగ పెట్టిన యట్టులఁగ మ్రోధూమధూ
శవము ఘటిల్లు లోనిబ్బలవంబున జ్వాలలుపుట్ట హవ్యవా
హనుడు జ్వలించుమార్గమున యాగములు విధులు ఘటిల్లెదా
న నిపుణుడైన నాంతరదినంబయినాదుశిఖాగిగాముగా

క. మనతల్పడి యాగనిత్యుడు

మన తల్పడి మనీషిమాళిమండనమణి యా

యన మృతికి మనము దుఃఖం

పను నవసర మేమి లేదు పాలితధర్మా !

చ. అయినది పుత్రనామ మన నా పనియేటికి రామశబ్ద మ

వ్యయపరమార్థలగ్నఫలితార్థము నాలుకతోడ రామరా

మ యనుచుఁ దాను జీవితప్రమాణముచేసిన యోగకర్మచే

నియమితమైన ప్రాణముల నీ జనకుం డరిగెన్ మహోగతిన్

ఉ. అమ్మహినేతకై వగవ నారట మేటికి నట్టి తల్పడిగ

ర్భమ్మునఁ బుట్టినందులకు బంధురమోదము కల్గె నత్యవా

• క్యమ్మునఁబుట్టె దల్పడి మనకై నియమించెను సత్యధర్మమా

ర్గ మ్మది నేయఁగావలయుఁ గాని వృధా వగపొంద నేటికో

క. నీ నక్షరాలఁ జేసెద

మాసక మనతల్పడియన్నమాటను మఱి నీ

వైనను జేసెదు తమ్ముడ

భూరాధునకున్ బితృరాముక్తికదోయీ !

చ. ఒగి జనకుడై తా బ్రదికి యుండిన నాయనమాట కాదనం

దగుదుమె? తల్పడి లేడనుచుఁ దద్వచనంబు నిరాదరింపగా

• నగుదుమె? పా మ్మయోధ్యకు ధరాధికపాలన మాచరింపు నీ

• మిగిలిన సేత యియ్యది నిమిత్తము స్వర్గతి కిది యొక్కడే

వ. ఇట్లు శ్రీరామచంద్రుడు ధర్మవేదాంబోపన్యాసంబుసేయఁ దదుప

దేష్ట యయిన శ్రీవశిష్టలకే క్రొత్తయనిపించె నంత భరతుం డిట్లు

నిమె.

మ. ఇది దుఃఖంబిది సౌఖ్య మిది ధరణీహేలామహారాజ్య మి

య్యది కాంతార మటంచు నెంచు నెవఁడో యవ్వానికిం గల్గునె

మండియుం జీకటి, నిత్యకౌముది యెదం బొల్పారు నీవంటిజ్ఞా

నదనీగర్త నివాససింహములకున్ నాళికపత్రేక్షణా !

౪౩౪

ఉ. నీవు పరావరజ్ఞుడవు నీ వఖిలేంద్రియజేత వీవు ధ
రావధిభూతుఁ డౌదువు త్వదన్యనిఁ ద్వాదృశుఁ గాంచలేము యా
త్రావనిసీమలో గులక రాళ్ళు నయోధ్యమణిపదీపముల్
గావలె భావమం దొకటిగాఁగను నీకు సదా రమాప్రభూ !

శా. నీ వేతాదృశుఁ డౌట నా యథుము నిండెంజుమ్ము నీభాగమూ
నీ విశ్వంభర దొంగిలించి యింక నున్నే సాధులోకాళి నా
కో వైశ్వానరమూర్తి ! యీ దహనవధ్యోన్మి న్ననుం జంపకే
నీ విశ్వంభర నీవు తీసికొని పోసి నన్ను నా వెంబడి

క. ఇది లీలగా నెఱుంగుదు
నది యీనాటికి వినిశ్చయంబైనది యె
య్యది యెన మొదట దొలగం
గదలించినయంత తేలికా ! నిలఁబెట్టన్

ఉ. ఓప్రభు ! సత్యవాక్యనియమోగత ధాత్రిఁ దృజించె దీవు ధా
త్రీప్రభుభావసంగతిదర్శిద్రము నాయెద, సేవకుండు రా
జై ప్రజ నేలఁబోయినఁ బ్రజాళియె రాజగు దాసుఁడై నృపుం
డై ప్రభవింతు లోకమునయందునఁ గారొక నీతివెంబడిన్

మ. ఒకనీతింబడి రాజుగా నయినవా రుద్వీపసీపాలనా
వుకభావంబునఁ జన్నిచిన్ని ప్రళయంబుల్ సేతు రా యెగు సే
లకుఁ గావించెడు నంత తృప్తి యెద నేలంబోదు నాయందు నీ
వాకఁడౌ దీ నకలావనీస్థలికి రావో! నన్ను మన్నింపవో !

చ. విడువక వాదనల్ మొదలుపెట్టినఁ దల్లియథుంబు, తండ్రి తా
నిడిన వరంబు, నీ మతిస్థిమీహితసత్యపథంబు, నొక్కఁ డౌ
క్కఁడు పదిబండ్లబర్హు సమకట్టును దర్కము తర్కమేల నా
బడి జనుదె మ్రయోధ్యకుఁ గృపాగుణ మొక్కటి నీకుఁ గల్గిన

ఉ. నీ వరుదే వయోధ్యకును నేనును బోవ, నయోధ్య పెద్దబీ
జై విలయంబుగల్గెడుభయం బది యుండవలెన నిజంబు నీ
కివల నాకు నేమి యగు? నీవు నృపుండవు నేను దమ్ముడన్
నీ వొక మాన్ది వేఁ బరిగణించెడు శిష్యులలోన నొక్కఁడన్ రరం

క.. సా కాశ్రయంబ యొక్కటి

. నీ కాలుండమ్మి రమ్ము నిలుపుము నీ యి

ష్టాకారంబుగఁ జేయు మ

యా ! ఈ రీతి మయోధ్యపక్ష మాడితి నంతే

చ. అన్ని భరతండు రాముని పదాంబుజయుగ్మము పూని నిశ్చలా

నననయనాబ్జయుగ్మఁ డయినన్ జలియించడ రాఘవుండు చూ

చిన జనమెల్ల రాఘవుని చేతమునిల్కడఁ జూచి మెప్పుపొం

దినదియు రామికిన్ వగపు నెక్కిన నైనది యయ్యె నంతటన్

వ. శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె

ఉ. నీవచియించు మాటలకు నీ పొనరించెడుదాని కట్టులో

నీవ లగింపగావలయు నీకును నాదెసఁ బెద్దభక్తి యా

నీవును జేయనెంచవును నే ననినట్టిది భక్తిలోఁ దనూ

నేవ పిసాళియున్ ముదలసేతవయాళియు సూక్ష్మదర్శనా !

చ. సింహపుడో ధరాపతికిఁ బ్రాణమునందున రక్షచేసె జా

క్కపుఁ దన నేరువుంగొలదిఁ గైకకుఁ దాను గృతజ్ఞుడైన భూ

మిపుడు పరద్వయం బొసఁగె మేలెవరో పెడఁద్రోతు రిందులో

నపవభ మేమి యున్నయది యందటు నిం దటుమంగ బీట్టుగా

క. ఆ యడిగిన వరయుగ్మం

బీయడుగుటయూ యటందువేసీ ! రాజే

. యేయడుగుట యడుగునా యం

చాయెడ నూహింపఁ డేల యది యెంచితివే?

ఉ. అప్పుడు ప్రాణముల్ నిలిపినప్పుడు కప్పిన మోదరేఖలోఁ

జొప్పడువ్రేగు మున్ వెనుకఁజూడనగ్గ నక్కటలేనియట్టి దీ

యప్పుడు ప్రాతవడతటి నేటికి నాలుకజారినా మటం

చొప్పుమి నెంచు నట్టిదియు నెయ్యది న్యాయ్యమొ నీవ చూడుమీ

ఆ. భావములకుఁ గ్రొత్తప్రాతలు పట్టించి

మెలుపువిలుపు లందిఁమెలఁగరాదు

పానురులవిధాన భావముల్ నిత్యనూ

త్నములు తెలిసికొన్న తరముకొలది

చ. చెలువుగఁ జూడు మింకఁ బదిచెప్పకునా భరతుండు తల్లి క
 న్నులబడి చూడ నాయమ మనోజ్ఞమృదూజ్జ్వలమందహాసపం
 కిలసితగండభాగవినికృత్తనమావృతదైన్యరేఖయై
 పలికె రఘూత్తముంగుఱిచి పాలిక లీరిక లెత్తినట్లుగఁ

వ. ఓయీ ! నాయన ! మీరఘువంశరాజుల ధర్మపరివర్తులం ధంతఃపుర
 స్త్రీలు పలుకవచ్చునో యెఱుంగను గాని నా ప్రసక్తి యిందు
 గొంత కలదు గానఁ జెప్పెద

క. ఏ ప్రాణము రక్షింతు
 యాప్రాణముఁ గొనగ నైన నడుగుదురే తా
 మాప్రాణరక్ష చేయుట
 యే ప్రియ మది దాని నిచ్చు తేపాటిదయా?

గీ. ఇచ్చినది తీసికొనిరేని నిచ్చి రన్న
 సంతనం బేల తత్కృతజ్ఞతయు నేల
 నీ వొసంగినదానిని నీవ తీసి
 కొను మనుటకంటెఁ దొలిఁ బుచ్చికొనమి మేలె

చ. తపస్సులు చేసి రక్కసులు ధాతను గోరెద రంట యెల్లలో
 కపువలయుంబు సేయుటకుఁగా నది ధాతయు నిచ్చునంట చొ
 క్కపుమతి మీరు బ్రహ్మవలెఁ గల్గిన వారలు సర్వరాఘవులే
 కృపకును హస్తపద్మనుచుఁ గేవల మున్నదె మీ కుల్లంబునఁ

గీ. అగ్ని నడిగెడి వరము నీ వాఁపొమ్ము
 గాలి నడిగెడునది నీవు కదలరాదు
 వరము లీ రీతి నడిగెడివ్వార లెవర
 తవిలి యిచ్చెడివారు రాఘవులు గాని

క. ఇది వర మడుగుట కాదును
 నిది యిచ్చుట కాదు నిచ్చి యిచ్చుట కాదు
 మదినుడియఁ దమ్ముఁ డడిగిన

—పీదలిక మాత్రమ్ము త్రోసివుచ్చుటయాఁజూ !

వ. అనిన స్త్రీవశిష్ఠు లిట్లనిరి

అ. పట్టు విడుపు లేని పడతి! యా వరయుగ్మ

• మేను గోరనంచు నేలయనవు

• మూగి రెండువరము లుపసంహరించుకొ

న్నా నటించు చెప్పినావు కావు

మ. అనినఁ శ్రీరఘరామమూర్తి యనుఁ దాతా! యేటి కొయ్యమ్మ కా

దనినఁ మాత్రము కాకపోవునె, సరే యారీతిగా నాడు, నిం

• తనఁ గైకమ్మయుఁ దండ్రి లేరివు డహో తచ్చిత్త మేలాటిదో

కొనుమం చిచ్చినదే గ్రహింతురటవే కూలంకషపాథవుల్

వ. అనినఁ గైకేయి యిట్లనియె

శ. తెలిసినదా రఘూత్తముని తెన్నది రాముని తెన్ను; కన్నలి

• డ్దల వనిఁబుచ్చుకీర్తిపన కక్కెను నాకును డక్కె రామచం

ద్రులందఱుచేత నాయెడఁద నూల్కాను దీపపువర్తిచేత లో

యలఁ బడి వచ్చు నాతనిరహస్యము నేను వచింప నేటికి

మ. అని సభ వీడి కైకచన నాన్యమునందున రామమూర్తి దుః

ఖసింభృతుఁడయ్యె నయ్యదనుగా నెది యాడిన స్వానుకూలమా

నని మది నెంచి రెల్లరును నాటపు పల్కులు నోటి కేరికి

జెనకిన నంతలోఁబెరిగి సింహమ యానని స్వామి నెంచుచు

గీ. సాహసించి యంత జాబాలి యిట్లనె

నోయి రామచంద్ర! యోయి స్వామి!

• కైవసంబయిన ట్మమండలం బేల

వదలికోను నీకు వలసెఁ జెపుమ

ఉ. పుట్టిన దాదిగా మృతినిబొందినదాడను జీవితంబు, కై

తట్టన నేమియున్నదియె దాని నెవర్కును జూడలేదు తా

మాట్టుల నిట్టు లాడిరి యథార్థమొ కాదో యెవం డెఱుంగు నీ

పట్టిన కొమ్మ కొమ్మ, పెటవానికి నేటికిఁ బ్రాకులాడఁ గ

ఉ. ఒక్కఁడు తండ్రి వీఁడు కొడు కొక్కఁడు జ్యేష్ఠుఁడు వీఁడు తమ్ముఁ డీ

యొక్కడిమాట లెప్పునికి నెది లభించునో యిది వానికే

ప్రక్కల ధర్మ మంచుఁ దనపాలిసుఖంబును వీడువా డహో

ముక్కడి జీవితైకసుఖముల్ గిక్కురించుకొనుం దనంతట

ఉ. చచ్చినదీడ నెవ్వనికి సౌఖ్యమువచ్చును జీవితంబునం
దెచ్చిన సౌఖ్యమే సుఖము తెచ్చుట మంధరసౌఖ్యవాంఛమై
బుచ్చినజీవితంబె ఫలముం గనుఁ గానని వట్టిమారముల్
ముచ్చిరఁబోవ నేల నది ముప్పివమాణము కాదు దశాసినన్

మ. జనకుం డొక్కఁడు మాట యిచ్చెనట యా సత్యోక్తిఁబ్రాలించునం
ట, నయం బూరక గాలిలో నెగిరిపోనా యంచు వాదించినా
వునుగా వాత్తధరిత్రిభోగము సుఖంబుం బొంద కాయాయ ప
ట్టిన యూహల్ బడిపోవ నూరకయ తెట్టల్కట్టనా సౌఖ్యముల్

మ. కడు సింహాసనమందుఁ గొల్వ కనుటో కాసంత భోగంబ ? రా
యడవై కొమ్మలు తమ్ములుం గొలుచుటో యల్లంతనంప త్త ? యొ
క్కడవై యెల్లయుఁ బొందు రాజనియనంగా స్వల్పసౌఖ్యంబ ? యొ
క్కుడు యజ్ఞంబులు నేసి దీప్తికనుటో కొంచెంబ ? యీ ధాత్రిలో

క. దైవాద్వాప్తాప్తించిన
యీ వైభోగంబు జీవి యేలా వదలన్
గావలయు ధర్మ మనఁగా
నీవల్ల నీచెప్పు ధర్మ మెవ్వఁడు చూచెన్

క. అని నాస్తికవాదము చే
సిన జాబాలికిని గినిసి శ్రీరఘరాముం
డనఁ గను లెఱుసెరలుగాఁ
గను బింబాధరము చిటిలి కంపముపొందన్

క. ఏమయ్యా ! సాకేత
గ్రామము మఱిలింప న్నన్నుఁ గానీ యనెదో
నీమనసే యట్టిదియో
సామీచీన్యంబు పొనఁగఁజాలదు వీనన్

చ. పురుషున కెల్లడన్ విషయభోగమే ముఖ్యమయేని యావశ్యం .
బురలిన లేదు భోగ మదియుం గను బాల్వమునందు లేదు దు
ర్మరణము సర్వదా నిలుచు మానిసి మాటలు నేర్పు జంతువై
వరలుట్లకాదె నీ వనిన వాదన వెంబడిఁ జన్నభోగికిన్ ౪౭౨

- చ. ఇది సహజంబు జంతువుల కింద్రియసంచయ మెట్లులాగు న
 య్యది పథమందువేనిని మహానదివారి సముద్రమేగు నీ
 పది యరికట్టి తేత్రములయందునఁ బంటకుఁ దెత్తు వట్లుగా
 నొడుగునా బంట కింద్రియసమూహము నడ్డముకట్టి నిల్పినన్
- మ. ఒదిగించుం బరలోకసౌఖ్యములు పెల్లారిండుచున్ సత్యధ
 ర్మదయాశౌచములందు సత్యము సదారంభంబు సత్యంబునం
 దొడుగున్ లోకములెల్ల నీశ్వరుఁడు లేడొక్కఁడు సత్యంబై యు
 న్నది సత్యంబగు మాట యర్థము జగన్నాథంబు నిత్యంబగున్
- మ. జనకుండెవ్వఁడు పుత్రుండెవ్వఁడు సమస్తంబైన యీధాత్రి పాం
 దెచ భోగింపు మనంగ నే పగిది పాందెం ధాత్రి, యాతండ్రి బి
 డ్డను గానన్ ననుబొందె సత్యమిది యడ్డాదిడ్డముల్ పల్కినం
 దనకున్ మోసముగాక నిత్యమగు సత్యం బేగతిన్ మాసెడిన్
- మ. పరమైశ్వరుపరంపరాగతపరీవాహానుసంప్రాప్తమా
 ధర సత్యంబును బూని నేనును బరిత్యాగంబుఁగావించితిన్
 భరతుం డైనను సత్యసంశయముచే బాధింపఁగాఁబడ్డ యీ
 తెరువై వచ్చెను సత్యహీనమతి చెందెన్ గ్లిప్తలోకంబులన్
- వ. అని మఱియుఁ గోపంబున నిట్లనియె, సత్యధర్మపరాకమములు,
 భూతానుకంపము, ప్రియవాదిత్వము, ద్విజదేవాతిథిపూజనంబుఁ
 ద్రిదివంబునకు మార్గ మని పెద్దలు చెప్పుదురు, బ్రాహ్మణ లీమార్గ
 మ్మున నుత్తమలోకప్రాప్తి గాఁజేయఁచుచున్నారు, ధర్మపథాపేతుని
 నాస్తికుని నిట్టి మార్గమునందున్న నిన్ను గ్రహించిన నాతండ్రి
 కర్మను నేను నిందించుచున్నాను, చోరుఁడెట్టివాడో బుద్ధుఁ డెట్టి
 వాడు, పండితుఁడు నాస్తికుఁడైన బుద్ధున కభిముఖంబుగాఁజరింపడు,
 నీ పూర్వులు శుభకర్మలు చేసి సత్పుత్రుఁషులైనందుకు మీకులంబున
 రోషువుల యాశ్రయంబు కలిగె, నీ వీ యాశ్రయానర్హుండవు
 ధిక్కన్నె ధామచంద్రునితో జాబాలి యిట్లనియె
- ఉ. కాలముచేత నాస్తికులు కాలముచేతన యాస్తికుల్ ద్విజుల్
 కాలము చాలచెడ్డది ప్రకామతపస్సమ చేత! వట్టి హ
 చాలపనంబుఁజేసితిని చయ్యన నీ వరుడెంతు వంచు ని
 క్కాలము నాస్తికోక్తులకుఁ గల్పకకాలము నీవు రానితో కలిగె

గీ. అనినఁ గోపమ్ము తఱుగనియట్టి రాముఁ

గని వశిష్ఠుండు పలికె సుఖంబుగాను

తాతఁ బాబలి యెఱుంగని ద్రాబ కాడు

నీ యజ్ఞాధ్యాభిగమనమనీష గాక

ఉ. భావతమోదతామతము గాంచడు నీదు నయోధ్యరాకకై

వేదతనంబుగాని, పృథివీపతి జ్యేష్ఠకుమారుఁ డెప్పు డు

ర్వీదయితుండు కావలయుఁ బేరిమి నియ్యది నిత్యధర్మ మా

మోదితమైన ధర్మము ప్రభుల్ మనువంశసృపాలు రందున్

క. ఈ లోకసముత్పత్తిక

ధాలాపము వినుము తొలుత నఖిల ముదారాం

భోలోలతరంగమయం

బై లోకాలోకమధ్య మగుఁ బల్లముగా

గీ. ధృతి స్వయంభువు బ్రహ్మ పోత్రిస్వరూప

మంది ముట్టియతో మీఁటె నవనిఁ బైకి

బ్రభుకరుణచేత సర్వచరాచరములు

తెర తొలఁగివచ్చినట్లుగాఁ దరలివచ్చె

వ. ఆకాశప్రభవుండు శాశ్వతుం డన్యయుండైన స్వామికి మరీచి,

మరీచికి గాశ్యపుండుఁ గాశ్యపునకు వివస్వంతుండు వివస్వంతునకు

మనువు, మనువున కిక్ష్వాకుండు జనించి మీ వంశం బేర్పడియె

గా. ఈ వృత్తాంతము నే నెఱుంగుదును బృథ్వీశాను లెల్లప్పు డీ

కోవ్ బెద్దకుమారునందె యఖిలక్షోణీభరం బుంచి ధా

త్రివైరాగ్యముతోవఁ బోయిరి నియంతృజ్యేష్ఠుండ! నీ వొకం

డే విశ్వంధర వీడివచ్చితివి నేడేకాద యెల్లప్పుడు

మహాభారత కిద్దఱుకోడుకులు సుసంధియు ధ్రువసంధియు సానంధి

మిథ్యవాఁ డాయనయే రాజయ్యె నాభాగువ కిద్దఱుకోడుకు అజాదును

సువ్రతుడు నజాదు పెద్దవాఁ డాయనయే రాజయ్యెను

క. పురుషుడ కష్టవి కైవసు

ధరణి గుఱులు ముగియఁ తల్లి తండ్రీయు విద్యా

గురుఁడును వాక్యమూర్తును

పరాభిమంబి యెవఁడును భయంబులు గనఁడు

శా. ఏ నాచార్యుడ మీ కులంబునకు నీకేకాదు, నామాట నీ
 • వైనంజేసిన సద్గతుల్ చెడవు నీ కా వృద్ధ నీతల్లిమా
 • వైనం జేసిన సద్గతుల్ చెడవు నీ కాయితీ సాకేతగీ
 ర్వాణుల్ సారిషదుల్ వచించుట పొనర్పక దుర్గతింజెందవుక

క. భరతునిది పేదగుండియ

భరతుడు మఱి సాధువైన బాలుడు ప్రేమక

• భరతుడు కోరినది సమా

దరించినక సత్యమైనదారియుఁ జెడునే ?

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లనియె

క. మెత్తని బలవంతముచే

జిత్తమ్మును బెసగునట్లు చేసిను సామీ !

• యెత్తిడికిఁ ద్రోవయని నూ

టెత్తుట వలెనా ? ప్రభూ ! యెదేనియుఁ జనునా ?

క. ఆ మువ్వరు గురువులలో

• నేమో చేయుచున నొక్క రిది వలదనినక

స్వామి! ఘటియొకరు, నీ నా

నా మార్గంబులను నెట్లు నడచుట కలుగుక

చ. చెడనిది నీ గురుత్వమును శిష్యుత నాది, గ్రహించియున్న యీ

యొడలికి స్వామియై దశరథోర్విపు డింతవయస్సు నుండియుక

గడిగెను రక్కరించెను ప్రకామతపఃఫల మిచ్చె నట్టి యా

• యొడయని మాట కాదనంగ నూరుపు నాడక నిల్చిపోయెనా?

గీ. అనిన భరతుడు తీవ్రమర్యాదఁ డయిన

స్వామికి ననుగ్రహమ్ము లల్పములఁ బుట్టు

నా ? సుమంత్ర ! దర్భాస్తరణంబు పేయు

మంతియే స్వామిదయ ప్రతీక్షింతు నేను

మధ్యాహ్నం :-

ప్రమదరిద్రుఁ డై నట్టి బ్రాహ్మణు వలెఁ గుఱి మాడ

గురుసులై ప్రాణముల్ కనులకొలకులఁ గుడుపలై యాడ

చీరము కుటీరాంగణమునఁ జెడి ప్రతీక్షింతున యన్న

కరుణ యేనాటికిఁ దాను గలుగునో కలుగునో యంచు

రూర

గీ. అన్నదమ్ముల నిద్దట వల్లె చూచు

చల్లె నిలచె సుమంత్రుడు నంత భరతుఁ

డవున యా స్తరణంబు నా కనుచు నేన

తీర్చికొందు నటంచును దీర్చికొనియె

వ. అట్లున్న భరతుంగాంచి శ్రీరామచంద్రుఁ డయ్యా! నన్నేమి
చేయుమనెదవు?

క. లేవయ్య లెమ్ము సాకే

తావని జని యేలికొమ్ము భారణిపతి పోఁ

గా వట్టి మాట నేయకు

భూవిభుఁడుం బ్రతికినపుడు బాంకఁడుకాదే

మధ్యాక్కట:-

అక్కట బ్రాహ్మణుండైన ననురోధ మది చేయవచ్చుఁ

బ్రక్కల నీ వలె నిలచి ప్రకటమూర్ధావసిక్తుండు

నిక్కమీ గతి రాపుసేయనేరాదు నే రాను గలదె

మొక్కలంబగు ధర్మ మిట్లు భూపతి పోరచి వేడ

అనిన దర్భాస్తరణుండయై యుండి యనె భరతుండు

కని పౌరజానపదులను గన్నారకాదె విన్నారు

జనపతిజ్యేష్ఠపుత్రకుని చనిన యాజ్ఞానిబంధనము

పొనరింపుఁడి యేల మీకుఁ బొనరింపఁ బుట్టదు బుద్ధి?

వ. అంతఁ జౌరజానపదు లిట్లనిరి

చ. చివరలు నొక్కులై తనుకు చెందిన రేకలు గాఁగ, నెప్పుడో

తివుట కవుంగిలై మెఱుఁచితీవయలోపలి సన్న వెల్లులుక

సవురగు నీలిమజ్జె యొక సన్నని చిన్నరి కల్వపూవురూ

పపు సొగసారు రాముఁ గన వచ్చితి మంతియ సేమము నిన్నుడి

ఉ. కాదని యేదో చెప్పటకుఁగాని రథూర్ధ్వహుఁ డంత సాధుమ

ర్యాదుఁడు తండ్రిమాటపయి నాగతి నిల్చెడువాని నేగతిం

గాదనవచ్చు మాపురముఁ గావను రమ్మనజాలమైతి మా

హో దయమాలి ధర్మగుణ మూరక మాయెడ లాచిపట్టెడు

మ. అనినా రాముడు వించునుంటివ కదయ్యా ధర్మసంసత్తు లా
 • డినమాటల్ నను వింటి రెండొడుగ గుండెంబట్టి యోజింపు మిం
 కను లే! హాస్య స్పృశింపుచున్న గనులం గాంతుల్ పిసాళింప లే
 చిన దర్శస్తరణాగ్రలేశములతో జీరాడుఁ బ్రావారమై

చ. జలము స్పృశించి యిట్లనియె శుష్టముగా భరతుం డయోధ్యలో
 పలి పరిషత్తులార! నరపాలుని నెయ్యపుమంతులార! మీ
 రలు వినుడీ! సరోజహితరాజితవంశసమస్తధర్మశా
 ఖలకుఁ బ్రమాణ మీరు విశిఖానిభసాధుమత్రిపభానిధుల్

క. నే నడుగలేద రాజ్యము
 నే నీయనులేద రాజ్య మీ తీవ్రవ్రతి
 • జ్ఞానిధి నెఱుంగను భరతుడు
 తానెవ్వరు తండ్రికాడు తల్లియుఁగాదు

గీ. వనములోనుండియే తీరవలయుఁ దండ్రి
 మాటనేయనువలె నన్న మఱియు మంచి
 దేను పథునాల్గుసమలును గాననంబు
 నందు వసియింతుఁ దండ్రిప లాచరింప

మ. అనినా శ్రీరఘురామచంద్రుడును బిట్టశ్చర్యమై కోసలా
 వని పౌరావలిఁగాంచి యిట్లనియె భూపాలుండు తానిచ్చె గై
 • కొనియెం గై కయు నేడు కాదనుట మాకుంగాదు తేడన్నఁ గా
 దన మేలా? నొలిజేండ్లు చన్నవగుఁ బూజ్యార్థంబులం బోవుటల్

శా. నాకు మాఱుగఁ దానయుండెద నటన్న దానె యేలా! మఱే
 డో! కాంతారమునందు నుండుటకు లేడో! పైడి కాసించి యే
 డో కాంతారమురాడో తండ్రికినిదేడో సత్యవాక్పాలన
 ప్రాకామ్యంబుఫలంబు, మాఱునకు రారామాఱుగా నుండఁగ

స. జనకులు నన్ను బొమ్మనిరి సత్యనచఃపరిరక్షచేయగా
 సనయులకంత యా జనకుదారి రుచించునయేనిఁ బుత్రకుల్
 పానసుపఁగావలె మఱియుఁ బొమ్మనె నెవ్వని వాడు పోవు ని
 న్నును జనుమన్న నేజనుట నూల్కొనుటనొకొ తండ్రివాక్యము

కా. ఏతాద్యగ్గుణకాలి మా భరతునం దింతైన లేశాఘపుణ
రీతుల్ లోచవు మిక్కిలి బిత్తువచః ప్రేయోధ్వపంచారి యు
ద్యోతంబైచను శాంతియిక్క యితఁడోహో నన్ భూత్కారసా
కేతాయాతునిజేసెఁబో పిత్తువచః కీర్తు వనీసంగతా

ఉ. ఈతనితోడ నే ధరణి నేలెడఁ గానవీధినుండి నా
కేతమువచ్చి భూవిభుని కేవలసత్యముమాత్ర చేసితిన్
జేతమునందు దీనిఁ బరిశీలనగాఁ గని సత్యభంగని
ర్వాతనమార్గ మెప్పగిది నా నది చేయుడు మీరు పండితుల్

గీ. కడలిలోపలఁ బైతరంగములు ముందు
దూఁకు లో తరంగములు దూసికొంచుఁ
బోవు వెనుకకు నది యాటుపోటులేని
యాటుపోటులు కలుగు మహాంబురాళి

గీ. తాదృగాశ్చర్యచరితులు తమ్ముఁ డన్న
తత్ప్రసంగమహాశ్చర్యదర్శనార్థ
మరుగుదెంచిన యనిమిషు లఖిలములు
భరతునింగూర్చి యీగతిఁబలుక నైరి

మధ్యాహ్నము:-

ఓయి మహాప్రాజ్ఞ! యోయి యోయి లోకోత్తరచరిత!
ఓయి మహాయశ! యోయి యోయి సర్వోన్నతధర్మి
యాయెడ నీ తల్లియుణము నీగి తా నెనగు మీతల్లిడి
శ్రీయుతం బైనట్టి స్వర్గసీమఁ, దాఁ జెడదె స్వర్గంబు

ఇంతగా సత్యపాలనము నీధాత్రి నెవ్వఁడు చేయు
వెంతగాఁజేసెడు నన్నవిధమును విడిచెద వేల ?
యంతతో రాముఁడే సత్య మెగచిన నెవ్వఁడు మఱల
పొంతనే పోవఁడు సత్యమునకు నీ పుణ్యం బటన్న.

మ. తన పక్షంబున నాడుచున్న ఋషిసంతానంబు భక్తివభా .

— ఋషులొకని నెల్లఁగాంచి రాముఁడు ప్రభుల్ కళ్యాణమూర్తులచిరం
తను లీమాత్రపు మాటయైనఁ గొని యన్నారంచుఁ బాద్యంబు ని
చ్చెను స్వర్గంబు నొస్తంగెఁ బ్రేమమెయి నర్పించె సుధామూర్తియె

వ. అంత నెల్ల ఋషు లట్లుచేయుడట్లుచేయు డని తమదారిఁ దాము
 పోయిన

మ. పడిపోవం ధనము మోనుల వచోభారంబుచేఁ గైకనూ
 నుడు దీసొననుండై రఘూత్తముని తెన్నుంగాంచి నాతల్లి యీ
 యెక్క లేడాయెను నాదుమాట చెడిపోయె మీరును మీరు కెం
 జడలై కట్టిన మాళివీధుల వసీనంచారమం దొక్కరై

నీ పి వ నక్కటలేదు పెట్ట నక్కటలేదు
 వారె వత్తురు ఋషుల్ వారె ధర్మ
 పదమెల్లఁ జెప్పిపోవుదురు తామే, ధర్మ
 మట్టిది యదిచెప్పు నట్టివారి
 యధికార మట్టిది యట్లెకానిమ్ము రా

• జిచ్చిసమాట కానిమ్ము నేను
 బోదు నండ్రిగామమునకు జటాభార
 వల్లలధారి నై వఱలుచుందు
 ననిన శ్రీరాముఁ డిదియేమిరయ్య యనుమ
 తింతు వంతటన యనుమతింప వీవు
 ధాత్రిచూచుట యేమయ్యెఁ దల్లిడిమాట
 సగముచేసెడు సేయవు సగము నీవు

మ. మనముత్సాకులు కోసలంబయిన సామ్రాజ్యంబు సూర్యాంశలై
 మనుధర్మంబునఁ దీర్చిదిద్దుటలు ధర్మంబయ్యె నీ విట్లు లే
 గిన సాకేతము వట్టిబీ డవునురా! కేళీవచోమాధురీ

• ఖని! యన్న భరతుండ చిరగవురేకల్ తమ్మియాస్యంబుగా
 మ తివుటల్ మాగిన గుండెయై చనిన ధాత్రీపాలనాధర్మ మిం
 తవు నీయందునఁ, గాని నాయెడల లేళాకృష్టియు లేడ నీ
 యవని నీ చన్మదెంచుదాఁక భవదాఙ్గాయత్తుడై పాలనా
 వ్యవధిం బట్టు మటన్న బట్టెదన నీయందైన దాస్యంబునక

ఉ. నాడెపు డానొ నీచు పదునాల్గవపుల్ తిరుగాడు టప్పుడే
 యూడిపడంగనువలె నయోధ్యను మువ్వరు మీర లొట్టుగా
 నాడిన నీ ధరావలయమందున నీకును మాటుధర్మముం
 జూడ గ నొప్పికొండు మధుసూదన తేజము కౌలుగొంచుచు

బ. అనిన రామచంద్రుఁ డంగీకరించిన

భరతుఁ డిట్లు అనియెఁ బ్రభువ! చూడు
మొంటివాఁడ నేను నుర్వి నేలుట యెట్లు
అనిన నద్ది యేమి యనియె స్వామి

వ. అంత భరతుండు 'ప్రభూ! నీ వీ మణిశేఖరపాదూయుగరి బభ్రో
హింపు మన రాముం డధిరోహించె నవరోహింపు మన సహో
హించె నవి నాహస్తంబులం దుంపు మనిన నుంచె; భరతుండు
వానిని శిరస్సునం దిడికొని స్వామీ! నీవు పదునేనవ యేట
మొదటి నెల మొదటిదినమున నయోధ్యలో దర్శనం బీయకున్న నే
నగ్నిప్రవేశంబు చేసెద నది యంతియేకదా యన శ్రీరాముం
డంతియే యనె, భరతుండు సర్వాయోధ్యకు బయలుదేరుఁ డని
చేయి వీచి వెనుదిరిగిపోవ నారంభించిన

కా. సర్వాయోధ్యయుఁ గైకయీసుతునితో సాగె సుధాకా రికి
పర్యాంభోనిధి వోలె రాముడు దృశాపర్యంతతీర్ణాంశుడై
హార్షికల్పితచాపకోటియుఁ గుటీమండ్రపవిష్టుం డుభా
రార్వక్కిష్టపయోధివీచివలెఁ దూఁగాడెఁ మునోవీధిక

ఆ. జనకరాజదుహిత చనుచున్న బంధుల
వంక నొక్కకన్ను పల్లకుటిక
వాటనీమ నొక్కవాలికకన్నుగా
నిలచియుండె తెల్ల వెలుచు కనుల

క. చనుచున్న ముగురుతల్లులు
చని యడుగులు నాల్గ్గిరిగి ఒనక జంగని క
న్గొనలను నిండిన నీళ్లుల
జననేరరు మాటలాడఁజాలరు బరునై

ఉ. ఏమొయినైన వట్టిసివ ముక్తివడైవడిఁ బోవుచున్న నే
శామతానీయమండలమునం బెనుదవ్వయినంత నందుకో
లే మని పొగిపోయిరి హాలీకృతదృక్కుల భాతికన్యన
నీమృదుస్పృహిక్షి తెమలించుచు బెల్లలు పెల్లలెచన

గీ. అగ్నిగృహమునందు నధిమార్పి ధనుసున

నొరిగి యల్ల నిలచియున్న రాము

సేన కరిగి యున్న సామితి యాద్యుడా!

చిన్నవేళ నాకు సెల వొసగుము

చ. భరతునితో క్షమింపు మని పల్కి యిదే జనుదెంతునన్న ని

ధ్వరముగ నట్లనే యనియె రాముడు, వెన్నును వచ్చుచున్న యు

ద్ధురగతి లక్ష్మణుం గనుచు దూరమునందున సేన యాగినన్

భరతుడు నాగె లక్ష్మణుడు వచ్చె నొకొక్కరు నిల్చి చూచుచున్

గీ. అన్న యేమైననుం జెప్పుమనియెనేమి

యనిన భరతుండు కాదుకాదయ్య సేన

వచ్చితిని నీవు సేనతో నచ్చునవుడు

సన్నధూళి వింటికిఁ దెరచాప యెత్త

కా. సేనాసంకులమైన రావము ధురాక్షేపంబుగా వాయువీ

ధీనిశేణిక నేమొ చూడు మనె ధాతీస్వామి, చెట్టెక్కి నీ

సేనాసాగర్ మేనుజూచితిఁ బురశ్రీకోవిదారధ్వజం

బై నన్ నీ వని చెప్పి జెట్టు దిగి యన్నా! యేమియం చాఁజితిన్ ?

చ. భరతుడు సేనతోడ మనపైఁ జనుదెంచెడు దాఁజిగాఁగ ను

ర్వరసిరియరెడు ని నొడిచె బాలసురాలగు తల్లి, వీని కు

ర్వర యది మూత్ర చాలదటె రామునిఁ జంపంగ వచ్చుచుండె నీ

యిరవున వీని సేన వధియింతును తొల్లటితప్పు దీరగా

మ. సెలవొక్కింత యొసంగుమీ చమువు రాశీభూతముల్ పెంటప్రో

వులుగాఁ జేసెద నన్న నేమనియె నా పున్నాగ మాభూమిజా

బుజుతార్యమమూర్తి పర్వరఘువంశప్రాణభూతుండు నీ

తలనే పుట్టెనె యిట్టియూహలు సమస్తప్రాణిలోకంబునన్

మ. అవు నిమ్మంటక మేలి రాజ్యమును జేయరాదు భూజాని తా

నెవఁడో వాడు, మరింతతప్పు కల దేమీ కైకయినూనునద

దవిరామంబగు నీదుకోపమె మఱింతై యింతయై యేమి యే

మవునో యాగి గ్రహించు నోర్మి కనలేదాయెన్ విచిత్రంబుగా

శా. అన్నాదమ్మలయందు స్నేహములులేవా లేకమాత్రమ్ము నా
కన్నన్ నీకు విరోధియా భరతుఁ డాకాంక్షాపథంబెల్ల నీ
దన్నట్లే వచియింతు వాభరతుఁ డేమి వచ్చెనేనన్న నీ
యన్నట్లే పొనరించునేని నపుడౌ నారీతి మాహింపఁగ

క. ఒక తల్లి కడుపునం బు
ట్టకపోవుట యంత చేదొ డక్కిన యొకతం
డికి నైన మేల్మీదగు పు
ట్టక చాలదొ ప్రేమయది కడున్ సహజమయ్యే

శా. నీకంటె భరతుండు నాయెడల నెంతే భక్తుఁ డీవార్తయున్
నా కంటెదెలియంగలాఁ డెవఁడు చింతామగ్నుడై వచ్చున
న్నా! కైకోవె! ధరిత్రీయం చడుగ న న్నా సాధువున్ నీ వహ్లా
నీ కోదండముచేతఁ జెక్కెదవు చన్నే యిట్టియాలోచనల్

క. ఈపగిది నన్నచెప్పిన
నోపి త్తమింపు మని యడుగుచుంటిని నాఁడున్
ఈపగిది నీకుఁజెప్పుచు
నోపి త్తమింపు మని యడుగుచుంటిని నేఁడున్

గీ అనిన భరతుండు నేను ని ష్నెడుగవలసి
నట్టిది త్తమాపణమ్ము న న్నడిగె దీవు
నన్న! సౌమిత్రి! నీవు నాడైన భార
మెంత మోయుచు నుంటివో యెఱుంగలేవు

ఉ. అమ్మ సుమిత్ర యీ రఘుకులాభిలభారము మోయుచుండ నా
యమ్మ యెఱుంగునా! తెలియనాడఁగ నామెకుమారుఁ డీవు మీ
యమ్మయు నీవు కేహములయందు వనమ్మునయందు సర్వభా
రమ్మును రామచంద్రవిధురస్థితి సంగత మూఁగుచుండఁగా

క. నీ వడుగరాని దిదియును

నే వినరానిదియు నన్నయెదురుకనున్ ని
న్నీవేగునీ ఋణమ్మును

భావినుస్సులను దీర్చువాఁడను సుమీత్ర

ఆ. అనిన లక్ష్మణుండు నవు నవు నా కప్పు

పడితి నీవు నప్పుపడితి వీవు

ననుచు ననుచు నీరసు నాడించుచుంబోయె

వెనుకనుండి యట్టె కన నయోధ్య

చ. భరతుడు రామచంద్రపదపద్మమునందున వీడికోలు ని

ర్భరముదమంది కై కొనినవాడును లక్ష్మణు నిట్టిపోకకు

డెరలు తెరల్ తెమల్చికొని తేరినకన్నుల బాష్పవారి ని

ఘరముగ నందె యింకిచనఁ జూచె నయోధ్య వనాగ్రమార్గముగా

క. ఆ పశువులు నింటిమొగం

బై పయనముచేయ నేల యదలుప నెవఁడో

యా పశువుల నదలుపఁగా

శ్రీపతి రఘురామునందుఁ జిత్తము కలిమి

ఉ. ఈజన మింత యింతవన మెప్పుడు దాఁటెనొ సూటిగా భర

ద్వాజుని యాశ్రమంబు కనవచ్చెను వచ్చిన రాసుతుఁ భర

ద్వాజుడు చూచి రాఘవుఁడు వచ్చెనొ యంచడుగంగ వచ్చె స్వా

మీ! జగదీశ్వరుం డని మునీంద్రునకుం గనిపించె బాదుకల్

వ. అంత భరద్వాజుం డిట్లనియె

కృ. మీ యన్నదమ్ము లిద్దఱు

మీ యన్నాదమ్ము లననుమేయగుణమణి

స్థాయత్కిరణములు సుధీ

ధ్యేయులు ధరణీపురాణధృతికిటిమూర్తుల్

వ. మఱియు న మృహాముని యిట్లనియె

క. రాలేదా యన మఱియును

రాలే దన వీలులేదు రాముడు శిశిర

ప్రాలేయబిందుపాత్ర

శ్రీలుక్మణుధాదయావశీకృతుఁ శగుచు

ఉ. ఆయన రాఁడటం చెఱియెనా! యనఁగా నినుఁ బోవ నేల యం

చాయెడ నిన్ను నాఁప నను టాపిన నాఁగెదె నీవు నీవునుం

బోయినదానికిఁ ఫలము పుట్టెను, పుట్టిన యీఫలంబు బ్ర

ధ్నాయతమండలంబు వెలుంగారెడుదాఁక శిలాక్షరంబుగా

వ. మఱియు న మ్ముని యిట్లనియె

క. మా ఋషు లన్నను నీకును

మీ రామున కింత యింత మెత్తనితలపుల్

కూరుట వేదాధ్యము చే

కూరుట యాచరణమార్గకూలంకషమై

గీ. గంగయొడ్డున గుహుని వక్కణముకెలన

గుహుని దిగబడు మని కైకకొడుకు కాద

యోధ్యవత్తు నటంచు గుహుండు తుదకు

గుహుండు వారలతోడన కూడిచనియె

చ. కనులకు దట్టమైన పొరక్రమ్మిన యట్టులఁ గాననై యయో

ధ్య నిబిడఘోరసంతమనమై సరవారణఘోషహీనమై

వినమితవృక్షపత్రమయి వీధులఁ బుర్వ చరింపరాక చూ

చినఁ బురమెల్ల శస్త్రమయి చేటును బొంది వివర్ణ మైనదై

కృష్ణభగతి.

ఒకవంక గుడ్లగూబలు కను లుఱుక నులికి కూయుచు నున్నది

యొకవంక నెలుకలు త్రవ్విన యముకగాడెల ప్రక్కకలుగుల

నొకయోగము కదలక మెదలక యులిపిరిగాలియు నోర్వరాక

చికిరపుఁ గన్నుల నిశ్చలమా బిడాలముల భీకరమైనది

పెరిగిన చీకట్ల క్రమ్మికకుఁ బేర్చిన రాతిరివలె నైనది

హరశిరశ్చూడావిభూషణ మవృతకిరణుని యనుగుపెండ్లము

తరుణి రోహిణి గ్రహగ్రస్తత తనుకుమాసినయట్టు లున్నది

బెరసిన దుఃఖంపుఁబొంగులకు విడిలిన యంగగములు నైనది

ఉదవసానీయేష్టి జేసిన యువరి యజ్ఞాంగణము వోనిది

నదము నెండల కెండినట్టిది నాకబలికళ వేసినట్టిది

మొథలు నఱకిన పెద్దచెట్టుయి ముంగిలింబలె బాపు రనునది

కదలు పడగకు బెత్తెడడమున ఘోరమాఁ బెనుదాచువోనిది

లీనసాదామనీజలదక్షిణ శ్యామలరేఖాకృతి

లూనపత్రకవృక్షావళిలులితశైశిరవనాంతాకృతి

ప్రాణనిర్వాణాన్వేషావిభారహిత బాంధవముఖాకృతి

శ్యేనీచంచ్వాహతిప్లుప్లుశీర్ణసంధి రాజిలవైఖరి

పరశురామప్రీతిః బాందిన పానశాలవిధాన నైనది

విరహితాఖిల వైణికస్వరవిధురరేఖాధూత మైనది

తరుణికంకణికిణీస్వర తాళమానము నేదియున్నది

యరయ నష్టపదవిభూషణులైన పురుషులు కానరానిది

అచటి వాతాయనము లందున నగురుకోలకకుందురుష్క-

ప్రచురధూమవిసారిరేఖావాసనావిరహితము నైనది

యచటి వాతాయనము లందున నాత్మేశ్వరభుజాగతచిబుక

లాచితలజ్జలు బాలగేహిను లూఁగి చూడఁగరాక యున్నది

సమయంబులంబలెఁ దమ ముద్దుపేరుల మొదలిరెండు

క్షుర ల్పలికెడు చిలుకపడుచుల సవ్వడియు ముంగిళ్ళుల విసబడ

దు, రామ! రామ! యాయయోధ్యుడు దొంగలుదోచుకొన్నారేమొ

ధరాఖండ మ్మిది దుర్గైవతమ్ములు మోచుకొన్నారేమొ :

తాదృశంబగు నయోధ్యాపురిఁ దాను భరతుఁడు ప్రవేశించెను

తాదృశంబగు దుఃఖమయహృదిఁ దాను భరతుఁడు ప్రవేశించెను

తాదృశంబగు రాజసాధము తాను భరతుఁడు ప్రవేశించెను

లోదిగుల్ మొగమందు దెవ్యము లొంగిపోయిన యెడఁద భరతుఁడు

గీ. మఱి యయోధ్య చూచినదాది మాటలపలుకు

లేక హృదయసముచ్చాతశోకభార

వివశుఁడైనట్టి భరతుఁడు వెడలి వెడలి

శిరసుపైఁ బాదుకలతోడఁ జేరి నగరు

గీ. రత్నసింహాసనంబున రామచంద్రు

పాదుకల నుంచి డస్సినవాఁడు వోలె

ధైర్యగుణ మెల్ల వదలి సంతాపలగ్న

వివృతవదనుడై దుఃఖించె వెక్కి వెక్కి-

మ. కలగుండై పడియున్న కైకకొడుకుం గైకో సమాశ్వాసవా
క్కుల మిత్రావరుణి సుమంత్రుగని నాకుందాఁక ! తాతా! ధరా
వలయేఘం డగు రాముఁ దెచ్చికొను సౌభాగ్యరయి లేదాయె నా
తలనే కట్టెను దల్లిమాటబగువంతఁ దెచ్చి వంతంబడఁ

ఉ. ఎచ్చటి వారలు రఘుకులేఘండు శ్రీరఘరామచంద్రునిం
దెచ్చు నిజంబుగా ననఁగఁ దెచ్చెడువాఁడును బోలెఁ బోయి తాఁ
దెచ్చెనె రామచంద్రు నరుదెంచునో రాముఁడు నంత తేలికై
పోచ్చెనుయైన యీ భరతుపోయిన ధీరత యెల్ల వమ్ముగాఁ

ఉ. వెక్కస మబ్బు ! తెత్తు నని వెల్లెను వెల్లినవాఁడు తెచ్చెనా?
యక్కట ! తాను దేఁగలిగెనా ! కలుగు రఘుదేవుఁ డందు వే
టొక్కఁడుగాఁడు తా నడవి నుండగ జన్మము నెత్తెనన్న యా
యొక్కడి సామి? యీభరతుఁ డెక్కడ? తెచ్చట యొక్కడో ప్రభులో

మ. తలపై బాదుక లుంచి కాల్చడకతోఁ దావచ్చెనే గాని కో
సలముల్ తన్నును గాంచి యే మనుకొనె నంధ్యాచలస్థిరదా
వలిరేఖాపరిరంజితారుణజటాభారంబు నీ కావిశా
టులు రక్షించెను నన్న వారల క్రుధాటోపాబు లోపింపఁగ

సీ. ఈ యెల్లవిలయంబు మా యమ్మచేసిన
దని యామెనే యందునా ? రఘూధ్వ
జుండు నే నైపోయి యో స్వామి రమ్మన్న
నతఁడు రాడని యందునా ? వనాంత

మందు మీ రెల్లరు నాయన పక్షమే
యాడిరి మీ మ్మందునా ? కొడుకును
న న్నెంచని ధరితినాథుని సత్యవా
క్యనిబడ్డుఁ బిత నందునా ? యెవరిని

ననఁగ మీ రెల్ల గురుపద మఖిలదోక్ష
వీరమయ్యె గనిష్ఠతావిధురజన్మ
మనన భరతుని సాంత్యనవ్యాపృతోక్తి
నల వశిష్ఠసుమంత్రులు నాడుకొనిరి

న. ముఱల భరతుం డిట్లనియె

క. ఈ పాడువడిన, సాధు

• శ్రీ పాసిన, రామచంద్రమృదుతనుసుషమా
కూపారభంగమేదిన

యీ పట్టిణ మెవడుగాని యెవఁ డుండు నిటఁ

గీ వెడల్పినాఁడయ్య! భరతుండు వెడల్పినాఁడు
తెచ్చినాఁడయ్య! భరతుండు తెచ్చినాఁడు

• పాదుకావ్యాజమున రాజ్యభార మెల్ల
మఱలఁ దానే వహించెడు మాట నిజము

మ. పదమా! యోయిసుమంత శ్రీరఘుపతిప్రార్థోగ్రతేజోభరా
స్పద మైక్యోకుసృపాగ్రపుత్రధరణి సాకేతముఁ నిల్పుటా!
పదమా! పాదుక లిట్లె మోసికొనిపోవంగావలె నాకుఁ గా

• నిది పాకేత మిదేల పోవుదము నందిగ్రామమం దుండఁగఁ

క. నే నిందుండను బదవ

• య్యా! నందిగ్రామమునకు నచ్చట నారో్య
పానహముల్ భజించుచుఁ

దా నయి యూర్పుండు వచ్చుదాఁక సుమంత్రా!

శా. శత్రుఘ్నుండును నేను మే మిరుదెసల్ చామికరోద్యత్సరుల్

• వేతంబుంగొని చామరంబుంగొని నేవింపంగ నీ పాదుకల్
ధాత్రీపాలన మాచరించు సముదాత్తప్రార్థశంకూజ్జ్వల
ద్వృత్తస్థారశిఖామణివధలు నర్తింపంగ మత్సేవకుఁ

వ. అనిన మంత్రులెల్లరు నీకు మీ యన్నయెడఁ గల ప్రేమ కిది ప్రేమగో

• యని యనుమతించిన బాదూయగాధోభాగఘట్టనమున నైన కిణ
ములు కుదురుగాఁ దలపై ననుమతించి శంఖభరీపటహాదివాద్య
స్వనంబులు సాలంకారముఖాటోపాసేకపంబులుఁ గళ్యాణపల్వ్యా
రంజితమహాశ్వంబులు రథంబులు వెంటరాఁ గామగోటిప్రభావైఖరి
భరతుండు నందిగ్రామంబుఁ జేరి పాదుకాపట్టాభిషేకంబుఁజేసి

శా. యుంకారాకృతి సామగానములతో శైవాలినీగీతికా

లంకర్మిణమనోజ్ఞనాదములతో లావణ్యరేఖానిరా

తంకంబై చను పాదుకాయుగముఁ బ్రోద్యత్సింహవీరమ్మునఁ

శంకాపేతముగాఁగ నుంచి రఘువంశస్వామిగాఁ జూచుచుఁ ౩౩౬

సీ. మేలుకోవే స్వామి ! మేలుకో నాస్వామి

గా యని వందిమాగధులు నగుచు

నస్వప్నసుఖనిద్రయైనదా భద్రమా

యంచును సౌఖ్యశాయనికుఁ డగుచు

నేవేళ నే యాజ్ఞ యిచ్చునో ప్రభువంచుఁ

గొనకంట లాలాటికుండు నగుచు

ధాత్రిసంవహనవార్తలు వచ్చి స్వయముగాఁ

దెలిపెడు నభ్యమిత్రీణుఁ డగుచు

నంచితక రాభిమర్శనవ్యగ్రపాణి

కూర్కవేళకు సంవాహకుండు నగుచుఁ

బ్రోది నొకటయి యొకటి కాలేదొ భరతుఁ

డావృతసుభక్తి బాదుకాదేవతకును

సీ. ప్రొద్దుననే లేచి పులికాపుపెట్టును

నింబరసాభిషేకంబుసేయు

తడియెల్లఁ బావార మిడి మార్చనముసేయు

భక్తితో బీర్గుబుపైని జేర్పు

సేవకుల్ తెచ్చిన పూవుల నచ్చించు

ధూపదీపాదులతో యజించు

నలఱ సహస్రనామార్చన గావించు

నైవేద్య మిడిన యన్నమ్ముఁ దినుచు

ఊర్ధ్వసంవ్యానమును గటి కుగ్గగటి

నిలచి సాష్టాంగపడి నొసల్ నేలతాఁక

— లేచి స్తోత్రమ్ములను బాడి లీన మగును

గురమభాగవతుం డైన భరతరాజు

ఖండాంతము

గీ. ఇద్ది స్వామి! ప్లామాఖండ మిద్ది పరమ
మైన స్వామి నీ స్వరూపావగతికిఁ
బాదు చంద్రమాళీశ్వరప్రభువు స్వర్గ
కీర్తివిజ్ఞాననిధియు మత్కృతపస్సు

చ. అకట! ప్రతీపనంస్థితికి నైతిన యీగతి నాదుతల్లకిందుతీ
రు కెడపి తొల్లినాటిది స్వరూపజగత్తునఁ జేతనత్వ మో
డకయ క్రియాజగత్తున జడత్వము వైఖరి చేసిపెట్టవే
ప్రకుపిత శైలరాడుహితృపాణినిమిలితలోచనచ్ఛవీ!

ఖ రి ణి.

హృదంభోజాతాంతర్ద్రవ మధుర్గురీశ్రీకృతమహా!
సదాఽధర్మక్రీడద్దనుజపరిషజ్జాల్మతమహా
మృహారీకృన్మాయాఘటితటవారిజ్వలదిరం
మదోద్యత్కాసారాకలితసుషమామంజులరమా!

గీ. ౧౧

క. శ్రీపతి వాణీపతి కృత
రూపాన్వేషణవిధానిరూపితత్వా!
పాపవనీదహనశిఖా
వ్యాపారమహస్క! శత్రుహ! విశ్వేశా!

సీ. చిత్రకూటోద్భావచిక్కణతరుపత్ర
కాసితచ్చాయల యదుపువలన
నీలాంబుదోదరస్నిగ్ధమా రఘురాము
దీర్ఘరతనూకాంతి తెగువవలన
హ్మ దేవతామూలగర్భశై శిరరేఖ
లలము జానకి కంటివాద్దవలన
మాల్యవతీపయోమధురశై త్యవిమిశ్ర
మగు గాలిచాళ్లుల యరవవలన

నొడ్డుకొని యొడ్డుకొని సందులున్నయెడల
దూసికొని నూదులంబలె మోసులారి
తరణిజరరాతపమ్ము లుద్ధరము లగుచు
బర్ణశాలాంగణమ్ముల బారుడొచ్చె

సీ. పొరయించికొను నెండపొరలకు బరిదీన
లోచనేందీవరాలులిత యగ్గుచు
నెటి నొంటికాల్చిపై నిలచిన నిలుకడ
కోర్చి యొక్కొక కాలు మార్చుకొనుచు
గతదినమ్ముల యసంస్కృతి గరుకెక్కి మూ
దుకు సాగు కురు లెగ్గదోచికొనుచు
- తడినీళ్ళన్నానాలబడి యేకభుక్తముల్
బడి చిక్కిచను మేను బట్టుకొనుచు

దూరదూరము చన్న బందుగుల వంకః

గనులు సనసన్నగాఁ జేసి కనుచునున్న

మేదినిజాత్యఁ గాంచె సౌమిత్రి తిరిగి

పర్ణశాలకు వచ్చెడువాఁడు తాను

గీ. అరిగి లోనికి నగ్నిగృహంబునం ద

ధిజ్యధనుసున నొరిగి దృగ్గీ పనిశ్చ

లత్య మొప్పెడు మాతృహేలావిచారు

వన్నకుఁ బదాభివందనం బాచరింప

ఉ. తా రఘురామచంద్రుఁడును దమ్మునిఁ గాంచి విదేహజాతకై

శ్రీరుచిరంబులౌ కనులుఁజెండఁగఁ గన్గొని నాల్గువైపులఁ

ధారణికుఁతునుం గనక తమ్మునిఁ గన్నులఁ బృచ్ఛచేసి శా

లారుచిరంగణంబున నిలంబడి యుండఁగఁ గాంచె నేగుచుకా

ఉ. బందువు లెల్ల రిప్పగిది వచ్చిరి వెళ్ళిరి దానఁ గొన్నెగుల్

హిందిన గుండయై తరుణి పోయిన దారినె చూచుచుండఁగాఁ

గొడదలఁపంది స్వామి యనుగుంజవరాలి మనస్సుఁ దేర్పగా

సుందర మొక్కయూహ పొడసూపి వనిబెడపట్టి యేర్గుచుకా

క. దూరముగా నేఁగి వనికా

వా రేగిన దారిఁ దిరిగి వచ్చెను మృదుమం

దారూఢభాసవదనుఁడు

శ్రీరాముఁడు సీతతోడఁ జెప్పుచు వచ్చెకా

క. నిను వదలిపోయినా మని

యనుకొను చున్నార యత్తలందఱు నీనుఁ దో

కొనియైనఁగాని పోమే

యని నారల్గు వగచు చుండి రంభోజాక్షీ !

ఉ. అప్పుడు పారిసవ్యులు చలాచలవారిధి ఘనపుంజముల్

చప్పర మొక్క మల్లియల జాజులవెల్లని రేక విప్పు లా

యప్పటి వారికన్నులు నతానతప్రాగ్గనావలంబిసాం

ద్రాపుతినీరద్రప్రథమదర్శనముగ్ధమయూరపింఛముల్

క. ఆలోలలోచనాంశులు

లీలాలంబితకరాంగుళీకము గాఁగఁ

హేలాయానముగాఁ జని

రేలాస లక్ష్మీవనీనీతూపేక్షఁ

చ. కుటజలతాంతపాళి యెలగోలుగ సన్ననిరేక లాఢ్య యు
త్కటముగ నవ్విప్రాయ నెనకంబుగ నూగినలాడు మల్లికలే
నటమదబంధరచ్చలమునఁ దెరు వడ్డగ వచ్చివచ్చి ముం
దటికిని వందమంది మఱదలడు పరాచిక మాడినట్లుగఁ

క. మృదుమందహాసమున భూ

మిదుహిత మృదుపాణిలతల మేకొని తొలఁగం

గదియించుచుండ రాముఁడు

విదేహరాజ్యప్రచారవిభవముఁ గంచుఁ

వ. పోయి పోయి తచ్చిత్రకూటప్రత్యంతథాతి వెండివన్నెల నెతురు
వన్నెల పసపుపచ్చని తొంగరువన్నెల నెలరాలజగుల గీరిధాతుదేశం
బులఁ దిరుగుచు మాపులు నేరేళ్లు లొద్దుగలు ప్రియంగులు పసనలు
మారేళ్లు రేఁగులు మోరలు లూడిగలు నెమ్మిమాఁకులు వెదుళ్లు
నిప్పతరులు వెలఁగ లుసిరికలు మొదలయిన బహుపుష్పీతవృక్షముల
నడుమను బుంతలను జూపి చెప్పఁచుఁ పోయిపోయి

నీ. భర్తల యాజానుబాహుగాఢంబులు

తొంగలికన్యగిళ్లు దుసికిలించి

రచుణకవోషాధరస్పృష్టిమధురచుం

బనము లర్థంబునఁ బరివారించి

నాథహేలాపాంగసాధుహస్తాగ్రచే

లారీచలకరణయత్న మోఁగి

విభుకరాగ్రసరోజవిధుతపయోధర

సమయైకసమయత జలదరించి

చిత్రకూటదరీకేళి సిద్ధసాధ్య

యక్ష కిన్నర కామిను లరుగుదెంచు

జానకీరాములకును లజ్జావిమిశ్ర

భక్తి నొడ్డిగిలఁ నతుల్ పట్టుచుండ

మ. భరి తేందీవరపుండరీకవిలసద్భాగీరథీగంధబం

- ధ్వరసాధోలహాటికీరీటమణిబంధుప్రౌఢసింహీరభా
స్వరసంభాళశహంబులై యనిలముల్ వచ్చెన్ ధరాకన్యకా
దరవత్తోఁంశుక బంధసంశ్లేఢనవ ర్తస్నేహసంస్కారముల్

ఉ. పెట్టిన వేదివోలెఁ దలపెట్టిన కోరికవోలికన్ శిలా

- పట్ట మొకండుఁగాంచి రఘువంశమహేశ్వరమూర్తి తా జగ
• త్పట్టపురాణికిన్ శ్రమము వాయుగ నచ్చటఁ గూరుచుండి యి
ట్టు చరించు చిట్లనియె నాననతైత్త్యము కొంతతోఁపగన్

క. ఈ చిత్రకూటగిరి శో

- భాచాండ్రీవాహినీప్రభావము మృదులి
స్సాచారణకవృషస్యం
• తీచార్చిక్యముల వన్నె దెచ్చిన దతివా !

గీ. తెఱవ ! యీ కొండగువ్వగు త్తికలు తుంగ

- ముస్త పులిగోరుచెట్టుల మునరు తావి
• యావి వదలెడు లోపలి ప్రాణములకుఁ
బరిహరించిన సౌఖ్యముల్ పాదుకొనఁగ

శా. ఏతత్సుందరకందరాంతరములన్ హేలామహేశాను లాః

- పాతోత్పాదితబ్రహ్మలోకులు మహానాచయముల్ స్థాండిలుల్
చేత స్తస్సంభనమాతరిశ్వయము లక్షిప్రోతపూషుల్ స్పృహ
• పేతుల్ నిల్తురె ప్రాగ్రహారజలముగ్నిస్తారలోలాలకా !

వ. అని శ్రీరామచంద్రుం డొక్క-ముహూర్త మూరకుండి మఱల

- నిట్లనియె

క. నీవును మా సౌమిత్రియు

- నా వెంబడినుండఁ జూచినావో లేదో
యా విశ్వసర్యవైభవ
• మావిష్కృత మైనయల్లె యతివా ! నాకున్

మ. అనినన్ జానకి రామచంద్రుఁ గని హాసాంకూర మేపార ని

- ట్లను సాకేత మదెప్పుడో తిరిగిపోమా ! తాతపాదున్ వశి •
ష్టునిఁ బ్రశ్నింతు నరుంధతవ్యపయి దచ్చుద్ధాంతరంగంబునం
• దున నెట్టే ననుమానముం దగిలెనా తోర-బు నీ కంచునున్ ౨౨

క. నే నొకదానికిజూచితి

మానసమున వేటుగాఁగ మన్నింతువు నీ
వైనను నా లోనను నీ
వైనను నీలోన నే నయారే! కానా ?

గీ. నిముసనిముసమ్ము చూడక నిలువలేరు

నిన్ను నత్తలు మువ్వురు నిన్ను వదలి
వారు పోవఁగ వారల భాగ్య మెల్ల
స్వార్థపరురాలనై నేన యాచికొంటి

మ. కితవప్రక్రియ రామచంద్రుడు నరాంగీ! వ్యంగ్యసర్వస్వభా
రతి! నాలో మఱి యిట్టలా! యయితి వారా! యన్న భూజాత నా
మతికిఁ దాఁచుట చేతకాదనిన నీ మాత్రానికా కోప మం
చతివం గొగిటఁబూని నవ్వులని యూరార్చెం బ్రభుం డంతటన్

చ. నిశితగరుత్ప్రచాలనసస్త్వనభాస్వర దేవవాహినీ

శిశిరపుష్పత్పరంపరలు చిందుచు వచ్చెను బొణ్ణ బొణ్ణ రర
చసితమృణాలనాశశకలాంతరఘట్టనమాచివాక్కులై
దిశలు సితచ్ఛటాపరిణతిం గనఁ గ్రౌంచవిహంగసంఘముల్

సీ. నీ చేతిరాళ్లులు నా చేతిపూవులు

పట్టించి బలవంతపెట్టి సీత
నవ్వించికొన్నట్టి నాథునియెడ సుప్ర
సన్నయై ప్రేమాబ్ధి జనకదుహిత,
హృదయాళు నీలలోహితహా క్తికోష్ఠీమ
మమృతాన్నకూలంకషాంబుమజ్జ
నాతిథౌతాపఘనాధికదర్పమ్ము
లీకౌంచములు టెక్క లెత్తి నీరు

చిలకఁగించెడు మనపైనఁ జెలుగాడె
యింత దర్పము లైనను గృతసురాంబు
నేవనము చేయువారికి శ్రీవిసీల

పాఠిధరముగ్దమోహనాకార! యనిన

క. చెట్టాపట్టాలు పుడమి

- పట్టియుఁ దాఁ బూని గంగపట్టెకుఁ జని నీ
రాట్టములఁ నీటిబెగ్గురు
పిట్టలు తల దాఁచుకొనుచుఁ బ్రియుమున నునికె

శా. గాణేయత్వము దాటిపోవఁగను గంగాభిన్నకూలంబులన్
• బ్రాణాయామము లూని కొందఱు శరీర క్షేమముంగూర్చి క
• థ్యానాపేతముగాఁగ గొందఱును భల్లక ప్తదేహుల్ వనీ
వేణీకంటకితోపబర్హులు మునుల్ వ్రేలాడుచు గొందఱున్

ఉ. అన్నియుఁగంచుఁ బోవుచు జనాభిలదూరగ మొక్కరేవునన్
దిన్నెలుగాఁగ నొడ్డునను దీర్చిన రాలు గలట్టి చోటఁ బైఁ
• జెన్నగు వారవాణములు చేరిచి యొడ్డున, నీట దూకి ర
మ్మున్న భయంబు వొందు జనకాత్మజఁ గేల్లాని లాఁగి వాహినిన్

• నీ. మునుఁగుచుండిన భార్య మొగి నంసభాగంబు

నం దేనుఁగు మృణాళ మట్లు పూని
ప్రక్క నీదుచు నున్న భార్య నేత్రంబుల
హర్యక్షపతి శిశునట్లు గాంచి
పెనఁగుచుండిన భార్య పృవ్వవంశోర్ధ్వమ్ము
న గరుడి యమృతమ్మునా గ్రహించి
వడిఁ గొనిలించినభార్య నొక్కకరాన
జారు బిడ్డను తల్లిసరణి నూని

చిన్నరి నయాటగా నీరు చిమ్మి చిమ్మి
లీలగా నీరములు పుక్కిలించి యుమ్మిసి
వారిజాతనికుంజప్రవాహచలిత
వారిజాతసుఖాననల్ వలచి వలచి

వ. తత్కాలవేగసమాయాతవివృతవదన నొక్కమొసలిం గాంచి

శ్రీరామచంద్రుండు సీతాదేవి నొడ్డున దూరస్థిలాతలంబున నునిచి
పతితోందరఁ గాంచి యేమికారణ మని యడుగుచున్న యామ
కేమియు లేదని సమాధానంబు గావించి మఱల జలంసుఁ బ్రవేశించి

మధ్యాహ్నం.

ప్రళయవేళాపరిభ్రమణ బంధురబ్రథ్నాత్మజాత
విలయగదాపాతవిధురవేగదర్శకరపుచ్చ
కలితతాడనఘోరఫణితి గంగాంబుఘట లెల్ల గలఁచి
యలజడిం గావింప మొసలి యాతని నండఁగాలేక

మ. సుడిగుండంబుల నైనఁ ద్రచ్చుకొని చొచ్చు గ్రాహ మాభీలగా
రుడవత్కొంతవిశీర్ణర్పుంతుముగ నీరు బాణిపాదోరుమ
ర్గడకాభీలవిధూతి మందరగిరిగ్రాహకృతిం జన్న రా
ముడు తత్ప్రాంతజలస్థలంబు దరియంబోగాక పెన్దాకయై

గీ. కొంతవఱకును బతిం గలగుండుపెట్టి
దరియఁగానిచ్చెఁ బరివివృతంబు గాఁగ
నైనమోమున వచ్చు గ్రాహంబు రెండు
దవుడలును బాహువులు చాచి తివిచిపట్టె

గీ. అడముగ నీదుచుండినయట్టి మొసలి
నిలువుగాఁ బడి తల్లకిందులుగను బడి
పార్శ్వములఁ బడి గగ్గోలుపడియు స్వామి
పట్టు తప్పించుకొనలేక పల్లటిల్లి

వ. ప్రాణపర్యవసానమై ప్రయత్న మేదిన స్వామి డాని ద్రోసివేసిన
నది కొంత తెప్పిటి యిట్లనె

క. మాటాడకుండ దవుడలు
వేటాడదు సామి మనవి వినిపింపఁగ నీ
చోటి కరుడెంచి యెత్తిన
నోటికి గడవేసి తేమనుదు నా తల్లిడి !

త. నినుఁ దినపచ్చినా వనుచు నీ వెద నెంచితి కాని స్వామి ! ని
న్నముటకు దాడ విచ్చి కొని తెచ్చిన సర్వవియత్నదంబు చా
నునిధి ఖరుండు దూషణుడు లగ్నకవృత్తులు లంకలోన నీ
కును దల తైరభావమునకు బ్రథు ! బాగర ! భద్ర మయ్యెడు

చ. అని తలకిందులై మొసలి యంబు ప్రవాహములోనఁ బోయినఁ

గని రఘురామచంద్రుడు నిశామదయామతి క్రూరజంతుడు

స్తనుత తదీయసన్మతిపదంబు నెఱుంగనుజేయరాని దం

చును విఠవీంచె మాననవిఘ్నాని దానికి ముక్తి గోరుచున్

వ. అంత విచార గ్రస్తుడై యొడ్డునకుఁజేరిన భర్తఁగాంచి జానకీదేవి
యిట్లనియె

సీ. కడు మంచిబాగాయెఁ గాని యింకెప్పుడుఁ

గావలె నంచు నిక్కట్టు గాని

కొనితెచ్చుకొనఁబోకుఁ డని యింతసేపు నా

ప్రాణాలు ప్రాణాలలోన లేవు

తీరమ్మునకు వచ్చినా రనుకొంటిని

యింతలోపల మఱి యేగినారు

మఱల సేగెగుట యేల మ్రందిన మొసలికై

యింతగా వగచుట యేల మీకు

సంత జాలిగుండెయైనప్పు డది యెట్టి

జంతు వైదానిఁ జంప నేల

జాని యంత నదియ తాఁ బైకివచ్చినఁ

దొలఁగనీయకున్నఁ ద్రోచు టొప్పు

మ. అనినన్ స్వామి వచించె నీ గతిని గంగానేకతీరంబులన్

మును లంబులగొనఁబోదు రీమొసలి చంపున్ వారినం చెంచి దా

నిని దోరించితఁ బాప మామొసలికానీ! మంచి దీకానలో

దనుజుల్ పెక్కురు వారినిం గుఱిచి భద్రం బంచుఁ జెప్పెంజమీ

తాము తా మొక్క రొకరి నోవార్చుకొంచుఁ

బిడిచికొని గుడ్డలను నెండఁబెట్టికొంచు

నర్థవీవుతలనూకాంతు లానికొంచు

జానకీరాము లొకకొంత సంచరించి

ఆ. మఱలఁ జిత్రకూటగిరిశృంగకానన

సమకుటీరములను జొచ్చి విచ్చి

యున్న నశలదండ లురములయందున

నూనె లందుఁ దాల్చి మంజులముగ

మ ధ్యానము :

తెల్లని యాసామి యసితదీధితి తెచ్చుకొన్నాడు
నల్లని యాతల్లి తెల్లననుపు మేన ఘటించుకొనియై
జెల్లరె యిది హిమశైలశృంగాంతసీమ కాఁబోలు
నల్లదె చుట్టివచ్చెడిని నాకముగ్ధాంబుశైవలిని
భాగీరథీమృత్తు కాదు ఫాలస్థవహ్నినేతములు
శ్రీగంధి పద్మముల్ కావు శిరసునఁ జిన్నిచందురులు
యోగవిద్యామూర్తు లుమయు నుగ్రుండు నుద్గీఢచాప
భోగాయతాంసులౌ శబరమూర్తి కాఁబోలు నీజంట

సీ. ఇరుదెనఁ బూలపందిరి ప్రాచఁజేసిన
లీలఁ బ్రియలగువల్లీ చయంబు
రంగారు ముంగిట రంగవల్లులు తీర్పు
రహి భద్రదారుపరాగపటలి
వీతారుణసువర్ణ ధాతుసంతానంబు
పసపుకుంకుమతీర్పు భద్రసరణి
ద్వారస్థశుక శారికారమృమంజుల
హ్వనసాభాగ్యమర్యాద కలిమి
ప్రభువు లరుదెంతరం చేరుపఱచిరేమొ
కేళిగృహ మన్నగతి సమాలోలచారు
తానిధానంబు శైలకందర మొకండుఁ
జెంగటం గాంచుచుం బ్రవేశించినారు

సీ. ఇట సోమకుండు త్రయీగ్రంథపటలిచం
క నిటికి యెరసాగరము నులుకు
బెనుచోట యిచ్చట పెకలించి ముట్టియ
కొసముంటితో వార్ధి గుద్దలించు
నిట సురాసురులు వాహినిలగ్నగిరిపాంత
గల్గపాఱులు దైన్యకలితములు
నిట్టకాఁజే లిందుఁ జట్టుప లెత్తిన
గరుడినాఁ బర్వెత్తి కాలుసాచు

నీట వరాహపాణిఘటితసోపానస్థ
 పాదధాత్రిఁ గొమ్ముపట్టి యొక్కు
 పోత్రి యిచ్చు ముగ్ధధాత్రిఁ గాలంగాలు
 పెనచి యొక్కలీలఁ బేర్చినాడు

నీ. వీణపై వాయించు విద్యాధరీపయో
 ధరలగ్నమాళి విద్యాధరుఁ డిట
 శయ్య దుప్పటి తీర్చు చారణేశ్వంగార
 ధోరణీహృతదృష్టి చారణుఁ డిటఁ
 గేళిగాఁ బరువెత్తు కిన్నరీపుచ్చాను
 కృతినిఁ జట్టుప లెత్తుఁ గిన్నరుఁ డిట
 సంభ్రమాసాధ్యయా సాధ్యాంగనాపరి
 వ్యంగగాఢాకూతి సాధ్యుడిచట

• నిట హిరణ్యకశిపు నెగచెడు సింగంబు
 నిచట దైత్యు నెత్తినెక్కు ముపు
 నిఘట నేమీ చిత్ర మిది యొక్క గొడ్డలి
 విచ్చిపోవ శరము గ్రుచ్చుకొనియె

ఉ. గోడలలోపఠం దొలిచి కూర్చినవౌ ప్రతిమానివేశముల్
 గోడల ప్రక్కలన్ సొగసు కుంచెలఁ దీర్చిన వర్ణచిత్రముల్
 కూసిన ప్రేమతోడఁ గనుగొంచు ధరాసుత భావ్యకారుడై
 యాడెడు స్వామి వాక్యముల నక్షుల విప్పుల నాలకించుచున్

చ. ఒకకథయేమి యెల్లకథ లున్నవి తా శిబి మేను దూచు మ
 చ్చికయు, దధీచి వెన్నెముకఁ జేసిన కత్తియు, బిట్టరేగుతా
 రకుని దుర్గాహంబగు పరాక్రమఘాతముచేయు స్వాయి వా
 లికలగుఁ దూపులన్ జేదరి లేచిన దైత్యతనూమహాగ్నులున్

వ. మఱి యొక కలనఁగల చిత్రవరంపరఁ జూచుచు బానకీదేవి యిట్లు
 నియె

౫౩

సి. నే నిండు వతచర్య నీకయి పూనలే
దుమ పూనినట్లుగా నుగుకొఱకు
నీవిల్లు నీచేతనే యుండె నిట్లు కా
నంగవచ్చు నోహో పినాక మిద్ది
నీచేత భగ్నమా నాచాప మెటులుండె
నటచూడు త్రిపురసంహార మిద్ది
నానుత్రివదనంబు చాయగాఁ దోచు నీ
యన యెవ్వరో శరవణభవుండో

నాకు మెడ నొప్పివెట్టుచున్నది యనంగ
నీత, యీ ప్రతిమామాల శివునికథలు
చివరగలవయి పోయెనే చెలువ యంచు
క్షోణిసుత రాఘవుం డానికొనియెఁ బూని

మ. వినతాక్షిశ్లఘపశ్చ కేతకి రసాభృత్రందరాచిత్రద
ర్శననుస్వేదజలాభిషేచనపరిశ్రాంత౯ ధరాకన్యక౯
తన బాహుద్వయిఁ బూని కాననలతాంతస్వాదురేఖాసమీ
రణమార్గంబుల రామమూర్తి పరిచర్యామూర్తియై పొల్చుచున్

మ. ఒకచోటన్ బహువర్ణచిత్రితము కాంత్యార్జ్వలం బక్షిగో
శకసంతర్పణశీలముం గని స్రవల్లాటాశిలావేది యా
నుక యొక్కొక్కరు కూరుచుండి శ్రమ పోనూల్కొన్న వైదేహక
న్యకకున్ రాముండు లత్తుకన్ దిలక మాన్యంబందునం దిద్దగా

గీ. నడుమను గురంటకలతాంతనవ్యసూక్ష్మ
కర్ణి కాకృతి మృదుపిశంగచ్ఛవియుగ
దానిచుట్టుగ నరుణవర్ణానతరీబు
గుండ్రేఖయు మండలకుంకుమముగ

కా. కారువ్యాకృతరమ్యమై చనంగ రేఖామండలాంతాంశుమా
లారమ్యంబుగ శ్వేతవర్ణమణిమాలారేఖగా వ్రాసి ఘ
లారూఢంబు చలభ్రుపార్శ్వగము కళ్యాణంపు బొట్టుంచి తా
స్త్రిరాముండు మెడన్ మలంచికొనుచున్ నీతాముఖం బెంచుచున్

చ. ఇటులనె నాకుఁ బెన్నెఱకలేచిన మింటికి లేచిపోయి యా
పటికపురాయి చందిరునిపైఁ బులుగీసి గ్రహించి తెచ్చి నీ
నిటలము ఛూచుకో నెదుట నిల్పెడివాడను వెల్లసీర మ
య్యటజమువొంత గంగమడుఁ గున్నది రమ్మని యిద్దతేగుచుక

గీ. గంగమడుగునఁ దన తిలకంబుఁ జూచు
క్లొనుచు రాముని బుజ మానుకొనుచు సిగ్గు
పడుచు జానకీదేవి శోభాపయోధి
పాథబింబత్రపావీధి పరిమళించె

గీ. అంత వారలు స్వాదులజ్జాభిత్పత్తి
వేళఁ గదలుచు నటనట విశ్రమించు
చచట నచ్చట నేగుచు నఖిలవనము
కై వసముఁ చేసికొనునట్లుగాఁ జరించి

మ. తమమార్గంబునయం దశోకతరుసంతానంబు వీక్షించి శ్రీ
సేమగంధానిలవీచికాతిథిజనస్తోమప్రియాహ్వన సం
భ్రమవత్స్రంబును బాదచారణపథశాంతుల్ తదుద్యానభా
గము విశ్రాంతికి నున్నిపట్టనుచుఁ బోగా ధాత్రి సర్వంబుఘో

శ. చెవి బంపువోనికాడలు
నవతాటంకములవోని ననలును పున్నెం
బినతాళించిన తావులు
నవనిఁ బఱపు పఱచినట్టు లయ్యెగ గనగా

శా. కాంతామాహనకైశికాగ్రచనాకాంతౌధ్వగీనాండు న
త్కాంతమ్ముల్ పువ్రలేరగాఁ దొడఁగినేం గొకుఁగ్గు డిన్పక్షి త
త్రాస్తంతస్థమ్ముగు నృక్షమూలగతిచిత్ర ప్రౌఢపాషాణవే
ద్యంతంభందున్, గూరుచుండె రఘువీరాబద్ధభావాబ్ధియై

ఆ. తల్లి కూరుచున్న తరుకొఖలందునఁ
గ్రోతి గాజొకండు కూరుచుండె
గూరుచున్నయట్టి గ్రోతిరాజుకు జాన
కమ్మగనిన సంబరమ్ము కలిగి

సీ. ఉఱిమి పండ్లిగిలించి యుద్యోలూచి తా

ఖాగ్రభాగమ్ము బాహువృళించి

కుప్పిగా నెగిరి లాంగూలసంస్కృటన

ప్రకటఘాతమాల బ్రతములు రాల్చి

యాదృచ్ఛికాపచయంబుచేసిన రెమ్మ

చప్పిదొడలతోడఁ జప్పరించి

సాంద్రకేశములలోఁ జన గోళ్ళు పోనిచ్చి

కంపిత మూరుభాగంబు గోఱి

నగము కొంతమేర దిగి కొంతమేర ధా

రణికి దూఱి జనకరాజు కూతు

ముందు నృత్యమాడ భూసుత భాసిత

భయవిమగ్నయ్యె బడలిపోయి

ఉ. కెవ్వనఁ గేక పెట్టఁగ మృగీనయనాగతవీధి కంతగా
దవ్వననున్న స్వామి కని తానము శ్రద్ధగ నేరినట్టి యా
పువ్వులు బారఁగా విడచిపోయి శరాసనము క్తపాణియై
రివ్వన వట్టిచేత జెదరించె బ్రవంగమసార్వభౌమునిక

తా. గోలాంగూలమహేశ్వరుం డతఁడు గన్గోసల్ నిమిలించి దం
తాళిఘట్టనరావమేదురముగా ధాత్రిస్థలిం ద్రొక్కి- మే
ఘాతీధంబగు గర్జగా శిరమునఁ హస్తద్వయింజేర్చి వ
న్యాలీలాధ్వమునం జనెన్ ధరణికన్యాభీతి పాయంజనన్

గీ. ఎంతో శ్రమపడి తా రచియించినట్టి
జానకిదేవి ఫాలస్థచంద్రరేఖ
వోని తిలకమ్ము స్వేదసలితానలవారిఁ
గరఁగిపోయినఁ జూచి రాఘవుఁడు తాను

మ. అవురా! నానర మొక్కఁ డిట్లనిన భీలాహమ్మనఁ రాచపు
ట్టువు నీకె తగునంచు వల్కులవటాటోపంబుగా జానకీ
నవఫాలంబున స్వేదమున్ దుడుచుచున్ నవ్వించుచున్ జాలు నిం
క వనీయాన మఱుచు నింటికిఁ జనంగా నామె నొప్పించుచున్ ౭౦

స. పర్ణకుటీరమేగిన వారికి సామిత్రి యేర్పఱచిన సర్వసంభారములు
ప్రమోదదంబులయ్యె, నతడుచేసిన పరిచర్య సౌఖ్యదాయని యయ్యె
సామిత్రి, హరిణమాంసంబులు యజ్ఞపరిశేషంబులు సంభరించిన
నొక్కనాడు జానకి వాని నెండబెట్టుచుఁ జేత నొక్క పుల్లను
గొని పక్షుల నదలించుచు నున్ననమయంబున శ్రీరామచంద్రుండు
నీత తొడపైఁ దలచేర్చి నిద్రించుచుండె నప్పుడు

క. ఇంద్రుని కొడు కొక కాకము
రుద్రగరుచ్ఛాలనోగరూక్షము ఫేలా
సాంద్రదామిషలవహరణ
తంద్రచలచ్ఛంచు వగుచు దర్పము మెఱయన్

గీ. ఎండఁబెట్టిన యామిషఖండములకుఁ
జొఱుధు నీతాపయోధరశోణితంబు
రుచి మఱగినట్టు లెడదయెఱచి గ్రహింప
ముక్కుచాచుక తల్లిపై మొనసి దూఱి

కా. తా నట్టిట్టులఁ దూఱినన్ బతికి నిద్రాభంగమా, హస్తకా
మౌవం భూయదు కాకి, భూమిసుతవక్షఃస్థానమున్ ముక్కునన్
దానై జీరును బాసిపోవు ఖగ మా ధాత్రీసుతోరస్సుర.
క్తానన్ వాఁకలుకట్టె దుష్టబలిభుక్తుంచూపరిన్లునమై

కా. తా నైదేహియు నెంత కొంచెము పరధ్యానమ్ముగా నున్న రే
భావిస్ఫోటముగాఁగఁ జేసి చను ధ్యాంక్షుతోటి, కాష్ఠాహతిం
జేవంబాయద, యంచెలంచెలుగ విచ్చేయున్ నటచ్ఛంచు ఖ
రూవేధాకృతి టెక్కల్ విద్రుచుకొంచున్ దుష్టకాకం భాగిన్

క. మొగమెల్ల యెఱుపడియెను
జిగురుకనులు జేవురించె నీతకు రక్తా
నుగమై తడి చీరంటిన
నిగము గదితి నిద్రలేచె నీశ్వరుఁ డంతన్

చ. చెదరి వివర్ణమై పోలుచు నీత మొగంబునుగాంచి తొమ్మునన్
మాదొన యెఱువన్నె తిమిర్ద్రుగనుంగొని స్వామి యేమి యి
య్యది యఁ జేయించి జనకాత్మజ పల్లకిబొంగువోని ము
క్కద్రుచుచు వచ్చు దుష్టచర కాకము వంకనుజూపెఁ జూపినన్ ౭౭

చ. తనప్రియురాలి తొమ్ము కరతామరసంబున నుత్తరీయముం
గొని పెనునెత్తు రద్దుచును గోడిగ వచ్చెడు వాయసంబు ను
ష్టని యదలింప ధ్వంశము మహాప్రభుపల్కును లెక్కసేయకే
జనకజపైకి వ్రాలి వరుసం జిటుకండ యొకండు దీసెన్

గీ. బ్రహ్మదత్తవరంబుదర్పమునఁ గాకి
యూది వారించు స్వామిఁ గైకోదు గోదు
వోలె నంటుకయున్న, విభుండు కోప
ఘూర్ణితాక్షుండు క న్నెట్టుకొసగఁ జూచి

క. సామాన్యమైన కాకము
తా మనుజులపైకివచ్చి తాకునె యిది యే
దో మాయకాకి దీనికి
నీమాత్రము చాలదంచు నెఱిగినతోనన్

క. విభుఁ డొక్క గడ్డిపోచను
నభిమంత్రించుచు సకృత్ప్రజాఖిలశక్తి
ప్రభవదురాగ్రహదారణ
విభావటువు దానిమీఁద విడిచెగడకన్

త్రిభంగి -

తొలఁగి చనిన మఱి తొలఁగియ చను, బడి తొలఁగకనూటిగ
తానైచనఁ బోవున్ నూటిగఁ దానై
మలఁగి వెనుదిరిగి మలసిన నెఱకలు మఱగఁగ నిప్పులు
చూపించిన రీతిన్ గప్పు నరాతిన్
దెలియక జనకజడెఁ జను తెఱువును తికమక ధ్వంశము
సీతన్ విడిపోవన్ బాణము పోదున్
విలవిల నెఱకలు విద్రుచుచు నలుగున వెఱచుచుఁ గాకము
పోవన్ వెనువెంటం బాణము పోయెన్

క. తనవెంట వచ్చు బాణము
తనప్రాణముఁ గొంచుబోదు తఱిమితఱిమి వెం
టనె వచ్చుదోడ వచ్చియుఁ
దనుజుపదు చంపునట్లు ధ్వంశము చేయున్

క. పోనీ యూరక వెంబడి
 , రానీ యని యూరకుండరా దెఱకలలో
 లోనం గమ్మలైదు మాంసం
 బైనా లోఁ గుమ్మువెట్టినట్లుగ నయ్యెన్

గీ. ఎండఁబెట్టిన మాంసంబు నిన్నిముక్క-
 , ట్లు ముక్కునఁ గఱచికొం చేగ నింత
 చేటు మూడునె యల్లెలచేతు నేను
 బ్రహ్మాద త్తవరంబుదర్శమున నేను

క. పెరిలవి నిజేపముగా
 నెఱచి వలసినంత కొంచు నేగఁగ నేనో
 , కఱచితిఁ గ్రొత్తలు గడ్డిం
 గఱచితిఁ దప్పకొనలేక కాండము నిట్టుల్

ప. నా కిట్లు కావలసినదే యని బ్రహ్మవద్దకుంబోయి

క. స్వామీ! యయోధ్యరాముడు
 నామీడికిఁ బంపెఁ జూచినావా బాణం
 , బామాది వీరిహాత్ర మ
 హా మాత్రులవోలెఁ గావుమయ్యా! యనినా

మ. డి భూ వ ణ ము :

రాముడా! చనుము రామశరంబు లభేద్యముల్
 పో! మఱేమని తలంచితి భూమిసురాపేతి
 రే! మృజాపథము నెంచితి దృష్టమతీ! ప్రభుం
 డా మహాత్మునికె చేసేతివా! యపకారము

ఆ. అనినఁ బనవువలన నైవ ధైర్యంబెల్ల
 నీటుగాఁగఁ గంటనీరువెట్టి
 స్వామి కేశవుండు సాకునో యని పాల
 యుదధి కేఁగి తొక్క లూచుకొనుచు

పదీ ప్రభుః పము :

పూని సామీప్యముం బొందఁగా రాకయే
నినాదఘోరాకృతి వార్షిధానజీ
పనీయోగ్రభంగాళి వారించె విష్వ
కేసుండు వేత్రాగవిస్మత్పరుండునా

ఇంద్రవంశము :

అకాశమందైనఁ గటా! చనన్ దరం
గాకీర్ణఘోరాకృతి యాడనీయకే
రేకైన తెక్కన్ వినికృత్తశక్తియై
కాకంబు విష్వాశ పాకారి పోవఁగా

క. సర్వాశాస్తానంబుగ

సర్వజ్ఞుడు చంద్రమాళి స్వాంతము దవులన్
గుర్వాభీలముఖంబుగ
బర్హిన్ తెక్కలవి యూషిషడునో యనఁగన్

ఆ. కాకవక్షాకాంతిఁ గైలాసశిఖరంబు

మచ్చతోడి చంద్రమండలంబు
వోలె నుండఁ బోయి వ్రాలె ధూర్జటిపదాం
తికధరితి మాకలికవత్రతి

గీ. ఉర్వి నెల్ల కోర్కు లుడిగిన నైనను

నుడుగనట్టి దొక్కఁడుగ్ర ! నిన్నుఁ
గూర్చినట్టి చివరికోరిక నేనిశ్చ
యంటుకొంటి స్వామి ! యథార్ప మనిన

ప్రగ్విజి :

ఓరి దౌర్భాగ్యుడా ! యుర్వి వేటొక్కఁ డా
య్యో రిరంసాపథం బొందఁడా నీకయో
ధ్యారమాస్వామికా కాగ్రకే తత్పదాం
భోరుహం బూసుమీ పోయి బ్బాలాకృతిన్

అ. కాక మింత దవ్వుకానంత దగ్గర
 లోన రామచంద్రుడు లోగిలికిని
 మున్ను నిలచి మండిపోయిన తరువాత
 బూది యేమి శరణు పొందు ననగ

కా. చల్లారక దనమే నహో రఘుకులస్వామీ! రమావల్లభా!
 యెల్లం బ్రాణము లీల్లె పట్టినవి గూల్గి పాటి కారుణ్యమా!
 ముల్లోకంబులకు భవత్రుతిభయే ముందయ్యె గందయ్యె నా
 వల్లక బిచ్చుకకంటె గొంచె మగుదు బ్రహ్మాస్త్రమా! నాపయిక

క. నీచేత వినాగ గరిక
 పోచయు నాడదట యాడబుచ్చిన నిట్లా
 వీచీపయఃపయోధి

శ్రీ. చల్లారక తదగ్నిరేఖ! రఘుపతి!
 క. నీకాఘ్నకుం జేర్చితి
 నీ కపకృతి జేసి ప్రాణనిష్ఠ భయంబై
 పోకారిన దుర్లజా
 సేకముగ్ర! తండ్రి! వినయశిక్షాగురువా!

ఉ. ఈ దయ యేలనయ్య! ప్రభు! యిట్టులె గిల్లినఁ జోవు నా తలం
 బాదులు కట్టి నీయెడల భక్తికి నిల్చితి వీ యిషీకమ
 ర్యాదను వెంబడిం దఱిమిరా హరియింపక నేను జావగా
 నీదయలేధు ప్రాణములు నిల్పుము నీదయ పాదుకొల్పుచుగా

శా. మెల్ల రాముడనెన్ సరే యవునులే! మేలయ్యెనెన్ వృథా
 భల్లక ప్రముగాని నాదువ్రతముం బాలింపురా యన్న నా
 యెల్లం బ్రాణము మేను నీయవియ నీయిష్టంబ యిందెద్ది నీ
 భల్లక ప్రమహావ్రతాస్థలనసంబంధంబా! కైకోగదే

కా. కన్నొక్కంబు గ్రహింపవే భవదిషీకస్థానమై యన్న నా
 సన్నాగ్నేయశిఖాగ్నిరేఖ నయనస్థానంబునం జొచ్చినన్
 గ న్నున్నట్లుగ నున్న దగ్గిఁగొని రేఖాధూమ మేపారె మిం
 ట న్నానాబహువాయసారవదురంత క్షేత్రమై పొల్చినన్

ప. ఆ కాకంబు లజ్జాదుఃఖంబుల నమ్మవారితో నిట్లనియె . గీ॥

ఆ. తల్లిచన్న గుడుచు దర్పంబు నాయందె

యె నయందె యుండె నుర్విమీదఁ
దప్పలేదు తల్లి ! దంతాల నొక్కిన
శిశువు బుగ్గమీదఁ జటిక పడదె

క. అది కాదుకాని తల్లి !

యిది చెప్పము గడ్డిపొత్తక యిది పై జగముల్
షణ్ణింది త్రిప్పినే యి

ల. య్యువారచాపంబు స్వామి యూనుట యేలా?

ఉ. అంత యమాయకుండు నిజమాడినఁ గాడు ప్రభుండు తండ్రికాఁ
డ. తిరు తండ్రితోలె నిపుడయ్యెను భర్తయు గాఁడు శల్లి ! తా
నంతయి భర్తతోలె బ్రయమాడును నమ్మినదాక స్వామి ! యొ
క్కింతయు నెచు నీ యెడఁద నేమటకుండుము నిన్ను వేడెడ

గీ. ఏకవచనంబు జాశ్యేకవచన
మా వియద్విధి జూడనే యమ్మయనుచుఁ
దెరువునం జనె నయ్యేకదృష్టి నైక
దృష్టియై కులంబునవారి నెల్ల గూడి

వ. ఇట్లు దినంబులు గడచుచున్నంత

సీ. వై దేహిఁ గాంచి తపస్వికాంతాలోక
మమ్మ వంపైనదా యని యడుగరు
జానకి యాశ్రమనరనునం దుండఁగా

మొగి రేవునకును డిగిరారు
రాఘవేశ్వరుని దూరమునఁ గాంచి తపస్వు
లతివలు గుసగుసలాడుచుండు
సౌమిత్రిఁ గాంచి నిశ్చలవిస్తృతము లైన
కనుదమ్ము లేపారఁ గాంచుచుండు

రిట్లు లుండఁగఁ గారణం బెటుగరాక
రామ్ము యోశనాఁడు కులపతి ప్రథితగృహముఁ
జేరి వినతి వనాసుయశ్రీ విధాన

మఠనిచే న్నడిగించుక యనియె నిట్లు

౪. స్వామీ! మే మిటు వచ్చుటాదిగను మీ సర్వస్వ సంఘంబులకు
మీ మీ భార్యలు మేమటన్నయెడ సామీచీర్యమా భావవా
చామంజుస్థితిఁ జూపుచుండు రిది యీ చన్నట్టి కొన్నాళ్ళుగా
నేమో మున్నటితీరు కన్నడదు స్వామీ! యేమి హేతుత్వమై
౫. పసిది వివాహమామొదలు పాసి యెఱుంగదు నన్ను లిప్తయుక్
గిసలయదేహ నే నడవికిం జనుదేర విదేహజాత సా
ధ్వసమతిఁ దాను వత్తు నని వచ్చెను గాదనలేకపోయితిక
దొనఁ గెదియేనియుం జనునె తొయ్యలియందు వచింపుఁడి ప్రభూ!
౬. పావనమైన వంగసము వంగస మెల్లను బ్రహ్మవేత్త లా
కోవ జనించు న య్యనుఁగుకూతురు పెంపకమెల్ల నట్టిదే
శ్రీవిన్నయాల్లి మీ యెడలఁ జేయద యించుకయైన లోప మె
ట్లె వెల్లియై ప్రమాదము ఘటిల్లినఁ జెప్పఁగ దే మహాబుద్ధి!
౭. ప్రాణం బెల్లను బ్రేమచేతఁ జిగురింపక లోకమో! పాకొ! నీ
నీ! నా కేటి కటంచు మమ్ముబడివచ్చెన్ దమ్ముఁ డా తల్లి స్వా
మీ! శిశుంబు సుమిత్ర యోగ్యతమురా లేవంక మా వంశర
క్షానిర్వాహమహోపకారిణియ యీ సంతాన మీ తమ్ముడుక
౮. ప్రభూ! ఋషులన్ననైన ఋషిపత్నులటన్నను వానియూహలో
నుభయజీగమ్ములం దొదిగియున్న పవిత్రత కాలుసేతు లూ
ని భరితేడ్తి ప్తి బొల్పు నని నెక్కొను వానిదెసం బ్రమాద మొ
క్కభయము కల్గినం దెలియఁగా వచియింపుఁడు మిమ్ము వేడెడక
౯. అనిన న క్కులపతి యిట్టు లనియె న్నోయి
నాయనా! యెంతమాట యన్నావు, నీత
యేమి? సౌమితి యేమి! నీవేమి? మీరు
ఋషులు కాకున్నగద పగ ఋషులయందు
౧౦. మీరలు వచ్చిరి మో ఛా
లాహాథంబు లగు జోతు లారక నిల్చుక
మీ రింక నున్న నిట సక
రీరస్వర్గములు సర్వఋషికులమందుక

చ. ఖరుఁ డను రాక్షసుం డొకఁడు కల్లును మూఁతిఁగొన్నమి తియై
తిరుగునువాఁడు వాని గడిదేతినబంటులు చాఁడు, నీవు నీ
తరుణియుఁదోడ నీ యనుఁగుతమ్ముఁడు వచ్చిన మీ ధనుఃపరి
స్ఫురణముఁ జూచి రక్కసులమూఁడకుఁ గన్నులు కుట్టెనో ప్రభూ !

గీ. జ్వరితు లైనఁ బ్రమాదంబు సంఘటిలిన
నువ్వుగింజంత వ్రతలు ప్తి నివ్వటిలినఁ
గాఁచి నియమముల్ సడలిన నేచి మునుల
ప్రాణముల్ గొందు రా ధూర్తరాక్షసాళి

శా. స్నానంబాడ నదీతటంబు చనినంతఁ వచ్చునొక్కఁడు గ్రా
హాన్ దాఁ బాలిమేరకోరదులచాయ్ వచ్చు నొక్కఁడు వ్యా
ఘ్రాన్ వాననపట్టి నచ్చెదరు రక్షశ్శ్రేణి యాచారభం
గాన్ వారలఁ దట్టుకో నరిది మేఘస్విన్న దేహద్యుతీ !

ఉ. ఇచ్చట నూరు నెత్తికొని యేగఁగ నెంచుచు నుంటి మేము మీ
రెచ్చటి కేగఁగాఁ గలరొ యేమయి మిమ్మును డించిపోవగా
వచ్చెనటంచు మా యెదలు పట్టపు మే మిట నుంటిమంచు మీ
రిచ్చట నిలుకట్టుటయు నేమొ యిటంజను లేమి చెప్పుదున్

శా. ఓ సోమీ ! పదిసార్లు చెప్పితిని మీ దుద్యోతితానంతబా
హాసంపన్నులు వారి కేమి యచి కట్టా ! యీకులంబందు వి
శ్వాసం బూనఁగఁ జేయఁజాల విడిపోవంజాల రీ బ్రాహ్మణుల్
మీ సీతాపరిదీనమోహనదృశామిభ్యాభియోగంబునన్

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె

గీ. మీరు నను వీడిపోవఁగా లేరు నేను
మిమ్ము విడిపోవఁగాలేను మీకు నాకు
నడుమఁ గాకుండఁ జేసెడు కడకనూపు
దితిజలను మిమ్ముఁగూర్చి సాధింతు నేను

చ. ఇది యెప్పుడో వచింపకయ యిప్పుడు చెప్పితి రప్పుడైన మీ
సదనము లెల్ల వీడిచనుసంగతి లే దఖలంబు బండ్లపైఁ
గొదిగొన నెత్తిపంపి యిది కూడ దనన్ మఱి యిప్పు డేమి చే
యుదురు సరే యటంచును రఘూద్యహుఁ డేగఁ గుటిరభూమికిన్

క. శ్రీరఘురాముని విడిచన

లేరు ఋషులు ఋషుల వీడలేడు రఘుకులుం

డారని విత్తుననత్వగు

ణారామసదావిహారమగు బంధములై

వ. అంశః ఒదినాశ్చకుః బెట్టిన మట్టిగోడలు మాత్రము మిగిలి పాటి

దిబ్బునోలె నున్న యాయూరుఁ జూచి శ్రీరామచంద్రుండు

గీ. తిరుగమూతగింజలును విదేహజాత

పోయి యడిగెడుఁ బొరుగైన బుట్టరాదు

ఋషులదారిని ఋషులేగి రిషునహాయు

లేను దమ్ముడు జనకజ కేమితోడు ?

శా. పైగా నీ స్థలమో యయోధ్యకును దాపై మాకుటీరం బయో

ధ్యాగోష్ఠీగమనక్రియాపరిచితంబై వచ్చుచుంబోదు రా

వేగం బెక్కినయప్పుడెల్లఁ బ్రజరావేయంచుఁ బ్రార్థింతు రా

శూగృధ్నుల్ మఱి యేటికో మమత నాకుం జిత్రకూటంబునన్

క. అప్పటికే దృష్టిపడి చనె

నైప్పుడోక్రొన్నగులుపుట్టి యేతెంచి ననుం

గప్పిన రమ్మని భరతుడు

తప్పించుకొనంగ మఱిల దాఁ బ్రళయ మగున్

ఉ. ఈయెడ వీడిపోవుటయె యెన్నివిధంబుల నెంచిచూచినన్

శ్రేయముఁ ధాత్రి ఘోటకకరిప్రకరోగకరీషకచ్చరం

బై యిది వీడిపోవఁదగినట్టిది వీడుట యేమికష్టమా

మా యనుజుండు గోడలిడు మనోకఃకుడున్నది మామకీనమై

క. మా యమ్మ యిచట నున్నది

యాయెడ దుఃఖించినది యిదే స్మృతి పోని

యాయెడ వదలిన మఱియె

పోయెదనాయంత వగపుపుట్టిన వార్తల్

వ. అని చెంబు తప్పెలలు బుడస వేసికొని ధనుర్బాణంబులు పూని

వనిబండ్లనిండ భరతుడు తెచ్చి వదలిపోయిన బాణాల మోపులు

కుటీరమున భద్రమ్ముచేసి తరువాత నాటవికులచేతఁ బెప్పించుకొన

వచ్చునని బయలుదేరి మువ్వరు నడచిపోయి కొంతదవ్వన నత్రిముని
రాజు నాశ్రమంబుఁజేరి

చ. ముని యపు డాశ్రమమ్మునకు ముందు సమాధినిమోల్చితాత్ముడై
యునికిని నన్నదమ్ము లెదురొప్పుగ సాంబలులై నిలంబడఁ
బడకఁజి మహానిరౌఁజ కుడిచాయకు నించుక నోల్తిగిల్లి ని
ల్చిన మునిశన్ను లింతఁ దెఱచెన్ గుడికంట మఱొక్కచంద్రుడై

శా. ఓయీ ! నాయన ! రామచంద్ర ! శిశువా ! యోలత్తుణా ! తల్లి ! నీ
తా ! యెన్నాళ్లకు నత్రి యంచు ముని యిందైయుండె నొక్కండటం
చాయెన్ మీయెద నంచు నా దశరథుండై వచ్చెనో మానినాన్
బ్రేయోభావము నొల్కఁబోసె ముని పారీధారలై వాక్కులన్

మ. మునిపాదంబుల వారి కేళ్లుల మొగడ్పుల్ చల్ల నా రాడు పె
పునఁ బుల్కల్ చను మాని కన్నుల మొగుడ్పుల్ కన్నులన్ సాము వి
చ్చిన ఫాలత్వచ మంబు నాన మొదలై చెల్వారుఁ బ్రేమంపు భా
వన వీచీమధురాక్షి కాంతివెరలా వాకల్ కపోలార్ద్రతల్

వ. తత్సమాగమానందపుంగరశ్లయొక్కయెడము చూచీ శ్రీరామచంద్రుండు
సీతతో నీయన యెవ్వరో నీకుఁ దలియునా యనఁ దల్లి
యిట్లనియె

క. తెలికంటివెలుగుముక్కో
మిలమిల లపు పచ్చిపాల మీఁగడతరణో
కలువచెలికాయ తెలిసెను
దేలిసెను మునికంటి చివరి తెలివెన్నలలః

వ. అంత నమ్ముని యింటిగుమ్మము వంకఁజూచి యోసి వృద్ధతపస్విని !
రా ! రా ! మివులఁ బ్రాతఁచుట్టలు వచ్చి రస నననూహాదేవి

సీ. ఎండి బెరల్లు పేడెత్తినవంకర
సూచిపుట్లయుఁ బోని రమణగలది
సాయాహృత్పృథహోమనంగ తాగ్నేయశి
ఖాసింగలిమములౌ కనులుగలది

సారిదిఁ బండిన మొక్కజొన్నకట్టల తుదక

సోలు పొత్తుల తుదిజాతు కలది

మహితకా, రిక చంద్రమండలాభిముఖన

తీర్థాంశుకీరణసందీ ప్తి కలది

ఫాల్గుమున నిడ్డ కుగకుమప్రభలచేత

నాశ్రమాఖిలదిగ్విధులందునను సు

మంగళీత్వమర్యాదాభిమంజులత్వ

మలముచున్నది ముసలిది యరుగుదెంచె

ఉ. ప్రేయములైన కందుభుకు పేరిచి జానకిఁ జూపి మాని య

మ్మా ! యెవరో యెఱుంగుదువె యీ పసిదానిని నీత నీతయే,

యాయాన యిందనీలశకలాకృతి మైథిలునల్లువాడు రా

దాయే న్నీలంధు వచ్చిరి, ధరాగుత నేమెయి నింకఁ జూతువో

క. అని రామచంద్రుఁగని నా

యన ! మీజానకి సభక్తికాత్మాంబుజయై

యననూయాశుశ్రూషా

శనధియ యగునట్లు చెప్పవలె నీ వనుచు

మ. పదివేలేండ్లు మహాగ్రమైచను తపఃప్రారంభముంజేసి తా

ముది సెన్, ముగ్ధును గుట్టలంబడిఁ దపంబుల్ పున్నెముల్ గూర్చె ము

న్నెదవెం గర్వు పదేండ్లు కొమ్మ పసరాకో ధాత్రిపైఁ జెమ్మయో

యది కన్పింపక చిమ్మలేక జన మల్లాడక రఘూత్తంసకా !

క. అపు డీమె కందమూల

మ్మపురూపము సృష్టిజేసె నమరులనది చొ

క్కపురీతి మలచె ఋషిలో

కపిపాసాపనయదీక్షగాఁ బదియేండ్లు

కా డిందై వేల్పుల కొక్కగడ్డువని పుట్టెన్ మున్నుఁ దా నప్పు డం

దం దాక్షిణ్యపయోధి యీమె పదిరాత్రుల్ రాత్రి యొక్కండుగా

నందిసింపఁగఁజేసె నతననుస్కారార్హ మీ జానకిం

బొంగి దగ్గయ చూచుకో వనములంబోవచ్చు నిర్భీతిగ్గా గరల

మ. అనివా శ్రీరఘుమూర్తి నీతఁగని మా యమ్మంబలెం గానవ
చ్చును నీవేగి సపర్యగాఁ గొలుపు మంచుం జెప్ప వై దేహి య
య్యననూయాపదవీధిఁ గేల్మొగిచి నే నమ్మా ! నమస్కార మే
జనకాధీశుని కూతురక దరణివంశస్వామికిం గోడలక

చ. బామికల మధ్య నత్తుకొని పోయిన యెఁ?న చర్మమైన పా
దములె భవ త్తపస్సుసముదారతఁజెప్పెడు, వ్రేళ్లఁ బార్వభా
గములను నింతలింతలుగఁ గాచినకాయలు నీవు కందమూ
లములను సృష్టిచేసిన మెలంకువ చెప్పెడునే తపస్వినీ !

క. ఓ వడిలుతపమ ! నీదియు

సావిత్రి దరుంధతియు సర్వానేహో

భావనికవములు నామము

లావంకం గనుమ భక్తురాలి న్నన్నున్

చ. అన నననూయ జానకి ననామయమా ! శిశువా ! యటంచు నీ
పొసరుచుఁ జేత దేవతలఁ బోల్చిననేత పతిం ద్యజింపకే
చనినది సౌఖ్యమో వగపా చానకు భర్తయై దైవ మాతఁడున్
మనుజుడో కాడో ధర్మమహిమం బిది వారిధరాసితాళికా !

ఉ. ఎవ్వతె కామబుద్ధి హృదయేశ్వరుఁ గైకొనఁబోక పోంగులా
జవ్యనమందె సౌఖ్యమతి చాదునో దానికిఁ గామభోగముల్
క్రువ్వనో క్రువ్వవో ప్రిదిలుకొన్నవయస్సు శరీరమై చనన్
దవ్వల లోక మే మగునో దాని కిరిమ్మదకాంతిలోచనా !

క. ఆ చెప్పరాని కామిను

లేచెడు లోకములకైన నేగెదరే ధ

ర్మాచరణం బగు త్వాదృశ

లాచను స్వర్గము హరిద్రవామలచిబుకా !

గీ. పతి ననుసరింపు బతిగూడబట్టు పతిని

నించుకోవమ్మ పతిని బండించుకొమ్ము

లేఖనదివద్దకలికాంబలీ ! యటంచు

దియ్య ఋషిపత్ని తొమ్ముగదించె నీత

వ. వినయభరంబున జానకి ఋషిపత్ని పరివ్వంగము సన్నగా సడ
యిట్లనియె

శా. తల్లీ! ప్రేముడి నీవు నాదెస గుణాధానంబుఁ గావించు ధ
 ర్మోల్లాసం బని రామమూర్తి పురుషుం డొక్కఁడు వేటొందు లే
 ఁ డెల్ల లోకములందుఁ దాదృశుడు నా యీ తద్రూపం బేమి నా
 వల్లం డెచ్చ గుణంబు ధర్మము స్వభావం బన్న యర్థంబగున్

గీ. లేతజాబిల్లి వెలుగులపూతవలనఁ
 జంద్రకాంతంబు కరఁగుట సద్గుణంబా!
 యద్ది దానిస్వభావంబ యమృతకిరణ
 కిరణగతసాధుమథనంబు కేళిగాక

చ. తిరుగు గ్రహంబు లెల్లయును దీక్షకరుంబడిఁ జట్టి వాని కిం
 దరణిబడిం జరించుట యుదారగుణం బగునో? సదా దివా
 కరపటుగోళశక్తిపరికల్పితచక్రమణంబు తప్పక
 దిరుగునగాక యాగతి సధీనత మాలిననై క్రమంబునన్

సీ. మా మామగారికి మగువలు మూడువం

చలమంది రామచంద్రులకు వార
 లందఱుఁ గౌసల్య లక్ష్మి! నీ యాశీష
 భావంబునీను రామభద్రు సట్టి
 పరమస్వాత్మికుఁడు కన్పట్టఁడు మఱి వాని
 మహితసౌందర్యంబుమాట యేల
 తద్విరోధులిగు దైత్యస్త్రీల కైనను
 వానిజూచిన నిల్వనైనఁ గలుగు

నా! రఘుస్వామి శౌర్య మే మందుఁ దల్లి
 యా మహాస్వామి సంపూర్ణుఁ డతనియందు
 నను బ్రతివ్రత యగుట గుణంబుగాధు
 సద్రవయ కాకపోవు టసంభవంబు

మ. చిరుమంజుశ్రీలిఁ గొట్టి మానిసతి యోసీ! యెంత బంగారుత
 ల్లివె! నీ వేమి బెడంగుమాటలె! సుమాలీదంతమాళిద్యుతీ!
 యవనీగర్భమ! నీదుమాటలకు నా యానందముల్ పొంగులై
 నవి యవ్యాని ఫలంబు గోరికొనవే నా తల్లి! నీ కిష్టముల్ యి

కా. నైకంబుల్ కలనమ్మ యోసి పసిదానా! యుజ్జితం బైన వా
సాక్షీనంబులు సత్తవంబు లొక వాంఛం గోరు మే నిచ్చెదన్
నీకుం గోరిక లిచ్చుటైన దపమే నీలాంబుధారాధర
శ్రీకోలాహలదోహలాసితరుచిస్విన్నావకీర్ణాలకా!

చ. అన జనకాత్మజాతయుఁ గృతాంజలి యో పెదతల్లి! నీవు బి
డ్డను ననుఁ బాడుచేసెడుఁ గడంకను జూపకు నా తపస్సు ప
న్నును బొనరింపనిమ్ము నవనూతనమైన భవద్దయాగుణం
బును దప మాచరించుతఱిఁ బ్రోద్బలమై చనుఁగాక నాదేశన్

ఉ. నావిని మానిపట్ని చిటునవ్వున నిన్నును బోలుదానవే
నీవును దల్లి! తా నయిన నీవతి తన్నునుబోలువాఁడు కా
నీ! పనుధాకుమార! యెద నెక్కొను మోదముఁ బట్టలేను నీ
కే విధమైనదో యొకటి యింపు ఘట్టిగఁ జేయనేవలెన్

గీ. ఇద్ది మైపూత్ర యిదిగండ మిద్ది చీర
యిద్ది పూమాల యివియుఁ దల్లి! మదీయ
సత్తపఃకల్పితమ్ములు సాధుశీల!
వీని గై సేసికొనవమ్మ వినయరాశి!

న. అనిన జానకి యిండుకంత లజ్జయు నిండుకంత జాగునుగా లేచి
యా మైపూత్రఁ బూసికొని యాచీరఁగట్టుకొని యా పూమాల
మెడలో వేసికొని యా గండ మద్దికొని కట్టిన చీరక్రొత్తకుచ్చెల్ల
గుప్పిభృగాసర్దుకొని పాక్తాతనముగా నననూయాదేవిపజ్జఁ గూర్చున్న
నామె యిట్లనియె

క. ఈ పూమాలయు వాడదు
మైపూత్రయు జలుగుసెడదు మధురాపాంగ
శ్రీపాలితలజ్జా! నీ
యేపు చెడదు చీర నలుగదే! నా తల్లి!

క. ఈ గంధము సనసనగా
శ్రీగంధమనోజ్ఞమృదుపరీమళరేఖల్
సోగి భవదీయవతి నా
సోగోళము నిండుఁ దెలియఁజాలని తావుల్

చ. తెలియంగరాక నీ పతికిఁ దియ్యము కల్లును రామభద్రు క
 న్నులకును నీ తనూలతిక నూతననూతనమాధురీయురీ
 వలనముగ్ధుఁ గనంబడెడు వాడదు నీదెస భర్తప్రేమ య
 ల్లలఁజనుదెంచు నప్పరసలాగునఁ దోచెడు వానికంటికిన్

క. అడవులలో వాగులలోఁ

బడి యస్పష్టంబుగాఁగ వచ్చెను వార్తల్
 మృదుని విలువిఱచుకథ నీ
 యొడయఁడు వినవలతుఁ జెప్పవో నా కనుచున్

క. నీ ముఖశ్రవణం బ

మ్మా! మఱి మఱి లేశశోయథార్థం బగుఁ గా
 దామృదుని విల్లు విఱచిన
 సామి ఫలిగ దొరక భాగ్యశాలిని వాటన్

వ. అని కథ మొదలుపెట్టించు బుజ్జగింపుగాఁ జెక్కిలి నిమిరి చుంచు
 దున్వి! యే దమ్మా తల్లి! యనిన, జానకి శివధనుర్బంగమువలకు
 ముషిపత్ని చీరకొంగును దరువారఁ దనచీరచెంగును జివరలు
 సన్నగా మెలివెట్టుచు నిట్లనియె

సీ. శ్రీయాజ్ఞవల్క్యుల శిష్యులైనట్టి నా
 జనకులు జనకులు జన్న మొకఁడు

వరుణు నుద్దేశించి ప్రారంభ మొనరించి
 క్షౌకృష్టిలాంగలీషాప్రసార
 మొనరింపఁ బెళ్ళ లా నున్విచాఢ్యులతోనఁ
 గెవ్వని నేఁ బెల్లగింపఁ బడితిఁ
 గొట్టు సుంతయు గీసికొనకుండ ననుజూచి
 నీతనుగొనిసంతసించె దగ్గడి

యది యయోనిజ యను విష్ణుపదము పదము
 పొందగా నుత్తరీయపుఁ బొత్తిభులను
 బట్టుకొని యుప్పగించెను బట్టనుహిషి
 కమ్మయెదకూడ నా యందు హత్తుకొనియె

క. కన్నాడు నన్ను జనకుడు

చన్నిచ్చెను దల్లి కాని సాకెను నను జం

కన్నిచ్చు లెత్తుకొని పిన

నాన్న మతాయనకు నేను బ్రాణము తల్లి!

క. తనకంటె విల్లు బారెడు

ననకాశుడు రామమూర్తి వచ్చిన బిననా

యన చూచిన చూపులు ప

ట్టనురా పుటక మణిగారుడంబులు విరిసెన్

వ. అంత బెండ్లియీడు వచ్చిన నన్నుజూచి తండ్రి యిట్లనుకొనియె

అ. ఇంద్రుడైన మఱి యుపేంద్రుడైనను లఘు

వాడపిల్ల గన్నయట్టి తండ్రి

యంతవఱకు దాను సప్రభృష్యుండె యై

నను బ్రభృష్యుడగును నాటినుండి

చ. ఒకనికి విత్తముండినను నుండదు విద్వియ రెండు నుండినన్

సకియకు నీడుజోడయిన చాయ కనంబడ దిద్ది యున్న నిం

టికి బయకప్పుపై నిలచి నీలుగు నాతడు సాధుశీలుడై

యొక్కడు కనంబడం డదియు నుండిన శౌర్యపరాక్రమాభియై

క. బామికలు ఓట్టెముకట్టును

గొమరిత కనురూపవరుని గూర్చెడువఱకున్

గొమరిత యయోనిజ పరా

క్రమవంతుని సాధు నెచట గైకొనితెత్తున్

వ. అని యెంచి స్వయంవరంబు జాటించి వచ్చిన రాజలోకంబు నెదుట

చ. మును వరుఁడు డొంగిసది పూరుషు లెవ్వరు వంపరానిదా

ధనువును జూపి శైవమును ధారణినాయకులార! దీని వం

చిన జగదేకవీరునకుఁ జేడియ నిత్తు నటంచుఁ జెప్ప న

మ్మనుజవతుల్ ధనుస్సున నమస్కృతులం బొనరించి యేగినన్

మ. బహుకాలంబున కేగుడంచె ముని విశ్వమిత్రులున్ దోడరా

ధనరాకాశములోన వెల్లువెలుగై తా రామచంద్రుండు ని

గ్రహముం బొందిన శౌర్యభావము సుమిత్రానూతియున్ బూజితం

గ్రహరంభమునందు మోని పితచే నమ్మాని తా నిట్లన్

ఉ. వీరు కృతానుకేతనుని విల్లును జూడఁగవచ్చినారు శౌ

ర్యారభమాఁబులై దశరథాత్మజు లిద్దఱు రామలక్ష్మణుల్
భారణిన్దాఁ! తెమ్మనినఁ దండ్రియుఁ దెచ్చెను విల్లు రాముఁడున్
హరమునందె విల్లుఁగని దూఁకెను జాపము మీఁది కంతటన్

ఉ. కై విలుపూని నందఱకుఁ గన్నులు బైరులు గ్రమ్మె నెత్తెనో
యా వలకాఁడు వంచెనో శరాసనమున్ శర మొత్తి పూంచెనో
శ్రీవియదధ్వ మెల్ల వివరించిన మోహనమోహనోగ్రరే
భావివృతస్వనంబునకుఁ గమ్మదనంబులె పూని గుండియల్

వ. అనుచున్న జానకివంక నననూయాదేవి ప్రణయమందహాసంబులోఁ
దొంగిఁపూచు నన్ననిపరిహాసంబుగాఁ జూచిన జానకీదేవి సిగ్గుపడి
ఋషిపత్ని మఱల బుజ్జగింప నిట్లనియె

గీ. తనకు నన్నిత్తునన్నట్టి తండ్రితోడఁ
దొడ్డి పిలిపింపు మని చెప్పె దాశరథియు
నంతఁ బిలిపించె మాతండ్రి యత్తమామ
టును మఱిందులు వచ్చిరి జననిభూత !

న. మా యూర్మిశను మా లక్ష్మణున కిచ్చిరి, మా యూర్మిశ నాకంటె
రెండుముఁడునెలలు చిన్నది, మా పినతండ్రికూతుండ్రు మాండవీ
శ్రుతికీర్తులను భరతశత్రుఘ్నుల కిచ్చిరి; మా యందఱపెండ్లిం
డ్లొక్కసారిగానే జరిగెను దల్లి! ఓమింపు మన నననూయ

క. తల్లీ! ఓమించు తేలే?
యెల్లజగం బేలుసామి యీ గతిఁ బతిగా
నొల్లిన నీ వెలదికి నీ
యల్లాసంబుండ దదియు నొకతప్పట్లే!

గీ. నేను బూర్వమే దీని విన్నాను నీ స్వ
యంవరకథావిధానంబు నైన నీవు
చెప్పగా విన నెంచితి చెప్పినట్టి
నీ కథ నిహతనూత్నమై నించె ముదము

గీ. ప్రాద్దుపోయెను నీ వింకబోయి నీదు

పతిగలసికొమ్ము నా కగ్నిపనియుఁ గలదు

మీ కుటీరమ్ము నందున మీరు కూడ

నగ్నిపరిచర్య చేయుఁడటంచుఁ బంప

వ. అంత సత్రి తమ కేర్పఱచిన కుటీరమందు సౌమిత్రి సంధానించి
కూర్చుగా రామచంద్రుం డగ్నిహోత్రంబు నిర్వర్తించిన యంత
రంబు జానకీ యిట్లనియె

క. మన వైపున ప్రజ ప్రీతు ల

యిన సంతోసముకొలంది నిత్తుము ధనమున్

గొనుమన్నరీతి ఋషిఋషి

వనితలు తప మిత్తు మగుచుఁ బలుకుదురుసుడీ !

మ. అనినన్ రాముడు కొంపతీసి యనసూయాదేవిచా సత్సం
బున నే యంతొ గ్రహింపలేదుకద యో పున్నాగవేణీ ! యనం
గను వైదేహీ విదేహరాజజ రఘుత్మాభృతస్సృష్టా నికా భా
ర్యసు వద్దంటిని నా తపంబు నను జేయంజొన్నవే యంటినాన్

క. రాముడు సంతోషంపడి

యేమో యచ్చరవిధాన నెనఁగెన వనినన్

భూమిసుత యిక నింతే

శ్రీమునిపత్నికటాక్ష సేవాఫలమై

చ. అని తన గండపూతమొదలైనవి చెప్పిన రామచంద్రుడు
విని యొకనాఁడు నీవయి ననీనఁబాసెద నాదు కంటికిన్
మునిసతి పొంగులా కరుణపుట్టటకా కన సీత కాపురం
బునకును వచ్చినట్టితఱిఁ గుట్టిన నీమ విరాగ మేమియో

క. నా మొగమె చూడలేదే

యామెయిఁ గొన్నెండు మఱల నటు జరుగ దటం

చేమో నమ్మక మక్కట !

మీ మాటలు నమ్మరాదు మీకే మీకే

క. కాక మూ బిడ్డ మఱి

వాకొనియే చనియె నమ్మవలదే తల్లీ !

యీ కాకుత్స్థు నటంచును

నా కది యెప్పటికి నుండు జ్ఞాపక మనినన్

గీ. అనిన శ్రీరాఘవుడు నవ్వి యంబుజాక్షి

యందుకనియా ! గ్రహించితి వామునీంద్రు

నతివ యిచ్చిన యంగరాగాదు లంచు

గ్రువ్వి ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకొనియె

ఉ. అన్ముఱువాడు వారలును నత్రికడన్ సెలవొంది చిత్రకూ

టముల్ సమీపదేశము విడన్ మది నెంచిరి యంతనంత ను

గ్రమ్మగు దండ కాఖ్యమగు కాటడవిం జన నెంచి రంతటన్

కన్నులను జీకటుల్ పరిసరమ్ములు కన్నడరాని చీకటుల్

సీ. హుతస శ్లజిహ్వజిహ్వోపరిఖడ్గధా

రాకృతవక్షమా రక్కసివలె

హోమకుండోద్గతధూమమాలికయన్న

చోటమీ నూటిన వారిధివలె

వగ్నిస్ఫులింగమ్ము లన్న మిణ్ణురలవె

ల్గులు చొచ్చెడు దమాలకుంజమువలె

శిఖిఖానంతానశితధల్ల పరిలగ్న

మహిత దేహంబైన మహిషమువలె

విరతసోదాహనీపరివిద్ధపునరు

ధారసంక్రాంతకాలాంబుదంబువోలె

నొలసికొంచును విరిసికొంచుండె నార

నార రామాగ్నిగృహ మంధకారపటలి

సీ. ఇంగుదిసూనెతో నిడు మట్టి ప్రమిదెలో
పలి దివ్యె యెంతేని బ్రాచులాడు
డయ్యుటేకాకుగొట్టముతోడ బానకి
హోమాగ్ని నెంతేని నూదుచుండు
దడికలో నడలింపబడిన సందుననుండి
చుక్క లెంతేనియు జూరలాడు
నత్రిభార్యాదత్త మగు నంగరాగాదు
లులుప జగాజిగు లూలుకొనును

నయిన జీకట్లు తొలగిన యట్లై తొలగి
మప్పుకొని యట్లైవచ్చును మఱల మఱల
మొండి వీ గడ్డుచీకట్ల మూలబలము
చెల్లె యుగము లైనను దునిసినది లేదు

చ. ఎగనన త్రోయు దివ్యె మిథిలేశునికూతురు నగ్నిమంటగా
సెగ లెగయించుబో నిదుర సెందిగ నిమ్మని పొంచియున్న గో
డిగఁ గనిపించు వట్టి యవటీటపుచీకటి మిందగాఁగ దు
మ్మెగ సెగిరీతిగాని చరియించదు వీరపథానుయాయుడై

క. హోమాగ్నితోడ వైరము

తా మనలిన యరుల కింత తగనిది తేపో
శ్రీమన్నారాయణుఁ డా
తామరసాత్తుండు వచ్చుఁడీ నేమగునో?

ఋండాంతము

గీ. మోహన మనసూయాఖండము జగదీశ !

యిద్ది, ముక్త్యాలచంద్రమాశీశ్వరుండు
దీని విని యేమి ఫలము సాధించుటకును
గోరె నాయన కది సమకూర్పు సామి !

శా. ప్రోవా సర్వకవిత్వమర్కవిదుఁడన్ భూభృశ్శుతానాయక
గ్రైవీయూక్యతు శోభనాద్రిసుతుఁడన్ గామజ్యమాధుర్యరే
ఖావిత్తిర్పతి వేంకటేశకవితాగంగాహిరణ్యబ్జమా
లావైకక్షకమూర్తి సాధుసుజనాలాపప్రయుక్తాత్ముఁడన్
శా. నైకోద్రి క్తజనుర్నిమిత్తకమదేవఃపుంజమున్ దా నయో
ధ్యాకాండ మ్మిది సాహితీవిమలతీర్థం బార్పుతన్ వెంకికొం
డై, కైలాసము నందఱు రగుట మేలె, నీవు నీవై, యుమే
శా ! కైలాసము కాదొ నీయెచట నున్నాచోటు విశ్వేశ్వరా !

ఉ. చేయఁగలన్ని పాపములు చేపితి మున్ వెరుకల్ గణింపకే
చేయఁగనైన పున్నెములు చేపితి నీదయకల్లుదాడ దూ
భామితమయ్యె నీజనిమరాత్మత, రామకథాప్రపూర్తివే
శాయతిగాఁగ దేహ మవలంబన చేయుము చాలు నోషభూ !

శ్లో. ఓ ము.

నలినజవారిజాక్షసురనాథమనోఽనుగవీ
సలలితభక్తలోకపరిసంగతకామగవీ !
విలసితసాధుతానిభృతవీక్షణసంభృతని
ర్మలతరరూక్షదృష్టిగతమానసయజ్ఞహవీ !

ప జి మా ల.

భంగమలమాడా ! బాహురహే
శృంగారవిరామా ! వృత్తాహితకామా !
సంగేతరవృత్తీ ! సంవ్యావితకృత్తీ
సాంగామమూర్తీ ! సాయుజ్యకీర్తీ !

ఓం త త్స త్

